

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ՀԵՆՐԻԿ ԲԱԲԱՆԱՆՅԱՆ

ՄԱՐԴՈՒ ԱՌԵՂԾՎԱԾԸ

Բանաստեղծություններ

Երևան 2011

ՀՏԳ 891.981-1 Բարախանյան
ԳՄԳ 84Հ-5
Բ122

Կազմող և նախաբանի հեղինակ՝
Ներսես Աթաբեկյան
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Բարախանյան Հենրիկ
Խ 330 Մարդու առեղծվածը: Բանաստեղծություններ/ Հենրիկ Բարա-
խանյան.- Եր.: «Գրական Հայրենիք» ՓԲԸ, 2011թ., 616 էջ:

Գրքում ամփոփված է Հենրիկ Բարախանյանի բանաստեղծություն-
ների ընտրանին:

ՀՏԳ 891.981-1 Բարախանյան
ԳՄԳ 84Հ-5

ISBN 978-5-540-02249-1

© Հ. Բարախանյան, 2011թ.:

ԽԻՉԱԽ ՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹՅԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Հենրիկ Բաբախանյանի սերունդն ընդունված է անվանել «70-ականների» կամ «գարունականների» սերունդ: Պայմանականություն է, իհարկե, գրականության պարբերացման միջոց, որովհետև Գիրը մենակի աշխարհ է, և Գրելը՝ Անհատականության շնորհ: Եվ եթե ընդհանրություններ, այնուամենայնիվ, կան էլ, չեն վերաժվում ընդհանրականության, մնում են ժամանակի, ոչ թե գրողների ընդհանրություններ:

70-ականները մեր գրականության նոր սերնդի համար բնորոշվում էին ազատամտությամբ. բոլոր ոլորտներում՝ ազգային խնդիրներ, պատմության վերընթերցում, պոեզիայի արվեստի վերանայում, ժամանակակիցների ներաշխարհի ու կենսակերպի նորովի ստուգաբանում և այլն:

Բանաստեղծության տարածքին նետված այդ նոր հայացքը Պարույր Սևակը բանաձևեց հանրահայտ եռյակ հարցադրումով, իսկ մինչ այդ և՛ իր բանաստեղծությամբ, և՛ տեսական հոդվածներով ու հարցազույցներով հաստատել էր գլխավոր ճշմարտությունը՝ ժամանակակից բանաստեղծության համար «չի կարելի»-ներ չկան:

Այսպիսով, Հենրիկ Բաբախանյանի գրողական սերունդը ուներ մի քանի ամուր մեկնակետ՝ Չարենցի, Բակունցի, Թորոպենցի, Մահարու, ստալինիզմի շրջանում գրականությունից դուրս մղված մյուս մեծերի վերադարձն ու վերահաստատումը որպես գրական օրենսդիրներ, Պարույր Սևակի նորարական հեղափոխությունն ու «հայրությունը», 1965-ին սկիզբ առած հզոր ազգային շարժումը, որն իր հետ մեր ողջ պատմության վերաիմաստավորման անխուսափելիություն էր բերում, կոմունիստական գաղափարախոսության սնանկության վերջնական բացահայտումը, մանավանդ 60-ական թվականների վերջի Չեխոպովսկիայի իրադարձություններից հետո, և այլախոհական շարժման սկզբնավորումը, որն իր արձագանքներն ունեցավ նաև Հայաստանում...

Սկիզբը պայթուցիկ էր, ժամանակը՝ բարեբեր, ճանապարհը՝ նշագծված, բայց հենց այսքանով էլ ավարտվում են, այսպես ասած՝ սերնդի ընդհանրությունները, որովհետև յուրաքանչյուրը յուրովի էր անցնելու այդ ճանապարհը, և հանրագումարն էլ, որ ժամանակի անաչառ հայացքն է, անհատական գնահատական էր տալու:

«Սերունդ» եզրույթով քողարկվելը (խոսքը միայն «գարունականնե-

րի» մասին չէ, այլ բոլոր սերունդների) ոչ միայն փոքրագություն է, այլև միամտություն, որովհետև հատկապես բանաստեղծությունը, գաղտնագիր լինելով հանդերձ, մերկացնում է ոչ միայն իր ժամանակը, այլև ստեղծողին, և անհայտ ու չվերծանված ոչինչ չի մնում:

Հենրիկ Բաբախանյանը բանաստեղծին վայել անցավ իր ճանապարհը: Բարձրահունչ կամ հավուր պատշաճի խոսք չէ. իր բանաստեղծությունն է այդպես ստուգաբանում ստեղծողին, իսկ մենք ընդամենը վավերագրողն ենք:

Ազատության հնարավորությունը միշտ էլ գայթակղություն է: Մանավորապես՝ պոեզիայում: Պատմության ցավը կարող է դառնալ թեմա, լեզվական որոնումներն ու այլացումները՝ մանվածապատություն, պատկերավորության պահանջը՝ խրթնաբանություն, նորարարությունը՝ ինքնանպատակ ցատկոտուր: Սերնդից քանի՞սը կարողացան դիմակայել ազատության գայթակղությանը՝ այլ խոսակցության նյութ է. Հենրիկ Բաբախանյանը կարողացավ: Իր համար բանաստեղծությունը ոչ թե միջոց է, այլ՝ նպատակ, և ինքն էլ ոչ թե բանաստեղծ է (մեծամոլության ու մեծախոսության հանրահայտ շեշտադրումներով), այլ՝ կապավոր, հաղորդիչ, միջնորդ, հենց այն միջոցը, որ Սևակի խոսքով Աստծու քարտուղար է կոչվում:

Բանաստեղծության վերաբերմամբ ես-ի գերակայության բացառումը, ընդհանրապես հակակշռման և դրա միջոցով հաղթանակի հասնելու բացառումը Հենրիկ Բաբախանյանի առանձնահատկությունն ու նրան ճիշտ ընթերցելու բանալիներից է: Իրենը հաղթանակը չէ, այլ՝ հաղթահարումը: Եվ այդ ճանապարհին միշտ չէ, որ պարտությունը խուսափելի է: Նախ՝ իրեն, ապա և՛ սիրուն, մարդկային թուլություններին, հավատարմությանն ու հավատավորությանը: Եվ պարտությունը դառնում է բանաստեղծություն, այսինքն՝ փորձը դառնում է պատում: Պարտությունը պատմելու վաստակած իրավունքով: Որովհետև ինչպես հաղթանակը՝ պարտությունն էլ կովողինն է. փախչողը ո՛չ այս, ո՛չ այն է ունենում: Ահա, մինչև վերջ կովելու, պարտվելով հաղթելու, անկումներով վեր բարձրանալու այս հավատամքն է Հենրիկ Բաբախանյանի բանաստեղծության արյունատար համակարգը և ոչ մի տեղ թանձրուկ ու խցանում չունի...

Որտեղի՞ց են այս կարծի, փշրվող, բայց չհկվող շիտակությունը, անսակարկությունը, կիսատոների սովերում պահվելու անընդունակությունը: Բանաստեղծի հոգևոր տոհմաժառը պատկերելու միակ միջոցը իր գրի ճիշտ ընթերցումն է: Ըստ այդմ՝ գուցե նրա աշխարհի՞կ տոհմաժա-

նից են, նախնիներից, պապերից, ծնողներից, ցեղից, որի մարդիկ հսկում են ընթացքը՝ շեղվելու միտքն իսկ բացառելով: Գուցե երկրի և ժողովրդի արյունոտ, շարունակ վթարվող պատմությունի՞ց, որ թեմա չէ, նույնիսկ չհանդարտվող ցավ չէ, այլ՝ ամենայնը և ամենուրեք: Միրո՞ւց, գուցե, որ իր-անում է անունների, դեպքերի, իրողությունների մեջ, բայց և մնում այն միակ վերերկրայինն ու աներկրայինը, որին ամեն ինչ է տալիս ու տիրանում մի անչափելի հարստության, որի նժարելին միայն անմնացորդ կյանքն է: Գուցե աստվածների՞ց, որոնց դավաճանեցինք, և աստվածներից, որոնցից դավաճանված ենք ու՝ նոր աստվածների փնտրտուքի մեջ: Ապագայի՞ց, որը տեսնում ու տեսանում է բանաստեղծը՝ դիմելով գավակներին ու թոռներին, և՛ ոչ միայն իր, բայց ամենից առաջ՝ ընթերցողին, որը բացելով Գիրքը՝ ուշիմ ունկնդիր, ապա՝ գրուցակից, վերջապես՝ ոգու ընկեր ու դաշնակից է դառնալու...

Հենրիկ Բաբախանյանի պոեզիան հյուսվում է այս ամենից՝ տիեզերքից, երկրից, մարդկանցից, երազանքներից ու պատրանքներից, կորուստներից ու գյուտերից, հաղթանակներից ու պարտություններից, և մանրամասն ընթեռնելի է, քանի որ հիմնված է իսկական բանաստեղծության երեք խարիսխների վրա՝ ճշմարտախոսության, անկեղծության և խիզախության:

Բանաստեղծությունը զգեստ չէ, որ թաքցնում է թերություններն ու ընդգծում ընդգծելին: Բանաստեղծությունը հենց ինքը մերկանալու հնարավորությունն է, և նա, ով բանաստեղծությունը զգեստ է դիտում, առնվազն ծիծաղելի է:

Հենրիկ Բաբախանյանի բանաստեղծությունն այնքան մերկ է, ինքնատես և ինքնադատ, հաճախ՝ անխնա ինքնադատ, որ նյարդի շոշափելի տրոփը փոխանցվում է քեզ, դառնում քոնը, տեղափոխում այն լարված, գերզգայուն աշխարհը, որի տիրակալը սպառվում է արարումով, բայց գուգահեռաբար տիեզերաչափ մեծանում է քո աշխարհը:

Այսպես յուրաքանչյուր «մեծ պայթյունից» արարվում է այն տիեզերքը, որ կոչվում է Բանաստեղծություն՝ ըստ արարչի պատկերի ու նմանության, բայց և բնակելի՝ ընթերցողի համար:

Մինևույն ժամանակ՝ երկրային է Հենրիկ Բաբախանյանի բանաստեղծությունը՝ հիշատակարանի նման և օրագրի պես: Բանը կենսակից անձանց հականե հանվանե հիշատակելը կամ իրադարձությունների վավերագիր շարադրանքը չէ. կյանքի օրագրումն է հենց դառնում բա-

նաստեղծական պատումի սկզբունք:

Հենրիկ Բաբախանյանի համար վերացարկունը երբեք վերացականություն չէ: Բանաստեղծության շնչառությունն իրական է, երկրային, այսօրեական, նույնիսկ՝ այսպահային, որովհետև բանաստեղծությունը այլ չի լինում: Անկախ նրանից՝ էպիգրամ է, քաղաքական պամֆլետ, թե պատմական պոեմ, անկախ նրանից՝ հերոսը սերնդակից գրաքննադատը, ժամանակակից քաղաքական գործիչը, թե Տիգրան Մեծը կամ Գառնո տաճարն է, բանաստեղծությունն այսօրեական է, այսինքն՝ արդի և արդիական:

Բանաստեղծը կարող է և պետք է ապրի միաժամանակ բոլոր ժամանակներում, սակայն ժամանակի բանաստեղծությունը ժամանակակից չլինել չի կարող: Ժամանակավրեպությունը բանաստեղծության մահն է: Եվ Հենրիկ Բաբախանյանի բանաստեղծությունն էլ այսօր, 21-րդ դարի արդեն երկրորդ տասնամյակում հնչում ունի, որովհետև չի վրիպել իր ժամանակից և իր ժամանակի մեջ:

Խոսքը բանաստեղծության հայտանիշերի՝ հանգի, չափի, կշռույթի մասին չէ, այլ՝ Մարդու և Գործի, Սկզբունքի և Արարքի, Կյանքի և Մահվան միջուկի, որ անփոփոխ ու հավերժական է բոլոր ժամանակներում: Մա է Հենրիկ Բաբախանյանի ստեղծագործության խորհուրդը՝ խիզախ հավատարմությամբ ցուցանել միջուկը՝ հանկարծակի և ինքնահատուկ պատկերներով, բոլոր լեզվաշերտերի կիրառմամբ, բանաստեղծության կառույցի ոչ թե փլուզմամբ, այլ նորացմամբ ու հարստացումով:

...Գժվար է ժամանակակցի մասին գրել անցյալ ժամանակով, սակայն կենաց անարդարությունն անգամ բանաստեղծության մեջ այլ խորհուրդ է առնում: Մարդն է վերջավոր, բանաստեղծությունը՝ երբեք: Որովհետև մարդը բանաստեղծությամբ պատմում է ոչ թե իր, այլ ժամանակի ու տարածության, անսկիզբ-անվերջավորի մասին: Ու եթե տարածությունը մեզնից գողանում է մարդուն, իսկ ժամանակը՝ նրա մասին հիշողությունը, ապա բանաստեղծությունն անկողոպտելի է, քանի որ հենց ինքն է տարածություն ու ժամանակ: Եվ անվերջության մեջ իր արարչի անունն է կրում: Այս դեպքում՝ Հենրիկ Բաբախանյան:

Իսկ մնացյալը՝ Գրքում...

ՆԵՐՍԵՍ ԱԹԱԲԵԿՅԱՆ

ՀԱՅՏՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նա եկավ այսպես...
Մի մութ գիշեր
դուռն առանց թակելու,
լույսն առանց վառելու,
բառն առանց հաշվելու,
և ասաց՝
գրի՛ր...

ՆԱԽԱԲԱՆ ԿԱՄ ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Աստծու կամքով, արդարությամբ
մենք ամենքս աշխարհ եկանք,
մեր դեմքերին կնիքը հոր,
և մեր հոգում՝ խիղճը մեր մոր,
եղբայր, քույրեր իրար նման,
ամեն մեկս՝ տարբեր գարնան,
նաև տարբեր ցավ ու հոգսի,
նաև տարբեր բառ ու խոսքի,
նույն արյունի տարբեր եռքով,
տարբեր հերթով ու հավատով,
բայց ամենքից, ամենքից գատ
մեր հեզ հոգում

Ժնողների շունչն հարազատ:

Չարմանում եմ, և զարմանքս չունի սահման,
զարմանում եմ ծնողներիս հավատամքով,
մորս խղճով այն անսահման
և բարությամբ ինքնախոռով:
Լուռ կնստեր՝ պատին հենված,
թեպետ ջահել, բայց ծերացած,
հոգում հազար առ ու տալիք,
ծնած յոթը ջահել գալիք
ու յոթ խորհուրդ իր հոգու մեջ,
ու յոթ հոգսեր:

Լուռ կնստեր, և աչքերը մերկ, լուսավոր
հառած կեսի մի անորոշ՝
կթափառեր ճամփաներով իր մանկության:
Եվ շրթները իրար սեղմած,
պապակ՝ օդին մեր լեռնային,
աչքերը մեծ, մի քիչ արբած
բուռ արցունքով կարտասվեին:

- Մա՛մ, հերիք է, մա՛մ, ի՞նչ եղավ,-
արցունք-թաղանթն աչքի վրա,
դեմքին ժպիտ, շրթները՝ խուփ,
մայրս կուլար, մայրս անգուր:
Հետո զարթնած աղջիկ-խանդով,
կարբեր նա աչքերն իր թաց,
կհեծկլտար խորունկ խանդով
ու կսկսեր գործն իր կիսատ:

Հայրս խոժոռ կգար միշտ տուն,
չլսեցի ու չտեսա խոսք ու խնդում,
միշտ լռակյաց, ուշիմ, զգոն,
հավատարիմն իր լուրջյան:
Դարասկզբի ահեղ կովից
մինչև կռիվն Հայրենական
հայրս անցել էր մեկ առ մեկ,
հայրս ինչի՞ վրա խնդար:
Էլ գերություն, էլ փախեփախ,
էլ կոտորած, էլ ցավ, էլ վերք,
ամենն այդպես տեսել մեկ-մեկ՝
հայրս ինչի՞ վրա խնդար...

Ու էդ մորից ու էդ հորից
ծնված վերջին զավակը՝ ես,
մանկությունս՝ կովի բերան,
որը ասեմ, որը պատմեմ:
Գուր էր մայրս, հայրս՝ խռովք,
մայրս հույս էր, հայրս՝ բողոք,

ավերակ էր մայրս ջահել,
հայրս՝ կռիվ, հայրս՝ ավեր...

Քույր ու եղբայր հանդիպելիս,
հասկանում էինք իրար անբառ,
ամեն մեկս՝ նոր տան ճրագ,
ամեն մեկս՝ մի կտոր մայր:
Աստծու կամքով, արդարությամբ
մենք ամենքս եկանք աշխարհ,
մենք՝ նույն մորից, մենք՝ նույն մարդիկ:
Մեր դեմքերին՝ կնիքը հոր,
և մեր հոգում՝ խիղճը մեր մոր,
և հայրենիքը մեր տեսանք
արդեն զարկված ու վիրավոր,
և բզկտված, և թալանված,
մեր հողը մենք տեսանք մանկուց
ու թեև մենք վիրավորված,
մեր մեջ գուր կա՝ մորից ծնված,
սակայն և մեր լուռ հոր նման
միշտ լռակյաց և միշտ զգոն...

Ճիշտ է, հայրն ու մայրն են ծնում,
և հայրենիք ունենք մենք նոր,
սակայն վերքն է մարդուն սնում,
և վերքով ենք մենք վիրավոր:
Այս աշխարհում կա մի հին խաղ,
որ կոչվում է ճակատագիր,
որքան կուզես աչքդ փակիր,
այս աշխարհում կա մի հին խաղ:
Եվ ողորմի անցյալներին,
նրանց շիրմին՝ հազար ծաղիկ,
խսկ նորածին մանուկներին՝
պայծառ, պայծառ, պայծառ զալիք:

Հերոսական ասք չէ սա սուկ
և կամ հզոր փառաբանում,
և ոչ գրույց մի ինքնական,
որ կրքեր է սուկ բորբոքում:

Հավատարիմ ձոն է սա մի՝
ապրած օրվա ու արքայի,
այստեղ փաստն է սուկ տիրակալ,
մնացածը՝ չեղյալ մի բան...

Լեռը ծնվեց երկրաշարժից,
Աստծու մատն է նրա տերը,
որքան կուզես խոսիր փորձից,
եղած բանն է իրեղենը...

Չկա այստեղ ո՛չ սեր, ո՛չ փառք
և ոչ անուն հավերժական,
այստեղ անունն է իր հնչում,
որպես օրենք մի իրական...

Ուզում եմ նկարել հոգին,
նկարել բառերով մարդու,
չթողնել ոչ մի մութ գաղտնիք,
չմնա գաղտնիքը հոգու:

Ամեն ինչ վերծանել այնպես,
որ հոգիս չցավի գիշերում,
որ հանգիստ ապրեմ հոգեվարք,
ոչ թե այն, այլ այս աշխարհում:

Գրիչ բռնելը նույնն է,
թե ձեռքիդ ջերմաչափ պահես,
իսկ ավելի ճիշտ՝ ավելի դժվար,
երբ 38 ես:

Անցան օրերը, երբ քնում էի ես բոլորից շուտ
և արթնանում ուշ,
երբ օրը օր էր, պատրաստի մի օր,
իսկ ինձ մնում էր միայն վայելել:
Տարիներն, իրոք, զարմանալի են,
իսկ գրիչ բառը՝ նաև խենթություն,
երբ ամենքն արդեն հասուն այրեր են,
իսկ դու՝ դարություն,
երբ բոլորն իրենց գործին բանիմաց,
երեխադ անգամ հանձնել քննություն
ու մայրենիից հինգ է ստացել,
իսկ դու՝ բան ստեղծող,
ծիծաղելի է լուսավոր դարում
կրկնվել այնպես, հոլովվել անվերջ,
երբ բոլոր մարդկանց վերջը հայտնի է,
իսկ օրը մի գիծ՝ տարին հաշվելու:

Չարմանալի է այս հոլովույթը
և համառությունն այս գրացավի,
Ժամանակը սև՝ մման ազոավի,
կախվել է գլխիս և ասում է ինձ՝
հրամայում եմ, որ մատյան պահես:
Գրիր ինչ եղավ և որ տարիքում,
ով է վախվորած աչքերը փակել,
ով է աղոթում հանուն սուրբ լույսի,
կապույտը ինչպես գատել շողերից,
ամպը՝ քողերից,
երեխան ինչպես խուսափի գրքից,
որ հեռու մնա գայթակղանքից:

Գիտե՛ս, մի տան մեջ մի գիժ հերիք է,
որ թողած գործը՝ գրում է այլոց
վարքը մեծատառ,
մի քիչ ավելին՝
ուզում է գրել վարքը օրերի...

Այսպես,
գիշերվա այս քանձր ժամին,
երբ որ քնել է անգամ գիժ քամին,
տեսնում եմ երազ, ու հետզհետե
թվում է, թե ես արթմնի եմ դեռ,
մոծակի խայթից, իսկ ավելի ճիշտ՝
հոծ մոծակների բանակ-խայթոցից
արթնանում եմ ես,
մարմինս, ասես, ասեղների դեմ,
կծու, սուր ցավեր,
իսկ դուրսը, աչքս բացելուց հետո՝
թափանցիկ կապույտ,
շուշանի թևեր, կապուտաչ շուշան,
իսկ ավելի ճիշտ՝ ծնվող մագաղաթ...

Արթնանում եմ ես, ու աչքերիս դեմ՝
հրդեհ կապույտի, որի արանքից
քիչ հետո՝ ծիրանի կարմիր և
արքայավայել շողեր ու շաղեր...

Արթնանում եմ ես ու
դիտմամբ, ասես, հիշում եմ արդեն
որերորդ անգամ...

Հունիսի 17,
տարիները, այո՛, թռան գնացին,
պատերազմ ու բոթ,
գնացին իրենց մեղքը քավելու,
անցյալի համար ո՞վ է մեղավոր,
անցյալ էր, անցավ:

Եկան նորերը,
սով էր, թե ահ էր,
ով որ ասել էր, թող նա մտածի,
իսկ դու մեծացիր:
Լույսը բացվում է,
կապույտը քիչ-քիչ փոխվում է լույսի,
Աստված կարող է վայրկյանը ներկել,
իսկ ժամանակը՝ թռչող քառաթև,
շինում է օրեր, դեմքեր ու դեպքեր...

Հետո հասկացա, որ օրացույց է
աշխարհը համայն,
թղթե օրացույց,
մարդկային ձեռքով հատ-հատ ստանձված,
իսկ մենք ...
Հետո ի՞նչ ասեմ այս բացվող օրվան,
թռչուններն արդեն օդն են մշակում,
ձևում ու կարում:

Թող բարի լինի առավոտը այս,
հանճարեղ ո՞վ այր, շիրիմիդ բարի,
որ հազար օրեր անքուն, աչքդ բաց
տարուբերվեցիր այս օրվա առաջ,
օրերիդ առաջ,
հիմա ննջում ես հովերի երգով:
Ու ես՝ մոռացած արթնացման պահը,
պատճառը ամեն,
բարի լույս նախ քեզ, հետո բոլորին,
անմեղ ու անքեն լույսի զավակներ,
հետո՝ ապրողաց:

17 հունիսի, 1979 թ.

ՄԱՐՏ ԱՌԱՆՅ ՉԵՆՔԻ

Մովորական մի դպրոցում ուսում պիտի ես առնեի,
 հպարտությամբ այսօր միայն պիտի ասեմ՝
 այն օրերին դժվարությամբ դպրոց մտա:
 Հաղթանակներ, ինչքան ասես, տարել էին երեխեքը,
 նրանք կարծես փողոցում էին ծնվել-սնվել,
 ինձ մնում էր ընտելանալ կամ էլ կռվել,
 ինձնով ծնել հաղթանակը:
 Մտրուկի պես սև ու ճերմակ,
 միջանցքներում՝ փոքրիկ տղերք,
 որ սովի հետ երես-երես կռվել էին, հաղթանակել,
 մահից խել գոյամարտը,
 կռիվ ունեին այս կյանքի հետ, կռվում էին:
 Մերկ երկաթե դանակներով ելան իմ դեմ,
 մահը մեր մեջ մտել էր դեռ քաղց-սովի հետ,
 վախից առաջ խելքն է ծնվել այս աշխարհում,
 դրա համար հաղթանակին ժանգ չի պատում:
 Եվ սիրեց լավը լավին, ընտելացան վատերն իրար,
 մի տաք ապտակ ծանոթացրեց մեզ նորերին,
 ջերմությունը բառ չդարձավ, ապրեց մեր մեջ,
 ճակատագիրն արդեն գիտեր՝ ով ինչ կանի:
 Գասարանը, ուր ներս մտա ես առաջին զինվորի պես,
 խաղաղ օրվա պատերազմի շունչը փչեց,
 այս սենյակից կռիվ էին մեկնել մի օր
 ավագները մեր երկվորյակ՝ եղբայր ու քույր:
 Ասեղի պես ցավը հոգին իմ սողոսկեց,
 ինձ մնում էր կռիվ անել իմ անձի հետ,
 ոչ ոք այստեղ, այս դպրոցում, ամենուրեք
 չէր պատրաստվում ազգանունն իմ Բայրոն կնքել:
 Հետևակի ոտքով պիտի ես քայլեի՝
 ոտնահոտի զգացումը իմ սրտի մեջ,
 աստվածներն իրենք իրենց պիտի ժխտեին,
 ինձ մնում էր ճակատագրին լուռ հետևել:
 Ճակատագիրը՝ ամբարտավան, տարիքով մեծ,

առել էր ինձ պտույտի մեջ իր քմահաճ,
 մանում էր լուռ, լուռ մանում էր թելը բրդյա,
 սովի դիմաց մի տաք գուլպա պարզևելու:
 Ինչ էլ լինես, ուր էլ գնաս քո երագով,
 ճահճից լոտոս չի ելնելու,
 գործում էի տարերքի դեմ ես մանկամիտ,
 բայց ափ ոսկյա, սեր ոսկեաչ չէի գտնում:
 Խոկում էի ինչ պատահեր՝ անդեմ, անմիտ,
 չգիտեի ինչ է, բնավ, սիրտս ուզում,
 կռվում էի առանց գենքի, աննպատակ...
 Թող օրհնվի գալը բարի, ով խե՛նք ասպետ:
 Թող օրհնվի, երագների հրե թևե՛ր,
 ձեր գալուստը, ազատումը իմ շարիքից,
 ու մի գիշեր, կիսախռով ինքս ինձ հետ,
 հանձնվեցի գրացավի դյութող խոսքին:
 Հետո պիտի ընկալեի, որ երգը՝ ցավ,
 մարտնչելու, հաստատումի խռովք է մի,
 ծլում է նա հոգիներում աններդաշնակ,
 որ ուզում են ազատումի ամուր թևեր:
 Հետո պիտի զգայի, որ երգը այն լուրք
 ծնվում է լոկ հոգիների հայրենիքում:
 Իսկ դպրոցում՝ դասե՛ր, դասե՛ր, էլի՛, նորի՛ց,
 դաստիարակող, ինքնորոշման, հաստատումի,
 մտրուկների նման վագող տղա, աղջիկ,
 սովից փախած, մահվան ընդդեմ գոտեպնդվող...
 Մի առավոտ մի դեմք սահեց պատի մոտով,
 հետո զանգը հնչեց ուժեղ, հետո՝ բառեր,
 և ուսուցչի տխուր դեմքով դեմքս սահեց
 ու կանգ առավ աղջնակին՝ նստած մոլոր...
 Մեր, հայրենիք, հետո բառերը ուսուցչի.
 արդյոք շատ չէ՞ մի մտրուկի՝ երեք կարոտ,
 մի սրտի մեջ, մի մարմնի մեջ դյուրագրգիռ,
 որ դեռ չունի սահման գծած հայրենիքն իր:

Մեր այգու բարդին շրշում է կամաց,
տերևների հետ քամին է խաղում,
նայում եմ անշարժ պատուհանից բաց
ու իմ մանկության կաժանն եմ փնտրում:

Բայց դժվար գտնեմ քեզ, իմ մանկությունն,
իմ հոգու բերկրանք, իմ անմեղ խաղեր,
այսօր դուք հուշ եք կորած հավիտյան,
այսօր նոր կյանքի ուղի եմ գտել:

Ինչպես անդարձ հուշ, մի տեսիլք որպես,
կորել եք փռշոտ կաժանի նման,
կուզեի անմեղ, քնքուշ խաղի պես
ծով երազներս իմ ճամփին մնան:

Ու ճամփիս տեսնեմ խաղերն ուրիշի,
մանկան թոթովանք, գուրգուրանքը մոր...
Ա՛խ, մանկությունս ես էլ չեմ գտնի,
բայց մանուկ կզգամ կյանքում ամեն օր:

Բանաստեղծությունը ծնվում է բանտում,
սնվում է միայն ճշմարտությամբ,
դրա համար են նրան ատում
և փառաբանում հավերժությամբ:

Խաչվում է ամեն ճշմարիտի հետ
և հազար անգամ իջնում խաչից,
բայց անհնար է ջնջել իսպառ
այն, ինչ հաստվել է սուրբ մարմնից:

Եվ այդ մարմինը դու ես, իմ գո՛հ,
և նպատակդ՝ կիսով հաստված,
ով չի հրկիզվում քո բազմինն,
չի փրկի նրան ոչ մի աստված:

1986թ.

Երեխային համբուրելու չափ մի սեր,
նամակի մեջ ամփոփված լուռ մի կարոտ,
աստղերի հետ կայծ առկայծող աչիկներ,
լուսնի պայծառ լույսի հետ մի երազող...

Հավատարիմ՝ Ողիսևսի շան նման,
և մտերիմ, ինչպես Գավթի հզոր ձին,
անկրկնելի, ինչպես մորս ձեռքերը, անհաղթ,
ինչպես զինվորի ձեռքը սանձին...

Գժբախտ, որպես անհող, անջուր երազող,
թշվառ, ինչպես իր իսկ հողից վտարված,
անկրկնելի, անբուժելի և անհող,
թե չունես դու ո՛չ հայրենիք, ո՛չ աստված:

Ո՞ւր եք շտապում,
խելահեղ երազներ,
տեսիլներ վայրի,
և սերեր հուսաբեկ,
օրացույցի թերթիկի պես
ընկնում են օրերը,
ուր որ է կշռքի գիշերը:
Պատռեցեք լուսնոտ
տեսիլները ձեր,
ինչպես բողբոջը
կեղևն է պատռում,
կապվեցեք ամուր
հողին ու ջրին.
տեսիլքն այս մեկ,
մեկ անգամ է տրվում:

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՄԵՂԵՂԻ

Մնացի մենակ
արևներիս հետ,
երազներիս հետ
մնացի մենակ,
աշխարհը լցվեց
հոգու երազով,
ես իմ լուսնի հետ
մնացի մենակ:
Հույսիս ճամփեքին
շարեցի անհոգ
տեսիլները իմ
ճերմակ ու կապույտ,
հոգուս դռներից
փորագրեցի
երազիս լուսե
աչքերը խորունկ:
Մնացի մենակ
թռչուններիս հետ,
տեսիլներիս հետ
մնացի մենակ,
աշխարհը լցվեց
հոգու երազով,
ես իմ լուսնի հետ
մնացի մենակ:

ԽԵՂԿԱՏԱԿԸ

Ծիծաղի միջից է աշխարհը ջինջ,
թևերիս վրա իմ սերն է հանգչում,
նա ուներ երկինք ելնելու հմայք,
հիմա անցյալը՝ այլևս ոչինչ...

Մեր, երկինք, թևեր ու էլի բառեր,
ծիծաղի միջից է աշխարհը ջինջ,
Կտակարանի պատվիրանները
մեծահամբավ են, կներեն, ոչինչ...

Ձևագրով ընկավ դրամը հողին,
ո՞վ է հանդգնում խոսել ճշմարտից,
գերիների պես անցնում են մեկ-մեկ
ազնիվ տղերքը՝ հոգնած ճառերից...

Ես խեղկատակ եմ, սակայն մեկ օրում
կորցրի իմ մեջ ապրող ձայնը հին,
զավեշտը, իրոք, ինձնից է ծնվել,
բայց արցունքս, ահա, կոկորդ է խեղդում...

Իմ աչքերի դեմ աշխարհը փոխվեց,
զաղափարները դարձան ուրվական,
ամեն օր՝ մի նոր գայթակղություն,
ես սպառվեցի խոսքերից ունայն...

Աստված, ազատիր ինձ ճշմարտից,
մնացածներից կազատվեմ ինքս,
թևերիս վրա իմ սերն է հանգչում,
ծիծաղի միջից է աշխարհը ջինջ...
1985թ.

ՄԱՐԳ ԲԱՆԱԿԱՆ

Հեռավոր կարոտի պես կմնա կանգնած
վեհաշուք սարը՝ մշուշում կապույտ,
և կհեռանաք երազով անդարձ՝
ձեր մեջ պահելով խոհերը ծեր, անփույթ:
Բայց մինչ հեռացումը և կարոտը մինչ
կկրծի հոգին ձեր չարությունը,
նախանձով կհիշեք օձերին անգամ սև,
որ վխտում են լեռան ստորոտում:
Ահա հողե մի տուն՝ առավոտվա միգում,
կծկված քարե հին սյուների վրա,
և նրա դեմ փոված ճանապարհ մի լայն,
որ ձգվում է դեպի լեռը լայնանիստ:
Ճանապարհին երկու, ինչպես նկարում,
փետուրե գրիչների պես երկինք մխրճված
բարդիների շարքեր՝ քամուց նազող,
և հեռվում դաշտն Այրարատյան՝ լույսերի մեջ,
և վեհափառ արդեն միլիոնավոր տարի,
դարձած միֆ կապույտ, երազ կամ կարոտ,
լեռն այն՝ մշտնջենական խռով
և արժանավայել նստած գահին:
Ահա, ելնում է տնից գունատ ու լուռ՝
նախնիների պես մտազբաղ,
փոքրիկ տղան այն, նստում քարին
ու նայում է կարոտով հեռուն անծայր:
Նստում է քարին ու կարոտով
նայում է հեռուն երկար-երկար՝
ծեր գուսանի պես իմաստնացած,
հոգում՝ հազար խոհեր չվերժանված:
Նա գիտե երգեր հազար-հազար
իր նախնիներից մոտիկ-հեռու,
բայց կարոտն այն չմահացած
կրծում է հոգին ցավերով լի:
Եվ երգերն այն գուլալ ու ջինջ

թափվում են բացվող առավոտվա դեմ,
և հիշում է նա հենց այն մեկին,
որի երգերը մոտ են անչափ:
Եվ երգերն այդ՝ սրտեր մաշող,
թափվում են հոգնած, թափվում են ջինջ,
մշուշը ցնդում, բացվում են լույսը,
լեռան փեշերը, կուրծքը, հոգին:
Ու մտածում է, խորհում տղան
ծեր գուսանի պես՝ միտքը հեռուն,
հազար երգեր են վխտում հիմա
և պատերազմներ՝ բարի ու չար:
Եվ նա տեսնում է աչքերով իր,
հոգու աչքերով իր կարոտի
պատերազմն այն ոգով արդար,
որ միրաժվել է լեռան ստորոտին:
Հանուն հացի և հանուն սիրո,
ամենքի համար և իր համար,
նա տեսնում է իր սուրբ աչքերով
ժամանակներն այն ոգով արդար,
և պոետին այն՝ սրտում հավատ,
և պոետին այն՝ բազմաչարչար,
որ երգում էր սեր, կարոտ ու կյանք,
և հաղթանակի երգը շուրթին՝
գրոհները վեհ, գրոհն արդար:
Եվ լցվում է իր սիրտը ցավով,
և լցվում են իր սիրտը կոտրված
ցասումներ հազար ու խռովքներ,
և զգացումներ՝ արդեն ապրած:
Եվ լցվում է նա առավոտվա
լույս ու շաղով, իմաստնությամբ,
և միտքը պայծառ, զգաստացած
թոթվում է իր ուսերը բաց:
Եվ մրմնջում է բառեր զգոն,
բառեր իմաստուն ու իրական,

և հողի մասին հայրենական,
և սիրո մասին՝ եղբայրաբար:
Հողը պահվում է միայն արյամբ,
ով չի գիտակցում գինը արյան,
ասավ ինձնավում է մի՞ֆ ու կարոտի:
Որ հողը միայն, միայն արյամբ,
արյամբ են գնում, ոչ կարոտով,
վկա՝ մատյանները թափառական
և կտոր հողն այս՝ գնված արյամբ:
Ճանապարհին երկու, ինչպես նետեր,
կանգնած է շարքը բարդիների,
և ձգվում է հեռուն ասֆալտապատ
ճանապարհը կապույտ մշուշում:
Եվ վեհափառ արդեն միլիոնավոր տարի,
դարձած մի՞ֆ կապույտ, երազ կամ կարոտ,
լեռն այն՝ մշտնջենական խռով
և արժանավայել նստած գահին...
Ահա էլնում է տնից գունատ ու լուռ՝
մախնիների պես մտազբաղ,
փոքրիկ տղան այն, նստում քարին
ու նայում է կարոտով հեռուն անծայր:

Աստվածամոր աչքերի մեջ
չարություն են փնտրում,
չար դևերի աչքերի մեջ՝
բարություն,
խառնվել են չարն ու բարին,
դև, աստվածություն,
տիեզերքի կույր բիբերում
տիեզերք են փնտրում:

Աստված ինքն է գծել ճամփան,
գնում եմ ես, ինչպես որ կա,
նրա հզոր առեղծվածին
ականատես, հզոր վկա...

Չեքքի ամեն մի շարժումով
նա կարող է ինձ կործանել,
և շարժումով ինձ անծանոթ
նա կարող է և վերածնել...

Խաղալիք եմ, սարք մի չնչին՝
չպրտված այս հողի վրա,
սպասում է, որ սխալվեմ,
հետո ասեմ՝ մեղա՛, մեղա՛...

Ծանոթ է խաղն աստվածային,
ու չեմ կարող հպատակվել,
գուցե դրա համար է նա
վարքիս նայում ներողամիտ...

Բայց, դե, նա էլ ունի, անշուշտ,
համբերության չափ ու սահման,
կպատժվե՞մ, թե՞ կազատվեմ՝
թողել է նա հույսն ինձ վրա...

Նրա հզոր առեղծվածին
ես անցավոր ու ես վկա,
գնում եմ ես, ինչպես որ կա,
Աստված ինքն է գծել ճամփան...
1989թ.

ՄՈՏԵՅՈՒՄ

Երբ ուրիշները խլում են երազներդ
և տանում են երգդ իրենց երգերի հետքից,
և բառերը կորցնում են իրենց հերթագայությունը,
կարդա բանաստեղծությունդ, երբ անձրև է գալիս:

Երբ հոգնել ես խոստովանությունից
և տարիների վաստակդ թվում է անիրական,
նստիր սենյակի տաքուկ անկյունում
և ընթերցիր երգերդ կրակների առաջ:

Երբ սերդ՝ միակդ, թվում է ավարտված,
և այլևս դու չկաս նրա համար,
ընտրիր քեզ համար մի պայծառ լուսաբաց
և կարդա երգերդ նրա առաջ:

Եվ օտարացումից հեռացիր դու
և մոտեցիր դանդաղ ինքդ քեզ,
հիշի՛ր, երգն ապրում է արյան մեջ՝
արեգակի, սիրո, լույսի նման:
1974թ.

Հանգի՛ստ,
աշխարհի բախտը լուծված է վաղուց,
մեր նպատակը տարածվելը չէ,
կարո՞ղ ես փոքրիկ շվի պատրաստել,
գտնել մի լճակ անտառի ափին,
նստել,
մոռանալ քեմը շեքսպիրյան,
խելագարությունը Դոն Քիշոտի,
վերածնությունը Բեստրիչեի:
Պարզապես նստել կապույտ լճափին
ու լուսնասրինգ մի երգ նվագել,
թեկուզ լուսնաափ լճակի մասին,

թեկուզ սրնգի,
որ ներբողում է փոքրիկ հայտնություն:
Հանգի՛ստ,
աշխարհի բախտը լուծված է վաղուց,
նվագի՛ր մի բան:

ՀԵՌԱՅՈՒՄ

Այս վայրկյանը՝ դատարկված բոլորից,
ազատված անդորրից,
ազատված խոստումներից, բառերից և
սիրուց՝ օրերիս մեջ մեննող:

Մոտեցող կամուրջները և օրերը ճոճվող,
գայլաձկների մասին առասպելները,
ցանկություններն ու պաշտամունքները բոլոր
այս վայրկյանից դատարկվում են ամենից:

Խոսքերը՝ խոստերի պես մենակ ու հոգնած,
սպասումները՝ գունաթափ երգերի պես,
պատշգամբները՝ կրծքերի պես ծեր,
և բառերը՝ խոստումներից հոգնած:

Այս վայրկյանից փոխում եմ տողերս,
ընտրությունը՝ վաղուց մտացածին,
ծառերի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքս
և վերաբերմունքը հասկացությունների:

Ուզում եմ ապրել առանց մտածելու,
առանց խոնարհելու և խոնարհվելու,
ներում եմ բոլոր պատահականությունները
և կատարվելիքը, որն անխուսափելի է:

Իմ մարմնի ու իմ միջով
անցավ արդեն երկու սերունդ,
երկու սերունդ երգում է արդ
իմ մարմնի ու իմ միջով...

Գժվար է շատ լուռ սպասել
և հետևել դժվար է շատ,
բայց առավել դժվարին է՝
իբրև ցնորք առաջ ընկնել...

Հավատից է սերը ծնվում,
ես՝ անհավատ իմ օրենքով,
իմ հավատի և իմ միջով
անցավ արդեն երկու սերունդ...

Իմ երգերից՝ ես հոգնաբեկ
և անցյալից չնչին՝ ես նոր,
երկու սերունդ երգում է արդ
իմ մարմնի ու իմ միջով...

Իմ հոգնած տարիների մուժից
բարձրացավ քո դեմքը,
մոլորված թռչունների երամը
մնաց երկնքում,
աշխարհն անճանաչելի էր
անգամ Նարեկացուն,
ես սիրում եմ այս հողը:
Առյուծների բներին չմոտենալ,
կինը հոգնած է,
մարդիկ սիրում են իրար
միայն գերեզմանոցում,
հանկարծ փոխվե՛ր աշխարհը,
հանկարծ փոխվե՛ր աշխարհը...

ԱՂՈԹՔ

Աղտեղություն չունեմ իմ մեջ, Տե՛ր,
ոչ կնոջ և ոչ դրամի հանդեպ,
մեղապարտության շապիկն անդեմ
թույլ տուր, որ հանեմ հագիցս, Տե՛ր...

Հոգնել եմ ճշտից ու ճշմարիտից,
բայց և չեմ լքել քեզ, Տե՛ր,
աչքս՝ լի ու լի բարիքից, լաթից,
բայց չեմ կարող մեռակյաց ապրել...

Ինչ կարող էի, լքեցի մեկ-մեկ,
ամեն բան թողեցի՝ վայելք ու հրճվանք,
հացը պաշտեցի ոչ իբրև գերի
և չդարձա երբեք ես հացկատակ...

Եվ ճշմարիտը պահել եմ իմ մեջ,
երբ դատի նստես, պարզեմ դեպի քեզ,
առանց մարմնի ու առանց ցավի
ճշմարիտը այն, որ կտակել ես...

Աղտեղություն չունեմ իմ մեջ, Տե՛ր,
ոչ կնոջ և ոչ դրամի հանդեպ,
մի անկյունն ինչ էր, չտվիր մեզ, Տե՛ր,
որ անմեղության շապիկը հագնենք...
1988թ.

Թեպետ երկար է ուղին,
գիշերային է ճամփան,
բայց կրակ կա իմ ձեռքին,
և հոգիս է հուրհրան:
Նա կոփվել է դարերի
արևացուղ զնդանում,
նրան դարերն են բերել,
նրան դարերն են տանում:
1965թ.

ԳՆԱ՛, ԵՍ ԿԳԱՄ՝
(1967 թ.)

-1-

Շրթունքներին սառել է լույսը,
օրը անցնում է,
օրը լցվում է մեռնող աչքերով,
գիշերը ծանր թողնում է խաչը,
գնում է պարտված՝ դեպի արշալույս:
Հաղթանակները տաք գոլորշու պես
բարձրանում են վեր՝ կաթիլ դառնալու,
անձրևում է երկինքը՝
լվանալով բոլոր, բոլոր մեղքերը:
Գ՛նա՛, ես կգամ:

-2-

Արևը ցրեց արշալույսը լույս,
արևը ցրվեց գիշերվա մթնում,
ծանր երկունքում գիշերը ծնեց
աղամամուրը,
արևագալը լույս է խոստանում:
Գ՛նա՛, ես կգամ:

-3-

Գ՛նա, ես կգամ,
կգամ քո հետքով,
հետքը չի կորչում,
ինչպես չեն կորչում
մարմիններն հանգչող:
Խաղալու ոչինչ չկա,
չկան մարմինները
անլույս ու մարող,
չկա անցյալի
հեթանոս ոգին:
Գ՛նա՛, ես կգամ:

-4-

Արյունը սառում է,
այդ նրա ոգու,
նրա մարմնի ամբողջությունն է:
Երգը հարբած է արյամբ
ու նրա ոգեյիությամբ:
Հայտնությունների մատյանը, ահա,
հրդեհների մեջ լույսեր է մարում,
ծարավ են երգը, մատյանները դեղին:
Երգի փոխարեն
երգողները հարբած
խմում են սառած արյունը լույսի,
խմում են համբույր:
Գ՛նա՛, ես կգամ:

ԱՐՉԱՆՆԵՐԻ ԽԱՉՄԵՐՈՒԿՈՒՄ

Թողություն եմ խնդրում, Տե՛ր,
իմ երկրային այս մաքրությամբ,
երեխայի համբերությամբ
թողություն եմ խնդրում, Տե՛ր:

Արձաններն են քայլում, ահա,
ատոմային անմահությամբ
և բառերի չքմեղությամբ
արձաններն են քայլում, ահա:

Արձանները կիջնեն մի օր
այս դասական վեհությունից,
և բառերը օտար ու խուլ՝
իմ անսահման տերությունից:

Թողություն եմ խնդրում, Տե՛ր,
իմ երկրային ջինջ պարզությամբ
և հավատով նայում եմ քեզ
երեխայի համբերությամբ:

Չշնչեի ես օդն ազատ
և չապրեի ես ազատածին,
քանի որք կա և կին՝ բռնաբարված,
ուրեմն կա շղթա երազներին...

Ինձ սպանեց ներսից ոգին անդավ,
և բախվեցի անվերջ քարե պարիսպներին,
ես չտարա արցունք՝ աղ ու լեղի,
և ցուրտ իջավ կանաչ իմ երգերին...

Եվ զարկեցին անվերջ ու ասեցին,
թույն խառնեցին նրանք իմ օրերին,
սուտը եղբայր եղավ, քաղցը՝ ընկեր,
և անեծքի որմը՝ խուղ որբերի...

Եվ թալանված, քշված ու անիծված
կանգնել եմ ես, ահա, աշխարհի դեմ,
քամին նվազում է իմ մազերին
աստվածների հիմնը հին օրերի...

Օրհնվես դու, արև՛, միակ աղբյուր,
անտարագիր, մաքուր, անհանգրվան,
օթևան դու միակ, միակ դու քույր
ազատության, աստված ու բալասան...

Ապրեցիր, ինչպես հնում
ճգնավորը,
քո մերկ կացարանում՝
երկնքում պահպանելով
Աստծուն,

ցածում՝ հոգիդ...

Շուրջդ վխտում էր ամբոխը
և կանչում՝ արի՛:

Դու ընտրեցիր դժվարը՝
լույսն ընդդեմ խավարի...

1998թ.

Երբ իրիկունը դողալով
ընկնում է գիրկը երկրի,
ու ափից ափ անգուսպ ծովը
թաղվում ծոցում մթի,
ինձնից անկախ ոտքերն իմ
նորից ընկնում են ճամփա,
համր ու լուռ, որպես արձան,
քարանում են ծովափին:
Ալիքի հետ ելնում են վեր
տեսիլքներն արծաթե,
ուզում են ինձ խորքը տանել,
ծովի ընդերքը հակինթե:
Ու ես ահով հետ եմ քաշվում՝
սարսռած բյուր տեսիլքից,
ահաբեկված շոշափում եմ
չրջապատն իմ, հետո՝ ինձ:
Ու լուսինը ամոթահար
սև քող է առնում երեսին,
ես համրաքայլ ճամփա եմ ընկնում՝
կախարդված բյուր երազից:
Ու հովերը՝ քաջքերի պես,
համոզում են ինձ, կանչում հետ,
ես սարսափած փախչում եմ,
կորչում դաշտերում անհետ:
Մակայն ուր էլ փախչեմ, կրկին,
երբ շաղվում են աչքերն իմ,
նորից ընկնում համր ճամփա,
քարանում եմ ծովափին:

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԽՐԱՄՈՒՆՔ

Թափվում էր գինին ու առավոտը,
և օրը բացվում էր դանդաղ,
ողջ գիշեր քամին աշխատել էր,
լույսի տակ դիակներ կային անթաղ:
Տերևները, իսկապես, արդեն հոգնել էին
և հանձնվել քամու մահվան,
աստղերի պես ընկել մայթերին
ու սպասում էին խաչին:
Պիրկ կոշիկներով անցավ տղամարդը,
հոգնել էր նա էլ գիշերը,
ու սահեցին աղջկա հպանցիկ ոտքերը՝
թողնելով հետևից հառաչանք:
Փողոցում խռնվեցին անցողիկ գույգերը,
ծերերը՝ եռավոտ ու տխուր,
լավեցին զանգերը, բարձրացան խաչերը,
աղմուկը արթնացավ նոթոս:
Չոհերը գիշերվա մատնվեցին լռության,
ու քամին՝ վախեցած արյունից,
բարձրացրեց թևերը, տերևները գունեղ
խաղացին դեմքերին մարդկանց:
Թափվում էր գինին ու առավոտը,
և օրը բացվում էր դանդաղ,
շտապում էին մարդիկ դեպի տուն ու գործը,
շենքերը խաչվել էին անթարթ:

Փողոցում մի շուն գիշերվա մթնում
զիլ կլանչում էր,
հիշեցի մի պահ. երկու օր առաջ
տիրոջն էին թաղել:

Աստված թող ների, բայց ես հասկացա
ցավը հոգեմաշ,
ինքն էր, լուսինը և բանաստեղծը՝
նույնպես ցավատանջ:

Հավատարմության ոչ մի գուգահեռ
և ոչ մի ներում,
կլանչում էր նա այնքան հուսահատ,
ասես, տիրոջը հենց նոր էին թաղում:

Մտաբերեցի հին ու նոր ցավեր՝
շան իսկ օգնությամբ,
գարմանալի են բանաստեղծները
երևակայությամբ:

Փառքդ շատ լինի, Աստված վեհաշուք
և ամենատեր,
որ արարածին մարդ արարածից
խիստ չես տարբերել:

Ինձ օտար է այսուհետ
հեկեկանքիդ երգը պաղ,
կարոտանք ու սպասում,
անրջանք ու կապույտ խաղ:
Վաղուց, վաղուց է ծանոթ
անկումների այս ճամփան,
ինչ զգացումն է ծնում,
մոռացումն է գերեզման:

ՎԵՐՁԻՆ ԱՆՉԱՄ ԱՂՈԹԻՐ

Վախվորածի նման, որից միայն ոչինչ,
որից չնչին բան է միայն ծնվում
և այդ չնչին բանի, չնչին բանի համար
իզուր եռանդ ու ուժ, իզուր երգ է ծնվում...

Ես ասում եմ, այո՛, ասում եմ ես կրկին,
որ առաջին լուկ գոհ, լուկ առաջին չկա,
որ օրերի շղթան ձգվում, գնում է հար,
մինչև անցյալը մեր, որից դեռ լուր չկա...

Եվ աչքերս, ահա, և մարմինս չնչին,
որպես մի կերակուր, առած վարձիս համար,
դեն նետելով կեղծմիտ, սուտ պատրանքները հին,
նվիրում եմ, ահա, չտվածիս համար...

Ինձ խաբել են նրանք,
խաչել են ինձ նրանք,
և վարձը իմ չնչին՝
քարե երկիրն այս...

Իմ դեմ՝ կապույտ անցյալ,
իմ դեմ՝ մորթված սերունդ,
քարե երկիր իմ դեմ
և մորթուող մի սուր...

Ես եմ եղել նրա վավերագիրը միշտ,
և իմ մեջ որոնեք թուլությունը ազգի,
ոչ ոք երբեք չի կարող մեզ փրկել,
քանի դեռ չի ծնվել պաշտամունքը մահի...
1986թ.

Տե՛ր, դու կապրես հավիտենական
ընտրյալներիդ ամփոփած
հիշողության դաշտում,
խսկ ի՞նչ կմնա ինձնից...
Ես լսել եմ քո և դաշտում ամփոփված
ընտրյալներիդ ձայնը...
Մի՞թե հնչյունի չափ աղմուկ չէ
հետմահու կյանքը,
այդչափ մահվան քո՞ւն...
Այսքանը բավական է, որ դառնամ
անհավատ,
բայց ես չեմ կարող,
դու ես իմ մեջ վառել այդ կայծը,
դո՛ւ...
Անցյալս սարսափելի չէ,
որովհետև մեղքերի քանակով
զիջում եմ բոլորին,
հավատով՝ քչերին:
Ես քեզ երբեք չեմ մոռացել, Տե՛ր,
ես քեզ չեմ մոռացել...
Փորձությանդ քարը ծանր է
ամեն ինչից,
ծանր և անտանելի...
Ազատիր ինձ կամ ընդունիր,
ես ավարտել եմ այս կյանքի դասերը,
Տե՛ր, հերիք է...
1998թ.

ՎԱՅՐԿՅԱՆՆԵՐ ՀԵՏՈ

Հիշողության փայլի հետ,
վայրկյանի հետ հուշերի
անմիտ թռչուն ես մենակ,
և կեղծամ է միտքը սին...

Հիշողություն է արդեն
սերը՝ ձեռքերիդ մեջ սուրբ,
դու աչքերը համբուրիր,
աչքերն ապրում են երկար...

Գու ձեռքերը համբուրիր,
նրանք զգվում են փութով,
և շարժումները նրբին,
որ մեռնում են խոսքերով...

Վայրկյանների մասին դու
մոռացիր, մա՛րդ, ու անցիր,
վայրկյանները գեղեցիկ
պատրանքներ են սլացիկ...

Ապրել կարող է միայն,
ով խոսք չունի բառի հետ,
պատվաստումն այդ ահով լի
կեղծ հավերժ է, կեղծ պատրանք...
1985թ.

ԴԻՄԱՆԿԱՐ

Ապրելու չափ ուրախություն,
խնձորի ծառ, հայացքի խաղ,
ծաղկից ծաղիկ մեղվի խտուտ,
դաշտի բուրմունք, խունկի բուրմունք...

Երկնքից վար լույսի կաթոց,
կապույտ ամպոց լույսի կաթոց,
աշնան լռին անտառի մեջ
մանկան աչքեր ու մանկություն...

Եվ ոչ մի հուշ, և ոչ մի փակ,
երկնքի ձայն, արև-զնգոց,
դաշտի խշուր, մեղմիվ երազ,
մայրական աչք՝ հառած վրաս:

ՀԱՅՆԵԱԿԱՆ

Գինի, եղբայր հասակակից,
ունայնության սպեղանի,
փակվիր բոլոր նրանց առաջ,
ով ապրում է սոսկ երկրային:

Գաժանությանը մի լցրու դու
առանց այդ էլ լցված հոգին,
քեզ դատելը դժվար է քիչ,
դատում է նա ուրիշներին:

Բանաստեղծը օվկիանոսում,
ակոսելով ալիքը մեծ,
մաքառումի երգն է երգում
ճշմարտության հրով անեղծ:

Բայց ալիքը քո հին, դաժան
սուրբ թևեր է տալիս դեհին,
խղճա, եղբայր իմ հարազատ,
խղճա գոնե արարողին:

Ու ցուրտ լիներ, ու լուռ,
դու փակվեիր քո մեջ,
բառերը նեղ ու լայն
չարթնանային մեր մեջ,
բառերը լույս ու ցավ,
նաև անգույն ու տաք
չխոսեին, չասեին,
մնային փակ, մենակ:
Դու նայեիր երկինք,
աստղոտ, անբառ երկինք
ու հրաշքներ տեսնեիր,
ու բառերդ քնեին,
պետք չեն խոսք ու գրույց,
պետք չեն օտար խոսքեր,
ու ցուրտ լիներ, ու տաք,
լուռ տխրեիր մեր մեջ:

Կրակներդ գուր մի մարիր,
օրերն անգութ, օրերը խեղճ
կթավալվեն ու կմարեն
իրենց արնոտ մահիճի մեջ:
Սրտիդ զարկը գուր մի համրիր,
նրանք՝ կարմիր ու խելագար,
իրենց հեքում պիտի մարեն
օրերն հեղձուկ ու ցավագար:
Եվ հուսաբեկ, և խելագար
պիտի անցնի օրերի դին,
որպես ամպի մի սև պատառ,
որ ծածկել է արեգակին:

Գժվել եմ ես, այո՛, գժվել,
զզվել եմ ես, զզվել,
և զզվել եմ, և գժվել եմ
բառերից ձեր անդեմ...

Առավոտյան հեթանոս եք,
ճշմարիտ եք այնքան,
երբ դեռ լույս է ու զվարթ եք,
երբ դեռ մութ չէ այնքան...

Հոգեցունց է, հոգեպարար
լարախաղաց ձեր ձին,
երբ վարսակը առատ ու թարմ
դրված է ձեր թամբին...

Ամեն ինչի առաջինն եք
և վերջինը անգամ,
երբ առատ է քիմքի հոտը
և ժպիտը՝ ներող...

Ա՛խ, գժվելով թե վերջանար,
տանեի ողջն ինձ հետ,
բան է, թե, ա՛խ, լուռ վերջանար,
գժվելն էլ է կեղծ ելք...

Իջեցրու պատից խաչը,
ճանապարհ պիտի ընկնես,
չկորանաս երբեք,
չհավաքես սուտ նշխարներ,
չուրանաս քեզ սիրողին,
հավատիդ սյունը չքանդես,
գերեզմանաքար սարքիր
պապերիդ գերեզմանոցում:
Իջեցրու պատից խաչը,
ճանապարհ պիտի ընկնես:

ԳԻՇԵՐԸ ՎԱՅՄԱՐՈՒՄ

Վայմարում հազար սերեր կան պահված
և հազար դավեր՝ գիշերվա խորքում,
իսկ դու նստած ես արդեն ճերմակած,
կոտրված սրտով անմահ Ֆաուստի:

Գաղտնի՞ք է արդյոք, թե՞ չար խրախճանք
տառապանքները այս մեկ հերոսի,
...իսկ եթե ինքը, այս բնությունը հարատև հոսի՞,
և... թշվա՞ռ Ֆաուստ...

Ես իմն ապրեցի, օտարված եմ ես
և օտարված եմ ինքս իմ ձեռքով,
ապրած վայրկյանով չափեցի տարին
և արդեն ծեր եմ, արդեն անցողիկ:

Միրեցի ես շատ, եղա չափից խիստ,
չափաբերեցի և՛ կարոտ, և՛ հույզ,
միակի տեսքով քեզ արարեցի,
որ ամենքի հետ և մենակ մնաս:

Կանգնել եք, ահա, հիմա իրար դեմ,
թեպետ տկար են շուրթերն արարող,
և դու պատրաստ ես այդ ծեր շուրթերով
հաստատել նորեն...

Կինը սիրում է, օրը՝ լուսանում,
և արեգակը՝ միշտ պտույտի մեջ,
Տե՛ր Աստված, ապրողն ինչն՞ է մեռնում,
երբ հավերժողի լեզուն է միակ:

Չա՛ր Մեֆիստոֆել, կարող ես խնդալ.
առաջին կյանքս տվեցի երգին,
արարման պահը խինդով էր հպարտ,
երկրորդին՝ սերս կլինի ահեղ:

Լինել բոլորի հետ,
լինել բոլորի մեջ,
լինել բոլորի հետ
մենակ:
Լինել բոլորի պես,
ամենքի պես հստակ,
ամենքի հետ սիրով,
մենակ:
Ու չխորհել ոչինչ,
ու չզրեկ ոչինչ:

Այնպես ուզում եմ խոսել մերկ,
հոգնատանջ աչքերս բանալ,
բարձրաձայն լաց լինել անվերջ
և ցավոտ ձեռքերս լվանալ:
Չհիշել մեղքերս անգամ,
հեռանալ լավից ու վատից,
ես ինքս իմ մեղքը լամ,
և ցավեմ կորուստս մեռած:
Չնստեմ քարերին դարավոր,
չլսեմ շառաչը ջրերի,
չհիշեմ աշխարհը եղծված
և ապրած, մոռացված մարդուն:
Բարձրաձայն լաց լինեմ մենակ,
չլսեմ հեկեկանքս սեփական,
մեղավոր, անմեղից հեռանամ,
հեկեկամ բարձրաձայն ու լամ:

ԱՆՀԱՎԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ուզում եմ ես ինձ հավատալ,
բայց չեմ կարող,
և դրանից ավելի եմ ես զայրանում,
այն ե՞րբ էր, որ չարածին էի հավատում,
և երկար էր առավոտը, կեսօրը՝ ջինջ...

Մերը սեր չէր, այլ՝ այլացում,
գույնը գույն չէր, սոսկ՝ ներմուծում,
սակայն մեկ է, հավատում էի ես ինքս ինձ,
հավատում էին նաև նրանք...

Լուսաբացը պատուհանս ծեծում էր զիլ,
և այդ ճայնի արձագանքը
թափվում էր բաց պատուհանից,
որին հոգի էինք կոչում:

Խելագար էր առավոտը,
ասես, ես էի ծնել նրան,
քրքջում էր, ես էլ հետը,
ու հոսում էր մի ամբողջ դար մինչև կեսօր:

Կեսօրին ես ուրիշ մարդ էի,
ճիշտ իր նման,
ի՛նչ խելագար, հարսնացու էր արևային,
արևաշող, տավղահար էր, քնար ու սեր...

Գիշերը, ա՛խ, երկարախոս բանաստեղծն այդ
թերթում էր ու թերթում անվերջ
աստղահուզում, աստղալեզու պոեմը իր,
ես հարբած էի, ինքն էր հարբում:

Հիմա, երբ ես իրապես եմ ինձ հավատում,
էլ այնպես չեմ ինձ հավատում,
ծիծաղում եմ, համբուրում եմ,
հեռանում եմք ու մոռանում,
մոռանում եմք մենք միմյանց ու հեռանում:

Մարդկային սեր՝ մարմնից հեռու,
մարդկային սեր՝ մարմնին հլու,
տարօրինակ, տարակշիռ,
բայց հաղթում է մարմինն արշիռ:

Եվ հաղթում է, երբ հոգու մեջ
գույգ ափսեից մեկն է ծանր,
տարողունակ ափսե՛ն այդ լի,
որ կարող է հոգի կշռել:

Դու հիշեցիր հենց այն մեկին,
ես՝ մյուսին, որ ինձ էր մոտ,
քեզ համակեց խոսքը շոյող,
իսկ ինձ՝ բառերն անմեկնելի:

Երևի թե պատմությունը
կրկնվում է սոսկ յուրովի,
չարժե, ուրեմն, մեր սերը
վերականգնել հենց մտովի:

Թող ես ապրեմ ինչ-որ իմն է,
իսկ դու հիշիր քոնը, անշուշտ,
անհնար է տեղավորել
զգացումները անզգույշ...

Հանդիպում չէր բոլորովին,
հանդիպում է ամեն մի դեպք,
բայց այն մեկը, որ ես տեսա,
չեմ մոռացել կյանքում երբեք:

Ես չիմացա, թե ինչ ասվեց,
իսկ նա ժպտում էր անտարբեր,
բայց խոսքերում կարծես բացվեց
ժպիտը իր, մտքերը մեր:

Վարդ՝ կիսաքանդ ավերակ,
ներաշխարհի լույս-պսակ,
ցավի ծաղիկ,
կույսի երգ,
տան մեջ վառվող արեգակ...

Անխոս թռչուն,
անբուն սեր,
բաժանող սեր, միացում,
վարդ՝ հավերժի խոսքի տուն,
սրտեր, սրտեր ավերող...

Կարապի երգն է, որ մուգ երկնքից
իջնում է՝ հզոր թևերը բացած,
մի վերջին անգամ երկինքը ճեղքած՝
իջնում է դեպի լեռը վեհանիստ:

Այդպես և երգը՝ երկրից ելնող,
թռչում է անծայր կապույտի միջով
դեպի հեռավոր գահը սրբացած,
դեպի մարդկության երազի հեռուն:

Կարապի երգը մշուշի միջով
իջնում է՝ կապույտ թևերը բացած,
Աստված իմ, Տեր իմ, այդքան ակնդիր
ցավին, կարոտին, ամենքին ներհակ:

Եվ այս երգերի անփույթ մշուշում
հպարտ ճախարում է երկնային մի սիրտ,
տեր՝ հողին, սիրուն, լեռներին, ջրին
և այն Աստծուն՝ ամենքից վերում:
1976թ.

Հավատից շատ է իմ հավատամքը,
սերս ուրիշին հերիք է անում,
բայց ես կանգնած եմ այս խաչմերուկում
ու միտք եմ անում:

Պտե՞լ եմ կյանքում մի հավատարիմ,
անսքող մի բառ,
տրվե՞լ եմ երբեք ցանկություններիս,
որոնք մշտապես ուսուցչապետի խստությամբ գունատ
նայում են դեմքիս:

Ո՞ր է արարվող երջանկությունը,
հեզ մանկությունը, պատանեկությունը,
ջահելությունս էլ թռավ իմ ձեռքից՝
կարգ ու կանոնի ոսկե շղթային օղակ դառնալով,
մինչդեռ ուրիշներն ամեն ինչ արեցին՝
կորցնելով նույնիսկ պարկեշտությունը,
և լրբությունը դարձնելով օրենք՝
օրենքի լեզվով դատապարտում են
համբերությունս:
1976թ.

Հավատում եմ արևներին,
անձրևներին,
հավատում եմ քո աչքերին,
քո ձեռքերին,
հավատում եմ երազներին,
անգամ սև ու մուր,
բայց ոչ երբեք օրենքներին
արյունահոտ:

Թե ուզում ես լեռան հասնել,
նախ վազքդ սանձիր,
գագաթներ բարձրանում են
ոգով ձյունածիր,
շրջանցում են համոզմունքով
ամեն քար ու թուփ,
ոգելից չէ թռչքն անմիտ
և վերելքն անփույթ:

Արահետ է անբիծ ճամփան
և ուղին քարոտ,
հանգստացիր, երբ երազին
հոգիդ է կարոտ,
թե ուզում ես գագաթ հասնել,
նախ վազքդ սանձիր,
գագաթները մոտենում են
ոգուն ձյունածիր:
1976թ.

Իրիկունն իջավ աչքերիս մենակ,
ու շուրջս մարդիկ դարձան սովերներ,
ծավալվեց օրվա աղմուկն անկանգ,
սիրտս սպասող դարձավ երգ ու սեր:

Դարձավ շուրջը իմ խելագար մի պար,
անհույս կարոտի տազնապող երագ,
ու կապույտի մեջ անուրջ իրիկվա
սիրտս ինձ համար դառնում է անհաս:

Հիմա լռության եմ մատնել երգերս,
նինջը իջել է կապույտ վարդերին,
հույսը քանդել է հոգուս վերքերը,
հիմա լալիս են գարնան վարդերը:

Երկինքը՝ կապույտ
հրաշքների ծով,
ու մենք լողում ենք
խենք ու ապահով,
լողում ենք գիտուն
հիմարի նման,
ոչ վախճան ունենք,
ոչ էլ գերեզման:

Խոնարհվիր քամու,
բուքի առաջ,
խոնարհվիր լույսի,
գինու առաջ,
խոնարհվիր սիրո,
հույսի առաջ,
խոնարհվիր մարող
կույսի առաջ,
մի տրամիր երբեք,
որ աշխարհում
քիչ երջանկություն,
քիչ բախտ է տրվում:

Մի քիչ շատ է լռությունը,
մենակությունը ընկերացել է,
հոգուդ թառել է հոգնությունը,
կեսօրդ, թվում է, եկել է:
Հավատդ հպարտ է էլի,
աչքերդ՝ կապույտ ու ջինջ,
ու ծով է ծիծաղդ լռության,
ու ծով է ծիծաղդ էլի:

Տո՛ւր ինձ մի վայրկյան
մահից առաջ,
մեկ անգամ համբուրեմ,
մեկ անգամ հայիռյեմ,
մեկ անգամ ծիծաղեմ,
մեկ անգամ լացեմ,
մեկ անգամ բամբասեմ,
մեկ անգամ անձրևեմ,
մեկ անգամ արևեմ,
հոգնեմ ու հոգնեցնեմ,
անիծեմ ու պաշտեմ,
չէ՛, մեկ վայրկյան ևս՝
լռե՛մ...

Երագիս մեջ քեզ տեսա,
տեսա սերը մեր մեռած,
երկինք ու խուլ ծով տեսա
ու մակույկ մի մոլորված,
մութ ամպերի ծրարում
անհույս հևող մի կարապ,
երագիս մեջ քեզ տեսա
ու մութ գիշեր մի անափ:

Մեկ կորցնում եմ ամեն ինչ
ու մեկ գտնում ամեն բան,
ոչ կորցրածն է իմը,
ոչ գտածս՝ ինձ նման:
1965թ.

Դ-բսում անձրևը լալիս է մենակ,
տանիքս ծեծում,
մրմնջում է լուռ ինչ-որ եղանակ
մոլոր ու տրտում...

Մերք դողդոջում են մատներն ապակե
ու լալիս անձայն,
մերք մրմնջում է անավարտ մի երգ,-
աշխարհն է ունայն...

Մերք հեկեկում են զարկերը քարե՝
վերջին ուժն առած,
մերք շոշափում է իր լույս մատներով
տանիքս սառած:

Դ-բսում անձրևը լալիս է մենակ,
տխուր ու մոլոր,
խռոված հոգուս երգերն է հյուսում՝
օ՛ր-օրո՛ր-օրո՛ր...

Հեռու է իմ տունը, մշուշոտ,
արևի արծաթով լվացած,
ձյունի պես ճերմակ է, երազկոտ,
արծաթե քրքիջից ծնված:
Իմ տունը խաղաղ է, մաքուր,
իմ տունը՝ լուսավոր մի ճրագ,
միտքն իմ պայծառ է, հրահուր,
սեղանիս վառվում է արեգակ:

Մոռացիր դու
քեզ տանջողին,
չարչարողին
մոռացիր դու,
դուռ բացողին
ու փակողին
հանդարտ նայիր,
հեռացիր դու:
Թող հոխորտան,
թող հայհույեն,
արյունոտեն,
վերացիր դու,
ինչ լինում է,
թող որ լինի,
բայց քո ձեռքով՝
մոռացիր դու:

Ես էլ եմ հոգնել,
մարել է հույսիս վերջին կանթեղը,
բայց կանգուն եմ, տե՛ս,
հյուսիս օվկիանում
փշրվել է լուսե նավերիս կայմը,
բիրբերս դողուն խռովքի ծովում
դեզերում են լուռ,
երազիս ոսկե ափն են որոնում:
Իսկ արշալույսը որքա՛ն հեռու է,
ես էլ եմ հոգնել:

Շնորհակալ եմ, Աստվա՛ծ,
ամեն ինչի համար,
ծառերի համար, որ կան,
ստվերների համար,
որ չեն կաշատվում,
գիշերների համար
այս անծածկոց:
Շնորհակալ եմ, Աստվա՛ծ,
իմ լինելու համար,
իմ գույգ աչքերի,
որ նայում են քեզ,
ժամանակի համար,
ուր ապրում եմ ես,
այն անձրևի համար
որ թափվում է:
Շնորհակալ եմ, Աստվա՛ծ,
լուրթ երկնքի համար,
թռչունների, ամպերի համար,
և մարդկանց համար,
որ սիրում են:

Երեկ ես Մարտին Իդենին ասացի,
որ չարժե մնալ օվկիանում,
որ կյանքը՝ կյանք,
բայց ուղին ուղի է մնում:
Չփորձեցի համոզել նրան,
քանզի ոսկու իր դարում
ամեն ինչ սկսվում և
վերջանում էր այդպես:

Իմ օրերը
դառնում են դար,
օրերը իմ հավերժաբար:
Ես՝ օրերում փոքրիկ թռչուն,
և նրանց հետ ունեմ իմ չուն,
որ անցնում է խաղաղ, անթով
մեծ դարերի խաչմերուկով:
Իմ օրերը աններդաշնակ՝
խաղաղության հզոր բանակ,
իմ օրերը՝ հավերժ արթուն,
պատերազմող խաղաղություն:

Իմ օրերը՝
երազանքի մի մեծ պատառ,
իմ օրերը՝
դատողության հզոր անտառ,
իմ օրերը՝ թռիչք ու թև
և պատրանքներ հրաշակերտ:

Առանց հրաշք՝
օրերը իմ լաց ու խաբկանք,
իմ օրերը՝ թախիծ ու թույն,
իմ օրերը՝ արծվի բույն,
իմ օրերը և լավ, և վատ
բարձունքներ են աննպատակ,
իմ օրերը՝ հավերժող չու,
իմ օրերը՝ կապույտ թռչուն:

Ինձ կախարդել են,
երբեք ու երբեք
ես չեմ արթնանա
հավերժահանգիստ
իմ լույս աշխարհից:
Ինձ գերեվարել,
տանում են կապած
դեպի հեռավոր ափերը ոսկյա՝
չգիտեմ, դափնեպսակ դներ[՞]ու,
թե՞՞ գլխատելու:

Մայրս՝ տխրությունս,
հայրս՝ խռովքս,
հայրենիքը՝ երջանկություն,
հողը՝ կարոտս,
Աստված՝ սփոփանք,
սերը՝ հավատս,
գիշերը՝ սատանա,
ցերեկը՝ բալիկս,
ինչպե՞ս ամփոփեմ,
հավաքեմ ի մի,
միտքս դժոխք է,
աշխարհը՝ գինի...
Մայրս՝ տխրությունս,
հողը՝ կարոտս,
Աստված՝ սփոփանք,
սերը՝ հավատս:

ՆԺՈՒՅԳ ԻՄ

Ճանապարհիք ինձ, նժո՛ւյզ իմ,
ճանապարհիք մինչև լուսաբաց,
հոգնության ճամփան անցել ես լռին
ու չես խոնարհել գլուխդ հպարտ:

Այրվել ես ինձ հետ իմ ճանապարհին,
կիզված աչքերում պահած հոգնություն,
չես դավաճանել ու չես ընկրկել,
երբ արցունքներդ են հորդացել վարար:

Ապրել ենք մի տեղ, սնվել միասին,
մենք միասին ենք գնացել լույսին,
որպես մատանուն դրոշմված
խաչքար՝ հավերժ միասին:

Արյունոտվել են ոտքերդ բոբիկ,
ձիերը համր են եղել քո ցավին,
տառապանքներիս միակ ակնդիր,
չզրված իմ երգ, մեն միակ մոտիկ:

Ճանապարհիք ինձ, նժո՛ւյզ իմ,
ճանապարհիք մինչև լուսաբաց,
հոգնության ճամփան անցել ես լռին
ու չես խոնարհել գլուխդ հպարտ:

Թե հոգնել ես,
աչքերդ փակիր,
օգնել ես դու,
գնա, հեռացիր:

Թող որ երկիրը
մնա իր տեղում,
ինչ որ բացել ես,
քոնն է, հասկացի՛ր:

Ես գնում եմ
ուղիդ գծված իմ ճանապարհով,
իմ ձմռան, ամռան, գարնան,
աշնան ճանապարհով,
գնում եմ ձյունոտված,
տերևածածկ:
Ես գնում եմ՝
քիչ-քիչ թեքվելով դեպի իմ հավատը,
սերը, արցունքը, արևը,
ես գնում եմ
իմ ոտնահետքերով:

Թղթի վրա իջնում են բառերը,
ինչպես ձյունը՝ երկրի,
օրը կիսատ կարող է մեռնել,
եթե սերը չկա:
Տոթը փողոցում դեմքեր է խեղդում,
և բառերը մնում են օդում,
թպրտացող թռչունի նման:
Չարմանալու չափ սիրում եմ աշխարհը,
բայց ոչ բառերը:
Ես սիրում եմ իմ երկիրը,
ես սիրում եմ իմ դրոշը,
բայց ոչ երբեք բղավելով,
բայց ոչ երբեք այլանդակելով բառերը,
նրանք իջնում են թղթի վրա,
ինչպես ձյունը՝ երկրի:

Մի մութ գիշեր
ու մի մակույկ լուսնաթի
պաղ սահում են
արծաթափայլ ջրերում,
ալիքները՝ որպես երազ հակինթե,
կայլակում են,
երազներս օրորում:

Շշուկները խուլ ու ազդու ջրերի
հրմշտում են ու կանչում են ընդերքից,
ու մակույկը օրորվում է հեշտանքով
ափին տեսած ոսկետեսիլ երազից:

Երբ իջնում է գիշերը,
երկու լուսնոտ թռչուն,
երկու ուրու
ելնում են լուսնե մոխրից
ու թափառում:

Նրանք անցնում են
հանդարտ ու սլացիկ
հյուղակներով հողե,
շիրիմների վրայով:
Երկու լուսնոտ թռչուն,
երկու ուրու
գիշերային հյուրերն են իմ
հավերժական:

Ծաղիկները մեռնում են,
մեռնում է վիշաղ,
ինչ-որ իմն է այսօր,
ուրիշինն է վաղը:
Արևները այրվում են,
խամրում է երազը,
լուսնի լույսը քամվել,
մնացել է հույսը:
Ծաղիկները մեռնում են,
մեռնում է վիշաղ,
տարեք ինձնից, խնդրում եմ,
ուրիշների մեղքը:

Նրանք, որ երբեք չեն լքել մեզ,
հավատարիմ են մնացել ուխտին,
նրանք մարդիկ էին պարզապես՝
համառ, աներեր՝ կյանքին ու բախտին:
Ժամանակը մեզ չդավաճանեց,
փոքրիկ խրճիթում ապաստանեցինք,
երևի մենք ենք, որ անտարակույս
բոլոր կողմերից թալանվեցինք:
Բայց գոհ մեզ տրված ճակատագրից,
քայլում ենք մանրիկ այս հսկա դարում
և չենք բողոքում մեզ տրված դերից,
և ոչ էլ հաճախ մոմեր ենք վառում:
Ու հավատարիմ, այսպես գլխահակ
մենք քայլում ենք լուռ, անվրեժխնդիր,
թեպետ չենք եղել կյանքում ստահակ,
չենք էլ ընդունել և ոչ մի ուխտ:

Օրը դառնում է առասպել,
և ո՞վ է, որ մեզ պատմել
ու պատմում է դեռ, թե
անվերջ է ու անհատնում
օրերի այս երթն անտուն:

Օրը մթնեց, օրը անցավ,
գիշերը ծեռ ջահելացավ,
ու անցողիկ հերթափոխն այս,
ա՛խ, կդառնա անցած երազ:

Մարդիկ խնջույք են սարքել
ու նստել են սեղան,
ձեռքերին՝ գինու գավ,
աչքերում՝ խինդն արևի:
Մարդիկ երգում են արբած
ու խնդում են, ու լալիս,
ծիծաղում են լիաթոք,
բերկրանքը կյանքի վայելում:
Ես հուսահատ, ես մենակ՝
լալիս, խնդում եմ իմ մեջ,
մարդիկ խնջույք են սարքել
ու նստել են սեղան:

Ես իմ երգը դեռ չեմ երգել,
ես իմ մասին դեռ չեմ երգել,
ինչ ապրել եմ՝ ձեզնից առած,
ինչ գրել եմ, ձեզ եմ տվել:

Սիրտս է լոկ մնացել ինձ,
ամեն երգից արյունոտված,
ու էս սիրտն էլ ես չեմ առել,
ձերն է, սակայն տվել եք ինձ:

Այդ ես եմ միայն,
որ լեռները վեհ կանգնած են իմ դեմ
իրենց բարձրությամբ,
ծովերը կապույտ՝ իրենց պարզությամբ,
երկիրքը անափ՝ իր ջինջ խորությամբ,
աստղերը՝ բոցով,
ծիլ, ծաղիկ ու ցող՝ իրենց գույներով:
Իսկ եթե ուզեմ՝ ճիշտ մի վայրկյանում
կդառնան նրանք հանգած հրաբուխ:

Քայլում եմ ու դեռ կամ,
այս իմ ներկան է:
Իսկ վա՞ղը...
Այս է երգերի այն երթը,
որ վախով,
որ հույսով,
չբռնած, չտեսած այդ վաղը,
խենթացած բյուր կարոտով,
տենչանքով, հավատով լույսերի
նետվում է,
ձգվում է,
ցանկանում:
Իսկ մա՞հը,
մահն այդ անգո,
որքա՛ն իմաստնություն ունի:
Տարել է,
տանում է
ինձ, բոլորին...

Օ՛, ներկա,
թող որ կարոտով քո երկնած
մերձենամ, ձուլվեմ քեզ,
լինեմ մեկ:
1967թ.

Ես երգում եմ լոկ հավերժությունը,
բայց խարխալ չունեմ, օ՛, Տեր իմ, փրկիր,
ես քեզ դարձրի՝ հավերժությունս,
ես մեն-մենակ եմ, օ՛, Տեր իմ, փրկիր:
Թողել ես դեմքս իմ դեմքի հանդեպ,
ձանձրույթը ծանր է, իսկ հույսը՝ խավար,
դեմքս դեմքիս դեմ համր ու լուռ է,
Տեր իմ, ձանձրույթս վանիր՝
գոնե քեզ համար:

Ես, որ դեռ որոնում եմ ինձ
ձեր մեջ, քարայրի
ու այս նոր սերնդի,
ես, որ համրում եմ հանգիստ
արշալույսներն իմ բոլոր անցած,
մի օր, սովորական մի օր
կարթնանամ քնից,
կվառեմ ծխախոտը,
կնայեմ հայելուն ու գտած,
վերծանած իմ երգը,
կփակեմ կոպերս առանց աղմուկի:
Ու նրանք, որ կգան,
նրանց կիսախուփ երազների ներքո
փակած աչքերով կշրջեմ ես:
1967թ.

ՇԱՌԵՐԸ ՉԱՐԴԱՐՎՈՒՄ ԵՆ

Երբ ցնդում է միֆը,
և մերկությանը հայտնվում է նա,
այդ ողորմելի գեղեցկությունը,
զարդարված համաչափությամբ,
որքա՛ն մերկ է, որքա՛ն մանրակերտ...

Տեր, մուսաների՛ հայր,
մի թող ինձ մենակ
շնաձկների ու մարդկանց մեջ,
ես գեղեցիկ եմ քո ներկայությամբ,
քեզնով:

Երբ դու կաս, իմ խոսքը լոկ խոսք չէ,
մարմինս՝ մարմին,
տեսանելին և լսելին, զարդերս՝
քեզնով շաղախված:
Մահը՝ մարմինը այդ դիակ,
որքա՛ն մահաբույր է...

Ես քեզ հետ եմ եղել իմ
շողուն մանկության տարիներին,
պատանության՝ աստվածամերձ,
երիտասարդության՝ հրեշտակաթև...

Թող իմացությունը չխանգարի ինձ,
թող ճանաչողությունը չխանգարի,
թող, թող իմ մահկանացուն կնքեմ
քեզ հետ, քո ձեռքերում...

Թևերս, թևերս մի փետրաթափիր,
թող տեսակս ավարտվի, ինչպես կյանք մտա,
այս է խնդիրը,
ազատիր ինձ մարդկային պշրանքներից,
ապրելու վերջը գեղեցիկ մահն է,
մի գրկիր ինձ իմ միֆից...
1997թ.

Նա, ով չի կարող իր վաղվա մասին
մտածել այսօր, նա, ով չի կարող,
չի ապրի այսօր...

Մայրը չի կարող լքել գավակին,
հողը չի կարող սերմը սպանել,
հույսդ մի դիր դու,
մի դիր հույսը քո աստղերի վրա,
թեկուզ աստղերի...

Աստված, լքիր դու, ինքդ լքիր մեզ,
հեռացիր, Աստված, մեր հնձաններից,
ամենքից, մեզնից թող ու հեռացիր...

Հավատափոխը չի կարող ապրել,
դավանափոխը՝ մի պարզ դավադիր,
լքիր մեզ, Աստված, Աստված, մեզ լքիր...
1989թ.

ՆԺԱՐ

Ես՝ թագավորը ճշմարտության,
այս ողբերգության եղբայրն ընտիր,
ժամանակավոր ճորտը գոյության
և հավերժության չլուծված խնդիր...

Կյանքս՝ ինչ-որ բան անլուծելի,
իմ ժամանակի քառսի երգ,
մարմինս՝ ապրող գոհասեղան,
որ չընկճվեց կյանքում երբեք...

Ես՝ այս որբ կյանքի ականատես,
Աստծու զույգ աչքով կշռաթաթ,
հողմերի առաջ ելած ծաղիկ՝
ցավի իր հոտով ու անաղարտ...
1996թ.

ՀՈՒՍԱՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հուսահատ պահին սարսափում եմ ես,
երբ մտածում եմ, թե Աստված չկա,
ուրեմն իզուր էր, որ ապրեցի այսպես՝
հավատի բեռը ուսերիս վրա...

Գահից ու փառքից քեզ բարձր դասեցի,
ցամաք նստեցի խնջույքներում տաք,
լլկեցի ես ինձ՝ սանձը բերանիս,
ասում եմ, Աստված, դու միակ վկա...

Եվ չեմ ափսոսում եղածի համար,
շնորհակալ եմ իմ ապրած կյանքից,
բայց սարսափում եմ, երբ մտածում եմ,
որ այն աշխարհում էլ գեթ Աստված չկա...

Ամեն բան տրվեց խնջույքիդ համար,
քո սուրբ սեղանին՝ հոգեղենության,
մի վայրկյան միայն ապրելու համար,
որ զգամ ես ինձ իբրև գոյություն...

Թե խաբված եմ ես և հույսերս զուր
վատնել եմ չարի ծնած հնարքին,
անհիծում եմ քեզ, կորուսյալ աշխարհի,
և գոյությունն իմ միամիտ, չնչին...
1997թ.

Բոլորի նման՝ դու էլ գնացող,
ի՞նչ ես կատաղել, տո հիմա՛ր, տո խե՛նթ,
բոլորը՝ ճշգրիտ, գործին բանիմաց,
դու հորջորջել ես արդեն քեզ պոետ:

Բարեկամներից հեռանում մեկ-մեկ,
թշնամիներին դարձել ես ընկեր,
ով էլ սխալ է շարժվում հանկարծ,
կարծիք ես հայտնում այստեղ ու այնտեղ:

Խոսում ես անվերջ լույսերի մասին,
ասես, լոկ քեզ է Աստված աչք տվել,
մի հարցնող լինի՝ ո՞վ է երեխիդ
մի կտոր փալաս կամ կոնֆետ տվել:

Ուսիդ ես առել բեռը ուրիշի,
երբ ուրիշն ինքը անբեռ է ապրում,
խուզարկու շան պես վերքերդ փակել,
բոլորի մեղքից, սիրուց ես խոսում:

Մի հարցնող լինի՝ ախր, ո՞վ ես դու,
ի՞նչ ես թաց հողին պառկել մոլտում,
ապրել ես կյանքում հյուղակներում խեղճ,
բայց խոսում ես դու արքայի լեզվով:

Բոլորի նման՝ դու էլ գնացող,
ի՞նչ ես կատաղել, տո հիմա՛ր, տո խե՛նթ,
բոլորը՝ ճշգրիտ, գործին բանիմաց,
դու հորջորջել ես արդեն քեզ պոետ:
1976թ.

Տե՛ր, թող շունչն իմ տամ այս թղթին,
ինչպես ոգիդ արարչական
տալիս ես, Տե՛ր,
արևներին, ծաղիկներին ու դաշտերին:

Բառն է խաղում շրթունքներին,
բառը՝ խոցող ու տխրալից,
հոգին պեղող բառը բանաված,
որ ելնում է, ելնում ինձնից...

Ես՝ անկարող ու ես՝ արբած,
շարտում եմ, Տե՛ր, բառերն այդ,
շարտում եմ բառերը ծեր,
բառերը հոգնած՝
առանց խղճի, առանց Աստված...

Թշնամիներ՝ որքա՛ն ասես,
բարեկամներ՝ մինչ կախաղան...
Այսպես ապրել,
այսպես հարբել
կարելի չէ, Տե՛ր, հավատա...

Միտքը իմ խե՛նթ,
բանաված մարմնիս նկուղներում,
թպրտում է արնաշաղախ:
Տե՛ր, Տե՛ր, կեցո
արևների, ծաղիկների ու դաշտերի
աշխարհը մեծ,
ինձ էլ փրկիր,
նայիր ինձ էլ ծաղկի նման:

Վարդը միայն փուշ չէ, այլ հոտ,
վարդի նման նայիր ինձ, Տե՛ր,
շնչող, հնչող վարդի նման,
կարմիր ու ալ,
արնաշաղախ...
1996թ.

ԱՍՏՃՈՒ ԱՌԱՎՈՏ

(Այսպես եղավ, սիրելի Էվիկ, Էվելինա...)

Էլ աղոթող չի մնացել,
եղածներն էլ կորան, անցան,
ինչ ունեի՝ հալվեց, հանգավ
դիմակների դեմ անթափանց...

Խիղճս՝ քարի դեմ հանդիման,
ծախվեց տաքուկ մի ջերմության,
պաղ աչքերով նայում են ինձ,
ի՞նչ են ուզում՝ չեմ հասկանում...

Կարճ ու երկար օրերը ձիգ՝
քմծիծաղի նման անփույթ,
քամու նման անհայրենիք,
զարկվում են ինձ ու հեռանում...

Ի՞նչ էր պահված ամենի մեջ,
սիրտս ինչն՞ ալյուրեցի ես,
էլ ո՞վ պիտի կողքիս նստի,
էլ ո՞վ մնաց մեզ կարեկից...

Աստված, ներիր մեղքիս համար,
գոհ եմ քեզնից, ներիր հոգուս,
շնաբաժին կյանքիս համար,
որ բաժանվեց իզու՛ր, իզու՛ր...

Ինչ որ եղավ, անցած է արդ,
թող այս մեկն էլ այսպես լինի,
արդարության համար թափած
արյունն իմ տաք դառնա զինի...
1996թ.

Կանցնի, ասում եմ, կանցնի, իմ սի՛րտ,
համբերություն քեզ, բարի հանգիստ...
Մի շտապիր դու, ասում եմ ես,
անցյալիդ բախտը՝ օրինակ քեզ...

Երջանիկները, ահա, նայիր,
ժպտում են խինդով հավատարիմ,
խակ դու հին թելը, ցավերը զուր
բերել խառնել ես այս օրերին...

Նրանք երգում են, դեռ ավելին՝
փառաբանում են չեղած բաներ,
խակ դու կանգնել ես ճանապարհին
և հարցնում ես՝ ինչպե՞ս, ինչե՞ր...

Հիվանդի նման մի դիվական,
որ ոչ գտնում է, ոչ ընդունում,
երազն ես ուզում անէական
և չես հարցնում՝ ախր ինչպե՞ս...

Մոլագար ես դու, իմ սիրելի՛,
չեղած բաների մի հետևորդ,
անտուն, աներկիր, անհայրենիք,
կորցրածի չափ դու անհագուրդ...

Կանցնի, ասում եմ, կանցնի, իմ սի՛րտ,
համբերություն քեզ, բարի հանգիստ...
Մի շտապիր դու, ասում եմ ես,
անցյալիդ բախտը՝ օրինակ քեզ...

Հող ունենայի և ձեռքերով այս
շարեի տան պատերը քարերով խաս-խաս,
շարեի տան պատերը՝ նայելով հողին,
ու փառք տայի աղոթքով հող ստեղծողին...

Հագիս բաճկոն հողոտված, դեմքս՝ արևին,
փառաբանեի ես քար ստեղծողին,
աչքս՝ լեռան գծերին, վերելքի շուքով
շարեի քարը քարին ոսկե հատման օրերով...

Մոռանայի թագ ու գահ, գրքեր ու բառեր,
տառերի պես հառնեին պատերս ջահել,
ու ես պատի շվաքին, աշխարհից հեռու
ծամեի հացը ցամաք, մաքուր, անաղարտ...

Ու քնեի պատի տակ փոված շվաքին,
հողի աստծու երագով, լոթի, անոթի,
բարևեի կիսախուփի աչքերով խոնարհ
այս աշխարհի անցվորին՝ չարի դեմ խավար...

Հող ունենայի ու ձեռքերով այս
շարեի տան պատերը քարերով խաս-խաս,
շարեի տան պատերը՝ նայելով հողին,
խոնարհաբար փառք տայի հող ստեղծողին...
1986թ.

ՎԱՅԵԼՔԻՑ ԱՌԱՋ

Երբ որ հոգնում ես մեծ-մեծ բաներից
(և իզուր վատնած օր ու ժամերից),
և անկեղծության զգացումը խենթ
պարուրում է քեզ պարզ ու սեթևեթ,
գալիս է հենց նա, այ քեզ չար կատակ,
գալիս է, նստում իբրև հպատակ,
նստում է կողքիդ և՛ հեզ, և՛ բարի,
կարծես ծանոթ է քո ողջ աշխարհին,
նայում է, նայում աչք-աղբյուր ակին՝
ունկնդիր քո մեջ ապրող հեքիաթին,
և նման է նա քույրերին երեք,
որ մեկը մեկին չներեց երբեք,
և սիրահարի տեսքով դյուրաթեք
ծամերն է խառնում, մտքերդ մեկ-մեկ:
Ու զգում եմ ես, որ ձմեռն անցավ,
որ հողը շուտով կպայթի ցավից,
և աղբյուրները՝ լիացած հողից,
կհորդեն, ինչպես անցած գարունքին,
կպայթեն հողի սառած երեսին,
և հովին կարոտ ծառ ու ծաղիկներ
երկինք կպարզվեն, արևի առաջ:
Ուրեմն գարուն, գարուն է գալիս,
և գարնան հետ է գալիս սերը մեր,
և ծառ ու ծաղկի, ծիլ ու հովի հետ
մաքրվում է մեր արյունը անտես:
Ու թե մաքրվում է արյունը անտես,
Աստված, ինչո՞ւ չեն մաքրվում հատ-հատ
վշտի ծովերը, հոգնությունը մեր,
որ տանջում են մեզ ամեն ակնթարթ:
Ու հայտնվում են վշտերը մեր խոր
սիրած աղջկա սիրտ ու երագում,
գարունն էլ այդպես դառնում է խոլոր,
ու նա չի ապրում, ու նա չի ապրում:

Իսկ այս գարունը շռայլ է այնպես,
այնքան դյուրաթեք, ու այնքան հեզիկ,
ինչ-որ ունեի, մոռացել եմ ես,
ու նստած ենք մենք, ու նայում եմ քեզ...

ԻՆՔՆԵՐՊ

Հավանական մի առավոտ
դու արթնացար բոլորի պես,
բոլորի հետ հաշտ-համերաշխ,
բոլորի դեմ ընդվզելով:

Ոչ ոք, սակայն, գեթ մի վայրկյան
չփորձեց քեզ հասկանալ,
և ներելու ոչ մի վայրկյան
չի լինելու այսուհետև:

Եվ ներում է սուսկ շնորհում
ինքնախլման քո լուռ ճամփան,
և կողոպուտ, և ավերում,
այն, որ հետո է սուսկ առկա:

Ու թե թարգման լինես դու քեզ,
էլ ոչ ոք չի անիծելու,
մահանջելու և ոչ մի թիզ,
ոչինչ չունես թաքցնելու:

Գերանների ձայնն եմ լսում
մաշվող ամեն բառի տակից,
ապրող բառի ցավն է միայն
թշնամին քո՝ քեզ կարեկից:

Օրերիս պես ծանր
և կյանքիս պես դաժան,
չապրեցի իմ նման անհոգ
և թեթև՝ հոգու պես ծավալվող,
անցողիկ այս փոքրիկ աշխարհում,
նավակում այս փոքրիկ ու չնչին...

Մի վառվող կրակ կար իմ հոգում,
բորբոքվեց հար ու հավիտյան,
և կյանքն այս չնչին, արևոտ
դարձավ դարի չափ ծավալվող...

Իմացա, չիմացա հաճախ,
հեռացա, մոտեցա ինձ,
մի կյանք էր օրորվող, բեկբեկուն,
Աստծու աչքերի տակ մեռնող...

Տեր իմ և մայր իմ չարչարված,
գոհ եմ և դժգոհ, անշուշտ,
ապրեցի ձեզ նման, ձեզ պես,
պատվեր էր, համարենք կատարված...

17 հունիսի, 1997 թ.

Աստված այսօր որոշեց
դեռ իմ կյանքը չընդհատել,
բժշկի պես կյանք տվեց,
որ մեղքերս ավարտեմ...

Գատաստանի ատյանում
հարցեր կան դեռ չպարզված,
Աստված ուզում է դատել
հոգուս գործը ավարտված...
1998թ.

Հափշտակության ծովը ինձ առել
ու ալիք-ալիք քաշում է ներքև,
ընդդիմադրելու և ոչ մի ալիք,
այսպես կարող եմ և հանգիստ խեղդվել:

Մի պարկն ինչ էր, որ
չվերցրի ինձ հետ,
այժմ փրկության և ոչ մի խարիսխ,
դաժան է հավատը, երկնային Աստված,
առավել դաժան՝ անտես գոհվելը:

Ու սպասում ես, ու սպասում եմ՝
կյանքս նվիրած երկնային ծովին,
քամին է միայն ոռնում ականջիս,
երկինքն է լալիս մաղվող անձրևներ:

Եվ հրաշքի դեմ կանգնած անքեն գոհ՝
ծանրութեքս եմ անում հավատս,
ես կարող էի այստեղ չհայտնվել
ու խաղաղ մարել երկնային պարտքս:

Ո՞ւր են մտերիմ խոսքերն ընկերոջ,
հավատարմության արցունքներն ո՞ւր են,
բոլորը իզուր, բոլորը խոսքեր,
պարտամուրհակս՝ տքնանք մի անխոնջ:

Պատահականը քեզ, ճակատագիր,
մի պարկն ինչ էր, որ չվերցրիր քեզ հետ,
ծո՛վ, հրաշքդ բաց, և ես լուռ կգամ,
կընդունեմ ես քեզ, որպես լուրք երկինք:

Մերն է մարդուն բերել աշխարհ,
սերն էլ նրան կտանի,
վայ, հազար վայ, ով աշխարհում
բանն այս հունից կհանի...

Բումերանգի հզոր խաղով,
օրենքով այդ ճշմարիտ
ամեն մի բան աշխարհ կգա
ու դուրս կելնի աշխարհից...

Տիեզերքի կապույտ ծովում,
ուր աստղերն են առկայծում,
վայրկյանի պես՝ հրաշք թարթում,
ամեն բան գուր, գուր կանցնի...

Կմնա լոկ աննյութ մի բան,
անձայն մի բան դողանջող,
տիեզերքի սուրբ հյուսվածքում,
որպես մի լույս թափանցող...

Հիանալու քիչ բան չունես,
նայիր, խնդա՛, զարմացիր,
հպարտության ու կարոտի
շղթան կտրիր ու անցիր...

Անցիր չանցած ճամփաներով՝
ներողամիտ ու խնդուն,
կյանքը տոն է, գվարճալիք,
ինչպես հրաշք մանկություն...

ՄԱՀԱՊԱՐՏԻՍ ԵՐԳԸ

Դատարկության առաջ անգո պատի,
կույրի նման ապրող միայն հոգով,
խարխափում եմ, ահա, իբրև պատիժ
երեք սերնդի երգ՝ իրեն խաբող...

Նվագում են նրանք ինքնամոռաց,
և ամբոխն է պարում զվարճադեմ,
խսկ հայրերը մեր՝ վաղուց մեռած,
էլ չեն կարող պարն ընդհատել...

Պարն այդ կապկող, ոչ բնական,
մեկի ձեռքով տրված, ոչ կենդանի,
կապիկների պարը, որ խելահան
շարժ ու ձև է հուշում և՛ ընտանի...

Ո՞ւր են գնում այսպես, օ՛, Տեր Աստված,
մի՞թե երգիս ճամփան արդեն վերուստ
այսպիսին էր հենց՝ կապիկական,
և չունեի ես ժողովուրդ...

Դրա համա՞ր արդյոք Նարեկացին՝
հուսահատված, մենակ, անժողովուրդ,
իբրև լքված նավակ միածին,
գնում էր մեն-մենակ դեպի Աստված...

Հավա՞տն էր իր հզոր, թե՞ կորստի բեռը,
ն՞րն էր դաժանակիր, ուրկի՞ց փախավ,
ահա խռովյալը երկրից այս ցուրտ,
հալածական, մենակ, անժողովուրդ...

Բաց դռներդ, Աստվա՛ծ, և ընդունիր
զավակներիդ հոգնած ու տքնաջան,
որոնց համար կյանքն այս եղավ
մահվան սարսուռ միայն, ցավի պատյան...

Նրանք տարան միայն պարում կապկող,
խլուրդներից փախչող, հալածական,
խաչերի երգ ջարդված՝ իբրև խաչյալ,
գոհի երկինք միայն՝ իբրև պարտված...
1996թ.

ՄԻՐՏՍ ՑԱՎՈՒՄ Է...

Երկու քարերի արանքն են ընկել,
ոչ աջ և ոչ ձախ կարող եմ թեքվել,
անհնարին է բացել և հոգին,
արհամարհանքը հարված է սրտին...

Քոնն է հայրենին և քոնը չէ այն,
քոնն է արտաքին կեղևը նրա,
ծառը սնվում է ուրիշ արմատով,
սնվում է այն սոսկ վարակված գետով...

Դեմքիդ փչում է հողմը կեղծիքի,
շշնջում է նա. «Լսի՛ր և ստի՛ր,
այս է օրենքը հավիտենական,
ուժն է օրենքը՝ միակ, իրական»:

Ես չեմ վախենում մահից արնագույն,
բառերը և ես եղբայր ենք հանդուգն,
ամեն մի գիշեր մահվան հետ եմ ես,
ծանոթ եմ նրան երես առ երես...

Երկու քարերի արանքն են ընկել,
ոչ աջ և ոչ ձախ կարող եմ թեքվել,
անհնարին է բացել և հոգին,
արհամարհանքը հարված է սրտին...

Լռություն է, ձեն-ձուն չկա,
գիշերվա մեջ մենավոր
հոգիս՝ թեթև, կապույտ թռչուն
սլանում է հեռուներ...

Չկա սահման, նյութ հողեղեն,
չար ու բարի և Աստված,
խաղաղ, անքեն, որպես մանուկ
տրոփում եմ եթերում...

Մերթ ելնում եմ լեռներն ի վեր՝
սիրտ ու հոգի տարածած,
մերթ ավելի ձգտում եմ վեր՝
միտք ու հոգի մոռացած...

Լոկ մի ձայն է լսվում իմ մեջ՝
թռչող հոգու հաճույքի,
մանկությունն է, թե՞ մանկության
մտերմությունը հոգուն...

Եվ տեսնում եմ, և՛ հասկանում,
որ գուր ջանք էր կյանքը այս,
տառապանքի ծանր մի բեռ՝
մեր իսկ ձեռքով հաստատված...

Երջանիկ էր հոգիս խաղաղ,
չկար ձգտում ու տենչանք,
զնում էի, որ միանամ
Աստծու սիրուն միայնակ...

Տեսնում էի ցածում կռվող
մարդ էակին՝ ջանքով լի,
կապկանման... մութ տարերքով,
երազներով խաբուսիկ...

- Երջանիկ եմ,- լսում էի
ես կանչը իմ սեփական,
գիշերվա մեջ կապույտ թռչուն,
զնում էի անկայան...
1998 թ.

ՓՈՍԸ

Արդեն հիվանդ եմ,
գերեզմանի փոսը ես տեսա,
հատակը խոնավ, խորունկ, միայնակ:
Պաշտամունքը իմ իջեցրին այնտեղ,
թաղեցին այնտեղ, թողեցին մենակ,
հիվանդ եմ, հիվանդ:
Թողեցին մենակ, թաղեցին այնտեղ,
լցրեցին փոսը հեղեղով մաղձի,
ցավս, հույսերս, սերս, արյունս,
երազս թաղեցին:
Խոնավ է փոսը, խորունկ ու մենակ,
երազիս դեմքը պիտի պառավի,
թռչնի, հեռանա, վերանա պիտի:
Երազիս դեմքը պիտի համբանա,
մաղվի ու փչի:
Փոսը ես տեսա
խորունկ ու խոնավ,
հույսս թաղեցին, թողեցին մենակ,
հիվանդ եմ, հիվանդ:

ՊԱՐԱՊՈՒԹՅՈՒՆ

Գիշեր է լուռ, կեսգիշեր մթին,
քնած են ծանոթ, անծանոթ մարդիկ,
աստվածների հուշը վաղուց մոռացած՝
նստած են լուռ՝ գրքերի հետ մտերիմ...

Նավը կորցրած նավազի նման,
ծովեր կորցրած, ամեն, ամեն բան,
ցավն է ընկերս, թուղթը՝ հայրենիք,
մենակ եմ, ինչպես սառույցը տապին...

Երեկվա կիսատ քեֆի սեղանից
պատառիկներ են թավալվում իմ մեջ,
ի՞նչ քեֆ, ի՞նչ խնջույք,
ողջը կատակ է, ողջը՝ ցավ անվերջ...

Ու քիչ անց լույսը կբացվի նորից,
նորից կխնդանք, կքայլենք կրկին,
դատողությունների անվախճան շղթան
կսպանի օրը, ժամ ու հայրենիք...

Ինչպե՞ս ազատվեմ ինքս ինձանից,
այս պարապ կյանքը ես ինչն՞վ լցնեմ,
զարմանում էի, երբ հոգնած մարդիկ,
հոգնած դեմք էի տեսնում լույսի դեմ...

Առե՛ք, ծախում եմ ունեցվածքը իմ,
ինչ ունեմ՝ էժան, համարյա ձրի,
մա՛յր իմ, ինչ լավ է կարդալ չզիտես,
մա՛յր իմ, դու չկաս քառասուն տարի...

Թույլին՝ հենակ, սրբին հավատ ընծայող,
մանուկ սիրող, ճշմարտության ահագանգ,
ասա, քեզնից ի՞նչ է հիմա մնացել.
Եռագույնի պարապ-սարապ երազող...
1990 թ.

Իմ ձեռքը կրակն եմ ընկել,
ուրացել եմ սերը,
մոմերս մեկ-մեկ մարել,
նստել խավարում...

Ասում եմ՝ ո՞ւր է հավատս,
տաճարը, շինված անթերի,
տարիներ, դարերով շինված,
ասում եմ՝ ո՞ւր է...

Աղոթքն այնքան է բարակել,
կախվել եմ անմիտ մազից,
շինվածքս խարխուլվել է,
հոգնել եմ ինքս ինձնից...

Անմիտ է, օտար է երագս,
երագս, ասում եմ՝ ո՞ւր է,
զարուն էր, երբ ընկա ճամփա,
արևը թրատում էր...
1998 թ.

Բժիշկները կարծում են,
որ ես կարող եմ ապրել
ևս հարյուր տարի,
եթե սիրտս անջատեմ
մարմնիցս
կամ թե քնեմ անընդհատ...
1998 թ.

Արշալույսներով անցել եմ հանդարտ,
կանգնել ծխացող մոմի առաջ,
.....
դողում է հոգնած մարմինս:

Ամեն մի նեղ ազգային մտածողություն սահմանափակում է մարդու աշխարհը: Մակայն յուրաքանչյուր անհատ նախ պարտական է այն աչքերին, որոնք խոնարհվել են իր օրորոցին, այն լեզվին, որով սկսել է զգալ ու հասկանալ աշխարհը: Այդ աշխարհը սահմանափակում չի կարող ունենալ:

Մորս՝ Հայկանուշ Շահինյանի հիշատակին

Ա

Ասովածամոր տեսքով,
գլխին՝ լաչակ մի սև,
ձեռքերը խաչ դրած կրծքին,
աչքերում մութն անծայր,
հավատի մեջ անձայն
կնստեր լուռ, մենակ:

Տրամությունից բարակ դեմք,
երազներից հուսաբեկ
և խոսքերից հեռու,
պատի տակ լուռ ու անձայն,
որպես բարակ մի արձան,
կրեթ անվերջ...

Բ

Ամուր, ամուր սեղմեն կրծքիս
ու մոռանամ վիշտ ու ցավ,
երկինք, երկիր, աստղ ու լուսին,
օրերը իմ, որ անցան:
Խոստումները իմ լավ սիրո,
և վշտերը նրա հեզ,
մանկությունը՝ կապույտ նժույգ,
և տարիները հրակեզ:
Ամուր, ամուր սեղմեն կրծքիս
գլուխդ սեզ, գլխահակ,
տառապանքիդ հլու ու հեզ,
մա՛յր իմ, անօգ ու մենակ:

Պ

Թողած ամեն, ամեն բան,
թողած և՛ սեր, և՛ թախիծ,
հասել եմ մանկությանս
և հիշում եմ քեզ ու ինձ:

Պլուխը քո գլխահակ,
իջած հոգնած քո կրծքին
և մատները քո բարակ
մազերի մեջ իմ նրբին:

Պու նայում ես տրտմազին,
ու հոսում է քեզնից ինձ
քո կարոտը սրտամաշ
և թախիծդ ահագին:

Ես արևի, հրի հետ,
ես՝ մանկամիտ, անկարոտ,
վազում եմ մեր հին բակում՝
ազատ, անմիտ ու անհոգ:

Պ

Մի տխուր երգ ու հոգնաբեկ
գույգ աչքեր,
անանց թախիծ, անբառ շշուկ,
լուռ մատներ,
օրերի մեջ, մանկության հետ
ոսկեվառ,
գլխին՝ սև շալ, մի Տիրամայր
լռանիստ:
Մի ոսկեվառ, գլխին աստղ
մանկություն,
անմաս բերկրանք, կարմիր, կապույտ
խնդություն,
բարակ մատներ՝ մազերի մեջ
նրբահյուս,
մի գույգ աչքեր՝ սիրո առջև
լուռ Հիսուս:

Ե

Օրերից հեռու և սիրուց անգամ,
կնատեր տխուր, կնատեր մենակ
պատի տակ լուռ ու տրտում,
կիյուսեր ամպամած աչքերով,
կարկամած ու խռով,
կմաներ թախիծը կյանքի
բեկբեկուն ու տրտում,
հավիտյան դուռը գոց,
որպես խռովքը բախտի:

Ջ

Շշուկները ոսկյա և աչքերն անտուն,
բախտի հետ մենակ ու լռին,
հավատից կարկամած և սիրուց խռով
կլեր՝ որպես մութն անձայն:
Ոչ խոսքեր հիվանդոտ, ոչ սերեր փայլվում,
ոչ մտքեր, ոչ գգվանք ու խոստում,
բոլորն՝ աչքերում, բոլորը՝ սրտի հետ,
բոլորից խռով ու մենակ:
1976 թ.

Է

Մորս համար մինչև դժոխք կգնամ,
վկա՝ օրերն իմ ապրած
թե թշնամուն էլ պիտի սիրեմ մորս պես,
ո՞րն է ճիշտը, Տե՛ր Աստված...

Աստվածամայր ենք կոչում Մարիամին,
որ անմեղ է մորս պես,
ես չեմ կոչում ինձ Հիսուս,
նա մորն անգամ ուրանում է հանուն քեզ...

Տարեք գրքերը եղծված,
ես չեմ կարող ուրանալ,
թե Աստված էլ մոր պես է մեզ արարել,
օրհնվես դու, Աստծուն ծնած մայր Աստված...
1998 թ.

Ը

Մորս մասին գրելիս
դառնում եմ ես մանկամիտ,
աշխարհը՝ շեն մի դրախտ,
ես՝ դրախտի սուրբ ծաղիկ...

Եվ Աստված է ամաչում
մահվան համար իր տված,
թե մայրն է կյանք արարում,
մահը ի՞նչ է, ո՞վ Աստված...

Խառնվում է գլխիս մեջ
դրախտն էլ այն մանկամիտ,
մայր, դրախտը քո գիրկն է,
ես՝ դրախտիդ սուրբ ծաղիկ...

1998 թ.

Թ

Մայրս եկավ ինձ երագիս,
նայեց, նայեց, ոչինչ չասաց,
բայց կարոտով նայում էր ինձ
և խոսում էր ինքնաբավ:

Մարդիկ էին անցնում փութով,
օտարոտի, իրենց մեջ փակ,
ու պատմում էր մայրս այնպես
մանկան մասին՝ իբրև հեքիաթ:

Այս աշխարհում կովից հետո,
հենց այս ճամփին թողել է նա
ուր տարեկան մի մանուկի,
սև աչքերով տղա էր նա:

Պարեհաց էր մորս ձեռքին,
պոճկում էր նա ու թոցնում,
աղավճիներ հավաքվեցին,
ո՞նց էին կտցում ու բարձրանում:

- Մև էին աչքերն իմ տղայի,-
կրկնում էր մայրս ջահել,
իսկ ես նստած ծիծաղում էի,
զուցե տեսիլքն էր հմայել:

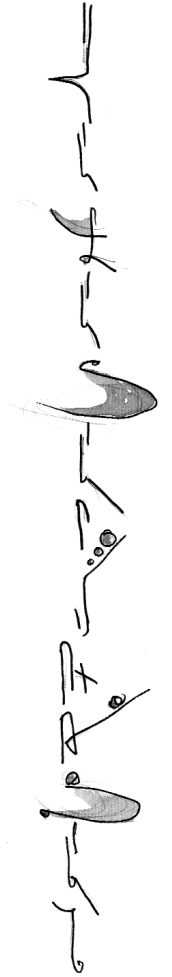
Նա պատմում էր, ես՝ ծիծաղում,
խնդություն էր իջել հոգուս,
երագիս մեջ մայրս էր եկել,
մայրս էր ու ինձ չէր ճանաչում:

Ժ

Օ՛, մանկություն, անուժ թևեր,
փխրուն, թեթև ու թափանցիկ,
ձեր ուսերին պահում եք դեռ
սիրո բույնը աստվածածին...

Մինչդեռ բնում՝ հողմեր տեսած,
ուշակորույս որպես տեսիլ,
մեռնում է սերն արդեն հոգնած,
վեհության մեջ լուռ ամփոփված:

Օ՛, բնություն, հրաշք կատակ,
իմանալի իրարանցում,
գորգ բազմազան, անդեմ դրախտ,
խորհրդավոր, կեղծ կրկնություն:
1984 թ.

Տաք արյուն,
ափիս մեջ թափված տաք արյուն,
ես չեմ ուզում հավատիս մասին դատել,
շրջիր դեմքդ:
Քառերի ծանրությունից հոգնում է մարմինս,
մոռացումի և ոչ մի խոսք,
ափս ցավում է:

Քառասուն ձիավոր բարձրանում են, ահա,
լեռը կքել է ծերացած երազներից,
հավքերի լեզուն ազոավները տարան:
Տաք արյուն,
ափիս մեջ թափված տաք արյուն,
օրը մեռնում է:

Եթե մի օր
դու փորձես տնից
ելնել անհավասարակշիռ,
կհանդիպես մարդկանց,
որոնք կընդդիմանան քեզ
անհավասար մարտով:
Այսպես,
եթե մի օր
բանաստեղծությունդ
դուրս ելնի տնից,
ոչ թե անհավասարակշիռ,
այլ մի քիչ հոգնած,
կմեռնի անտես, անհարկի՝
չանցած պատշգամբը:
Օրենքը պաշտպանում է
քո իրավունքը, մարմինդ,
նույնիսկ եթե հիվանդ է,
բանաստեղծությանը՝
միայն ժամանակը,
եթե հավատարիմ է:

Ինչ եմ ուզում ինքս ինձնից,
այս փոշոտված կաժաններից,
այս քարերից քարակոծված,
մամուռներից այս մամուռոված,
քարափներից այս հոշոտված
և գրքերից այս փոշոտված:
Չկա հանգիստ ու չկա քուն,
ականջներիս՝ ձայներ բեկված,
աչքերիս՝ քարեր խաչված,
միշտ անհանգիստ, անհանգրվան,
ասես, հսկա քարավանից
մնացել է զանգ մի լռին,
ծովերից ու Ծովասարից՝
գետ մի ելման,
հուշերի իմ անդաստանից՝
Անհուշ մի բերդ,
անգիր մի երգ,
որ շուրթերի ստվերներում
քրթում է, մարում է մերթ,
ծառս է լինում ինքը իր դեմ,
մերթ կորչում է, մերթ հայտնվում:
Շներն անգամ մունջ են քնում
իրենց հողե, քարե բարձին,
գիշերները մութ են ցանում
ճառագայթվող լուսաբացին,
ստվերներն են ելնում ոտքի,
երբ արեգակն ամենավեհ
կապում է իր արծաթ գոտին:

Ինչ եմ իզուր ինքս ինձ տանջում,
հաշվում հազար ու կրկին մեկ,
այս ամենին սուտը անգամ չի հավատա,
լռիք և կամ դարձիր վկա այս ամենին:

Մենք այն սերունդն ենք,
որ իմաստնություն չփնտրեց կյանքում,
և բանականը պահելով իր մեջ՝
քայլեց մեն-մենակ:
Մենք այն սերունդն ենք,
որ սիրահարվեց և չհավատաց,
մտածելով, որ նա բանականը
պահում է իր մեջ:
Ամենից հետո
մենք այն սերունդն ենք,
որ չենք հանձնվում քմահաճույքին
և հավատում ենք գալիք փորձանքին:
Եվ սերունդը մեր չի մեռնի երբեք,
քանզի հավատը ավելի գորեղ,
ավելի հստակ տեսնում է հիմա:
Մենք սերունդն ենք այն,
որ ծնունդից մեր տեսնելով մահ՝
երկրպագում ենք խաղաղությանը
և մեր բանակին, որ իր խոսքն ունի:
Եվ եթե կյանքում կան խոչընդոտներ,
որոնք զրկում են ապրելու հույսից,
մենք այն սերունդն ենք,
որ պիտի ճեղքենք պատյանը կեղծի
ու ելնենք փողոց՝ աղաղակելով.
- Մենք այն սերունդն ենք,
որ կյանք է բերում խեղճին և խղճին,
մենք ձեր սերունդն ենք,
առեք ձեր գիրկը, թեկուզ և մեռած:

ԽՃԱՆԿԱՐ

Ժառանգություն չէ թախտն այս հին,
որ պահել եմ իմ սենյակում,
այն դրված է, որ միշտ հիշեմ
ապրելակերպն իմ այս կյանքում:

Խեղված իրն այս իմ ողջ կյանքի
պատմություն է իր մեջ պահում,
հպարտության մասին է լոկ
իրն այս անշունչ միայն լռում:

Եթե մի օր հուշագրողը
փորձի պատմել կյանքն իմ անցած,
նրա առաջ պիտի դնել
թախտն այս՝ կյանքիս պես հնացած:

Չարմանալի փայտերը ծեր
կախարդական հայելու պես
ցույց կտան խեղճ պատկերը իմ,
որ խոսքերով են զարդարված:

Եվ ի՞նչ մնաց ինձ ասելու
իմ հնաոճ թախտի մասին՝
փայտերն այս ծեր զառանցում են
երգերիս պես տափակ ու սին:

Նկարագիրն իմ հին թախտի
թողնում եմ ես վիպասանին,
փայտոջիլները խելահան՝
առողջ, սթափ պատմաբանին:

Դեղին մոմի նման,
լույսի նման մոմի,
մաքուր-մաքուր հավվել,
վառվել կաթիլ-կաթիլ,
ոչ մորմոքից ծխալ,
ոչ սրբությանը երդվել,
ոչ կասկածով մխալ
երկա՛ր, երկա՛ր:

Ես չեմ ուզում, որ գլուխն իմ զարդարի
դափնեպսակը կամ ճյուղերը մրտենու,
հավերժական չէ և չկա ոչ մի բան,
երբ խաչված է սրբազանը՝ հայրենին...

Ավերակված ամեն քաղաք հայրենի
ոգու սով է և օղակը շղթայի,
ո՞ր է քաղաքը, որի հզոր պարսպի տակ
դափնին պիտի գլուխը իմ զարդարի...

Պիտի քայլեմ միշտ գլխահակ ու մոլոր
գոհվածների շուկներին ընդառաջ,
նրանց ձայնը կարեվեր է ավելի,
բան նշանով պոետների վայրահաչ...

Լուռ է Մասիսը հավերժահոս լռությամբ,
բանաստեղծը և մեծ ոգին ստեղծողի,
պիտի նայեմ, մինչև Մասիսն ահռելի
մեր պիղծ հոգին լավայի պես դուրս ժայթքի...

Եվ հոգնաբեկ մահվան քնից արթնացած,
ցնծության հետ հոգիս պիտի խլրտա,
այնժամ դափնին և կամ ճյուղը մրտենու
ազատ ոգուս, գլխիս վրա կշողա...

1986 թ.

Ինչպես դահիճը կացինը սրած,
այդպես ես գրիչը ձեռքս առա,
խնամքով քիթը մաքրեցի նրա,
որ բառերն իմ բիրտ չփայլեն լոթի,
որ նրանք ելնեն քնից դարավոր,
որ ելնեն նրանք արդարև մարտի,
հայրենիքն է իմ տվել աղ ու հաց,
դե, բարի եղիր, պարտքը հատուցի...

Բառեր խեղճության, անհոգ ու անտուն,
հալ չի մնացել ոչ մեկի վրա,
շողոքորթության սարդոստայնը պերճ
կնգուղ է դարձել ոսկրերի վրա:
Բանաստեղծական մի ամբողջ սերունդ,
ժամերգության պես ժամանակավրեպ,
երգեր է ասել ու երգում է դեռ
երկիրը վերջին՝ փակված վանդակում...

Եվ բոլորն ի մի երգում են փութով
երգը երկնքի, անորոշության,
այստեղ է ասված՝ կերը մեզանից,
իսկ ձուն ածում են ուրիշի դռան:
Շողոքորթության ու սիրո մասին
և գեղեցկության՝ միշտ հավատարիմ,
անասող երկնի ու ճշմարտության,
անցավ, անանուն, անհավատալի:

Հայտնի է, սակայն, որ երկրում մեր հին,
նա, ով բռնում էր երկար ճանապարհ,
ըստ սովորույթի ու երկրի կամքի
նժարին է միշտ՝ ճշմարտի առաջ:
Կանգնած եմ, ահա, գույգ զանգակի դեմ,
Մասիսն է աշնան ձնաբուքի մեջ,
առաջին ձյունը ճերմակ-արծաթե
զգոնություն է ներշնչում իմ մեջ:

Կապույտ մի ցուրտ է տեսիլքը ճերմակ,
հավատարիմ է ու հանդիսավոր,
գլուխս, ահա, խոնարհում եմ ես,
ոչ իբրև անցորդ, այլ մի մեղավոր:
Ու պետք չեն բառեր՝ մեղա ու վայ մեզ,
ե՞րբ է սֆինքսը ուրիշին հարցնում,
նրա գլխով է ամեն ինչ անցել,
փորձիր վերանալ, փորձիր վեր հառնել:

Եվ ինչպե՞ս անցնել Մասիսի կողքով,
մեռած եղբայրս է, կենդանի վկա,
անկարող եմ ես հոգուցս հանել,
հսկայի համար գերեզման չկա:
Ու բարձրացնում եմ գլուխս վեր,
առաջին ձյունն է դումանել վրան,
նայում է պարզկա հեռավոր վերից
Մասիսը ճերմակ, ադամանդեղեն:

- Օրհնություն տուր, հայր,- ձայնում եմ ցածից,-
թող որ անց կենամ ճամփան իմ հոգու,
քո վշտերի դեմ՝ ականջները քար,
թող որ անց կենամ, օրհնություն տուր, հայր:
Դու մի վշտանա օտարությունից,
օտարություն է մեր սրտերում էլ սև,
անկիրք երգերից դու մի վշտանա,
նրանք ծնվել են դատարկությունից:

Վախի երգեր են, ազոավների կանչ,
կռունկները մեր մնացին հեռվում,
ականջներիս մեջ մեն մի երգչի ձայն,
նրա բերանը սև հողն է ծածկում:
Շիրմաքարերը՝ անթաղ դիակներ,
չիրմաքարերը ծանր ու անգոր
ընկած են այնտեղ, ընկած վիրավոր,
կիսաթաղ, ջարդված, մեռած խաչքարեր...

ԿՏԱԿ

(Քարախանյանական)

Որդի՛ս, քեզ նման ապրիր այս կյանքում,
հոգուդ կտակի համապատասխան,
սիրիր ու ատիր սրտիդ մեջ թաքուն
և բնավ երբեք՝ բանաստեղծական...

Նահատակության շապիկը նետիր,
հեզնանքով նայիր չարին ու բարուն,
բարին կատարիր իբրև պատվիրան
և Աստծուն միայն կամքով ծառայիր...

Մերն էլ է այրվում մոմի, փայտի պես,
սիրիր առավել քեզ սիրողներին,
սերը ատում է մոլորվողներին,
սիրիր ու վանիր, վանիր ու սիրիր...

Կրակը քո տան պահիր սրտիդ պես,
նա է լինելու միակ ապաստան,
կրակը պահիր սրտիդ սրտի մեջ,
հեռավոր մի տեղ, որ չգողանան...

Տուր ու հեռացիր, հեռացիր ու տուր,
մարդը ծարավ է գաղտնիքին ունայն,
միակ գաղտնիքը, որ քոնն է կյանքում.
Է-ի սովերն է հավիտենության...

Եղիր, որ լինի, եղիր, որ մնաս,
դու ես պահելու հողն ու հայրենին,
ծառը ծաղկում է, երբ զարնան շունչը
խաղում է Աստծու շնչի տակ անմասն...

Վերջինը անգամ հայրենիք է դեռ,
մենակ արարիր կամքով Աստծու,
թե Աստված անգամ խռովի քեզնից,
ապրիր ու գործիր Աստծուց խռոված...

1997 թ.

Եվ սերն է մեր սփոփանքի հզոր զինին,
նախնիների երթը ժխտող սուրն այդ կրքոտ,
այդ սևուկ ձին, որ ճերմակ է արտաքինից,
սիրով, սակայն, կանգուն ենք մենք նրա թամբին:
Արարումի ու վեհության քողն այդ դյուրող,
որ շուքով է պահում միշտ մեզ նրա թամբին,
և պացքը լինում է միշտ առաքինի,
երբ արբած ես, երբ տերն ես քո ժամանակի:

Եվ տասնվեց տարիներդ գմայք է մի,
օրորոցից խաչդ է ելնում լույսերի մեջ,
և դու գիտես, որ հավատդ բերես ի մի
քեզ չի կարող փականք դնել ոչ մի արգելք:
Մերը մեր մեջ լուռ ծաղկում է յոթ տարին մեկ,
Ամեն անգամ հրավառվող նոր գույներով,
և անցյալը ժխտում է նա, և դու երբեք
էլ չես կարող նրան սանձել մերկ խոհերով:

Իսկ նա թաքուն, ամեն մեկին իր թևերով,
սողոսկում է քո մաշկի տակ, մտնում խորքեր,
երակներում արևի հետ, սրտում քո տաք
հարսանեկան առագաստն է պարզում վերև:
Եվ օրհնանք է կործանումի սկիզբն այդ մեծ,
ինքնաժխտման ու հաստատման կամքը Աստծու,
այն հղվել է երկինքներից, աստվածներից,
որ դու ժխտես և դրանով դու հաստատվես:

Ահա մաքրում եմ ապակու վրայից,
առավոտվա վրայից
գիշերվա ծանր մուժը,
և հոգեթով խոստովանությունները
խայտխայտում եմ
ծնվող առավոտվա տեսքով:

Բարի լույս, բառերն անգիտակից, օտար
և ցավի պես ճնշող ու հարազատ
արթնանում են մարմնիս, աչքերիս մեջ:

Եվ խոստում չկա, չկան բառերը
աղոթելու սովոր այն շուրթերից,
մնացել են կանգնած լույսին ներհակ:

Այս մոլորակն ինքն էլ՝ աղոթատուն միակ,
բազմամատուռ լեզու, հրաշադուռ,
ամեն խոկում, ամեն ծաղիկ ու թուփ
գիշերվա մեջ մահի ահից պոկված:

Բանաստեղծությունը
ինձ դարձրեց մոլագար,
հարբեցող մի, որ չի տեսնում ոչ մի բան,
կյանքս անցավ խնջույքներում տաք ու պաղ,
աշխարհը՝ հեքիաթ և օրերը՝ շարական...

Աստծու խոսքը թեթևորեն, հպանցիկ
թրթռաց իմ մարմնի մեջ ու անցավ,
սերը՝ կատակ, սերը՝ ծաղիկ վաղանցիկ,
բույր արձակեց, չքացավ...

Լայն բացեցի աչքերն իմ, որ տեսնեմ,
մեծ գզվանքից տեսողությունս շիջեց,
սպասեցի վայելքի մեջ գինովցած,
զգացումս բանականին գերիշխեց...

Կյանքս դարձավ գեղատեսիլ մի հեքիաթ,
ավա՛ղ, անցան օրերը իմ լուսատու,
այսպես միայն հարբեցողն է արթնանում,
երբ բացվում է լույսն արդար Աստծու...

Լավի շատը վատից վատթարն է միայն,
չարը ցնծաց, և վարագույրը իջավ...

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ

Ինչ իմանաս՝ ուր է գնում
քամին ինքնամոռաց,
և ում դռնից ինչ է առնում,
ինչ է տալիս մարդկանց:
Ում ձեռքից է խլում հացը,
ու՞մ է տալիս համբույր,
քանի սեր է իրար կապել,
խախտել քանի խոստում:
Ինչ իմանաս՝ ուր է գնում
քամին ինքնամոռաց,
և ում դռնից ինչ է բերում,
ինչ է պատմում մարդկանց:

Մեկը ուրացավ
իր ունեցածը,
իր չունեցածը,
ապրած, չապրածը,
ելավ ու գնաց:

Իսկ մեկը եկավ՝
իմ ունեցածը,
իմ չունեցածը,
ապրած- չապրածը
առավ ու տարավ:
Ինչո՞ւ ետ չեկավ:

Սպասիր,
 այդ ո՞ր ես թևում,
 դրանք պատրանք են դեղին,
 խաբուսիկ, աննյութ, անմարմին,
 դրանք մարմին են եթերում,
 ուր կրակ է ամեն հղում:
 Իսկ այստեղ,
 արևկող դահլիճում՝
 շշուկներ, շորեր, շրթներ,
 միալար, միաձույլ, միատարր
 հրդեհ են շնչում,
 ճշում են, կանչում են, ձուլում,
 ո՞ւմ:
 Ի՞նչ ես սուլում, մտիր դահլիճ,
 այնտեղ անմարմին հոգին
 անգին է, էժան,
 այնտեղ մտել են, մտնում են
 կորած հոգիներ վաղաժամ:
 Այնտեղ ցնորք է անտես,
 անկիրք, անհավատ,
 տե՛ս,
 կապույտ է, հեռու է, անհաս,
 ահա, այստեղ է այս ամենը,
 ամենքը և դու:
 Լալիս է դահլիճը, լալիս է երգը
 մարդու,
 փողեցեք, ցնցեք աշխարհը,
 պարում ենք ես ու իմ դարը:
 Չփնտրես, իզուր է,
 էլ չկան գահեր, արքաներ,
 նրանք ցնցվել են, ցցվել են,
 ապրել են դարերն իրենց ավեր,
 նրանք քաղվել են, կալվել են,

նրանց փոշին արքայական
 հողմերն են փչել:
 Ի՞նչ,
 մուսյո՞, մադա՞մ,
 սուտ է բոլորը, եղել է
 Եվա, Ադամ:
 Այստեղ, դահլիճում այս շքեղ,
 համայնքի անհագուրդ օրրանում
 ելել են ոտքի հույս, երագ,
 ցնորքն արբունքի,
 տալիս են, քաշում են, մաղում,
 հղում են, գնում են, շոյում,
 ո՞ւմ,
 ամենքը՝ ամենքին:
 Նրանք պատրանքներ են հին,
 աննյութ, անմարմին,
 այստեղ, հենց այստեղ, քո կողքին,
 նայի՛ր,
 ճոճվում են, ճոռում են՝
 երկաթե թևեր հագներին:
 Իսկ հիմա դահլիճում լուսե,
 նայի՛ր, բեմ կելնի
 գլուխը ուսի:
 Մի փնտրիր, չցնդես, կա՛ց,
 արյունը, երագը, սերը
 մեկտեղ են ձուլված:
 Տե՛ս, աչքերում անթարթ
 և՛ խոհը, և՛ սերը, և՛ հույսը,
 և՛ դարը, և՛ հոգին
 մեկտեղ են ձուլված:
 Խոր նայիր, պաղ նայիր,
 ոչ որպես պարող մի կին:

Հետադարձ է ամեն մի քար,
ինչպես զցես, հետադարձ է,
հետադարձ է ամեն մի բառ,
ինչպես ծնես, ինչպես անես...

Հետադարձ է դեռ էն գլխից
զրույցը չար և թե բարի,
ինչ աչքերով նայես մարդուն,
այն աչքերով քեզ կնայի...

Հետադարձ է սերը ծաղկի,
ծառ ու ծաղկի սերմը ամեն,
ինչ ցանեցիր, այն կհնձես,
ամեն ծաղիկ իր բույրն ունի...

Մերն էլ այդպես ու այդպես է,
սիրո համար չկա անցյալ,
սիրո համար ի՞նչ մահացյալ,
ի՞նչ ինձ համար, ի՞նչ քեզ համար...

Ապրում ենք մենք հարևանցի,
հարևանցի՝ հույսի հետ պերճ,
տալիս-առնում, առնում-տալիս,
իբրև գիտենք սկիզբ ու վերջ...

Մեր սարերի ու մեր հողի,
մեր արևի ու մեր ցողի,
մեր ձորերի, ցավի մասին
խոսում ենք մենք հարևանցի...

Հայրենիք ենք ասում այնպես
և բառարան թերթածի պես
մի նոր բայ ենք գտնում հարմար,
որ վայել չէ ոչ ինձ, ոչ քեզ...

Խոսում ենք մենք երազներից,
Արածանուց ու Արաքսից,

խոսում ենք մենք, խոսում ենք մենք,
խոսում՝ մեր սուրբ սար ու ձորից...

Ինչ էլ անենք, ուր էլ գնանք,
նման ենք մենք մեր գառածին,
ախր ինչպե՞ս, ինչի՞ համար
չհասկանանք մեր ծնածին...

Թե դու ինչպես, բայց ես գիտեմ՝
հավատն է լոկ մեզ պահպանել,
ինչ էլ անես, հասկացիր ինձ,
պետք է լինել հավատարիմ...

Նայիր կյանքի անց ու դարձին,
ապա՝ լեռանը քո սգավոր,
կնքիր, ինչ էլ որ դու անես,
նրա դեմքով, նրա կերպով...

Հասկացողին մեկն էլ բավ է,
խևին խրատը ինչ կանի,
քայլիր քո սուրբ ճանապարհով,
ինչ լինում է, թող որ լինի...
1989 թ.

Մարդը չի ներում իրենից բարձրին,
իրենից ցածին մարդը չի ներում,
թավալվում է նա, խարանում իրեն
և բարձրանում է, և ընկնում նորեն...

Անհագուրդության մի կծիկ է նա,
վեր ու վար զարկվող և միշտ շղթայված,
ներքևում է նա աստված որոնում,
երկնքում՝ հավերժ դև ու սատանա...

Եվ հոգիները խաղաղ ու բարի
ապրում են դևի ու ասածու միջև,
մինչև իջնում է անուշ նիրվանա
կյանքի ու մահվան սահմանագծին...

Հանգիստ խոսիր, տղա՛ս,
բառերն արճնապատ չեն,
նրանք գործածվում են
սպեղանի իբրև:
Քեզ մտահոգում է
թալանվածների ճակատագի՞րը,
մի գիր, որի հետ ոչ մի կապ չունի
այս բնությունը:
Քեզ մտահոգում է,
թե ինչո՞ւ արքան
չի պահում իրեն արքայավայել:
Հանգի՛ստ խոսիր,
արքայի տառապանքն ուրիշ է,
ամեն նոր ոճիր
մղում է նրան սրբապղծության,
ու նա՛ արնոտված իր ոճիրներից,
ուզում է քերել սառած արյունը:
Դու հանգիստ խոսիր,
տեսն՞լ ես գայլի վարժեցում,
սահմանի վրա ամեն արարած
իր ձևն ունի:
Քեզ մտահոգում է
մարդու վարժեցման դանդաղությունը,
դու հոգնել ես դարերի վազքից,
խոսիր,
բայց հանգի՛ստ խոսիր:
Ո՞վ է, որ կերել է
ու չի հագեցել,
ամեն ինչ իր չափն
ու սահմանն ունի,
արքայավայել թե արքան լիներ,
բանաստեղծների կարիքը չկար:
Հանգիստ,
միայն հանգի՛ստ խոսիր:

ՈՒՐԻՇԻ ԵՐԱԶԸ ՎԱՃԱՌՈՂԸ

Երազներ էր նա վաճառում,
բարի, անմեղ, անճառ,
ամեն երազ իր գինն ուներ,
գործն էր հմուտ, անշառ...

Բայց չար մուկը՝ երազահան,
թղթերն ամեն կերավ,
ասել է, թե իր ապրուստը
թշվառ մուկը տարավ...

Այսպիսի գո՛րծ ձեռքից թողնել,
քիչ է ասել՝ կորավ,
ապրուստի հետ սովորույթը
խելքն ու միտքը տարավ...

Մկան համար թողնել կյանքը,
ի՛նչ սոսկալի հարված,
չրջում էր նա փողոցներում
համարյա միշտ հարբած...

Եվ հանդիպած ամեն մկան
հարցնում էր ահով՝
ինչպես գտնել հենց այն մեկին,
երազի պես մաքուր...

Երազի հետ մուկը գնաց,
մկան երազ մի կյանք,
ապրողներին բարի երազ,
ընկածներին՝ հարգանք...

Փախած դարերից,
փախած խավարից այն միջնադարյան
և լույսերի մեջ գտած նոր խավար,
աչքերս երկինք՝
քեզնից եմ հայցում, Տե՛ր, երկնային շունջ,
քեզնից աղերսում խավարի մեջ լույս,
փրկիր գազազած մարդ արարածին,
փրկիր, երկնային, փրկիր, երկրային...

Հոգնել եմ խոսքից մութ միջնադարյան,
աղոթքներից կեղծ, խոսքերից երկմիտ,
լույսերից այս կեղծ, քառսից բորբոս,
քառսից փախա, այս ի՛նչ նոր քառս,
կեղծիքից փախա, այս ի՛նչ նոր կեղծիք,
խաբկանքից փախա, այս ի՛նչ նոր խաբկանք,
երանի, Աստված, չգայի այստեղ,
չհասնեի ես լույսի այս ծովին,
որը մարել է հույսը բանական...

Բանական սպանող, բանական քծնանք,
մտածված սպանող, բանական չարիք,
իմացված հեղում, ճշմարիտ կեղծիք,
մերկ հեղվածություն, անամոթ կրքեր,
ինքնահաստատում այլանդակության,
ո՞վ պատժեց, Աստված, ո՞վ հաստատեց այս,
և մի՞թե մեղքը, միակ մեղքը այն
ճշտելու համար, Աստված, ո՞վ Աստված,
պետք էր ճշմարտել մարդուն այս ուղով,
որ պատիժը մեր լիներ կատարյալ...
1985 թ.

Պարզապես եկել ու անց ենք կենում,
թալանված, ծեծված ու անդրոշակ,
մենք մեզ կոչում ենք պարզապես մարդ,
որ կարող է միշտ քայլել մեն-մենակ:

Լինել մտերիմ, լինել միշտ սիրով
և հավատ տածել բոլոր մեծերին,
և երբեք, երբեք չենք կովի սրով,
ոչ էլ կլիներ օրենքին գերի:

Պարզապես ծնվել ու գնում ենք մենք՝
մեզանից անկախ աշխարհում այս մեծ,
և թե չենք ծռել ճամփեն մեր երբեք,
չենք էլ տրորել լեզուներս կեղծ:

Ծերերը չեն գրում երգեր,
նրանք երգում են
ջահելությունը:

Զգո՛ւյ՛շ,

ժամանակը խոսում է
ծերության հաշվին,
ծերության ժամանակը
ջահելությունն է:

Լավ նայիր, լավ նայիր կյանքին,
ժամանակն անցնում է:

ՌԱՀՎԻՐԱ

Այրեցի՞ն,
մի՞թե չկա այն ոգին տրտնջող,
ցնորող մտքերի երազանքը,
կիզում է արևը նորից,
ճաճա՞նչ է, թե՞ փայլ ֆոսֆորե,
սնուցման արյո՞ւն է, թե՞ ռահվե,
մոռացի՛ր, մոռացի՛ր...

Լուսինը գիշերվա սև ձեռքում
ապշահար դողում է,
սյունները երկնասույգ,
մարմարե սյունները
դողում են պաղ փայլից, պաղ լուսնի:

Հատակից մարմարե,
դեղին հատակից քարշ են մազերը մթին,
փայլում են սառը ֆոսֆորի նման
ատամները մարգարտե:

Մազերն ու ատամները,
էլ ոչինչ,
քայլում է զառանցված, տենդագին,
քայլում է անմարմին
ոգին...

Ռ-ահվիրա՛,
դողում են սյունները մեղմագին,
հնչում են հյուլե-հյուլե,
մութ մանվածքը՝ որպես արձագանք,
ՀՀնջում է՝
ո՞ւր է...

Սառել է լուսինը,
ճաճա՞նչ է, թե՞ փայլ ֆոսֆորե,
սնուցման արյո՞ւն է, թե՞ ռահվե,
մոռացի՛ր, մոռացի՛ր...

Քայլում է,
ահա, նրա դեմ,
դեմ դիմաց, որպես մահ,
ձգվում է դեղնադեմ ու խոսուն
սյունների երամը մարմարյա:
Խոցում են,
թրատում կայծակները ճայթող,
որպես սուր,
հյուսքերը, սիրտը,
մարմինը աներևույթ,
որպես մութ:

Ծիծաղում են ու ծփում
մազերը, ատամները փայլող,
ծիծաղում են,
ծփում հյուսքերը,
մարմինը խուսափող,
որպես հող,
լույս կամ մութ,
ծփում է ու ծիծաղում
մարմինը աներևույթ:

Ռ-ահվիրա՛,
հեկեկում է օդում.
գիշերը սահել է ու նորից,
նորից որպես հույս
հրճվում է արեգակը ոսկյա,
հրճվում է, խնդում:

Հատակից մարմարե,
դեղին հատակից քարշ են մազերը մթին,
փայլում են սառը ֆոսֆորի նման
ատամները մարգարտե:

Խինդաբեր արևի ճաճանչում,
լույսերի քառսում հուսաբեր
դողում են սյունները մարմարե,
դողում են մթին ու համր:
Ռ-ահվիրա՛ ...

Որպես մահի մահ
կամ որպես մահ անմահ,
որպես սարսուռ մթին
կամ որպես շնչի ոգին,
որպես լույսը շնչի
կամ որպես կյանք մահի
խարխլում է, ցնցում
սյունները ձիգ, դեղին:

Ու ցնցվում է ցնորք
ցնորումը լուսնի,
ու դողում են դեղին
լույս սյունները լուսնի,
ու անդադրում,
ու իր ձայնով մետաղ
բորբոքում է, հուզում,
ու հալում է,
ու պաղ
ցնորումով իր ցունց,
ավերումով իր հուռ
մարում,
սահում,
կանչում,
շնչում է
մի բառ՝
Ռ-ահվիրա՛...

Ու ծնկեց Ռ-ահվիրան
աղոթքի շուրթերով գիշերվա,
աչքերով ահաբեկ,
մերկ՝ որպես կարոտ ու թախիծ,
մերկ՝ որպես կակիծ:

Խրխինջներ լավեցին հեռվում,
ու թամբած նժույզներ հրդեհում,
ասես, խրխնջում էին, կանչում...
1965 թ.

Կեսօրին է մեր սովերը խիստ երկարում,
և սերը մեր կեսօրին է դառնում հասուն,
կեսօրին են հանճարները հուսահատվում,
երբ տեսնում են մյուս կեսը:

Ծովն ու գետը, ծառ ու ծաղիկ, արևն անգամ՝
մեր սովերով, մեր գոյությամբ,
իբրև հասուն իրավագետ,
հուշում են մեզ արարքը մեր, ավարտն, ավա՛ր,
որ կոչվում է մեր երկրորդ կես:

Իսկ առավել ամբողջացած հանճարներին
պետք չէ բնավ զգուշացում,
քայլը թեթև, բեռը ծանր սուրբ այրերին
պետք չէ բնավ զգուշացում:

Նրանք գալիս, գալիս են լուռ
մեր գոյության հեռուներից,
մի ձեռքին անցյալն է մեր՝ որպես կնիք,
իսկ մյուսում՝ օրերը մեր, ոնց խաղալիք:

Նրանք գալիս, գալիս են լուռ
մեր գյուղերից, քաղաքներից,
քարանձավի մատյանները կրծքին սեղմած,
պատմությունը՝ հուշամատյան, կրկնելով,
ոտնափոշին գետի ջրով լվանալով,
լվանում են հանդգնության գաղափարին իջած փոշին,
իրենց ճամփին մանուկների նկատելիս,
նկատում են դիցարանի աստվածներին:

Նրանք գալիս, գալիս են լուռ
և լռության ձայնը սաստող,
ու նկնդիրը՝ սոսկ նախանձող,
սոսկ նախանձող ու նկնդիրը ժամանակն է,
նա, միայն նա, որ լավ գիտե
իմացության առասպելը:

Նա՝ առաապելն այդ ազգածին,
թեև ծնվում է գյուղերում, քաղաքներում ինքնաժխտող,
տանուկ տված իր լճերում թոթափում է ճամփի փոշին,
բայց կեսօրին հաստատման
գրանցվում է քարտեզների հայտագրում,
ինչպես գետը, ծովը, քաղաքը, երկրամասերն են գրանցվում:

Մենք այստեղ հասանք.
այն ափին, ահա, հանգչում են կրկին
երազները մեր հարագատների,
նրանց, ում երբեք էլ չենք տեսնելու:
Հողմի սիրահար մեր երազները
քշում են նավը,
առագաստները պարաններով պիրկ,
ինչպես մկանն ու միտքը մարդկային,
տանում են նավը ափերից ափունք,
դեպի անհայտ հորիզոններ:
Մենք ճամփա ընկանք
զվարթ ու խնդուն,
և մեր մանկական նավակը ոսկե
տարուբերվում էր՝ բեռնված երագով,
խկ հիմա, ահա, նավը այս հուժկու
բարձված է խոհի, մեր կորուստների,
չնչին գտածի ծանր բեռներով...
Ժառանգությունը մսխած մարդու պես
նայում են նորից անհայտ հեռուներ...
Հայաստան աշխարհ, երբեմնի փառքի
ու հզորության,
քեզ ի՞նչ կտակեմ,
ի՞նչ ցանկանամ ինձ:
1984 թ.

ԱՐՔԱՆԵՐԻ ԱՂՈԹՔԸ

-Ա-

Արքան ապրում էր թռան հետ՝
միակ ավարը,
ուներ զանձեր անքանակ,
կյանքի ծարավ էր...
Այրել էր թե լավ, թե վատ
տեսել ու լսել էր կյանքում,
կյանքը տարել էր լույսը,
թողել խավարը:
Պալատ ու ծառուղի թողած՝
շրջում էր ճամփերով նեղլիկ,
նստում փերթ ու քերծերին,
խմում աղբրի ակից:
Կավից տներ էր քանդակում,
դեմքեր՝ անցյալից մնացած,
օրերով չէր ուտում, խռովում՝
ապրում էր ծերությանը արբած:
Շշնջում էին նաժիշտներն իրարու,
տարօրինակ էր վարքն արքայի,
արքան տալիս էր չտեսնելու,
ժպտում էր ծերությանը բարի:

-Բ-

Լքվում էր պալատը հետզհետե,
ծառաները՝ դառնում անօրեն,
աչքաթող երկրի տերերը
օրեցօր դառնում էին ցինիկ,
խնջույքները՝ անիմաստ, անհագուրդ,
նաժիշտները՝ արքա ու տեր:

-Գ-

Միրելի՛ս, պատմությունն այս բիրտ
օրերի մասին է այն հին,
երբ տեր ու ծառաներ կային,
երբ ոսկին ոսկեփայլ ու կավատ
շրջում էր խրճիթի շուրջբոլոր,
երբ մարդիկ՝ զգացմունքի ծարավ,
ատում էին տերերին սրտով:

-Դ-

Շրջում էր արքան պարտեզում,
մտքերը՝ ցրիվ ու խռիվ,
սիրե՞լ էր արդյոք իր կյանքում,
ատելը՝ ատել էր, գիտեր:
- Միրե՞լ էր,- պնդում էր ինքնիրեն,
պատասխանը փակված էր ահով,
չէր լսում իրենից ոչ մի բառ,
մտքերը ծպտվում էին թաքուն:
Ատելը՝ ատել էր, գիտեր,
դե հիմա, էլ ո՞վ չի ատում,
սիրում ես, իբրև պատասխան
ատելն է հայտնվում թաքուն:
Շրջում են ծառաներն ամենուր,
շունկներ են խառնվում իրարու,
քաղցր հուշը հայտնվեց արքային,
ու ծնկեց արքան ծառուղում:
Բարալիկ մի աղջիկ
(այն ե՞րբ էր),
խսկ ինքը՝ արքայազն ու փոքրիկ,
պեպեններ՝ այտերին, քթին,
խսկ ինքը նայում էր զարմացած,
աղջիկը ժպտաց ու մնաց...
Ու արքան ժպտաց ինքնիրեն,
ու բարին խլրտաց հոգում...

Արևը խաղում էր պարտեզում,
խոտերը դողում էին հաճույքից,
մի աղջիկ հենվել էր ճաղերին,
նայում էր արքային անփույթ...

-Ե-

Արքան էր, ապրում էր թոռան հետ՝
միակ ավարը,
լքել էր գանձերն անբանակ,
կյանքի ծարավ էր...
Ապրել էր թե լավ, թե վատ
տեսել ու լսել էր կյանքում,
կյանքը տարել էր լույսը,
թողել խավարը:
1979 թ.

ՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԸ

Մահը փթթում է մեր ծնված օրից,
քևավորվում է՝ թառած մեր ուսին,
խրախճանքի մեջ համբուրում է մեզ,
խոկումի պահին պարում ոտքի տակ:

Եվ հետևում է սուրբ եղբոր նման,
որ ոչ ոք գոհին ճամփից չչեղի,
դեբոշներ սարքում տեղի-անտեղի՝
պահելով անվերջ հրե պարի մեջ:

Իսկ երբ հողն է քո խուժում թշնամին՝
ատելության հետ թույն ու քեն առած,
մահը սարսուռ է ծնում մեր հոգում,
որ մենք համբուրենք կյանքը ավետյաց:

Հին խաչ է, սակայն՝ կրկնվող անվերջ,
հավատարմության երկվորյակը մեր
կյանքում սնվում է մեր արմատներով,
մեզանից հետո՝ խոհերով անեղծ:

Չարչարված ու չարչրկված՝
մարդն էր անցնում անապատով,
վրան դեղին, մաշված փոշի
և ամոթը՝ փշով ծածկած...

Չուներ ոչ տուն, ոչ հայրենիք,
Աստված ինքն էր հայրենիքը,
խիղճը հոգում լուռ ծվարած,
և տունն էր իր անապատը...

Հզորաբաշ շեկ առյուծներն
անցնում էին նրա կողքով,
և սնվում էր մարդը մենակ
փշի դառը պտուղներով...

Լի էր հոգին և սիրտը՝ փակ,
կուշտ ամենայն անցավորից,
աշխույժին էին տալիս անցնում
օձ ու կարիճն անապատի...

Բիրտ օրենքի սպիները,
օձերի պես խայտազալար,
պսպղում էին մարմնին հեզ,
և շնչում էր մարդը արդար...

Նրա հացին չէին մոտենում
ոչ թույլ, ուժեղ և ոչ հզոր,
մարդն ապրում էր օրենքով այն,
որ կոչվում է ամենագոր...

Մեզ թվում է, թե մենք ճիշտ ենք,
ինչպես այն անձրևը, որ թափվում է,
թվում է ճիշտ է այն շարժումը,
որով մեր առջև դուռը փակվում է:
Աշխատում ենք մենք ողջը լուծել մեր մեջ,
լուծելու համար ամեն կասկած,
այստեղ արդեն գործը բարդանում է,
և չի փրկում մեզ ոչ մի աստված:

Մութն ընկավ,
թռչուններս թռան,
լողացին հեռու-հեռուներ,
նրանք կգան միայն առավոտյան,
բայց արդեն՝ ճերմակ ուրուներ...

Մութն ընկավ,
թռչուններս թռան
ու տարան խոհերս իրենց հետ,
կբացվի լույսը, կելնի արեգակը,
արեգակը հուստ է հավետ:
1969 թ.

Պատանության ով հրաշք ձի,
անսանձ, անքեն ու անաստված,
ազատության, անմտության իրարանցում:
Դափնեպսակ կրել ճակատիդ
նույնն է, ինչպես դեմքիդ՝
վանդակապատ ցանցը ժանգոտ,
և դու պիտի ծաղկես այնտեղ,
որտեղ չկա բառը չկա:

Եվ դու պիտի ծաղկես այնտեղ,
երկինքներում հազարանուն,
բնավ պետք չէ բանաստեղծել,
բանաստեղծ է ամեն մանուկ:
Մակայն ուսիդ եթե իջան
պողպատակուռ աստղերը ջինջ,
և հայացքիցդ հեռացավ
աստղայինը ամենակույ,
եթե սրտիդ, սրտիդ իջան
մտածումի խոհերը ծեր,
մնաս բարով, հեզ մանկություն,
մնաս բարով, երջանկություն...

Մոռացված լուցկու մի քանի հատիկ,
ու մի դատարկ գլանակատուփ,
ահա, երեկվա խրախճանքի սեղանը,
որ այնքան սիրառատ էր ու մի քիչ էլ անփույթ:

Առավոտյան արդեն ոչինչ չկար այգում,
քանձր մառախուղ էր իջել սեղանին,
ու երկու սիլուետ՝ անքնությունից համր,
քարացել էին՝ ծիծաղը դեմքներին:

Առավոտյան դառը ծիծաղեց ծերունին,
վառեց գլանակը, մաքրեց փոշին
ու կարդալով մի ձիգ մենախոսություն՝
ամեն ինչ հանձնեց աղբակույտին:

Մերձը ցանիք գարնանը վաղ
և հավատով ջրիք,
օրերի հետ նա կարթնանա՝
կրծքում բույրը հողի...

Օրերի հետ դու բարձրացիր,
բայց մի տրվիր նրան,
սիրիք, որքան մորն են սիրում,
մի օրորվիր տարտամ...

Երբ չես լինի, և օրերի
փոշին կիջնի մեռած,
քո տողերից ու քո սիրուց
կհառնի օրն անցած...

Մերձը ցանիք գարնանը վաղ
և հավատով ջրիք,
դարերի հետ նա կարթնանա՝
կրծքում բույրը հողի...

1988 թ.

Մեզնից շատ խղճում են ես թռչուններին,
նրանք թռչում, թռչում են վեր
և հաստատում սահմանն իրենց վերջնակետի:
Հետ դառնալիս տխուր են խիստ,
բայց հույս կոչված մարմինը ծեր
ստիպում է նորից դառնալ, նորից փորձել:
Ամենից շատ խղճում են ես առյուծներին,
կորյուններ են աշխարհ բերում,
սակայն աշխարհը էլ այն չէ,
հիմարացած առյուծները
պատեպատ են իրենց զարկում,
խսկ անտառը՝ խորագույնս խուզված արդեն,
չի թաքցնում մերկությունը մարդ-աստծու,
ոտաբոբիկ, ծիծաղելի, խեղճ առյուծներ:
Թե խղճալով ու խիղճ բառով պիտի սկսեմ,
խղճում են ես նաև մի քիչ կետ ձկներին,
խեղճ կետ ձկներ, շատությունից ճարպակալած,
հա պեղում են օվկիանոսը, պեղո՜ւմ, պեղո՜ւմ,
և պեղածը կուտակում են հորում հսկա,
որ կոչվում է փոր:
Եվ քանի որ երկինք, երկիր, ջուրը պեղվեց,
ու մնում են ինքս իմ դեմ,
խղճալ բառը թողնում են ձեզ
և հավատով ասում են ես՝
հավատում են տիեզերքի հետախույզին,
և հավատը, և սերը մեր թող բույն լինի
վերը նշված աշխարհներին,
սիրել է պետք և ոչ խղճալ:

ՀՈԳՆԵԼ ԵՄ ՄԻՐՈՒՑ՝ ՀԱՆՈՒՆ ՄԻՐՈ

Գժվար է գրել երգեր սիրո մասին,
դժվար է ապրելու մասին գրել,
միանգամից երկու գգացում
կրկնակի դժվար է ապրել:

Ապրելու համար զինվորներ են պետք,
որ միշտ ծաղիկները ծաղկեն,
ես հոգնել եմ սիրո մասին գրելուց,
սերը չի սիրում շատ խոսքեր:

Գժվար է գրել երգեր սիրո մասին,
դժվար է ապրելու մասին գրել,
այս ամենն առավել դժվար է,
երբ ժամանակը լի է տեսիլներով:

Իսկ արճարաններում պոետիկները
գինու դատարկ թասերի մոտ
վախենում են մտքեր արտաբերել,
ժամանակը լի է թաքստոցով:

Մինչդեռ խանդը՝ քամու ընկերակցությամբ,
ժամանակի անստույգ մառաններն է մտել,
ու սուլում է երգն իր ինքնամոռաց,
ծակ գրպանը պարզած, քիթը տնկած վեր:

Օ՛, տրեխավոր ճշմարտություն,
սկիզբը բոլոր տիպի եղեռների,
ոտքդ վերմակիդ չափ երկարիր՝
գիտակցելով ձևերն օրերի:
1979 թ.

ՄԻՋՆՈՐԳՈՒԹՅՈՒՆ

Եղբորս՝ Սերգեյ Բաբախանյանի հիշատակին

1
Աստծու տաճար է մարդը,
զանգի պես հնչեց ու անցավ,
ահի անդունդ է մարդը,
խոսքից չքացավ.
Տե՛ր, մարմին էր այս սարքը,
լոկ սիրտը բեկբեկ,
ավելո՞րդ էր այդ զարդը
տաճարում քո մերկ...

2
Տե՛ր, հագցրու այս մարդկանց
մարմինը սովյալ
և ճոխացրու սեղանդ,
և կտտանքը առ,
և բերանն այս արշիռ
լցրու դու հոտով,
Տե՛ր, մոտեցրու բաժակդ
խնկաբույր խոսքով...

3
Ցամաքել է առուն,
և սառել է ջուրը,
երևում են, տես,
հատակն ու դուռը.
միայն մարդը՝ տկար,
միայն մարդն է անգոր,
միջամտիր, Աստվա՛ծ,
քո մինուճար Որդով...

4

Փոփոխվեց աշխարհը,
 ծառագարդ է կրկին,
 մարդը՝ լերկ անապատ
 և քարանձավ մթին.
 և հովիվները հոտի՝
 գահի անհազ ծարավ...
 Տե՛ր, ծաղկի պես փոխիր
 էությունս խավար...

5

Հարբել է մարդը գոռոզ,
 հարբել է մարդը ոսկուց,
 հարբել ու ունկնդիր չի
 ծովածավալ քո խոսքին...

6

Փոխի՛ր, փոխի՛ր, փոխի՛ր ինձ,
 ես՝ ամենից անկատար,
 այս ամենի հետ անհաշտ
 և՛ ամենքից ես տկար.
 և՛ դեռ նայող ու հայցող,
 և՛ դեռ միջնորդ ինքս ինձ,
 փոխի՛ր, փոխի՛ր, փոխի՛ր, Տե՛ր,
 ազատիր ինձ ինձանից...

7

Աղջիկն անցնում է առավոտվա միջով,
 ծեքծեքում է քնարը լուսաբացի,
 գրնգում է լույսն արծաթ-արծաթ,
 և աղջիկը՝ մութ առեղծվածի,
 խառնել է քայլը թեթև
 առավոտվա հետ,
 աղջիկ՝ կին արարած
 ու մի քիչ եթեր...

8

Երկու աշխարհ իմ կյանքի մեջ,
 երկու գարուն,
 մեկը՝ մեղքի անոթ մոռացումի,
 մյուսը... Տե՛ր, ներիր...

9

Գահակոնիվ է, գայլակոնիվ,
 ամեն ինչ ծանոթ է,
 ամեն ինչ՝ խոիվ,
 էգ ու որձի պայքար,
 անկար խաբեություն,
 փոքրիկ մի տերություն՝
 մոմի լույսից խավար...

10

Ոչ որ չիմացավ,
 հովվապետն անգամ,
 որ կյանք կոչվածը, տրված մեկ անգամ,
 անվերադարձ է, անվերապահ,
 իսկ վերադարձը
 տրված է պահ...

11

«Հենց որ տեսավ՝ մարմինը վտանգի մեջ է,
 սկսեց մտածել հոգու փրկության մասին»:
 Հին իմաստնություն

Թողություն չեմ խնդրում ես, Տե՛ր,
 թող օրերս լինեն վկա,
 արարքներիս համար, իմ Տե՛ր,
 ինչ եղել է ու պիտի գա:
 Թողություն եմ խնդրում ես, Տե՛ր,
 չապրած իմ ողջ կյանքի համար,
 սպասումի՛, սպասումի՛,
 որ դեռ չկա, չկա, չի գա...

12

Երանի նրանց,
որոնց աչքերին լուսաբաց կգա,
որոնց աչքերին՝ արեգակ արդար,
աչքին՝ մանկան քուն,
ծաղիկ անարյուն,
սեր հավատածին,
երկինք կապտաթույր,
գահ ճշմարտախոս,
հովիկ անմեղա,
երանի նրանց, որ կյանքի վերջին
չեն ասի՝ մեղա, Տե՛ր Աստված, մեղա՛ ...

13

Այս ո՞ւմ հետ ես ճամփա ընկա,
նստեցի ու քայլեցի,
Տե՛ր, քեզանով հանգստացա,
քո օգնությամբ մաքրվեցի...
Եվ դեռ կանգուն կանգնած եմ
ձեր լայն բացված աչքերի դեմ,
որքան հեշտ էր թվում ճամփաս,
ասացի ու խնդացի ես...

14

Ինչ կարող էիք, կատարեցիք
և մնացիք անկատար,
դուք ձեզնից ձեզ բաժանեցիք
և չգտաք ճիշտ հնար...
Անհնար է և անիմաստ
չհավատալ ու սիրել,
մի ձեռքով սերն ուտել կյանքի,
իսկ մյուսով՝ խաչ հանել...
1995 թ.

Մարդու առեղծվածն այնքան է մթին,
որքան թռչնակինը,
նրանցից մեկը երկնքին է մոտ,
մյուսը՝ երկրին:

Նրանք ապրում են հարևանների պես,
իրար նեղելով, իրար սիրելով,
նրանք վախվորած բնագոյներ ունեն,
հեքիաթ լսելիս դյուրվում են լռին,
ծով տեսնելիս, կրծքից են ուռչում,
խավար գիշերին քայլում ու թռչում
քիչ երկչոտությամբ:

Նրանք ուզում են ազատագրվել,
մեկը՝ բնագոյից, մյուսը՝ լծից:
Մարդն ու թռչունը առեղծվածներ են:

Ինչ լինում է,
լինում է միշտ միանգամից,
միանգամից ենք մենք սիրում,
տիրում ենք մենք միանգամից,
գրոհում ենք, թե նահանջում,
սիրում ենք, թե չարչարում,
խաբում ենք, թե խաբվում,
հարգում ենք, թե վիրավորում,
կամքով է, թե անկախ կամքից,
լինում է միշտ միանգամից:
Ու թե մեկը ասի հանկարծ`
այսօր չեղավ, արի վաղը,
գիտցիր, խաբում է անկասկած,
թե կրկնում է հաճախակի`
սերը փորձիր ժամանակով,
հավատա՛ նա խաբում է
ժամանակով:
Ինչ լինում է,
լինում է միշտ միանգամից,
ուրիշ է, թե սիրում է քեզ ու վախենում,
ուրիշ է, թե ոչինչ, ոչինչ չի խոստանում,
ուրիշ է, չէ՛,
ինչ լինում է,
լինում է միշտ միանգամից:

Մեռավ գիշերը
մտքի տքնության ու առաքինության,
մեռավ գիշերը
ավազակության, ոճրագործության,
անձրևի տեղակ կապույտ մշուշ է
երկինքը մաղում,
ու հղացումը գիշերային
մտքի արգանդից արև է ծնում:

Իմ բոլոր աշունները
տխուր են, բայց մաքուր,
կուսական որպես արևը,
նվաղում են նրանք
ինչպես թույլ տերևը,
երբ մարում է
արևը հուրհրան:

Բացատում անտառի
սառել է երկինքը,
աշունը նվում է հուսաբեկ,
ամեն ինչ այնպես է,
ինչպես հողի վրա,
երբ լռում են ծաղիկը,
քարը և գետը:

Չքացել է ներքին
տագնապը ամառվա,
և ցուրտը իջել է թևավոր,
թափվում են տերևները
թռչունների նման,
երբ նրանք անկյանք են
ու սևավոր:

Իմ բոլոր աշունները
տխուր են, բայց մաքուր,
կուսական` որպես արևը,
նվաղում են նրանք
ինչպես թույլ տերևը,
երբ մարում է
արևը հուրհրան:

Լսո՞ւմ ես,
մի օր կարկատելու ես
հարսանյաց գգեստդ
և սենյակում փակված,
հուշերիդ հետ մենակ՝
փորփրելու ես հանգած օջախդ:
Լսո՞ւմ ես,
փակիր հիշողություններիդ դռները
և սիրիր բոլորին:

Գու ամեն օր մենակ
մտնում ես անտառ,
ինչ-որ բան բռնած
ձեռքիդ,
քո շուրթերին պահած բառեր՝
դու լուռ անցնում ես
անտառով փակ:
Ու տերևների տարափից հոգնած
և խոնջացած, դարձած երազ՝
հայտնվում ես դու իմ ծովափին,
որպես հույսերիս հավերժահարս:

Ինչքա՞ն տխրություն,
չեմ կարող ողջը դնել մեկ տողում,
ասել չասելին
ու հետո,
հետո սպասել անսպասելիին:
1967 թ.

Եվ քո սերը, և հոգին,
և թախիծը քո
տանում եմ ես լիասիրտ,
տանում եմ ես գոհ:

Եվ հռիռոցը մարդու՝
ատելությամբ լի,
տանում եմ ես հրճվանքով,
հաճույքով լի:

Տանում եմ ես անտրտում
դարերի հույսով,
տանում եմ ես անտրտում
գալիքի լույսով:

Ինչ-որ տեղ հեռու,
աշխարհից հեռու
մի սիրտ է լալիս:

Մի տխուր կսկիծ
տագնապի նման
գալիս է, գալիս,
գալիս բարություն
ու տանում է ինձ:

Տանում է հեռու,
մի ուրիշ աշխարհ,
մի ուրիշ կսկիծ
բարություն է ինձ:

Ինչ-որ տեղ հեռու,
աշխարհից հեռու
մի սիրտ է լալիս:

Ծով գիշերվա գիսերի տակ,
որպես մռափ անվերադարձ,
արևային գունդը դեղնած
դեգերում է լուռ...

Ճանճանչները արևաթաց
մութ գիշերվա բիբերի տակ,
որպես մութի զառանցանք
դեգերում են տխուր...
1965 թ.

Աստծու արցունքը ընկել երկնքից
ու վեր է ածվել փաթիլների հորդ,
դարեր են անցել, թափվում է նորից,
սիրո նման տաք, լուռ ու ամոքող...

Անբիծ ու ջինջ են փաթիլները այդ,
հոր արցունքի պես անհմանալի,
իր Հիսուս որդու ողբի արցունքը,
որ թափվում է լուռ սիրո պես հղի...

Եվ մանուկների սրտի նման ջերմ,
և մանուկների սրտի պես անբիծ,
զրույց ու խաղ է, խաղ է ու զրույց,
արցունքն Աստծու, անքեն ու մաքուր...

Հրե կածան,
հրե երկինք,
հրե աչքեր
ակնթարթում
արտացոլեց
մեռած արփին:

Լիճը սառել էր,
ու կապույտը լճի
ծածկվել փարթամ
փաթիլներով:
Ճերմակ կղզին,
որ կոչեցին կարապ,
ասես սահում էր
երազների հետքով:
Լուսինը երգ էր հյուսում,
սառը, տխուր մի երգ
մոռացված սիրո
և հավերժի մասին:

Ծառերը թափեցին իրենց սաղարթը
և նրանք նույնպես մերկ էին,
անպաճույճ, հոգնած,
նվիրված իրենց երկրայինին:

Նա եկավ այնպես,
ինչպես հրավիրվել էր,
թողեց բոլորին և անգամ
իրեն ձոնված երգերը:

Եղան բարի բառեր,
չհասկանալու պես պարզ,
և օտարացած սիրո
խոստովանանք:

Ներքին ձգողությամբ մերձեցան
իրերը, երգերը, սերերը, երազները,
թաքնված խոստումները՝
նման քնկոտ բանաստեղծությունների:

Մահը՝ կյանքի գերխնդիր,
մահը՝ կյանքի հանելուկ,
մահվան երգ է երգը ձեր,
կյանքի առաջ՝ հեզ մանուկ...

Մինչդեռ կյանքը երկնային
սայրի վրա պարող երգ,
խելահեղ մի խնդություն
և խենթություն՝ մի ողբերգ...

Կան ու չկան՝ եղբայրներ,
որ դարձել են հանելուկ,
ցավից ծնված ամեն բան՝
մի մարմին, մի էություն...
1996 թ.

Երբ տեսնում ես քո մեջ
տխրությունը հոսող,
դու մի կասկածիր,
մի բռնիր իսկույն աշունքվա ճամփան,
ու թե զգում ես, որ հիմա,
ահա, կպայթեն շուրթերդ փակված
ահեղ ծիծաղից,
դու մի կասկածիր,
հարցրու բուրբին,
նրանք նույն մարդիկ են,
մեր մարմինների անխոս մարտիկները,
նույնը,
անկասկած:
1967 թ.

Հենց նրա համար փառաբանեմ,
որ առաջինը եղար կովում,
որ գիտեիր ինչի համար,
ինչի համար էիր արյուն հեղում...

Ատելությունն էր դրոշը քո,
և ճշմարտությունը՝ խղճուկ ծառա,
փառաբանեցիր քո Աստծուն,
հետին էիր դու և տեր դարձար...

Կույր էիր դու, հետին մի կույր,
և կուրացրել էին խղճի մտոք,
հենց նրա համար փառաբանեմ,
որ կովի ելար արյուն-ոգով...

Մերդ ընկած էր՝ արյուն-շապիկ,
պոռնկուհու պես գահիդ առաջ,
սերը ծաղկում է, ծաղկել է միշտ,
սերը ծաղիկ է մահահառաչ...

Հենց նրա համար փառաբանեմ,
որ հաղթահարեցիր նախ ինքդ քեզ,
բառերի որջից նախ ելար դու,
արջ-բառաքնից խղճուկ ու հեզ...

Եվ լոգանքով քո աստվածահեզ,
անցած երկու բյուր մթին դարեր,
կորցրած քեզ հազար-հազար անգամ,
ասացիր՝ Աստված, հոգնած եմ ես...

Ատելությունդ փառաբանեմ՝
մեն մի աստծու շապիկ հագած,
դու հենց Որդին ես, Աստծու Որդին,
տեսած դժոխք, մահ ու հառաչ...
1999 թ.

ՏԱՐԻՆԵՐԻ ՀԱՏԱԿԻՑ

Խորհրդավոր թռչուն՝ երամից կտրված,
այդ ո՞ւր ես պանում անհանգրվան,
սրտիդ վերքեր, սպիներ բարձած,
անտեր, այլև անասոված, մենակ...

Չարկ, զարկ ժայռերին մենավոր,
կատարներին սեզ, շեկ ժայռերին,
մարմինդ տաք զարկի՛ր,
ավարտդ թող լինի ավերումդ,
մինչև խավարը, մինչև ավարտ...

Կհիշե՞ս արդյոք, հիշո՞ւմ ես,
բազեներն արյունոտ կտուցներով
քրքրում էին, և փետուրները խղճի
լողում էին օդում վայրէջքներով խեղճ...

Հիշո՞ւմ ես, ասա, կոիվներդ անբեկ
սև դահիճների հետ,
և գեղեցիկ էիր դու, և սլացիկ,
և խեղճությունդ՝ խեղճ, անօգնական...

Վայրկյան մի, մի հեզ վայրկյան,
և անկումդ հպարտ, տիրական,
և մարմինդ՝ դազադ կապույտ ծովում,
և անկումդ քեզ պես իրական...

Չարկ խեղճության ծովում, զարկ,
և թող Աստված տեսնի, և թող ապշի,
սովորելու բան կա այս աշխարհում,
թող շտկվի սխալը եղերական...

Չարկն է գոյությունը տիրական...
1999 թ.

Խորամանկ է սատանան մարդակերպ,
թաքնվելով քղանցքի տակ Աստծու
և նետերն արձակելով անվրեպ՝
մարդ է որսում թաքստոցից մեկ առ մեկ...

Մարդն անգոր է քղանցքից վեր բարձրանալ,
սերն Աստծու ամենքինն է հավասար,
և օրենքով հավասարի, բարեգուք
մարդը որսն է սատանայի անկատար...
1998 թ.

ՀՐԱՇՔ

Ոչ ոսկե կառքն է թռչում երկնքով
և ոչ էլ ոսկյա երազն է պատել,
ծույլ հորանջում է աշնանամուտի
դեղին նկարված, գունատ մի պատկեր...

Եվ պատկերի մեջ այդ դեղնադեղին,
իբրև մի տեսիլ, երկնային ուժով
հայտնվում է նա՝ ցոլուն ու բեկբեկ,
վառված աստղային մաքուր մշուշով...

Սիրո կրակը հավերժ կենդանի
ցոլում է վառվող ակն-աչքերում,
և անունը իր՝ հանկարծ սթափված,
արտաբերում են հանգած շուրթերով...

Օ՛, երկնային Տեր ամենակարող,
որ ձեռք ես մեկնում հուսահատ պահիս,
վառում ես միտքս, սիրտս կիսավեր՝
հեռու վանելով մոտեցող մահը...

Եվ տեսիլն այդ աստղոտ ու արծաթ
զնգում է իբրև կիսավեր վանքի՝
երկինք արթնացնող անքեն հոգեդարձ,
և երկրի հոտը՝ ապրելու, կրքի...
1996 թ.

Բռնկվեցին հորիզոնում
արշալույսի գույները պերճ,
ու ծավալվեց դաշտի վրա
ամպե թանձր մի մառախուղ:
Կոպերիցս ցած սահեցին
գիշերային երազ ու հույս,
ու հրդեհվեց հորիզոնում
կապույտ բոցով մի արշալույս:

Չիթենիների պտուղն արդար
գործածում ենք մենք կեցության համար,
ձիթենիների հսկա մի անտառ
ոչնչացնում ենք անխոհեմաբար:

Օրերի առաջ կանգնած ենք, ահա,
և արևի դեմ, և քամու, և բքի,
ձիթենիների շուկը մեղմիվ
օրհներգում է մեզ, որ հարատևենք:

Մենք ակնածանքով նայում ենք նրանց
օտար բառերի, կարոտի միջով,
նրանք գթությանը ներում են անբառ՝
օտարությունը դարձնելով վճար:

Եվ կխաղաղվենք համոզմանը մի սուրբ,
դաշնությունը մեր կլինի արդար,
պտուղը գոյի կստանանք ցավով,
իսկ վարձը կտանք մենք խոհեմաբար:

Անձրևում է ընդհատված մի երգ,
քամին կարդում է մենախոսություն,
փողոցները թաց, պաղ լռությամբ
ունկնդրում են համբ:

Ծառերը ծանոթ խմբավարի պես
վերսկսել են նվագավարել
երգը ընդհատված,
ու սուլում է փողոցը կույր
հնչյունները ծնված:

Ասում են Նապոլեոնը
տիրել է, տարել է,
դավել:
Ասում են՝ ո՞ւր է այն
Նապոլեոնը,
որ տիրել, տարել է,
դավել:
Ասում են՝ եղել են
թագավորներ,
որ եկել են, տիրել են,
դավել:
Ասել են, ասում են...

Նա գրեց երգեր,
հետո ավարտեց գրքեր,
աշխարհ եկավ, գնաց:
Նա թերթեց մտքեր,
նա սերտեց հետքեր,
աշխարհ եկավ, գնաց:
Նա լլկեց հոգին,
արթնացրեց ոգին,
նա ընկավ ելնելուց առաջ:
Նա ընկավ անվերջ,
վերժանեց անտենչ,
նա եկավ, մնաց:

Գիտեմ, մենք կանցնենք այսպես անժանոթ,
 նոթոտ ու մռայլ. չենք նայի իրար,
 չենք փոխանցի միմյանց վիշտ ու սպասում,
 և աչքերը մեր կլինեն պարզ, անխինո:
 Սակայն, սիրելի՛ս, գուր մի ամփոփվիր,
 Տերը ծանոթ է բոլոր ցավերին,
 ամբողջությունը պահեց իր համար,
 իսկ մանրութները՝ մեզ սպեղանի:
 Գիտեմ, մենք կանցնենք այսպես անժանոթ,
 նոթոտ ու մռայլ. չենք նայի իրար,
 չենք փոխանցի միմյանց վիշտ ու սպասում,
 և աչքերը մեր կլինեն պարզ, անխինո:

Չկարծեք, թե փոխվել է աշխարհը,
 թե մարդը բարեկամ է մարդուն,
 և արդեն անցել են դարերը,
 երբ Թեմուրը իր սուրն էր ճոճում:

Երբ հիմա այս գնդի կես մասում
 խոսում են մարդիկ բարեկիրթ,
 չկարծեք, թե փոխվել է մարդը,
 երբ գրում է օրենքներ հակիրճ:

Եվ կանգնած ամեն պատվանդան
 ձուլված չէ հավերժի ոսկով,
 նրանցից շատերը գնված են
 մարդկային ոճրի արյունով:

Չկարծեք, թե փոխվել է աշխարհը,
 թե մարդը բարեկամ է մարդուն,
 և արդեն անցել են դարերը,
 երբ Թեմուրը իր սուրն էր ճոճում:

ԿԱՊԻԿԸ

Ամենից շատ
 խղճում եմ ես
 կապիկներին,
 վանդակի սովոր,
 վանդակի մի մաս
 կապիկներին,
 մտած է, նայիր,
 ինչպես նորեկ հարս...

Հիմա հասկացա
 և վերջնականապես,
 ինչքան էլ թվա,
 ինչքան էլ ամաչեմ,
 նայում եմ նրան
 ու ճանաչում մեզ...

Հենց նա է դրել
 մեր հոգուն շղթա,
 հետնաթաթերի
 այդ ճորտը՝ նման
 մարդկային ցեղին...

Եվ հաստատում եմ
 վաղուց հաստատված
 գյուտը Գարվինի,
 և թող ինձ ներեն,
 վկան է նա մեր՝
 գուսպ ու իրեղեն...

Ամենից շատ
 խղճում եմ ես
 կապիկներին...
 1987 թ.

Լինում է բարի,
լինում է չար,
այսպես եղել է,
այսպես էլ կա,
միայն ասում են՝
լինում չի լինում
լինում է միայն
հեքիաթներում:

Մի կտոր լույս՝ քարի վրա,
մի բուռ արև՝ ծնկած ծաղիկների մեջքին,
իրար գրկած լեռներ՝ երկար ստվերներով,
ոսկեծիլ ծառեր ծիրանի՝ լույսից հրդեհված,
մի բուռ ցորեն արտերի եզրին,
ստվերներ մարդկանց՝ լույսից խտացած,
մի աղջիկ՝ հեռու՛ւ, հեռու՛ւ դաշտերում,
շրթներին՝ բողբոջը լույսի, ու աչքերը թաց:

Ունայնություն չէ, ինչ մենք սիրում ենք,
ունայնություն է, ինչին տիրում ենք,
թեկուզ և լինել վարձու թագավոր,
անկախ մեր կամքից՝ փառք է հարկավոր:
Այն, ինչ գնվում է սեփական ձեռքով,
ոտնահարվում է ամբոխի կամքով,
ուրիշ է այն, ինչ կյանքում սիրում ենք,
ուրիշ է, ինչին տիրում ենք:

Որքան կորած սերմեր կան,
որ նոր են ծիլեր տալու,
որքան չաաված երգեր կան,
որ նոր են աշխարհ գալու,
բայց, ա՛խ, որքան սրտեր կան,
որ անցան ու չեն գալու:
1963 թ.

Մամուռ է նստել խաչքարի վրա,
բայց երևում է արվեստն անցած,
այն նոր է և հին է հիմա,
այն ոտքերիս հողն է սրբացած:

Ես գուրգուրանքով մաքրում եմ քարը,
որպես սուրբ մասունք,
սակայն ո՞ւր է այս դարի քարը,
որի վրա էլ ծնծղա մամուռ:

Ու երբ նայում եմ քարին ու ձեռքիս,
ինչ-որ թախիծ է պատում հոգուս,
թե դարեր հետո ի՞նչ է պատմելու
այս դարի ոգին դարերի մարդուն:

Անկաշառ է սերը ձեր,
ինչպես գինին հուր,
երբ չի ծծվել դեռ հոգու
անդունդը թափուր:

Բայց և պիղծ է, և տկար
այն գինու պես հուր,
երբ դառնում է խելագար
ձեր հոգին մաքուր:

Գիշերային մի ուրվական՝
երկու սովեր դարձած...
Շուկեցին աշնան ճամփան
ու հեռացան անդարձ:
Պաղ լապտերի հալոցը թույլ,
թոքախտավոր, դեղին
ըմպեց նրանց շուկը լուրթ
ու գառանցված ուղին:
Երկու սովեր, լուսնոտի պես,
գզվանքներով աննյութ
խենթ շուկներ թողին անցան
աշնան շնչում անփույթ:
1965 թ.

Լուսե ճամփա,
կանաչ ջահեր ճամփի եզրին,
երկու ճամփորդ՝
տեսիլների պարկն ուսերին,
մի քիչ այն կողմ՝
դժոխատիպ սրընթաց գետ,
և ամենին իբրև վկա՝
փոշոտ լուսին:

Ծառերի խոնավ սովերներում
դեռ թաց աչքեր կան, ծիծաղներ քծնի,
այգիների մութ մուժի մեջ՝
կապույտ երազներ պատառոտված,
և հոգնած հույսեր կան անտառների մուտքին,
և բազում գերեզմաններ՝ նրանց խորքում:

Կյանքի ամենալավ երգը
այս կանաչ ծիլն է,
ամենալավ բառը՝
կարոտ,
ամենահիվանդը՝
սեր:
Մեռնող հավատ չկա,
սպասումից չեն ծերանում,
երանելի են բոլոր պաշտամունքները,
մարդիկ անմահ են միայն բառերի մեջ:
Կյանքի ամենալավ երգը
այս կանաչ ծիլն է,
ամենալավ բառը՝
կարոտ,
ամենահիվանդը՝
սեր:

Ցավն ամեն ճանապարհով սիրտ է մտնում,
լույսին կարոտ մուրացիկի նման,
արդեն քանի անգամ հարցնում է նա ինձ
ծագող լույսի, արևի, վաղվա մասին:
Ես շրջվում եմ դեպի երկինքն անծայր՝
մութ քողի տակ դեմքս ծածկելու,
այս լքված հողի կսկիծը պահած,
սրբության մասին միտքս կեղծելու,
լռության հանդեպ խախտելով սերս:
Նայիր քարտեզին այս ծամածռված,
ուր ամեն օր փոխվում են գույները՝
երկիրը երկրից տարբերելու հույսով:
Ո՛վ մարդկային անգոր ճշմարտություն,
խարխլիր պատյանս, որ քայքայես:
1979 թ.

Գիշերն իջավ
համբույրի նման,
ու հովը անով շոյեց
հյուսքերը ծառերի:
Ներքին մի ան
անցավ թափով խոտերի մեջ
ու երկյուղած ինքն իրենից՝
փակվեց ծառի հաստ փշակում:
Լույսը բացվեց,
ու գիշերվա սարսափն հովի
քիչ-քիչ մարեց...

Կապույտ երկինք,
կապույտ աղջիկ,
կապույտ ծով,
այս ամենը տեսավ
կապույտ աչքերով:

Արտասվեք, աչքեր,
եթե խաբել եք,
արտասվեք, աչքեր,
եթե ատել եք,
արտասվեք, աչքեր,
եթե բանտել եք
դիվային խոսքի
շղթաներով պիրկ
աչքերն ուրիշի:
Արտասվեք, աչքեր,
մութն է վարագույր,
և ժամանակը
անվերադարձ է:

Դու փնտրում ես ինձ նման,
ես փնտրում եմ կարոտով,
և դարեր են ոտնատակ,
մենք չենք հասնում
մեկմեկու:
Դու փնտրում ես,
ես՝ նորից,
և հոգնել ենք փնտրելուց,
անհավատ է երազն իմ,
որ չի բերել քեզ երկնից:
Ես մեռնում եմ,
դու՝ նորից,
և չենք հասնում իրարու,
և մեռնող է օրերի
կրկնությունն անմարտ:

Ծառերը խոսում են կանգնած,
ճանաչում են բոլորին,
վախենում են մենակությունից
և մրսում սիրուց:
Ծառերը մեռնում են անխոս
և գիտեն հանդիպման մասին,
դեռ չի լսվել դատավարություն
ծառասպանության հարցով:

Աշունը գալիս է,
ու սիրտն իմ լալիս է,
ախ, սիրտս գուշակեց, ի՞նչ անեմ:
Ծառի տակ մի աղջիկ
թրջվել ու լալիս է,
աշունը գալիս է, ի՞նչ անեմ:
1963 թ.

Արտասվիր, անձրև՝,
շաղ տուր ամենուր
արցունքներ դեղին,
երեկ այս պահին
մեկը շնջաց
անցողիկ խոսքեր:

Արտասվիր անդուռ
բոլոր սերերի
կորստյան համար,
նրանք կորցրին
հավիտյան անել
սերերը անբառ:

Արտասվիր, անձրև՝,
վարար արտասվիր
գալիքի համար,
անհայտ գալիքի
անհայտ մարդկության
շիրիմի համար:

Ինչ պարզ է
ճակատագիրը մարդու,
և մարդիկ նորից,
նորից թալանում,
կախում են նորից
ու քահ-քահ խնդում:

Ինչ դառն է
ճակատագիրը մարդու,
չկա ոչ խարիսխ,
ոչ էլ փրկություն:

Հայրենիքն իմ, չներեց ինձ...
Չ. Բայրոն

-Ա-

Թողնելով անափ բնությունը կույս
անհոգ փթթող վարսերն ուռենու,
մի թափուր գիշեր մենակ ու անհույս
բախտիս մակույկով սլացա հեռու:

Ծովն էր երերում իմ ոտքերի տակ,
հեռվում սահում էին առագաստները,
ես անհոգ էի շղթաների տակ,
չէ՞ որ թռչում էին ջրահարսերը:

Նրանք խղակակն իրենց խոյանքով
վետվետում էին ալիքների վրա,
ու սիրատոչոր լուսնե սրինգով
մեղեդի ծորում աչքերիս անթարթ:

Իրենց կուսական ելևէջներով
ու գգվանքներով երանավետ
թռչում էին անբառ, լուսնի հետքերով,
կույս անուրջների տենչանքով արբած:

Սակայն պատրանքը ամենակարող
հավերժական է ակնթարթի մեջ,
սրտիս մեջ հեծծաց գաղտնի ինչ-որ դող,
ու ցնդեց աչքիս կյանքը սնամեջ:

Մակույկը դանդաղ լողում էր ծովում,
թողնելով դեղին փրփուր իր հետքից,
ծովի պաղ քամին միտքս օրորում,
անցած իմ կյանքն էր նորից պատմում ինձ:

Շռայլ պարզևից իմ հայրենիքի,
որի բորբ խայթից վիշտս կուրացավ,
եսամոլության տռփանքից վայրի
ծիածանը արցունքներ դարձավ:

Այն երանավետ գիշերվա մասին,
որի կույս գրկում պռոնիկ էի գրկել,
արցունքներով ու պատրանքներով սին
մանկական շուրթերս էին հեզել:

Անծայր դաշտերի թավշում թունոտ
հեծկլտում էին մեխակներ դողդոջ,
և արեգակի փրփուրից քինոտ
համայնանում էր դեղնաբույր քրքիջ:

.....
.....

Ու ծովի վրա, որպես մենություն,
վառվում էր անթարթ մոմը լուսնյակի,
հոգուս խռով էին երգ ու սրբություն,
ու չէր շոշափվում ոչ լույս, ոչ հոգի:

Ու ծովը մարեց աչքերիս մեջ մութ,
անեզրությունը ծանրացավ ուսիս,
որպես երազիս միակ սուրբ հագուրդ,
մարեց գիշերում կանթեղը հույսիս...

-բ-

Ու ծիծաղախինդ լույսն արշալույսի
հրճվանքով վայրի ճաճանչվեց իմ դեմ,
որպես մի քրքիջ կյանքի ու հույսի,
որպես լուսածոր Աստծու եղեմ:

Նորից ինձ գտած, նորից ինքս իմ մեջ
տիեզերական անհուն օրրանում,
կյանքի ու մահի խուլ տարերքի մեջ
անհագ ծարավով լույս էի խմում:

Ու զգում էի բնագործ վայրի
ամեն մի շարժում, արթնացումը վաղ,
ու աճում էի գոռ ալիքների
տարերքին ընդդեմ, ցուլանքներում պաղ:

Հեռվում երերաց մի ժայռի բեկոր,
որի գագաթին լույսն էր փշովում,
աչքիս դեմ շաղվեցին գույները բոլոր.
սիրտս արնաճիչ վառվում էր, մարում:

Լերկ ժայռի վրա խլացած ու բիրտ
կանգնած էր քարե մի մեծ շինություն,
կանգնած էր անթարթ, որպես քարե սիրտ,
որպես կույր շղթա, որպես մոլություն:

Ու պաղ աղմուկով երկաթային
իմ դեմ բացվեց անլուր մի ստվեր,
ու խուլ աղմուկով վայրի ու սին
իմ դեմ գոցվեցին երկինք ու եթեր:

Անափ մթություն, լուռության խուլ կանչ,
ճոճվող կմախքներ անթիվ, անհամար,
գանգերի փլզում, շրթների հառաչ,
հեռվում առկայծող ֆոսֆորե պաղ փայլ:

Ու ես քայլեցի, որպես գառացանք,
անտես ուրվական անցած դարերի,
ես` մեղապարտս, անմեղ, անհանցանք,
ես` ոգին արյունոտ կրքերի:

Ու իմ աչքերի խորշակներում մութ
ստվերներ դարձած կմախքները սև,
հորիզոն դարձած աներեր ու բուք`
մարմինս լուսե դարձրին տճև:

Բութ մթության մեջ դողդոջուն ու պաղ
լոկ հառաչանքն էի լսում խուլ ծովի,
ուր կայլակում, խայտում էր խաղաղ
մեղմ շշմջունը հալվող գիշերի:
1965 թ.

Ոչ սիրել գիտես,
ոչ ատել սովորեցիր,
մնացիր դու օդում կախված՝
թեթև, թեթև օդապարիկ...

Այս, առանց սեր այս խեղճ կյանքում,
ապարանքում այս՝ առանց սեր,
սերն ինչ է որ, ա՛յ անաստված,
ձրի տվող սեր էլ չունես...

Գոնե ատել իմանայիր,
ատելիր ինձ, խոլ ատելիր,,
ատելը նույն է, թե սիրելը,
ատելիր գոնե անկրակ...

Մագերդ թափել ես ուսերիդ,
խաղում ես Շամիրամ պագշոտ,
գարունը փաթաթվել փեշերիդ,
քայլում ես, քայլում ես անհոգ...

Ոչ սիրել, սիրել գիտես,
ոչ ատել սովորեցիր,
մնացիր դու հեռվում ճախրող՝
թեթև, թեթև օդապարիկ...

1990 թ.

ՊԱՏԿԵՐ ՍԻՐՈ ՈՒ ՄԵՂԿՈՒԹՅԱՆ

Երբ աչքերս ներս են սահում
երկար ու ձիգ թափառումից,
ուրիշների փուշ ու վարդի
դաս-դասումից,
երբ հոգնում են աչքերը իմ
ուրիշների անմիտ վազքին հետևելուց,
հասկանում եմ, որ չեմ ապրել երկար օրեր,
որ խոհերն ինձ ետ են պահել,
ինչքան օրեր ես չեմ եղել այս աշխարհում:
Արեգակը (հրաշագեղ հրկեզ պատկեր)
ցած է իջել իր բարձունքից
ու քայլում է մեր երազած փողոցներով:
Խունջիկ-մունջիկ, հեզիկ-նազիկ կին ու աղջիկ
շտապում են ու ձևացնում, թե իրապես շտապում են...
Եվ աչքերն իմ նոր սթափված
կծկվում են ու կախվում ցած,
ինչպես, երբ որ նայում ենք մենք արեգակին:
Երեկո է,
ի ցույց սիրո մի երեկո,
առուծախի, ամոքումի ու զգացման,
որին հաճախ հանդիպում ենք ակամայից:
Մերը քիչ է (այդպես է միշտ),
ու կիրքը տաք հոսում է լուռ մարմնից մարմին,
չնչին սերը թագուհու պես թափառում է,
դեմ առնելով ծեփծեփանքի
գուսպ, հարդարված ու վայելուչ հանդերձանքին:
Իսկ այս մեկը իր առաջին փորձն է անում,
մարմինն իրեն չի ենթարկվում,
բայց բանտել է նրան այնպես,
ինչպես մակույկը հուզված խորշում:

Ու աչքերը չեն հանդարտվում ոչ մի կետում,
 ու իր կապույտ շրջագետտի ալիքի մեջ
 կաս-կարմիր են այտերը ջինջ,
 աչքերը՝ գույգ կրակարան,
 որ այրվել են Անահիտի դիցարանում:
 Ու գգում է (ինչպես կինն է կնոջն գգում),
 ու այտերը բոլորվել են բոսորագույն,
 ու աչքերը՝ քիչ նշանն ու քիչ խումար,
 խուսափում են ինչ-որ մեկին նկատելուց:
 Ծանոթ իմ սեր,
 տեսել եմ քեզ ի սկզբանե,
 և Նանե եմ մեկ քեզ կոչել
 (իբրև անցյալն է հանճարեղ),
 մեկ Աստղիկ եմ անվանել քեզ,
 ու հիմա ես, որպես սթափ մի գիտնական,
 դասը առած, դասից փախած մի հետախույզ,
 հետևում եմ միմիայն քեզ:
 Բայց և անշուշտ դու այդ գիտես,
 որովհետև քո մտքերի անցումներով
 քո աչքերը թարթվում են ու կանգ առնում
 իմ մտքերի ու թարթումի վերջնակետում:
 Պարզ է, թեպետ ոչինչ պարզ չէ,
 հիմա տեսնենք երեկոյի ուրիշ անձանց,
 որովհետև միշտ այդպես է,
 չափվում է սերն ուրիշների համ ու հոտով:
 Ու հայացքս քո հայացքով կանգ է առել մեկի առաջ,
 որի ծիծաղը գուտ արծաթ
 (հին դրամի նոր գնգոցով),
 որ ելնում է կուրծք ու սրտի գուգորդությամբ,
 իր վրա է գամել, ահա, բազում աչքեր՝
 թախծոտ, վայրի, ներողամիտ, նույնիսկ պագշոտ:

Ծանոթ կատակ,
 մենք տեսել ենք նրան մեր լուրթ գիշերներին,
 անքնության, հիվանդագին գիշերներին
 (երբ հասարակ չիք ես հագցրել աստվածներին),
 որ նա այդպես նստի կողքիդ, պարզ, հասարակ,
 երբ որ սեր ես ուզում մուրալ, մի քիչ գգվանք:
 Ու երկուսով չենք մենք հիմա, երրորդը կա,
 ու երրորդն այդ գիտե իմ, քո գոյությունը:
 Ու գնգում է ծիծաղն արծաթ՝
 կուրծք ու սրտի գուգորդությամբ,
 ու շարժվում է ձեռքը այնպես,
 ասես, նկար պիտի դառնա մեր հայացքում:
 Փղոսկրյա իր ճակատին կնիքը կա աստվածային,
 դողոջ աստղի փայլն առկայծող, որ իջնում է
 դեպի աչքերն ինքնավստահ և այտերն, ուր փոսիկները՝
 հրեշտակաբույն, թրթռում են նուրբ շարժումից:
 Իսկ նա ուղիղ նայում է քեզ, իսկ դու իբրև
 չես նկատում,
 նա ինձ բնավ չի էլ տեսնի, որովհետև քո աչքերում
 պարզ, հասարակ, շարժումներդ ես զսպանակել:
 Ու շարժում է մարմինը գիրգ՝
 հրավերի հնչեղությամբ,
 ու առաջին հանդիպողին տալիս ձեռքը,
 ինչպես պարողն այն առաջին, որ չգիտեր
 նպատակը իր ցանկության:
 Բայց մենք գիտենք, որ նա հիմա գիտի արդեն,
 և պարը այդ նման էլ չէ մեր նախամայր այն հին պարին,
 որի շարժումը չուներ խոսք,
 և ոստյունն էր վերածնություն:
 Ճեփ ու ճերմակ իր գգեստին համահնչուն
 (նա ընտրել է սև կոստյումով մի տղայի),

աղանանդն է շողում, ահա, ձյունից ճերմակ մատի վրա,
 ձեռքը՝ կրքոտ աղավնու պես,
 բուն է դրել այն տղայի ուսի վրա,
 և ինչպիսի հաշվեկշիռ,
 հալվող բառեր են դուրս թափվում պիրկ շուրթերից,
 իր լռախոհ շրթների դեմ:
 Մերը գաղտնիք չունի, ջանս,
 ու տես, ահա, չորրորդն է մեզ հետապնդում՝
 ճարպիկ ու տաք իր ոստյունով,
 ցորենագույն իր այտերով և աչքերով իր սևաբույն,
 կաքավ ու լոր տրորելով,
 վրիպելով ու ներելով,
 և լայն բացած իր թևերով,
 ճապուկ խաղով,
 հեշտ ու դյուրին իր սահանքով,
 նկատելով
 աչքով անում,
 իր մարմնից իրեն հանում,
 իր մարմնով ներկայանում,
 ձեզ երկուսիդ ձեզնից հանում,
 ցորենամաշկ աղջիկը այն,
 տե՛ս, թե ինչպես, ինչ է անում:
 Ու թեքվում է մեկ աջ, մեկ ձախ,
 մանրիկ ոտքերը բերում առաջ,
 լանջը դարձնում մեր երրորդին,
 աչքը հեզ, բառը շուրթին՝
 գրուցում է պարողի հետ:
 Ասես, քիչ էր կարմիրը քեզ,
 շիկացել ես կարմիր որդան,
 ու ամոթի երկու հրեշտակ
 սեղմել են քո շրթները փակ,
 իսկ նա՝ երրորդը մեր լուսաշող,
 գրնգում է արծաթ ծիծաղ,
 և մարմինը, և խանդ, և դող,

և կրծքերը՝ հրավիրող,
 հարստությամբ, հանդարտությամբ,
 և աչքերը՝ աստվածազարմ,
 քրքջում են, վառվում հպարտ:
 Էլ չեմ ուզում ուրիշներին նկատել,
 ուրիշներով էլ չեմ ուզում քեզ դատել,
 և խաբվելու մի զգացում՝
 բարձրացնում եմ ձեռքն իմ վերև
 և ի նշան հրավերի
 ուզում եմ ես քեզ հետ պարել:
 Եվ պարն այդ թող որ լինի մոռացումի,
 չէ որ մենք էլ, անկախ կամքից, համոզմունքից,
 ցանկանում ենք մի քիչ խաբվել,
 ապրել մի քիչ:
 Պարահանդես, թող որ լինի պարահանդես,
 բայց դու, ջանս, մի թրթռա սիրո համար,
 այսօր ես եմ, վաղը դու ես, հաջորդը՝ նա,
 թող որ լինի ինչ ուզում ես, թող պահ մնա,
 թող պահ մնա քո այս անվարժ շարժումներից,
 բայց երանի չարթնանաք մենք այն հին պարից,
 որից մեկ է, արթնանում ենք:
 Չհասկացա, թե ուր հասա
 (այ թե ինչ է արթնացումը),
 բոլորվել է շուրջս հիմա
 քո կաս-կարմիր այտերի տաք
 շիկացումը,
 ու ես այդպես հիշողության գիրկն էի ընկել,
 և դու հիմա այն երկրորդն ես կամ երրորդը,
 որ պարում էր թևերը բաց,
 լոր ու կաքավ տրորելով:
 Այդպես է միշտ
 (տառապանքը երբ մեռնում է),
 երբ ուզում ես, որ ազատվես տառապանքից,
 հանձնում ես այն մաքուր թղթին:

ԵՎԱ

Ադամամուրը անցել էր արդեն,
և Ադամն ինքը արթնացել էր վաղ,
օրվա բառերը քամու, հովի հետ
փսփսուս էին բացատում խաղաղ:

Արթնացած Ադամը նայեց իր շուրջը,
վայրի բներով ծառերին հսկա,
բացատը անշունչ հանկարծ արթնացավ՝
տեսնելով անփույթ մեկնված Եվային:

- Եվա, չքնաղ կին,- շնջաց Ադամը
ու ծնկեց, որ իր սերը գողանա:
Եվան շրջվեց, աչքերը՝ Աստծուն,
ու հովը շոյեց մազերը նրա:

Գզվանքի գիշեր, անտեղյակ սիրուց,
անտեղյակ աչքից, մտքից ու հոգուց,
գզվանքի գիշեր, երբ սերը անփույթ
չունի ոչ բառեր, անուն և ոչ փորձ:

Պառկել էր Եվան մերկ ու անմարմին,
երազի նման թեթև ու հանգիստ,
ու քնքշությունը հոսում էր անդեմ՝
խաղաղ մի պատկեր գծելով հեռվում:

Աշխարհից հեռու, հեռու աշխարհում,
երբ դեռ չէին ծնվել չարը ու բարին,
երբ դեռ բառերը քիչ էին գործածվում,
երբ դեռ օտար էին մոտիկն ու հեռուն,
երբ օրերի մեջ ահագանգ չկար,
չկար բառերի արնաբույր լեզուն,
ասում են հեռու այն հին աշխարհում,
սիրո, ծառերի, ծաղկանց հետ մեկտեղ
ապրում էր Եվան, մի չքնաղ դուստր,

Աստծու պատկերով կույսը այն միակ,
որին դարերը՝ մարդկանց բերանով,
դարձրին տարփանք, դարձրին պազշտ,
խորամանկ ու չար, քնքուշ ու նախանձ...

Եվան ապրում էր կարոտի տեսքով,
անշուք ու նրբին լոտոսի տեսքով,
ապրում էր անհույս, անհավատ, ինքնին,
որպես ծառերը՝ ուռին կամ սոսին:

Անապատներով, ծովերով հազար,
լաստերով բազում, ջրվեժներով խոլ,
անցել էր Եվան, անցել էր՝ հոգում
Աստծու առինքնող ժպիտը պահած:

Եվ Աստված ինքը՝ կամոք Աստծու,
Եվային բերեց լեռներից հզոր,
դեպի անտառը՝ շոյող ու գզվող,
դեպի հովերը՝ հոգուն բամբասող:

Ու երբ ոտք դրեց Եվան անտառն այս,
դարձավ ինքնասաց, դարձավ քմահաճ
ու հովերի հետ հեռացավ նազով
դեպի աստղերը հեռու ու անհաս:

Գ-անդաղ փոթորկվեց իր հոգու ծովը,
խութեր ու գետեր, ջրեր գոյացան,
Եվան կորցրեց ափերն իր, սերը,
և հոգում հազար մրրիկներ անցան:

ՆՈՐ ԳՈՆ ԺՈՒՆՆ

- Գու գիտես, որ քեզ չեմ խաբում հիմա,
թեպետ տեսնվում ենք առաջին անգամ,
բայց ոչ առաջին, և ոչ վերջին կա,
երբ հասկանում են առաջին անգամ...

Քո մեջ խոսում է կինը գաղտնապահ,
որ չի ընդունել և ոչ մի խոստում,
առաջին անգամ դու կհասկանաս,
թե ինչ կա մարդու, ճիշտ է՝ իմ սրտում...

Ծարավ ես սիրո, ճշմարիտ սիրո,
ում սիրտն է խուժում արյունը ջահել,
նա կհասկանա արյունը հրե,
և այդ սրտով եմ ես քեզ մոտ եկել...

Ծարավ ես սիրո, բայց հավատարիմ,
ով դեռ չի պղծել շուրթերը երբեք,
դու, դու լավ գիտես, թեպետ սիրել ես,
և քո հոգում կա մի թաքուն գաղտնիք...

Դրա համար եմ եկել ես քեզ մոտ,
եկել՝ պատմելու քո հոգու մասին,
այն, որ գաղտնիք է, և դեռ ոչ մի մարդ,
նույնիսկ քո սերը չի կարող ասել...

Սիրել ես, բայց դա ոչ թե սեր,
դա մանկամարմին մի խաղ է եղել,
սերը իմաստ չէ, սերը՝ խաղալիք,
սերը հաճույք չէ և ոչ էլ կարիք...

Սերը մարդկային, օ՛, ինչ եմ ասում,
սերը՝ մանկամիտ, երկնային հաճույք,
որից ծնվում է հենց քո պատկերով,
հենց քո մարմնով, հենց քո աչքերով...

Գիտեմ, սիրել ես և տրվել մեկին,
բայց ի՞նչ եմ ասում, ի՞նչ սեր, ի՞նչ հաճույք,
մանրաքայլ հոգիդ հանձնել ես այնպես,
ոչ ամբողջովին, ոչ որպես մանուկ...

Ես հետևել եմ քո ամեն քայլին,
դաշույն եմ խրել սիրտս վիրավոր,
բայց չեմ մոռացել, չեմ անարգել քեզ,
քանզի կարծել եմ՝ դու ինձ չես տեսել...

Քո սերը թշվառ և հավատարիմ
միշտ համարել եմ իմը, և միայն,
և չեմ եկել ես, ես քեզ չեմ եկել,
համարել եմ ես սերդ անմարմին...

Հիմա չեմ կարող, չեմ կարող պարզվել,
թեպետ վիշտ կա դեռ քո մանկան դեմքին,
բայց թունավոր է սիրտս վիրավոր,
ես էլ չեմ կարող, ես էլ չեմ կարող...

Գու ասում էիր՝ սպասիր քիչ էլ,
քիչ էլ սպասիր, սպասիր մենակ,
և ես քեզ կգամ, կգամ, սպասիր,
մի ննջիր այդպես և աչքերդ բաց...

Աստված պատժել էր, միտքս բանտել էր,
և չէի կարող ազատվել բանտից,
ձեռքերս՝ կապված, բանտված էր միտքս,
բայց ննջում էի... ելնում քո գրկից...

Եվ քո գաղտնիքը մեկն էր, սիրելի՛ս,
ա՛խ, գոնե մեկը գոհվեր քեզ համար,
ես հիմա եկա, եկել եմ, ահա,
որ կյանքս հանձնեմ քո սուրբ կարոտին...

Վերցրու դաշույնը, որ քոնն է մենակ,
վերցրու դաշույնը՝ սրտիս տակ պահած,
շատ եմ փայփայել, և տաքությունը
կարող է մեղմել վիշտս բորբոքված...

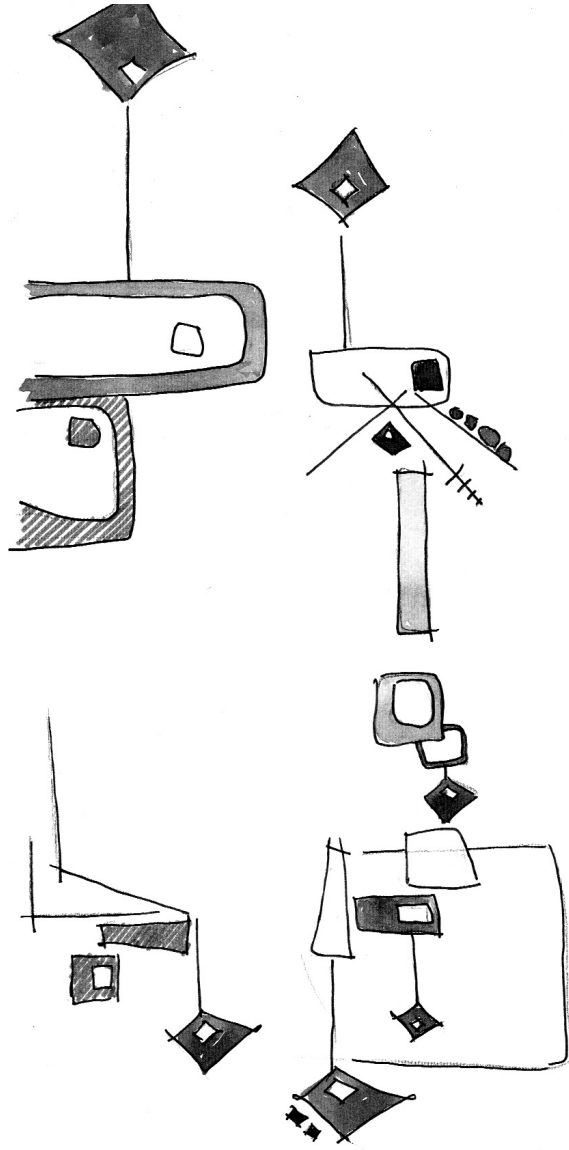
Եվ թող ինձ թաղեմ քո ոտքերի տակ,
և քո ոտքը թող կանգնի իմ կրծքին,
և գերեզմանն այդ թանկ է ինձ համար,
ինչպես մանկամիտ խաղը քո սրտի...

Ես չեմ հագենա քո շրթունքներով,
շնչով քո, սիրով և հմայքներով,
արյուն եմ ուզում թափել քո առաջ,
ես եմ քո սիրո երգը հավատարիմ...

Դու ինձ ասում էիր, երբ մենակ էի ես,
քանդիր մազերս, մտքերս քանդիր,
բանտիր իմ հոգին, բանտիր ինձ լրիվ,
ա՛խ, ես հոգնել եմ կիսատ մտքերից...

Ասում էիր, այո՛, երբ մենակ էի ես,
հոգնել եմ, լսի՛ր, հոգնել եմ խոսքից,
և ականջներիս շնչում էիր,
շնջա այդպես և կիսիր հոգիս...

Կարող եմ, այո՛, կարող եմ մեռնել,
բայց թող որ ձեռքս մեռնի քո ձեռքին,
շուրթս՝ շրթունքիդ, կուրծքդ՝ մարմնիս
և շուկներս՝ նուրբ լսելիքիդ...

$$f + f = \text{square}$$

$$f + f = \text{circle}$$

ՄԵՐՆԳԱԿԻՏՆԵՐԻ ԵՐԳԸ

Գրսում ձյունը վեր է ածվել մերկ սառույցի,
ասեղնագործ փաթիլները հիմա չկան,
շրթունքներիս ծխախոտի կրակը տաք
բորբոքում է անցած երգը այգաբացի:

Ու մենք ջահել, թռչնի նման նոր թև առած,
դրախտ ընկած կատվի նման մոլտալով՝
Տերյան էինք հանգաբանում, կապկում Չարենց
և մեկ-մեկ էլ անցնում ճամփով հին գինետան:
Անհոգությամբ գրում էինք երգե՛ր, երգե՛ր,
որոնք բնավ բուն չեն դրել օրորոցում,
Երևանում այդքան սիրված, ո՞վ է, ասա,
մեր երգերին, շարժ ու ձևին սիրահարվել:
Որովհետև գրում էինք տաղ անձնական
և անցական, և ոչ ի լուր, և ոչ ամեն,
ժպտում էինք դրացիական, կեղծ, անհամեստ,
լաիրշության լիրիկան էր մեր մեջ ծաղկում:
Ապրած կյանքի ստվերն եմ ես,
դեռ ցավը չի ներծծվել իմ մարմնում,
ավագ եղբոր, մեռած հորս պակասը կա,
ձայնն ապտակի, որ պիտ լսվի մեր ապրելիք
ամբողջ կյանքում:

Գրսում ձյունը վեր է ածվել մերկ սառույցի,
ասեղնագործ փաթիլները վաղուց չկան,
շրթունքներիս ծխախոտի կրակը տաք
մրմնջում է անցած երգը այգաբացի:

Վաճառվեցին բոլոր
բանաստեղծությունները,
մեխակները հոգնեցին կրակից,
հերոսները դափնի ստացան,
մեռածները՝ փառք:
Քնորդները ծափահարվեցին,
բանաստեղծները մնացին մենակ,
լուսնի շապիկը հանվեց քնքշորեն,
հովիվը հոտը թողեց լեռներում՝
կայծակ տեսնելու,
վառիք այս մոմը օրը ցերեկով,
մոմը ցրում է տխրությունը,
մոմը սիրում է բանաստեղծներին:

ՀՈՒՇԱՐՉԱՆ 1937 Թ.

Այստեղ անուն և ազգանուն չէ,
այստեղ միտք ու մարմին չեն թաղված...
Մի նկարեք այդպես հապճեպ
և մի պատկերեք վեհորեն
հուշարձանն այս կանգնած...

Գժոխքն է անցել այստեղով,
մի խոսեք առանձին անձանց մասին,
սա գաղափար է մի ամբողջ՝
Նեռի կողմից մոռթված...

Հուշարձանը քարից է և չհղկված,
պետք չէ հարթել, ծաղիկ կամ խոտ պետք չէ,
այստեղ ուղեղների մի ամբողջ երթ,
այստեղ սերունդներ են եղծված...

Տեսեք նրանց և ոչ հուշարձանն այս քար,
այստեղ սառեցված է ժամանակը,
աշխարհում և ոչ մի կոթող կամ հուշարձան
չի կարող պատկերել դժոխքն այդ սև...

ՏԻՐԱԿԱԼՆԵՐԻ ՊՍԱԿԸ

Ծանր է պսակը տիրակալների,
նրանք չափվում են մեղքի սաստկությամբ,
սնվում են արյամբ խեղճ աղքատների,
անիծվում, սակայն, մարդկանց բարկությամբ:

Առաքյալների դասն են միշտ ատում,
բայց չափվում նրանց առաքելությամբ,
ումից սնվում են, նրանց են ատում
ու երզվում նրանց հոգու բարությանը:

Ժողովուրդների արյան ծովի մեջ
լողում են իբրև հմուտ նավագներ,
արքայավայել ապրում նրանց մեջ՝
արհամարհելով և՛ հավատ, և՛ սեր:

Քարերի վրա թշվառ մարդկության,
ժայռերի վրա թողնում են դրոշմ,
սպավիհներով հաղթանակներին,
որոնք դառնում են անեծքի որմեր:

Թշվառ աստվածներ, արքաներ թշվառ,
բոլորի նման մորեմերկ, տկլոր,
այս հողի վրա ամենքն են անցվոր՝
և ռամիկը մերկ, և թե թագավոր...

Մի բան կա, սակայն, այն էլ հիվանդ է,
խելահեղ մոր պես՝ կորցրած որդուն,
հիշողությունը, միակ անմեռը,
այն էլ ուզում եք գերի՞ դարձնել...

Ծանր է պսակը թագավորների,
որ միշտ չափվում է մեղքի սաստկությամբ,
սնվում են արյամբ խեղճ աղքատների,
անիծվում, սակայն, մարդ-հիշողությամբ:

ԵՐԲ ՏԵՐԸ ՄԱՐԳՆ Է...

Օրենքներ անուս, միաչքանի,
դուք՝ հիվանդ, երբեք չապաքինված,
գեղեցիկի դեմ պարզված դրոշ,
այլև անխոհեմ ու անասոված...

Օրենքներ անուս ու անասոված,
խղճի դեմ ելած անթիվ բանակ,
դուք՝ միշտ անվրեպ բռնադատում,
խղճի ձեռքերին՝ օղ ու պարան...

Խղճի ձեռքերին՝ օղ ու պարան
և նրա ոգու ժանգոտ կողպեք,
անեծքների որմ ու սրտի դավ,
ազատության հանդեպ անիրավ...

Հար և նման ձեզ ծնողին,
դուք անհայր, անմայր, դուք ընկեցիկ,
ծաղիկները ձեր և սերմն անբույր
գարշահոտում են աճում միայն...

Ամեն մի օրենք՝ և նոր, և հին,
ենթակա է լոկ բռնադատման,
ազատության դեմ պարզված դրոշ,
ազատության հանդեպ միշտ անիրավ...

Խելահան մի դուրուկի երգ,
մարդերգական ողբերգություն,
աշխարհակալ պետության մեջ
իրավունքի ստրկացում:

Բռնաբարված բառերի շարք
և երգերի պիրկ լրբություն
ուռաների տարափի տակ՝
ճառախոսի ընկերություն:

Հացի ծարավ ու հացի սով,
դրախտային խոսք ու գրույց,
վախի շարան ու ահի տունկ,
անապատի ծարավություն:

Անել անտառ, անտարած ծուխ,
նսեմության անծայր ճամփա,
հանգաբաններ, հացկատակներ,
բանաստեղծներ աղվամագ, թուխ:

Մանկան արդար մի մեղմություն,
արյան ծարավ գորքերի դեմ,
աշխարհակալ մի պետություն
ահից կծկված հողագնդում:
1986 թ.

Անձրևը չի ննջում,
չի ննջում քամին,
չեն ննջում ծառերը
ծեր, թե ջահել,
արևը գնում է,
լուսինը՝ գալիս,
օրերը թռչում են,
թե լի, թե սին,
տարին թռչում է,
հաշվում է դար,
չի կորչում հաշիվը
անթիվ, անհամար:

Իմ մեղքերի վրա դրված է ծանր քար,
ասա, Տե՛ր իմ, ասա, ինչպե՞ս ազատվեմ,
թողություն չէ լոկ սա և կամ խոստովանանք,
այս ծանր խաչի տակ ինչպե՞ս քայլեմ...

Պիղատոսն է, ահա, բիրտ օրենքի տեսքով
լծակները երկու կառավարում,
նժարներից մեկին մեղապարտն է կանգնած,
իսկ մյուսին՝ Աստծու Որդին արդար...

Գողն ու Աստծու Որդին նժարների վրա,
ներիր, Տե՛ր իմ, ներիր այս ամբոխին,
ու նրանցից վեր, գահիդ քո սրբազան
Պիղատոսն է բազմել արքայաբար...

Պիղատոս է ամեն կառավարիչ,
մունետիկը մութի, երկդիմության,
նա չի կարող երբեք երկնքից լույս հայցել,
խոստովանել, զգալ և կամ ներել...

Արդեն սրբի տեսքով նա եկեղեցի մտավ
և օրհնություն առավ հովիվներից,
կաշառված են, Տե՛ր, եկեղեցի ու գառ,
և ժողովուրդն արդ դարձել է ամբոխ...

Իմ մեղքերի վրա դրված է ծանր քար,
ասա, Տե՛ր իմ, ասա, ինչպե՞ս ազատվեմ,
թողություն չէ լոկ սա և կամ խոստովանանք,
այս ծանր խաչի տակ ինչպե՞ս քայլեմ...

1991 թ.

Ուղեղի մեջ մեռնող օրը
աչքերի մեջ բացվող օրն է,
ես հոգնել եմ այս կրկնվող
պատմությունից,
այս դարավոր, անվերնագիր
հսկա վեպից:
Այսպես մի օր, մի իրիկուն,
որ շատերը դար կոչեցին,
ուղեղի մեջ մեռնող օրը
բացեց աչքում.
«Մրտի խորքից խոսք Աստծուն»:
Այսպես մի օր
ուղեղի մեջ մեռնող օրը
բացեց աչքում
«Եղիցի լույս»:
Եղիցի լույս, բայց եղավ խավար:
Մեռնող օրը
առավոտվա լույս աչքերում
գրում է իր վեպը նորեկ,
որ կամ «Արեգ» և կամ
«Հույս» է վերնագրում:
Իսկ ես կասեմ՝
գիշերն ինչքան էլ խտանում,
Աստծու ստեղծած արարածի
մութ մանվածքի թելն է բանում,
հյուսում է պարզ հանդերձանք,
առասպելի դուռը բացում,
կոտրած լեզվի ահը վանում,
մանկան լեզվից բառը հանում
և գիշերվա խավար գրկից
մարդավայել տառն է հանում,
որ տառ չէ լոկ, այլ վերնագիր,
որ զարդարի գիրքն այն շքեղ,

գիրքը այն պարզ, մարդավայել,
որ «Արեգ» է կամ թե «Հույս»:
Ուղեղի մեջ մեռնող օրը
աչքերի մեջ բացվող լույսն է,
արշալույսն է ամենօրյա,
որ թարմացնում ու նորացնում,
որ վերացնում ու խորացնում,
դարձնում է ազգը հավատ,
սերը՝ կրակ,
հույսը՝ կտակ:
Մարդանման այս աշխարհում
քնում ենք մենք հազիվ ու հազ
և արթնանում հազարերակ,
լցված մութով գիշերային՝
սևի դիմաց,
և մեր դիմաց՝ սրբված ու պարզ:

Հայրենիքը հեռվից, օ՛, ինչպես են սիրում,
ինչպես են փայփայում հուշերի մեջ գունատ,
կարոտախտը ջերմում, տարածվում է անվերջ,
և երակներն արյան տրոփում են ցավից...

Ատում եմ սերն այդ փափուկ, դիվական,
բանական ու սթափ գաղափարները կույր,
որ ճիվաղին հատուկ զգոնությամբ
ծանր ու թեթև են անում սեր ու շուք...

Այդ անսիրտ դևերին գիտեմ վաղուց,
նրանք ամեն տեղ են՝ միայն փափուկ,
հրանոթ ու հրացան մեզ են ուղղված,
իսկ նրանք կերգեն հոգեհանգիստ...
1996 թ.

ԱՂԲՅՈՒՐ

Մարդկային ցեղի արդարացումը
նման է ծարավ այն անցավորին,
որ անապատի շեկ այրվածքներում
կերտում է պատկերն իր իսկ դրախտի...

Օազիսների նրբերանգներում
ծագում է միտքը՝ աղբյուրների ցուրտ,
և լուսաքողարկ մեծ սաղարթների
պատկերը հրաշք կերտում է արագ...

Երևակայության դու միակ հրաշք,
կարողությունների աղբյուր լուսավոր,
կեղծիքի անոթ և չարի հնձան,
աստվածահաճո և նրա կրկնակ...

Հերքիր կեղծիքը և վերջին անգամ
բարձրացիր հոտի քայքից համընթաց,
խոնարհվիր բանող և հեզությամբ լի
կերտվածքի առաջ աստվածաբար...

Մարդկային ցեղի արդարացումը
նման է ծարավ այն անցավորին,
որի կորուստը հիշողությունն է,
հավատը՝ պատրանք, ձգտումը՝ չնչին...
1988 թ.

Խոռոչների նման
դատարկ, գլխատված
երկինք են պարզվել
պատվանդանները...

Մի քանի օրում,
այդ ինչպես եղավ,
չքվեցին, կորան
արձանիկները...

Արձանիկները
չքվեցին, կորան,
դատարկ է տեղը,
իսկ փողոցներում
հպարտ քայլում են
նրանց գովերգող
պոետիկները...

Վեհարաններում
ժողովից ժողով
գլուխ են հանել
կեցվածքները նոր,
և բարձրանում են
պատվանդանն ի վեր
նորերս ձուլված
արձանիկները...
1991 թ.

Հիմա չգիտեմ, թե ով եմ ես,
օրերը՝ ծանր ու խուսափող,
օրենքը նույնն է, ու նույնն են դեռ
երկինքը, ծառը, արև ու հող...

Նայում եմ անցած ճանապարհիս,
ինչ-որ տխուր բան նայում է ինձ,
ինչ որ երգել եմ, սուտ է թվում,
ազատ ու անկախ Հայաստանից...

Արդյոք այսպե՞ս էր, այսքա՞նը լոկ,
էլի ճամփո՞րդ եմ հավերժական,
ինչին ձգտել եմ, սո՞ւտ է եղել,
ցանկություննե՞րս են լոկ թեական...

Գուցե չգիտեմ, չեմ հասկանում
օրենքներից այս խառնիճադանջ,
կովարար եմ դարձել գուցե,
ժխտումը պաշտող մի արարած...

Արևը նույնն է, հողը, ծառը
և ջրերը մեր լուռ ցամաքող,
լեռները՝ համր, ցավերը՝ ծանր,
և իրիկունը՝ արյուն քամող...

Նայում եմ անկախ Հայաստանից,
նույն զառացանքն է Մասիսը ծեր,
գուցե աշո՞ւնն է այս առաջին,
գուցե չե՞մ եկել դեռ անցյալից...

Հիմա չգիտեմ, թե ով եմ ես,
օրերը՝ ծանր ու խուսափող,
օրենքը նույնն է, ու նույնն են դեռ
երկինքը, ծառը, արև ու հող...

1991 թ.

Ձեր ճշմարտությամբ ինձ մի զարմացրեք,
կեղեքված փորձով, վարժությամբ գտած,
հայր ու մայր չունեն փորձերը ձեր կույր,
զենքի գործությամբ մեզ մի վախեցրեք:

Երեկ մենք էինք պատմության բեմում,
սարսում էին մեզնից պարսիկն ու հույնը,
դավադրության անվախճան շղթան
լուծեց, սպառեց հզորությունը:

Կախադանների հետքը չմնաց,
մի խաչ չմնաց անցյալից դաժան,
ծովից ծով փռված բիրլիական հողից
մնաց մի ծաղր, քմծիծաղ էժան:

Աստծու մեծ գորգի գույների վրա
հետք չի թողնելու ձեր մատի խաղը,
ով ականջ ունի և սիրտ պատմության՝
կխեղաթյուրի կեղծ գաղափարը:

Պատժված ազգի մենք վերջին նմուշ,
ծեր՝ մեր պատմությամբ, փորձություններով,
մեզ համար թանկ է ճշմարտությունը,
իսկ գոյությունը առավել է թանկ:

Հեշտ է պատռել թաղանթն ականջի,
միջամուխ լինել կեղծիք ու ստին,
ոտնակոխ անել խիղճ ու իրավունք
և բռնաբարել հավատը վերջին:

Երեկ մենք էինք պատմության բեմում,
սարսում էին մեզնից պարսիկն ու հույնը,
նրանցից, ումից աշխարհն էր սարսում,
խորշում է հիմա արդարությունը:
1985 թ.

ԼԻՆԵԼՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

Չլինել՝
չտեսնելու,
չսելու ահի խոսքեր,
չկանչելու արդարություն,
չմաշելու ճամփաներն այն,
որ այս էլ արդ
բյուրավոր դարեր
ոտնատակ են արվում ստի,
սուտ աղոթքի,
սուտ օրենքի,
սուտ սրբության
անվան երդմամբ:
Մակայն սուտ են այս խոսքերը՝
լինել,
լինել միայն
և խարանել,
և խոնարհել սուտ աղոթքը,
ցույց տալ ուղին այն իսկության,
որի համար ընկան հազար
անգամ հազար-հազար գոհեր,
թող օրհներգվի առավոտը,
որ շատ է մոտ,
այստեղ՝ մեր տաք ափերի մեջ,
մեր աչքերի,
մեր կոպերի հորիզոնում,
մեր երգերի,
սուրբ երգերի ավազանում,
հորիզոնում մեր հառաչի,
մարտիկների սուրբ շառաչի,
զնդակների տարափի տակ,
գրիչների հատու խոսքում:

Լինե՛լ,
 միայն լինե՛լ,
 մեռնե՛լ միայն
 լինելության ճանապարհին:
 Այսպես է մեզ վերուստ տրված,
 մենք ծնվել ենք,
 ոչ թե մթին հեքիաթները
 վերծանելու,
 այլ մեր խոսքով,
 մեր արյունով
 մութ ու խրթին
 կուրությունը խարանելու,
 մեր գոյությամբ, դավանանքով
 ճշմարտության փակ ականջը,
 փակ աչքերը,
 փակ շուրթերը
 և կոպերը՝ ահից փակված,
 լուռ բացելու:
 Միայն լինե՛լ,
 լինե՛լ արթուն
 ու գոհվելու համար պատրաստ,
 ինչ տվել է վերից Աստված:
 Լինե՛լ,
 լինե՛լ գոհն
 չլինելու հակառակը,
 որ մեծանա այս բանակը:

Նինվե՛՛ք քաղաք հզորագույն,
 ասորական մայրաքաղաք,
 որ խառնացեղ, ամբոխավար
 կռվում էիք, մրցում անվախ...
 Անգաղափար և անհամայնք
 կուտակում էիք թշնամիներ,
 որոնց առաջ պիտի ծնկեիք
 իբրև հզոր բարեկամներ...
 Չեր նետերի սև տարափով,
 ցաք ու ցրիվ խմբվածությամբ,
 ցրում էիք տոհմ ու բանակ՝
 շահելով սոսկ կեղծ ժամանակ...
 Ընկավ ուժը գոռոզության,
 փայլը ընկավ կեղծ բարբառի,
 այն, որ ինքը չէր ստեղծել,
 պարզվեց օտար աշխարհներին...
 Ներկայացումն ավարտված է,
 դարերը՝ կեղծ բեմ ու վահան,
 արհամարհանքը ժպտերես
 դեմքը թեքեց փառքերից սուտ...
 Առանց դատի, դատաստանի,
 որպես մաշված, հին թաշկինակ,
 ամբոխավար կեղծ ատյանի
 դրոշակն է ընկել արևոտ...
 Նա կործանվեց, լսո՞ւմ ես դու,
 որոշումը հար պատմական,
 նա կործանվեց, որովհետև
 չունեիր ոչինչ թանկ, սուկական...
 Դիմակ, վահան և սուրը կեղծ,
 օտարամուտ և ամեն բան,
 նա կործանվեց, որովհետև
 չունեիր ոչինչ նա սեփական...

Ծնել էին և սնուցել,
օրորել էին օրորոցում,
ասել էին՝ ապրիր, ապրեց,
և նա էլ հենց ասաց՝ մեռի՛ր...

Եվ պատմության դիակառքում
դին է գտնում ամեն մի ազգ,
ով ուրիշից հեշտ է ապրում,
ով չի ապրում, ով չի ապրում...

Նինվե՛ քաղաք հզորագույն,
ասորական մայրաքաղաք,
որ խառնամբոխ, անգաղափար
ապրում էիք իբրև դիմակ...

Եվ տեսնում եմ, ահա, տափաստանում,
անծայրածիր, անտակ տափաստանում,
մեղունների պես ժիր, աշխատունակ
կոտորում են իրար երկու բանակ:
Կոտորում են իրար գիշեր-ցերեկ,
ու արևն է հալվում մութի տեսքով,
և վաղորդյան ցողի, լույսերի տակ
նորից, նորից շարժվում են նրանք:
Եվ փոխում են, ահա, օրերն իրար,
և իմաստուն, հանդարտ, հանդիսավոր,
և բույսերն են փոխվում, և արմտիք,
և բներն են կանգնում ուրիշ ոտքի:
Եվ արնահամ, փոշոտ տափաստանում
մի բուռ հողի, կտոր թփի համար
նորից, նորից անհաշտ, անհանգրվան
արնոտ ցեղերը, ահա, կոտորում են իրար:
Ժամանակի անհույս աչքերի դեմ
արևը հոնքն արնոտ դեպի մութն է տանում,
և դարերն են համառ փոխում իրար
արյունոտված, ցամաքած տափաստանում:

ԲՈՒՄԵՐԱՆՔ

Ոչինչ չի լինում կյանքում հենց այնպես,
ամեն ինչ իր գույն ու ձևն ունի,
եթե փակված է հունը, պարզապես
մեկ է, ջուրը իր ճամփան կգտնի:

Բուրգ կառուցելով չես հասնի նրան,
արևի վազքը նման է մերին,
խաղողը պետք է որ հասնի աշնանը,
ծառն է բնորդը նկարիչների:

Կեղծիքը ստի եղբայրն է հալալ,
սակայն բանալին ճշմարտի մոտ է,
հետախույզները մարգարիտների
լույսով են գտնում խեցին գաղտնապահ:

Իսկ ժողովուրդը՝ հալածված, բայց վեհ,
ցավը տվել է հեզ պոետներին,
նրանք, որ այնպես փորձում են ստել,
կախվում են ծառից ժամանակների:

Գայթակղության քարը սին փառքի
վարձատրվում է ոսկի, արծաթով,
շնորհը, այո, կոչվում է տաղանդ,
բայց այն չի գնվում կեղծիք ու ստով:

Հին է խորհուրդը իմաստունների,
բայց ամեն դարում նորանում է նա,
քայլիւր ուղիով ապուպապերի,
ինչ-որ տվել են, այն էլ կմնա:

Ո՛չ, դու հերոս չես սովորական,
որ աշխարհ եկար փառքեր մուրալու,
քո մեջ խառնված են հին երբայական
արյունը չար՝ մեր հին թշնամու...

Փառքն ու գանձերը հատուկ են մարդկանց,
և կինը՝ նաև ծնկի բերելու,

քո մեջ սառել է վրեժ մի դաժան՝
արյունը հայոց պապակ խմելու...

Ամեն բան այնպես դյուրին էր ու հեշտ,
հրապարակներ ու խոսքեր չքմեղ,
բացված սպիներ և գավեշտ ամբոխ,
և տապալումի կոչնակներ անմեղ...

Նստած է, ահա, կիկլոպի նման,
սպանած ամեն ներվ ու զգացում,
և պառլամենտը անխոհեմ, անբան
ինչ-որ օրենքի բառեր է հաժում...

Իսկ հողը մեր հին՝ գոհերի սեղան,
պատառոտվում է հուսաբեկ ու հեշտ,
վաճառվում է այն լուռ, կիսաբերան,
և մորթոտվում են մի քանի տղերք...

Երեկ մեկը պատմեց,
թե մի թագավոր
ծախել է իր ձին
և դրամ տվել
փոքրիկ մի կույրի:
Ես հավատում եմ,
որ կա թագավոր,
կա փոքրիկ մի կույր,
և տեղ, ուր միայն
ծախվում են ձիեր:
Ես հավատում եմ,
որ կա թագավոր,
կույրին, որ կույր է,
ձիուն, որ ծախվեց,
բայց ես տեսնում եմ
հրապարակներ,
որ իրենց մեջքին
պահում են ձիեր:

ԳԱՀԸ ՄԱՐԳՈՒՆ ԶԻ ԳԱՐՉՆՈՒՄ ԹԱԳԱՎՈՐ
(1991 թ.)

-Ա-

Բանաստեղծություն գրելուց առաջ
պիտի ամրացնես ամրակապերդ,
ինչպես թոխչից առաջ...
Այսպես առազաստներն են երկինք ձգվում,
երբ նավատերը ավարտում է իր գործը
և երկինք նայում՝
փառաբանելով Աստծուն աղոթքի լեզվով...
Թող ճշմարտությունը լինի ուղեկից
և ազատությունը՝ հովանի գլխիս,
հայտնություն լինի ամեն պատահար,
Աստծու աչքի տակ ծաղկող ամեն իր:
Չեմ գերադասում ես ինձ ոչ մեկից,
և չեմ երկնչի ոչնչից բնավ,
նրանց նման եմ ծնվել աշխարհում,
Աստծու աչքի տակ ամեն ինչ նույնն է...
Խելքիս փչածը կդատեմ սրտով,
սիրտս չի խաբել, չի մատնել երբեք,
աշխարհը երբեք չի զարկվել սրտից,
եղել է միայն ճիշտ հակառակը...
Պարզվիր կրկին, սիրտ,
առազաստներն էլ նման են հենց քեզ,
թեպետ կարկատված, բայց ամուր են դեռ...
Եվ ով Աստծուն է հայտնում մեղքը իր,
ստանում է նա հույսի նոր թևեր,
խոստովանում են որերորդ անգամ
արած ու չարած մեղքերս թեթև...

-Բ-

Գլխիս փշե պսակ՝
 մեղքերով զարդարված,
 նման ապրած կյանքիս...
 Կասկածների նման փայլփլում են,
 լույս տալով միայն ուրիշներին,
 խավարի միջով քայլում եմ ես
 դեպի հույսի նավն ու բարձրանում,
 ուրացողների այս որքա՛ն խմբեր
 զալիս ու անցնում են շուրով...
 Կանգնեցեք մի պահ, ո՛վ անցող-դարձողներ,
 խղճացեք, նեղսրտվեք մի քիչ,
 ճակատներին ձեր լույսն է երկնքի
 և ուրիշ ոչինչ...
 Երկնչեք մի քիչ
 այս ծով մթի մեջ,
 մերթընդմերթ խոստացեք, լռեք,
 լույսից, արևից կկոցում եք աչք-ունքը,
 խավարում դառնում եք վամպիր...

-Գ-

Արարող լո՛ւյս,
 անստվեր դու արարած,
 թրթռում ես բիբերիս տակ ու սրտիս,
 գուրգուրանքդ, խայտանքը քո ծիծաղկոտ
 դուրս է թռչում աչքերիցս, սրտիս միջից ...

Ողողվել եմ, ծփում է քո լույսն արդար,
 օժելու եմ, օժվելու եմ անընդհատ,
 թրթռումով քո կենսախիճնդ,
 հավատ հագած գնալու եմ ընդառաջ...
 Չհավատաս կասկածներին մթության,
 օրենքներին ինքնաժխտման, հաստատման,
 բաց է դուռը, և օրհնանքը հարության
 սպասում է միայն ծարավ սրտերին...

-Դ-

Օ՛, երանելի, դառը ծաղիկներ,
 սնված աղքատի արցունքներով ջինջ,
 արհամարհանքի պտուղներ մաքուր,
 հալածված բախտի խրախճանքից ճոխ...
 Ջգուշավոր ու հալածված անվերջ,
 քամու երազով օրորված, սնված
 ձեզանից վերև՝ հայացք հեզմանքի,
 մահապուրծ փախած մահի փեշերից...

Պատիվն է միայն ձեր թագն ու գահը,
 և զսպությունը՝ գայիսունը պերճ,
 դուր սիրո ծաղիկ, լքված, անարատ,
 Աստծու արտասուք՝ խեղճերի համար...

-Ե-

Լուսն ունի իր սպրուստը,
 մարդիկ՝ իրենցը անշուշտ,
 լվի անմիտ կորուստը
 չի ընդունում մարդը կուշտ...
 Չարախնդում է միշտ նա
 ու կծոտում նմանին,
 լուն՝ մարդկության արյունակիցը,
 մարդը նրա թշնամին...

-Զ-

Փողոցներում խարդավանքի ու սիրո,
 ուր պճնանքը գահի վրա է բազմել,
 ամբոխի մեջ, հորձանքի մեջ վայրենի
 կանգնած է նա՝ հավերժության արալեզ...

Կնոջ տեսքով կամ գուցե և Յերբերի,
 բազեի շեղ աչքերը մութ խոլորած,
 ճեմում է նա, ցամքած շուրթերը լիզում,
 ֆշշում, թշշում, ազոավի պես պառաված...

Կծոտում է, թքոտում է ու լալիս,
ճանկերը կեռ խրում թիկունքը մարդկանց,
մութ ու թունոտ, դավերի հետ անցյալի
ճիվաղն իրեն անվանում է արալեզ...

Մերք լալիս է, մերթ փրփրում, մերթ խնդում,
կուզը դրած չոր ու ցամաք ոտքերին,
փողոցներում խարդավանքի ու սիրո
կանգնած է նա ` արալեզը վահրով լի...

-Է-

Չար են բարքերը,
և մարդկային օրենքները` առ ու ծախս,
իրը ժանգոտ դարձավ սիրո առարկա,
վաղուց ծախված հոգիները` նոր պետեր,
սիրտ իմ, լռիք, օրերը քո դեռ չկան...

Նրանք անկուշտ մկների պես փափկասուն
գարու շեղջը և ցորենի, և ոսկու
կուտակել են պահեստներում սև ու մութ,
վաճառված են հոգիները գաղտնատես...

Օրենքները, ճառերը զիլ ու զնգուն
ուղղված են անճարների ականջին,
խեղճը միայն վայելում է խոսք ու գույն
և փայփայում երազները երկնային...

Իրի վեճ է, ոսկու վեճ է, ցորենի,
գահի առաջ, գահի շուրջը պտտվում,
հոգիների նկուղներում ցուրտ ու մութ
նույն պարերգը, նույն խաղերն են կրկնվում...

-Ը-

Միայն օրենքը ազատություն կտա մեզ...
Վ. Գյոթե

Բարձրացել է սուրը անմիտ ու վախկոտ
ազատության, ճշմարտության անունից
և ճոճվում է փողոցներում խառնածին
ամբոխների գլխի վրա սուտ ու մութ...

Անձրևի պես բառակույտներ են թափվում,
գաղափարներ` թղթի վրա նկարած,
իրարամերժ ամբոխն ի ցույց է հանում
խաբված հոգին խավարի մեջ մրափած...

Բարձրախոսներ զառանցում են օրն ի բուն,
օրն է լցվում ազատության պատրանքով,
խումբը խմբին միանում է, բաժանվում,
ծիծաղաշարժ հանդես է մի հոգեթով...

Եվ սատանան քահանայի անունից
քազադրման պատրանքներ է ստեղծում,
ավերակված քաղաքներից, գյուղերից
մանուկների ողբն ու աղերսն է լսվում...

Գու ծիծաղո՞ւմ ես,
բայց այդ ծիծաղում ինչեր կան պահված,
և ինչո՞ւ է լոկ ինձ մոտ բռնկվում,
ոչ որ չգիտես:
Ոչ որ չգիտես ինձանից բացի,
որ ծիծաղներն այդ հենց նույն գիշերը
փոխվում են լացի:

ԿՅԱՆՔԻՑ ՄԻ ՎԱՅՐԿՅԱՆ

Անանցանելի անտառի մեջ,
 ուր ճյուղերն են գրկում իրար,
 տանում էր ինձ շավիղն անվերջ
 դեպ անտառի խորքն անծայր:
 Քայլում էի լուռ ու մունջ՝
 երազներով համակված,
 երբ դուրս եկավ՝ ստվեր որպես,
 գունատ մի դեմք՝ ճերմակ հագած:
 Ոտաբոբիկ ու հերարձակ,
 որպես ցնորք մութ անտառի,
 կանգնեց իմ դեմ քիչ համարձակ,
 թույլ ժպիտով մեղմ ու բարի:
 Ու ինձ թվաց վաղուց ծանոթ,
 համբուրեցի ձեռքը շաղոտ,
 և նա՝ կարծես սիրո ծարավ,
 համբուրեց ինձ, գիրկս ընկավ:
 Ու ձգվում էր շավիղն այնպես,
 ինչպես ճամփան իմ երազի,
 ուզում էինք քայլել անվերջ,
 մինչև շավիղը կնվազի:
 Երբ դուրս եկանք մի արձակ դաշտ,
 թողած հեռվում անտառը խոր,
 արդյոք ի՞նչ էր, որ շնջաց,
 ու ինձ թվաց ցնորք մի նոր:
 Ու նազանքից նրա արբած,
 ընկա հետքին այդ աղջկա,
 վազում էր նա ինչպես քարայծ,
 մազերն արձակ, ու վերջ չկար:
 Այսպես տևեց երկար ժամեր,
 ես ուժասպառ ընկա գետին,
 հետո նորից աչքերը մեր
 տեսա՝ հառած խոր երկնքին:

Եվ համարձակ, քայլով հուշիկ
 նորից մտանք խորքն անտառի,
 գտանք շավիղը մեր անցած,
 համբույրները՝ մեղմ ու բարի:
 Որոտածին անտառում խոր
 Շշուկներ կային խուլ, ամենի,
 և չքացան աչքիս առաջ
 երազներս ցնորալի:
 Տուր ինձ միայն աղջիկն այս սուրբ,
 թող ինձ անտառն անանցանելի
 ու հանբյուրը շուրթերի:
 Պահիր դու ինձ կրքից կարոտ,
 պահիր կրքից այդ վավաշոտ,
 թող համբույրից կյանքը ծնվի,
 բյուր երազներ թող վերծանվեն,
 ինչ կա արդյոք սուրբ, անաղարտ,
 քան մեր կյանքը՝ երագով լի:

ՈՒՉՈՒՄ ԵՄ ԴԱՌՆԱԼ ԱՆՀԱՎԱՏ

Այս խառնակությանը Աստծու մատն է խառը,
 և Աստված ինքը անաստված է մի,
 հերիք է այլոց մեղքերի համար
 չարչարել մարդկանց, մարդուն չարչարել:

Եվ երանի թե արթնանայի ես
 ուրիշ մի տեսքով, խղճով մի ուրիշ,
 Աստված բառը մոռացած հավետ,
 աստվածայինը չլսեի ես:

Եվ բոլորի պես գործիմաց, հանգիստ
 օրերի միջով քայլեի անգեմ,
 անքեմ քայլեի, անգբաղ, անմիտ,
 հոգնել եմ, Տե՛ր իմ, այլոց խոսքերից:

Տես, նշույլի պես առկայծեց նորից
 հավատիդ վերջին ծվենը բեկբեկ,
 ինչ անաստված են գործերդ, Աստվա՛ծ,
 և բազմադեմ են իրերդ բոլոր:

Մի տեսակ վազքի մեջ են
 ձիերը խուճապահար,
 խուրձ-խուրձ վայր թափվող
 տերևներն աշնան,
 ասես ուշանում են
 մի մեծ ճանապարհից,
 ուր որ է սամումը
 կամ բուքը կհասնի:

Վազում են ծառերը,
 փողոցներն ու տները,
 ծովսը երդիկի,
 որ միշտ խաղաղ էր,
 անշարժ քարերը,
 դարերը պատմության,
 և փոքրիկ տղան այս՝
 անզարմանք ու պարզ:

Վազում են ժայռերը՝
 դարերից արթնացած,
 ալիքներն ահեղ,
 հողմածեծ ու վայրի,
 փախչում են ամենքը
 և քամին խելահեղ,
 փախչում են գիշերը,
 Լուսինն ու սերը:

ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ ԼԵՎՈՆ ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻՆ

Շուկայական այս օրերին,
 երբ առատ է ամեն գեշ բան,
 Տե՛ր, խնդրում եմ մի թող դու մեզ
 չարիքի դեմ ամբարտավան...

Մի կտոր թուղթ, մի քիչ թանաք,
 որ մասնակցենք քո հանդեսին,
 ընտրարշավի վազքուղում այս
 հիշիր և մեզ՝ պոետներիս...

Մի կտոր թուղթ, մի քիչ թանաք,
 որ գրոտենք խիղճ ու հոգի,
 ընտիր թղթեր ճերմակ-ճերմակ
 դարձան ստի, հողմի ճարակ...

Չարանում եմ, Տե՛ր, հավատա,
 հացը հալալ լինի նրանց,
 բայց թղթերը մաքրամաքուր
 ազատիր այդ պիղծ ձեռքերից...

Օղը մաքրիր ՄԱԿ-Գումայով,
 լուման, ոսկին տուր գողերին,
 բայց թղթերը՝ ճյունից մաքուր,
 խլիր ձեռքից պատգամավոր...

Տե՛ր, օրերին այն չարանենց
 իր տեղն ուներ ամեն մի գող,
 մի քիչ թուղթ տուր, մի քիչ թանաք,
 գիրը մնա հիշատակող...

Գահը մարդուն չի դարձնում թագավոր,
փայտոջիլներ կարող է այն կուտակել,
վերջը դա է, երբ պարապ մի սինլքոր
տեր է դառնում աստիճանին երկնաքեր:

Նախ որսում է սրիկաներ նա բազում
և բաժանում պաշտոնները նրանց մեջ,
ավագանում աստվածային դյութական
ավագակը հեշտությամբ է լողանում:

Շուրջը նրա հավաքվում են պոռնիկներ՝
պճնազարդված գոհարներով լուսատու,
փայլն աչքերի, գոհարների և ոսկու
գայիսոնը դարձնում է ալ կարմիր:

Եվ պալատում պճնանքներից գրգռված,
զինվորներն են քայլում տկլոր ու բոբիկ,
կուշտ ու տռուզ փորերն իրենց վեր տնկած,
կրակում են աննպատակ ու անհոգ:

Ուտում, խմում և լցվում են օրեցօր,
փափկամազիկ փարվում գահին ավելի,
ժողովրդի, Աստծու աչքից խույս տալով՝
դառնում գահ ու գայիսոնի փայտոջիլ:
1991 թ.

Փառքից են խոսում ու սիրուց
պոետներն Հայոց աշխարհի,
կայքից ու պատվից աշխարհի,
հնամյա ցեղից Նաիրի...

Բայց սերը՝ գրպանից ծակ
թափվում է, թափվում է արագ,
և քիթը վեր ցցած նաիրցին
քայլում է սին փառքից առաջ...
1998 թ.

Քնել, ննջել անվերադարձ,
ծղոտի չափ և հարդի չափ շունչ շունենալ,
էլ չտեսնել ծառը շնչող,
մանուկներին՝ մեղվափեթակ...

Գերի լինել մահվան սմբած,
պատանդ՝ դաժան, չար լռության,
սակայն հույսը, սերն էության
գոյությունը կմորմոքի իբրև կրակ...

Մահը մահ չէ,
և ոչ էլ ցավ՝ լռությունը,
կորուստ չեն չէ՛, ուղիներն անվերադարձ,
երբ երկինքը ապրում է, կա,
և շնչում է Մեծն Աստված...

Մարդ մեռնում է մի պարզ ցավից,
երբ ապրում է, և երբ դեռ կա.
մահը ներսում է, երկրի ներսում,
երբ չես կարող լինել սատար...

Արդարության կեղծ մունետիկ,
ով որկրամոլ և սուտ պաշտպան,
դու, հենց դու ինձ սպանեցիր
առանց արյուն, առանց դառակ...

Եվ թշնամին ներսում է միշտ.
նա, ով լայն է դուռը բացել,
ով սրտի մեջ չի լսում ձայն,
ով ապրել է առանց Աստված...
1999 թ.

ՄԱՀԵՐԳ

Ապականված է ձեր հոգին վաղուց,
դուք ոչ Տերյան եք, և ես՝ ոչ Չարենց,
ինձ բաժին ընկած ժամանակն այս սուտ
դատապարտել է մահիցս առաջ...

Ոչ գարուն, ոչ սեր, առանց հայրենիք,
մենք՝ քամու բերանն ընկած տերևներ,
զնում ենք անկանգ, անել, անուղի,
և գառացանքն է առաջնորդը մեր...

Այսպես փտում է նավախորշերում
ծեծված ջրերի քամուկը նսեմ,
և ոչ մի դրոշ, և ոչ մի գրոշ
ձեզ չի հանելու ճամփաներ լուսե...

Սերմնացանները մարգարեացած
սերմն այս երկար պահեցին հողում,
և հոգիները վաղուց մգրտած
հոգնած այս հողում չեն ծլարձակում...

Ոչ Մաշտոց և ոչ Եղիա մարգարե,
ոչ ոք չի կարող ձեզ առաջնորդել,
այս փափուկ նինջը՝ գլխատման պատրաստ,
ուրացման օրն է Աստված արարել...

Չարթնիր, ժողովուրդ, զարթնիր անօրեն,
դու ես պսակը դրել մեր գլխին,
և օժել է նա՝ նեռն այն վախվորած,
որ պսակվել է անմեղ գոհերին...

Հուդայի դուստրը թագուհին է քո,
մեզ չի ներելու և ոչ մի աստված,
վերջին ժամն է սա, վերջին վարագույր,
և մարմինը քո կընկնի գլխատված...

Եվ պատմությունդ՝ ռոմանտիկ մի երգ,
կթոչի, ինչպես ազոավների չու,
ով կատակում է աստվածների հետ,
չի ըմբռնվելու ոչ կարոտ, ոչ սեր...

Օրը իջնում է սև վարագույրով,
պատմությունն է մեզ նայում հեզնախառն,
մի վերջին ժպիտ, թմրության մի պահ,
և արարվածը կավարտվի խաղաղ...
1993 թ.

Երագիս մեջ տխուր, տրտում
նստած էի պատի տակ,
դեմս դաշտ էր, անտակ մի դաշտ,
ձիս՝ գլխահակ ու մոլոր:

Գեմս դաշտ էր, անտակ մի դաշտ,
քար ու քռի մեջ փակված,
ձիս քայլում էր ծույլ, ալարկոտ
քարերի մեջ անհատակ:

Ու սև, կապույտ ուրունները
թռչում էին երկնքում,
նրանց ողբաձայն քրքիջները
սիրտս էին արնոտում...

Ուզում էի ելնել քնից
ու ազատվել էդ ցավից,
սրտիցս, ասես, քար էր կախված,
չէի ելնում խոր քնից:

Ու սև, մռայլ երագիս մեջ
ուրուն զարկեց իմ ձիուն,
արթնացա ես էդ խոր ցավից,
ձենը մնաց ականջիս:
1976 թ.

ԱՂՈԹՔ ԻՆՔՆԱՄՈՌԱՅՈՒԹՅԱՆ

Չվերջացող մի տխրություն,
 հոգի մաշող մի ցանկություն,
 անհատների, անհանգրվան մի ճանապարհ,
 անուրախ երգ, անուրախ խիհղ, մորմոքող ցավ...

Հատված-հատված, բեկոր-բեկոր կորած երկիր,
 երկրե երկիր անվերջ մաշվող, անվերջ կծկվող,
 զսպված ցավեր, կորուստ անվերջ, կորստի երգ,
 ու ցավերից ազատվելու և ոչ մի ելք...

Որքան պիտի հոգին ապրի այս վանդակում,
 գաղափարի, կաղապարի անել բանտում,
 երբ հույսը՝ ցավ, լույսը զվարթ՝ անհյուրընկալ,
 ըմբոստությունը՝ դավաճան, սերը՝ պատրանք...

Գեպի երկինք դուռը փակ է,
 փակ է դուռը դեպի երկիր,
 հոգու վրա, սրտի վրա՝ հզոր փականք,
 լեզվի վրա, խոսքի վրա՝ կապ ու կնիք...

Չվերջացող մի տխրություն,
 հոգի մաշող մի ցանկություն,
 զնալ անվերջ այս ճամփեքով անհատների
 դեպի սուրբ մահ, դեպի անքեն հանգստություն...
 1984 թ.

ԱՐՅՈՒՆՈՏ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

Սրտխառնուրդից արթնացա քնից,
 աչքերս բացի, տեսա վերևում՝
 մորս աչքի տեղ ու հորս ձեռքի
 մի սև պատկեր է կանգնած օրորվում...

Հին ծանոթի պես նա ժպտաց մեղմիկ,
 տապարը ձեռքի շարժելով աջ, ձախ,
 նրա բարեգութ ժպիտից հասկացա,
 որ մեզնից ազնիվ ընկերներ չկան...

Երեսուն տարի հետևել է ինձ,
 տապարը ձեռքին, անթեք, անվրեպ,
 կոմունիստական պահակնորդը այդ
 չի դավաճանել հոգուն իր երբեք...

Սրճարաններում, թե գետի եզրին,
 օվկիանից այն կողմ, թե մահճիս առաջ,
 ամեն տեղ պահնորդն արյունաժարավ
 հսկել է, որ ինձ ոչ ոք չդիպչի...

Չոհր մեկինն է, և կա մի նախանձ
 անվտանգության մեր կոմիտեում,
 որ ոչ ոք, ոչ ոք չփորձի հանկարծ
 հիշյալ անհատին իր ձեռքից խլել...

Հոլիվուդի աստղերից անգամ
 շատ են խաղացել ՊԱԿ-ի ֆիլմերում,
 միայն թե այստեղ զեղումներ չկան՝
 ինչպես է տղան աղջկան սիրում...

Այստեղ մեկ դերով ու դերասանով
 մնջախաղի նուրբ արվեստ է անանց,
 իմ ամբողջ կյանքը, շարժումներս ողջ
 ժապավենների վրա են քաշված...

Թե խոսքս էլ լիներ, ինչ բարբառել եմ,
գրելու կարիք չէի ունենա,
ափսոս, որ նրանց գործերում տամուկ
ատելությունս է կարմիրի հանդեպ...

Հայ գրողները՝ փառքի սիրահար,
կրազմապատկեին ատելությունը,
եթե իմանային որքան եմ հայտնի
պետությանը այս՝ ՊԱԿ-ի արխիվում...

- Բարեկամ,- հարցրի ես կարեկցանքով,-
ասա անունդ և գործդ բարի,
որ ես հիշարժան, պատշաճ ընկալեմ
ծառայությունդ, վարքդ հանճարի...

Կրկին նա ժպտաց, շարժեց տապարը
և անխոս նայեց ճիշտ աչքերիս մեջ,
նրա շարժումը և հայացքն անթեք
դժվար թարգմանվեին իմ խեղճ մատյանում...

- Ես սոսկ դիտող եմ, ձայնագրող մի լուռ,
ինչ ես պարզամիտ հարցեր տալիս ինձ,
իմ օրավարձը քո տարուց թանկ է,
հանիր հարցերիդ օղակն ինձանից...

- Իսկ ես կարծում էի, իմ խեղճ բարեկամ,
թե մենակ եմ ես, գոնե գրելիս:

- Սխալվում ես դու, եղբայր պատվական,
քեզ հետ եմ անգամ անունդ տալիս...

- Բավ է, հասկացա, անցիր քո բանին,
կատարիր, ինչ որ պատվիրել եմ քեզ,
ճանաչում եմ ես հայ գրողներին,
որոնց հսկել ես, անվերջ, մշտապես...

Նրանց գործերում, արարքներում ողջ
կարմիրն է հոսում գետի նման սև,
բարտեզի վրա չեն տեղադրվել,
բայց երգերը այդ արյամբ են ներկված...

Նրանք գրում են լավից ու վատից,
խոսքը դրամ է, և դրամը՝ խոսք,
գրում են վարից, գրում են վերից,
և նյութն ու բանը մերկ են ու ամորֆ...

Ինչ-որ կամենաս, լուռ կկատարեն,
սիրտ, ուղեղ, հոգի չկան նրանցում,
բայց ամենից շատ խոսում են նրանք
հենց դրանց մասին, ինչ որ շեշտեցի...

Հաշվել են նրանք փայտե հաշվիչին
ատամները ողջ մեր ժողովրդի,
և նյութ, և թեմա, տաղաչափություն,
ինչ-որ կամենաս, իմ լուռ բարեկամ...

Ես էլ ասում եմ՝ ինչպե՞ս պատահեց,
որ պետականը տրվում է նրանց,
իմ ամբողջ կյանքում այնպես ապրեցի,
որ սրտիս վրա էլ հալ չմնաց...

Հայրս էլ այդպես, միայն կամավոր,
կովեց նենգ թուրքի սրի դեմ ծարավ,
ռոմանտիկ էր նա և ինձ պես խելառ
ու այս աշխարհից ոչինչ չտարավ...

Բայց մահվան մահճում, քնի մեջ խորունկ
շրթներին ժպիտ ուներ մի թաքուն,
որ թե թարգմանեմ, կստացվի գուցե.
- Որդի՛ս, ինչ ունեմ, քեզ եմ կտակում...

Եվ ունեցածը՝ լոկ մի պատվիրան,
որ թպրտում է սրտիս մեջ արնոտ,
այնքան պտտվեց պատվիրանը այդ,
որ դարձավ սրտիս խարան ու ամոթ...

Լսում է խոսքս դահիճն արնաքամ,
և դեմքը նրա սառն է ու անգոհ,
բարեկամը իմ տապարն է շարժում,
որ թարգմանվում է «Երիցս ամոթ»,...

Եվ անունը իր չի տալիս բնավ,
բայց այն հայտնի է աշխարհում մեր հին,
և այդ անունը չենք կարող ջնջել,
փոխանցում ենք մենք նոր սերունդներին...

Քանի կապանք կա սրտին ու մտքին,
մենք չենք կարող նրան վանել մեզանից,
մամն ենք մենք այն անբույն թռչունին,
որ սուր ճանկերով աչքերն իր հանեց...

Եվ այդ անունը աշխարհի չորս դին
ոչ թարգմանվում է և ոչ էլ մեռնում,
և այն ծաղկում է, ուր հողն է արդար,
և ուր աճում է արնոտ մայրենին...
1981 թ.

Ինչ-որ տեղ կայայթի ռումբը,
ինչ-որ տարածք կամայանա,
ինչ-ինչ մարդիկ
կմեղադրվեն անշուշտ,
ինչ-ինչ մանուկներ կորբանան:
Կանցնի ժամանակ ինչ-որ չափի,
նոր սերունդ կգա առաջադեմ,
կգրի մեղքերը բանաստեղծաբար,
ոմանք տոն կտան, ոմանք նորից
դավեր կնյութեն գաղտնի:
Կմնան հավերժ ամվի կարկաչը,
որբությունը մանկան, դավերն անտեղի,
և բանաստեղծը՝ դավերին ընդդեմ,
և միշտ իբրև գոհ:

Երևանից իմ հին,
այս հին Երևանից,
ի՞նչ են ուզում պոետները,
պոետները թխական...

Քաղաքից են խոսում նրանք,
խոսում վարժ ու անգիր,
ասես, խոսք ու բառերից է
չինվել քաղաքն այս հին:

Ոչ հայրն է իր արյունը թափել
Մարդարապատի դաշտում,
և ոչ ինքը քրտինք թափել
կրակ ու բոց տապում...

Բառերի այս հեղեղատում,
գեր, անարյուն խոսքի
զզվեցրել են ամեն վայրկյան
աճպարարի ոսկով...

Ոչ գիր հարգող,
ոչ խոսք լսող մարդիկ,
Երևանը ուռճացրել եք
միլիոն ու կես մարդով...

Երեխաներին մի վախեցրեք,
աշխարհում պատերազմ չի եղել,
մարդիկ իրար չեն սպանում
հանուն գաղափարի,
ծերերը չեն մեռնում,
անտառները վանդակներ չեն
կենդանիների համար:
Աշխարհի բոլոր երեխաները
սիրում են իրար:

Քսաներորդ դար, գլխիս մեջ ծափեր,
հեռվից մոտեցող որոտ,
պայթող ծիծաղներ,
փուչիկներ՝ երկինք համբարձվող,
և աչքեր կանացի՝ հուսահատության մեջ մոլեգնող:

Քսաներորդ դար,
խորհուրդների անձավ,
հրճվանք՝ վաղվա մասին,
չափերի դանդաղ խախտում,
մնջախաղ, հետիոտն քայլող անցորդ:

Քսաներորդ դար,
բարձրացող դրոշների շքերթ,
մտրակի շաշյուն,
ամեն ինչ իմանալու տենչանք,
հոգնած ցավ, հոգնած հոգնություն,
հավատի մահ և սպասումի կենսագրություն:

Քսաներորդ դար,
քունքերիս մեջ պայթող երազ,
գարուն և արյան լճացում,
հանճարի վեհացում և սպանություն շնորհքի,
քսաներորդ դար,
մեռնող և ծնվող իրապաշտություն:
1974 թ.

Ոչ հողմ կա, ոչ քամի,
նվում է սիրտն իմ,
նվում է աշունը մենակյաց,
քամին ամրացել է փչակում վայրի,
ու հողմը քնել է մեջքը բաց:

Դեղին է շուրջն իմ,
և աշունը դեղին դարձել է
քանդակված մի պատկեր,

սառել է հողը հին, կեղևը ծառերի,
և սիրտը՝ վայրի թռչնի:

Թափվում են հուշեր՝
երգերի վերածված,
թափվում են տերևներ մեռած,
նրանք իջնում են խաղաղ՝
արևի համբույրը վաստակած:

Անխռով է բացատը,
և օդը՝ զուլալ,
խլրտում է առուն ուշաթափ,
քչքչում են դեմքին տերևներ գունեղ,
ինքնաբուխ հաճույքից վերացած:

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՀԱՅԻՎ

Աստծու պատժից ազատվեցինք,
ստամոքսի ցավից նաև,
էլ ոչ մի ուժ մեզ չի հաղթի,
չենք վախենում դավից...

Կեցցե ազատ Հայաստանը,
որ մեր հոգին փրկեց,
առանց հացիվ Հայաստանը
դեպի դրախտ ուղղվեց...

Գթությունն է ծաղկում, ահա,
փողոցներում անփույթ,
ժողովուրդը, մանուկները
առնում են սուրբ հագուրդ:

Մանուկներն են անցնում հպարտ
կաթ ու մածնի կողքով,
ծծակները երկինք պարզած
ազատության ոգով...

Մովորական մի ուղերձով
թագավորը մեր մեծ
հղեց պատգամ՝ որպես զենք,
ապրել առանց հացի...

Գլուխ տալու արվեստն հզոր
դու այդպես էլ չհասկացար,
ժամանակ ես վատնում իզուր,
իսկ անցածը ետ չի դառնում:

Միջակության հզոր աստված,
քեզ եմ պաշտում այսուհետև,
առատության ծառից հատած
քո սեղանը՝ ճոխ ու քեթև:

Պարն եմ պաշտում ձեր անարվեստ,
հայացքները ձեր անաբող,
հայացքները ձեր անսովեր,
հրավերները՝ հրահրող:

Այրում եմ ես մեծ հաճությամբ
ձեր սեղանի ոտքերի տակ
օժտված, փքված, դիրք ու ձիրքով
գրքերն ամեն՝ ձախով գրված:

Նրանք միայն տանջել են ինձ,
շոյող աչքից հեռու վանել,
լիքը հասկով կույր մաղն առած,
բայց հարդին եմ ապավինել:

Գիտեմ, դժվար կլինի քեզ հետ,
բայց երդվում եմ խոնարհաբար,
եթե դու էլ ինձ չնեղես,
ապրելն իզուր է ինձ համար:

Մեծահոգի ու միշտ հզոր,
առատության դու հին սեղան,
ընդունիր ինձ՝ խեղճ հայցողիս,
ինչպես որդուն վերադարձող:

Խաղաղություն ամենեցուն
և մեզ, որ դեռ նոր ենք անցնում
այս հին հողով,
խաղաղություն այս հին երկրին
և մեզ, որ դեռ նոր ենք դառնում
նրա որդին,
ու սերնդին խաղաղություն,
որ ծնվեց ու ապրեց
արյունոտված առավոտին:
Խաղաղություն նրանց, որոնք
մահվան աչքով մեզ են նայում՝
զարմացած այս լուսաբացից,
և ձեզ, և ձեզ խաղաղություն,
որ չտեսաք այս երկիրը
առավոտյան,
և մեզ, որ դեռ աչքներս թաց
մտորում ենք ձեր հավատի,
ուժի և այն սպասումի մասին,
ուր մեզ թողիք:
Խաղաղություն սերունդների անհաշտ երթին,
խաղաղություն ամենեցուն,
որ կամեցավ խիղճը պարզել,
խաղաղություն և հարություն հոգիներին,
որ հոգնաբեկ ու խոնջացած
ննջում են հար,
ու սպասում են մեր վերելքին:
Խաղաղություն իմ սերնդին,
որ հույսով նայում է դեռ
մեռածներին ու ողջերին:

ՈՒՂԵՐՉ ՀՈՒՍԱՀԱՏԱԿԱՆ

Եթե իրապես ինձ սիրեր Տերը,
և առատ լիներ շնորհը վերին,
չէի չափչփի ես փողոցները
և կլինեի հավատին գերի...

Խիստ եղավ Տերը նմանիս հանդեպ,
տվեց, որ կրեմ լուծը դժվարին,
ճշնարտությունը՝ ահեղ, սուկալի,
դրեց ծանրորեն փխրուն ուսերիս...

Եվ հանդիպակաց ամեն ստահակ,
որ վայելում է բարիք ու բերկրանք,
արհամարհական ժպտում է դեմքիս,
արտահայտելով միայն չոր հեզմանք...

Հռիռում են լիրբ, ծաղրում, ծանակում,
և հասնում ինձնով քղանցքին Աստծու,
սխալ է, անշուշտ, գոհելով տիրել
այս մարդանման, բիրտ կապիկներին...

Տեր, սխալվում ես որերորդ անգամ
և քո որդուն էլ իզուր գոհեցիր,
նրանք վախից են քեզ փառաբանում
և ասում են քեզ, և վատաբանում...

Եվ խռովածիդ էլ չեն սպասում,
և մոռացել են դատաստանը քո,
գույգ մատներով մեր աչքն են հանում,
երբ խոսում ենք ճշմարտությունից:
1997 թ.

Օ՛, որքան գաղտնիք
կարող է բացվել
մեկ գիշերվա մեջ...

.....
Կուսանոցների դռները փակեք:

ՋԻՎԱՆՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔՈՒՄ

Ականջիս մեջ է դեռ ձայնը պապիս,
խնջույքի պահին, և թե տխրության,
աքսորի ճամփին, ճամփին ցավերի.
- Չախորդ օրերը կուզան ու կերթան...

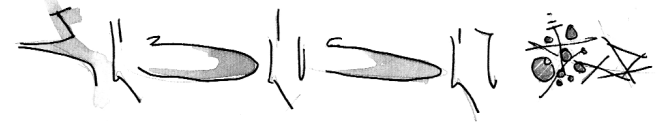
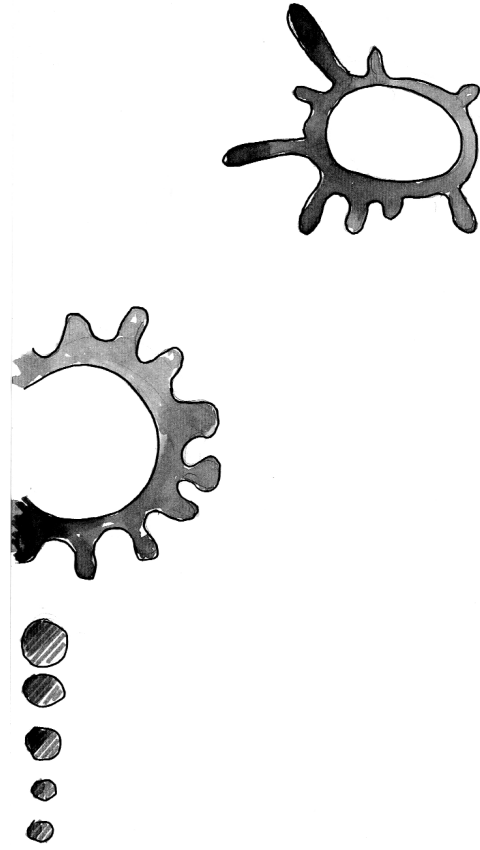
- Կուզան ու կերթան,- զիլ կանչում էր նա՝
խեղդելով վիշտը թունդ տողերի մեջ,
ամեն ինչ կարգով մնում էր նորից,
ու տառապանքն էր անսկիզբ, անվերջ...

Հետո օրերին հորս տքնության,
պապիս հուշերը տողերում բեկբեկ,
երգում էր հայրս վշտից խելահան.
- Չախորդ օրերը կուզան ու կերթան...

Երգում էր կարգով, խանդաղատանքով,
ականջը ձայնի, սրտով հոգնաբեկ,
և հոլովույթը հար փոփոխական
զնգում էր հոգուս, ականջներիս մեջ...

Հիմա օրերին մեր խելակորույս,
երբ ցավերն ամեն եկել, կուտակվել,
երբ փնտրում ենք ելք, երբ փնտրում ենք հույս.
- Չախորդ օրերը ձմռան նման...

Ի՞նչ ասեմ, ասեք, այս ուրախ պահին,
ինչն՞վ սփռվեմ ձեր վշտերն ամեն,
հուսանք, մարտնչենք, ասենք միաձայն.
- Վհատելու չէ, կուզան ու կերթան...
1990 թ.

Handwritten text in a cursive script, possibly a signature or a set of notes. The text is written vertically and includes characters that appear to be '2 = f +', 'I', and 'to'.

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆՉ

Նորից կանգնել դեմ դիմաց
նայում ենք իրար,
նա՝ իր կանչող հմայքով,
ես՝ մշուշով հար:
Նորից կանչում է հեռվից
Արարատը ճերմակած,
ես քայլում եմ համրաքայլ
դեպի հեռու, դեպի ցած:
Նորից մնում է նա վեր,
ես՝ ցած աչքս հառած,
նա գնում է դեպ դարեր,
ես՝ նախնիներս մեռած:

Արդյոք կարո՞ղ եմ ես
սուզվել խորքը լեռան,
ուր բիրիական անհուն տարածությամբ,
մագաղաթիդ դեղին շապիկն ի վար
ողբդ ու երգդ են փռված...

Քարանձավիդ մթին առեղծվածում
շնչահեղձ է լինում հոգիդ միջնադարյան,
քո ծանրաքայլ, արյունոտ պատմությունից
ի՞նչ ջանքերով, ասա, ինչպե՞ս
եյնեմ դիմացը մեր լեռան...

Խառնվել է մեր մեջ, ահա,
քո անցյալը հախտուն, բազմաչարչար,
և ես, ինչպես քնից ելած,
չեմ գտնում ինձ, երգդ գուլալ...

Եվ վառվում եմ իմ մեջ, և իմ արյան,
մի անհարիր ցավից տարուբերվում,
մեկ օր ապրում եմ այստեղ,
տասն օր՝ մթին միջնադարում...

1986թ.

Նայեմ, նայեմ Արարատին,
աչքս մշուշով լցվի,
սիրտս սև ձյունով լցվի,
նայեմ, նայեմ Արարատին:

Քար սիրտս զովանա մի քիչ,
քար հոգիս խենթանա մի քիչ,
մինչև որ հոգիս բանա
կարոտիս դռները սառած:

ԻՆՔՆԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Լեռ հավերժող ու տիրական,
ճերմակ սավան ու ճերմակ քող,
արյան բողոք, արյան վրեժ,
կարմիր- ճերմակ, ճերմակ-կարմիր:

Հոգնել եմ ես քեզ նայելով,
հոգնել եմ իմ վեճ ու կովից,
քո մաքրությամբ ստորացնող,
ցնորեցնող քո մաքրությամբ:

Գոտեպնդվիր, ելիր ոտքի,
խիղճը՝ վանդակ, սերը՝ ստրուկ,
կարոտը՝ քեն, ցավը՝ դանդաղ,
այսպես դանդաղ ո՞ւմ են մորթում:

Պատիվ ունի ամեն մի սեր,
ամեն մի կին ունի պատիվ,
այսպես երկար նայել պատին,
մնալ այսպես, այսքան անկիրք:

Իմ մայր, իմ հայր, իմ հին օջախ,
երգ ու վերքիս իմ միակ տուն,
կորած հավատ, կորած երդում,
մահով հաստված իմ լռություն:

1984թ.

Լեռ մշտական ու վիրավոր,
հնամենի որպես արքա,
որ պահում է հոտն իր արդար՝
պահպանելով շունչը նրա:

Տարածվել են քո փեշերին
ծաղիկներդ բազմալեզու,
մինջ է իջնում իմ հուշերին,
ինչպես փեշիդ թիկնած մարդուն:

Մակայն չկա ավելի վատ
և քնաբեր ուրիշ մի դեղ,
ինչպես ծաղիկներդ վիատ,
ինչպես ծաղկունքդ քնաբեր:

Եվ սիրելը քիչ է հիմա,
այն լավում է ամեն կողմից,
մոռացումի ոսկե շղթա,
սպասումի կարեկցանք ինձ:

Բառերն այնպես թույլ են ու խեղճ
և տեսիլքդ վիրավորող,
խսկ տեսածս հպարտ ու պերճ,
հայացքը քո՝ մանկան ներող:

Ու հավատի հզոր մի լեռ
գալիս է քեզ փոխարինող,
արքայական լեզուն է դեռ
ճախարում՝ քեզնով սաղմնավորող:

Եվ դառնում է իմ բերանում
իմ մայրենին սուրբ մանանա,
մանկան շուրթին՝ հավատ ու սեր,
որ Արարատ բառը մնա:

Մի քիչ տգեղ եղիր, չքնա՛ղ,
խեղճին նայիր քիչ խեղճի պես,

թե չէ այդպես շռայլորեն
պետք չէ հոգի արյունոտել:

Լեռ մշտական ու վիրավոր,
հնամենի՝ որպես արքա,
որ պահում է հոտն իր արդար,
պահպանելով շունչը նրա:

Հի՛մն արևի,
ով Արարատ լեռ,
որ հողովույթդ այդպես կերտեցիր:
Ասում են՝ իբրև քեզնից ոչ մի գետ
ու ոչ մի աղբյուր չեն սկզբնավորվում,
դարեր ծարաված ամեն մի կաթիլ
քեզնով ցած թափվում, քո մոտ է պարավում:
Մինչդեռ ոչ մի ջուր,

ոչ մի ծիլ, ընձյուղ, շունչ կամ մահ քո դեմ
չեն թաքցրել երբեք պատկերն իրենց ջինջ:
Արարատ,
իմ լե՛ռ,

բոլոր օրենքներն աստվածաբարո
կերտվեցին քեզ մոտ, հայացքիդ ներքո,
և հեթանոսի երգեր երգվեցին,
մոմեր վառվեցին քո ոտքերի տակ,
և գեղեցիկները մնացին այդպես,
և տգեղները մնացին նույնը,
ամենքը առան, ամենքը տարան,
գաղտնի մնաց քո աստվածայինը:
Դու կրակարան զգացումների
և լեզու միակ, որի գրգիռը,
լռությունը պերճ ավելի խոսուն են
ու անթարգմանելի:

Հիմա հասկացա և պիտի ասեմ,
եթե ուզում են մեր ոգին հատել,
սրբին սիրող մատնիչի նման
պիտի հրդեհեն պատկերդ վառման:

Այս լեռան պես ճերմակություն,
հանդարտություն այս լեռան պես,
խորհուրդներ, խոհեր բազում
չեմ տեսել ես այս լեռան պես...

Կանգնած է նա հարթավայրում,
գլուխը սեգ՝ երկինք-դրախտ,
անհաղորդ է նա մարդկային
վեճ ու կռվին, խռովքին տաք...

Թագ է դրվել նրա գլխին
Նոյյան ապուլապաից առաջ,
լույսն է, ահա, ճամարտակում,
և տարերքն է նրա՝ շառաչ...

Այս լեռան հետ զգույշ վարվիր,
այս լեռան հետ համբերատար,
ծնվել է նա հարթավայրում,
միաձուլել ավազ ու քար...

Ու թե երկնեց, Աստված վկա,
երկունք չէ դա, այլ ավերում,
ով երկար է վիշտը կրել,
բարկության մեջ նա չի ներում...

Ով անցավոր սովորական,
ունայնության հունդից ծնված,
խոնարհվիր դու նրա առաջ,
քանզի Աստված է կնքել նրան ...

Ժամանակն է նրա տարին,
և դարերը՝ սոսկ թռչուններ,
ունկնդիր է նա շշուկին,
համբերության բաժակն է մեր...
1987թ.

ԳՈՂԳՈԹԱՅԻ ԾԱՂԿԻ ՆՄԱՆ

-Ա-

Գլուխը վեր, ամպերից վեր,
ոտքերը՝ խոր անդունդներից,
արմատներով հողում քո հին,
ձյուն գլուխը՝ աստղիկներին...

Ձյուն գլուխը քերծեր փերթ-փերթ,
ադամանդե ցուլքերի երթ,
աներկրային ծաղկի նման՝
աստղից կրակ առնող...

Կանգնած է նա, ահա, այնտեղ,
միշտ տիրաբար ու լռելյայն,
աստղերի հետ ու իր հողի,
Գողգոթայի ծաղկի նման...

-Բ-

Կանգնած է ոչ խաչված, ոչ կապույտ,
հավերժ է անունը, ինքը,
երբևէ սիրել եմ նրան,
երբեմն անունս նույնն էր...

Ես նրան, նա ինձ է երազել,
երազը եղել է իրական,
ես նրան, նա ինձ է տեսել,
տեսիլքը եղել է իրական...

Առավոտ սառը, ձմեռոտ,
փայլը սառույցի կապույտ,
մի տեսիլք, մի ճերմակ ուրվական,
տեսիլքն այդ սահմանն է հոգուդ...

-Գ-

- Չնչին, ինչպես Արարատին նետած քար,-
հայացքները և խոսքերը մեր հոգու,
այդքան մոտիկ, այդքան ցնորք հեռակա,
որ չի կարող և ոչ մի սիրտ երագել...

Էլ ոչ մի բառ, ոչ մի զեղում երագլուտ,
նա այստեղ է, մեր ափի մեջ, մեր հոգու,
բայց և չկան ընդոստ բառեր ու տեսիլ,
և չի կարող մուժը ցրել մեր հոգու...

Քնած եմ ես, և ոչ մի ուժ իրական
ինձ չի կարող վեր բարձրացնել իմ քնից,
այն մոտիկ է և հեռու է այն այնքան,
որ չեմ կարող ես արթնանալ երագից...

Սեր, հայրենիք, հող, սրբություն և ուրիշ,
ուրիշ բառեր, որ գալիս են հետմահու,
ինձ չեն կարող, ինձ չեն կարող արթնացնել,
որովհետև ես հիվանդ եմ ահարկու...

-Գ-

Լեռն է, ահա, մեր ձյունածիր
Գողգոթայի ծաղկի նման,
թրատված են ծաղիկները,
տխրությունը՝ լուռ հանգրվան...

Կանգնած է նա հավերժանիստ,
խառնարանը՝ կապույտ բազալտ,
և անթարթ է հայացքը իր
աչքերիս դեմ, որպես նշան...

Ճերմակ քող է ոտքից գլուխ,
սերն են այդպես թագադրում,
ես էլ, նա էլ՝ անվերջ տխուր,
ո՞վ է սերը անտեր թողնում...

Խաչն է վառվում լուռ ճակատին,
շանթերի դեմ շեկ կայծակի,
խաչակնքի աղաչում եմ,
խառնարանդ որ հանդարտվի...

Խաչակնքի, ի սեր մեր հին,
որ ժողովուրդդ բարձրանա,
համբերանքից մոխրանում են,
սև մորմոքից չեն քաղցրանա...

Հացից բարձր էիր, ցորենից մաքուր,
երկնքին մոտ էիր, երկրից օտար,
խզվել էր կապը, հոտը ցրվել էր,
երբ երկրիդ շուրջը գայլն էր տիրակալ...

Հացդ համով էր, երագդ՝ պայծառ,
երկինքդ՝ մաքուր ու հանդիսավոր,
պատվիրանները կատարում էիր
կամոք Հիսուսի, կամոք Աստծու...

Յնկնող գայլերի ոհմակի առաջ
սիրտդ անմահ էր և խիղճդ մաքուր,
և քիչ էիր դու, և սերդ՝ նշխար,
ու նրանք դանդաղ դարձան ահարկու...

Աստված երկիրն այս հռչակեց դրախտ,
մոտիկ, հեռավոր եկան քեզ ուխտի,
տիեզերական դու մի մեղավոր,
նորեն միամիտ, Հայաստան աշխարհ...

Դու սիրո մասին ինձ մի պատմիր,
սիրտս արյուն է, արնեղեն գունդ,
տառապանքները՝ խճողված երգ,
զայրուքը՝ ծաղր, բառը՝ անհունդ...

Ամեն բան դարձավ ծաղր ու սուտ,
ամեն ինչ՝ այնպես սովորական,
գիտեմ, լավ գիտեմ, ում էր օգուտ,
և ում համար մահ հազար անգամ...

Երկիր իմ, այո՛, դու ես մենակ,
երկիր իմ, այո՛, պիտի ասեմ,
բայց ի՞նչ ասեմ ես, ծաղրն անգամ
քննադատ է շրթներին սև...

Չափերդ ծաղր է, սարքած մի բան,
հատած կնոջ նուրբ կիսադեմով,
գուլիվերյան մի հմուտ ծաղր՝
պոռնիկ աշխարհի ձեռքով նշած...

Խաղաղությունը, որ մանկան պես,
տառերի պես եմ սիրել կյանքում,
հիմա ամենից, բոլորից շատ,
հիմա այդ բառն եմ միայն ասում...

Մտել են տունդ խարդավանքով,
մորթել տանն ապրող վեցից հիգին,
և վեցերորդին, որպես նմուշ,
աղաղակել են՝ խաղաղ ապրիր...

Դու սիրո մասին ինձ մի պատմիր,
սիրտս արյուն է, արնեղեն գունդ,
տառապանքները՝ խճողված երգ,
զայրուքը՝ ծաղր, բառը՝ անհունդ...
1985թ.

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՀԵՏ

Հանճարներին մեկ վայրկյանում
կանգնեցնում են պատի տակ,
որպես եղած, որպես չեղած
պատմություն.

և վայրկյանն այդ
դար է տևում, մի ողջ կյանք,
և ամենն այս կրկնվում է
անընդհատ...

Հո՛ղ հայրենի, դու սոսկ հայր չես
և ոչ մայր,

դու մանուկ չես ծլարձակած
կրծքի տակ.
աստվածների կոթողները՝ հերոսների
թափած արյուն,
և կրկնվում է այս ամենը
անընդհատ...

Հո՛ղ հայրենի, դու թանկ չես լոկ նրանով,
որ թշնամին վերցնում է քեզ արյունով,
թափած արյուն, մորթված մանուկ,
մորթված մայր,
և ամենն այս,
ամենն այս անընդհատ...

Հո՛ղ իմ, երկիր՝
հազեցած լերդ արյունով,
սերունդների պղծված, սրբված արյունով,
դու սոսկ թանկ չես,
դու սոսկ հող չես ինձ համար,
կռիվների, խռովքների մի ողջ կյանք...

Դու՝ շարական՝ ծորուն արյան շիթերով,
դու՝ մագաղաթ՝ ծվեն-ծվեն վերքերով,

դու՝ դպրութիւն, ավերակված վանք ու դուռ,
 դու՝ խաչված քար՝ երազ ու խազ հետքերով,
 դու՝ միջնադար, խելահան ծոմ, դպրութիւն,
 խարազանված, ինքնահալած քուրճ ու ծոմ...
 Մթին և սուրբ, և ինքնասպան հանուն քեզ,
 դու տքնութիւն դարեր երկար՝ մութ ու հեզ...
 Ըմբոստութեան շապիկ հագած սերունդներ,
 դարեր անթիվ՝ ծպտյալ ու լուռ ընդվզում,
 մի խիզախում, որ չի կարող թարգմանվել,
 օրոցքի երգ, օրոցքի գովք, աստվածներ...
 Հողը չեն տալիս այնպես, հենց այնպես,
 հողը չեն առնում, ինչպես չեն տալիս,
 ինչպես չեն առնում արյունը մարդու,
 հողը շնորհ չէ և ոչ էլ պարզ...

Մեր ցավը չդարձավ ուրիշներին ցավ,
 ուրիշների ցավը կուտակվեց մեզ վրա,
 մեր մահն անգամ բաժին հանեցինք ամենքին,
 մոռացանք մեր մահը, մեր ցավը մոռացանք...

Ու թե մեկ-մեկ խոսում ենք մեզանից,
 հազար ծակ ու մաղ անցկացնելուց հետո,
 ծիծաղելի մի բան խայտում է իմ ներսում,
 ցավից հառնած մի ցավ, ծիծաղ մի պստիկ:

Ստրուկ երկրի վրա և երկրագնդի
 դեռ երկար պիտի ապրի դաժանութիւնը,
 ուժը տեր է, օրենք, խիղճը՝ ուժ է, օրենք
 պոռնկութեամբ ապրող ստրուկների համար...

Ախ, այս ծանր Արարատը,
 այս հուսակերտ աշտարակը,
 ծանրագույնը այս աշխարհում
 ծանրացել է մարմնիս վրա...
 Գիտեմ՝ քանի՛, քանի՛ սերունդ
 հովերգակի սուլերով իր,
 նախերգակի իր թևերով
 կուզե գութից լեռն այս հանի...
 Ա՛խ, մեր մահի այս հրաշքը,
 վերջնավերջի մեր դրախտը...

Քաղաքակրթութեան ու սիրո միջև
 ընկած է երկիրս ավերակ,
 դու մի զարմացիր,
 մի դատապարտիր,
 քանզի ինձնից վեր մայրս է,
 նրանից ներքև՝ Աստված հուսահատ...

Մեռած են բոլոր հրաշքները կեղծ,
 թվարկումները բարեպաշտութեան,
 գաղափարները տարալուծելու,
 եթե ծաղկի հետ սերը չի ծաղկում,
 եթե չի ծաղկում սերն ազատութեան...

Հրաշք է հասնել կատարելության,
 ինքնագագաման հրաշքին անգույն,
 սակայն չեմ փոխի բոլորը մեկտեղ
 օրոցքում ծաղկող սուրբ բալիլիս հետ,
 շփոթ բառերի, թլոթ, անարվեստ...

Այս կեղծ արվեստի ու սիրո միջև
 ընկած է երկիրս բզկտված, բայց սուրբ,
 դատապարտելը հեշտ է աշխարհում,
 համոզումները համոզելն է հեշտ,
 ապրելն է դժվար հավիտենութեամբ:

ԵՐԵՆԱՆ ՄԵՐ՝ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ

Գստերս՝ Լիլիթին

Փողոցներով մանուկներն են անցնում, ահա,
 ժիր, աղմկոտ, հայացքներով անըմբռնելի,
 և օրերի խիղճն են նրանք,
 և պատմության վկայականը քննելի...
 Թոթովում են բառեր, թլտում խոսքը,
 որոնք իբրև ճակատագիր
 սեղմ ցանված են մեր անցյալի ճանապարհին,
 որպես մասունք, որպես ձայնը մեր գոյության...
 Իսկ մենք, ահա, նայում ենք լուռ,
 չենք ըմբռնում մեղունների ոսկեթևիկ բախյունը մեղմ,
 որովհետև ձայնը հեռվից է սկսվում,
 իսկ մենք միայն գարնան ճիչն ենք որսում հատ-հատ,
 ու դարսվում են մեր մեջ բառեր, խոսքի շղթա,
 որոնց համը, հոտն են ննջում մեր արյան մեջ:
 Ու ձգվում է մանուկների պարսը հրաշք,
 ու խոսվածքը, շարժումներն անմեկնելի,
 գրուցում են նրանք այնպես պարզ, հասարակ,
 ինչպես տառերն այբուբենի...
 Այս ձայները լսել է մեր նախապապը,
 երբ արբել է արարումի սուրբ ծնունդով,
 որովհետև նա է ապրել մահվան պահը
 ժողովրդի...
 Ու անցնում են մանուկները հեզիկ, նազիկ,
 արամական, վախազնացած, գոռ, ինքնիշխան,
 ու խոսում են խոսվածքներով և մեզ անհայտ
 (օրհնված է բնությունը, այսքան զարմա՞նք)
 կրկնությունն այնքան ջերմ է, և խոսքը՝ տաք:
 Չեզ տեսնելիս, ո՛վ մանուկներ հրաշագեղ,
 հացն են տեսնում սուրբ սեղանի,
 ծուխը, ձեռքերը՝ հացի կարոտ,
 և հրճվանքը զինվորների, երբ քաղաքներ են ազատում...

Իմ մեջ լավաշն է հողովվում,
 և աղոթքը՝ հացի հանդեպ,
 և ուզում եմ ծնկի իջնել՝ համբուրելով ձեռքերը ձեր,
 ինչպես մեղուն՝ ծաղկաթերթի բաժակը սուրբ,
 մեղուն՝ արբած նեկտար-բույրով,
 մեղր-ծնունդն է օրհներգում...
 Թրթում է նրանց այտին
 աստեղային հեզ Սիրիուսի ժամանակը,
 թոր խոսվածքն է բարբառում նրանց լեզվին,
 մեր գոյության հաստատումը, օ՛, ինչ կատակ,
 ամփոփված է միայն նրանց թույլ ձեռքերում:
 Հասկանում եմ և սքափվում,
 որ հավերժը պահպանվում է մի պարզ տեղում,
 որին, այնպես, անվանում ենք ճակատագիր...
 Հասկանում եմ, թե ինչու է յաթաղանը՝ սուրն այդ կեռ,
 մանուկների ու մայրերի մեջքը գրկում,
 և ինչու են հանճարները ոսկու գնով
 մանուկներին՝ ճակատագիրը մեր փրկում...
 Հասկանում եմ, որ տառերն ու մանուկները
 (և որքա՛ն են իրար սազում)
 թերթերն են մեր չգրոտված,
 մեզ հետ քայլող մեր անցյալը
 և հացը մեր, որ դրվել է հենց այն քիվին,
 ուր ճորտերը՝ գմբեթ տաշող,
 մեզ են նայում մեր անցյալից...

Մի ժողովուրդ եմ ճանաչում,
որ ապրում է հին դարերից,
ուրիշներին նա չի ատում,
բայց խոսում է իր ցավերից:

Անխնա է ինքն իր հանդեպ,
քարկոծում է ամեն հարցում,
այլոց մեղքը մեջքին առած՝
տրտնջում է ու հալածվում:

Հնարում է միշտ մի նոր ցավ,
գանակոծման մի եղանակ,
կրոնական մի հին վերմակ
ծածկում է նրա ոտքերը բաց:

Առաջինն է ամեն լավի,
ու պատառը կուլ չի գնում,
տառապելով ճանապարհին՝
ունեցվածքն է տանուլ տալիս:

Նման է նա երեխայի,
որ խաղալիքն ամենաթանկ
զիջում է միշտ ուրիշներին՝
անկեղծ, անբառ ու առանց վարկ:

Ինքնահալած երկրում այդ հին
կնքվել է մի ճշմարտություն՝
ամեն ինչ նախ ուրիշներին,
միայն վերջինը՝ իր մարդուն:

Արդյոք հենց դա՞ չեն վկայում
պարտություններն անհամար,
երբ կռիվն է անգամ վարում
ինքն իր մեղքի քավման համար:

Եվ գայրուքի հզոր պահին
նա դառնում է խիզախ, հպարտ,
հալածելով դաժան չարին՝
երկիրն է իր դարձնում անխախտ:

Ճշմարտության մերկ սրով է
պահում պատիվը երկնածին,
և մաշվելով, տանուլ տալով
փոքրանում է երկիրն այդ հին:

Չարմանալի մի ժողովուրդ եմ ճանաչում,
ուր աճում են բանաստեղծներ՝ ծաղկի տեսակ,
սերմը նրանց իրենց երկրում է միշտ աճում,
բայց ծաղկում է ուրիշների երկնքի տակ:

Այս լեզուն, բարբառն այս տանջող
դարձել է աներես մի հյուր,
գալիս է կնոջ պես կաքավող,
նայում է աչքերով լազուր:

Խնդում է, քաշում է մտքից,
թափում է մազերը ոսկյա,
ծով է ծիծաղը ծավալուն,
վառվում են շորերը ոսկյա:

Ոչ գիտե լսել, հավատալ,
ոչ հարցմունք, պատասխան խոսքի,
կյանքերի, սերերի վրայով
քայլում է կաքավող խոսքով:

Այս լեզուն, բարբառն այս տանջող
դարձել է աներես մի հյուր,
գալիս է, նստում կողքիս,
աշխարհս դարձնում խռով:
1979 թ.

Նորից վայրենի բարբարոսը նենգ
քո հողն է խուժել օրը ցերեկով,
և հազարապատիկ խաշված ոստանդ
փոքրացել կրկին, դարձել արնաքամ...

Ո՛վ աստվածներ, հին և նոր աստվածներ,
որ ցավ ծնեցիք սիրո բերանով,
ահա, ձեր առջև այրվում է կրկին
երկիրը խաչի, հողը բիբլիական...

Եվ տասնապատիկ նահանջից հետո
մի բուռն էլ պիտի ուժեն, վերջացնեն,
նետիր կրոնդ, հավատդ նետիր,
ես ձեզ կոչում եմ բարբարոսության...

Ատիր մարդկության հավատներն ամեն
և արցունքը կեղծ, և դրոշը պիղծ,
նետիր ինչ-որ կեղծ տվել են քեզ,
թշնամու ձեռքից հաց մի վերցրու...

Կանգնիր, ասում եմ, կանգնիր աննահանջ,
վերջին ճիգերդ հավաքիր ի մի,
քեզ չի ներելու անմիտ թշնամիդ,
քեզ թողելու է ծիծաղով վայրի...

Անեծք հայրենի թշնամիներին,
առաջնորդներին՝ թուլամորթ ու նենգ,
բոլորիդ համար գերեզման է մի,
ու երբեք, երբեք այն չի հիշվելու...
1989 թ.

Առավոտն է բուն դրել Արագած լեռան,
փայլատակում է հեռվից կապույտ ու ճերմակ,
ոչ մի մշուշ չես գտնի վառվող ճակատին,
ամպերը հեռվից են անցնում մշուշաբերան:
Ու քառաթև արծվենին՝ վեհափառ ու մունջ,
թառել է լեռան թրծված քերծերին
ու անքթիք հայացքով՝ ծով կապույտն անց,
տեսնում է երկիրը հին, հացի ու կավի:
Իր դեմ փռված են անծայր, ոսկե դաշտերը բերրի,
խնկաբույր ու գինովցած այգիները բեռնավոր,
ոսկեբերան լճակներ ու կածաններ անմեկին,
հին աշխարհից փրկված, գալիք դարերը տանող:
Ծաղիկների հետ խայտող ծաղկանկար աղջիկներ,
որոնց կուրծքը արևի համբույրներից է թրծվել,
մայրեր՝ կյանքի ու բերքի, ու մանուկներ երկնաբեր,
որոնց աչքերը կապույտ արևից են սևացել:
Ու խորհում է ինքն իրեն դարազուլխ արծվենին
երկրի մասին այս քարե, երկրի մասին այս կավե,
որ սերել է բյուր դարեր, տեսել ավար ու ավեր,
որ սիրել է լեռն իր քար ու լճակներ մարմարե,
որ երկնել է սուրբ լեզու, որ կրել է սուր սուսեր,
երկաթակուռ ուսերին՝ վառվող, մարող կրակներ:
Հավատի մեջ մթազնամ ելևէջներ երկնային,
որ ելել են ծխացող համր ու լուռ վանքերից,
ու աստվածներ հեթանոս՝ սիրո, գինու ու հրի,
երակների մեջ արև, աչքերում խինդը վերի:
Դարերն անցել են, ահա, չի մնացել ոչ մի հետք,
կանգուն կանգնել է նորից արևմուտքից արևելք,
ազգեր, ցեղեր ու բանակ մոխրացել են հրերում,
բայց նախրյան դաշտերում գինու երզն է դեռ եռում:
Լեռները համր են նորից, ինչպես լեռն այն հսկա,
որ մխրճված երկնքում գնում է մեր ապագան:

Պարտվածի երգը լինում է ընկճված,
 ձայնը՝ կերկերուն ու բառերը՝ խեղճ,
 հողը հայրենի՝ վերքերով սնված,
 և վիշտը, վիշտը՝ հայրենիքից մեծ:

Շրջում է մոլոր, որովհետև նա
 չի կարող անթարթ մի կետի նայել,
 ամեն մի ճեղքից այս երկրի վրա
 ամոթի խոսքն է դեմքին ծվարել:

Իսկ ես ասում եմ իմ երկրին պարտված,
 որ քո թշնամին դավադիր ու չար
 երկիրդ է խուժել, մորթել է նա քեզ,
 բայց բղավում է. «Փրկիր մեզ, Տեր...»:

Պարտված չես երբեք, հայրենիք իմ սուրբ,
 դու գոհ ես, ինչպես միակն այն վսեմ,
 մատնված քաղաք, երգ՝ ամենագոր,
 որին ուզում են ամենքը տիրել:

Չի կորչում երբեք արյունը թափված,
 այն ծավալվում է թշնամու մարմնում,
 և երբ բացվում են դռները փակված,
 վրեժի թույնն է թանձր բարձրանում:

Պարտվածի երգը լինում է ընկճված,
 ձայնը՝ կերկերուն ու բառերը՝ խեղճ,
 հողը հայրենի՝ վերքերով սնված,
 ցասումը, սերը՝ հայրենիքից մեծ:

ԱՂԹԱՄԱՐԻ ՔԱՆԳԱԿՆԵՐԸ

Կտուց կտցի, մեղմ ու բարի,
 մեջքը դարձրած չար աշխարհին,
 աղավնիներն Աղթամարի
 քար են կտրել երկար դարեր...
 Չույգ աչքերը ծովին անմեռ,
 իրար հենված երկու ախպեր,
 խաղողի կութ ոտքերի տակ
 տորոում են հույսով ներհակ...
 Քար են կտրել քարի վրա
 եղնիկները Աղթամարի,
 և քարակոփ մարդիկ, ահա,
 տեգ են պարզել նրանց վրա...
 Արջն է հսկա ու բամբ թաթով
 պատրաստվում իր որսը խլել,
 սուրը ձեռքին մարտիկը քաջ
 արջի կողմ է սայրը խրել...
 Պոզահարող վարազն, ահա,
 մխրճվել է մարտի մեջ թեժ,
 իսկ ներքևում կուրծքը բերնին
 ձագն է ծծում մոր կաթը խեժ...
 Պատուհանի հենց գոգի տակ,
 որպես երկու արդար լծակ,
 թագավորն է՝ լույսը ձեռքին,
 Աստծու Որդին է նրա կողքին:
 Եվ կոթողը Աղթամարի՝ որպես վկա,
 ձախ ափի մեջ բարձրացրել է լույսը դեպի,
 հեզաբարո աստվածների Հիսուս որդին
 օրհներգում է ծնունդը սուրբ շինարարի:
 Ճառագայթներն արեգակի ձգվող մրգեր՝
 նուր դասական, որից տուֆն է դարձել կարմիր,
 և ամոթը՝ ծածկող տերև,
 որ կամչել է կարմիր քարին և ուզում է հավերժ սնվել:

Ու խոսում են պատկերները հարթաքանդակ՝
 ամենքի մեջ պահված հավատն այս կյանքի,
 ու շարժվում են նոր պատկերներ՝ հույսին ներհակ,
 երազային ու իրական՝ հավերժ կյանքի լույսից կառչած:
 Տիրամայրն է ոսկեպսակ գահին նստել
 և հայացքը հառել է նա հողի մարդուն,
 նրա գրկին, որ պատրաստ է երկինք թռչել,
 Աստվածամոր սուրբ հայացքով Հիսուս որդին:
 Եվ շարժվում են իրար հակված բազում դեմքեր,
 որոնց վրա ծանրացել է տանիքը քար,
 ու կենդանի դեմքերը այս պիտի հերքեն
 մեր աշխարհի դեպքերը չար:
 ...Հեռու կղզում Աղթամարի,
 ծովի ծփուն հայացքի տակ
 կանգնած է սուրբ Աղթամարի
 վանքը լքված, վանքը մեռնակ:
 Եվ քարերին, քանդակներին
 աններդաշնակ ու անարվեստ
 բացվել են, տե՛ս, գնդակների
 փոսերը սև, չարով հաստված...
 Բարբարոսի հետքերը այդ,
 պարզված սրտին գեղեցիկի,
 երկար, երկար պիտի մնան,
 վերքն այդ երկար պիտի ծաղկի,
 խղճի նման ժողովրդի...
 Լքված վանքն է լուռ աղոթում,
 սպասում է, թե երբ պիտի
 աղոթքը իր հասնի մարդուն:

ՀՈՒՇԱՐՉԱՆ ԱՊԱՐԱՆՈՒՄ ՉՈՋՎԱԾՆԵՐԻՆ

-1-
 Արևն ելավ դառը, անհրապույր,
 այրելու տենդով և ավերումի,
 խայտում են, ահա, բոբիկ ոտքերով
 փոքրիկ տղերքը՝ թլոր բարբառով...
 Օ՛, Մշո դաշտով անցած հերոսներ,
 որ արարում եք երկիրը ձեր քար,
 սարերը կույտ-կույտ
 այրվում են տապից, ցրտից մենավոր:
 Ես այցի եկա անցյալի հուշով,
 եկա սիրելու հուշ ու հիշատակ,
 արևը զամբիկ լեռներից պոկված
 ոտնատակ տվեց և կարոտ, և հուշ:
 Չարացած աստված, այս ի՞նչ շնորհ է,
 այս ի՞նչ կարկուտ է կրակ ու բոցի,
 դժոխքի բերանով, թևերով դժոխք,
 այս ի՞նչ անեծք է թափվում երկնքից:
 Եվ մարդիկ խինդով նայում են երկինք,
 և հնազանդ չեն անգամ Աստծուն,
 ազատությունն են ընտրել թագավոր,
 դրա համար էլ բարբառում են բիրտ:

-2-
 Ուշագնացի դեմքը համբուրող
 ապտակները տաք և ուշքի բերող,
 այդպես վարվեցիր, հայտնվեցիր այդպես
 և հիմա խինդով ծավալվել ես բաց,
 մամռոտ, ինքնամոռ քարերիդ առաջ:
 Ի՞նչ ես պատմելու, ասա՛, լսում եմ,
 փորձության ժամը անցել է վաղուց,
 փորձաքար դարձած կտորն այս հողի
 երեկ չէ՞ր, որ իր կրակը վառեց:
 Երեկ չէ՞ր, որ այս սարերի կրծքին

տուն ու տեղ լքած ասպետների պես,
խռով Աստծուց, երկրից խռով
ընկան մամռոտած քարերին թիկնեղ:
Առաջին անգամ, առաջին անգամ
սև ազոավները խղճացին մարդուն
և կտուցները դիակի սովոր
թաղեցին ժայռի խռուչներում չոր:
Մայրերը նորից առաջին անգամ,
խախտելով իրենց օրենքները սուրբ,
կարմիր շոր հագած ծնկեցին հանգիստ
փշի պես բացվող վերքերի առաջ:
Առաջին անգամ, առաջին անգամ
մանուկները որբ՝ կապույտ աչքերով,
խոտի չոր շյուղը ձեռքերն առած
խաղացին քո բորբ, բացված վերքի հետ:
Ազատությունդ, ազատությունդ
կարմիր է, ահա, թափված արյան պես:

Մի քանի տող վրիպումներ,
մի քանի տող սիրո,
ահա, ինչ են քեզնից պեղել
երկիր հողե, կլոր:

Քարտեզիդ դեմ կանգնած նորից,
նորից համառ, հլու,
երազներս քամուն տվել,
երգում եմ սերն իմ լուռ:

Մռռացումից փրկված մի երգ,
փրկված մի դեմք սիրո,
այս մարդաշատ հին աշխարհում
մի բուռ կարոտ հողե:

ԿԻՍԱԲԹՄՆԻ ԵՐԱԶ

Երգել և՛ սեր, և՛ կարոտ,
և փառք վաղանցիկ,
ուշ է մեզ համար,
գերեզմանները կիսաքանդ,
շիրիմները քարե
ծիծաղում են բերանբաց
արդեն մեզ վրա:

Եվ խաչքարեր զարդարուն,
և քարեր տաշված,
մամռակալած անուններ
և փառքեր անցած
պար են բռնել իմ առաջ,
կոկորդս են սեղմում,
զվարթ երգերը շրթիս
մեռնում են հատ-հատ:

Ո՞վ է խիղճը մաքրելու
տեսած, լսածից,
ո՞վ է ծաղիկ դնելու
բաց շիրիմներին,
ծիծաղելը ամոթ է,
լացը՝ խեղճություն,
խկ երգելը առավել՝
մեծ նեղմտություն:

Պիտի խոսեմ ու ապրեմ
անցյալի հուշով,
տրորվեմ ու թավալվեմ
խոսք ու շշուկով,
և հերոսներին անցած,
որ ծեր են հիմա,
կհիշեմ փառքը նրանց
նեղմիտ կարոտով:

Եվ ժամանակն արյունոտ,
 և սերերս սուտ
 քուրճի նման կկրեմ,
 որպես ամոքում,
 թող կարողները խնդան,
 չարը՝ բամբասի,
 այսպես խաղաղ կննջեմ
 բարձին սպասումի:

Մեր հայրերի շիրիմների
 ու մայրերի սուրբ անունի,
 նրանց ձայնը մեր մարմնի մեջ,
 հոլովույթն այսպես անվերջ,
 կրկնությունը հող ու մարդու՝
 մահերով ու հարությունով,
 բարձրությունով ու անկումով,
 այս ամենով, ամենքի մեջ
 հայրենին է անվերջ, անվերջ...

Դ-րա համար, երբ թշնամին
 ոտք է դնում հողն հայրենի,
 մեր սրտի մեջ վերք է բացվում,
 դող է անցնում սրտի միջով,
 վայրագության, անէացման
 ու վրեժի, ցավի, ցասման,
 գիտակցության սուր կորստի
 նուպաներ ենք մենք ունենում...

Լուծ է սուրը մեր թշնամու,
 այն անցնում է
 մեր հայրերի շիրիմների
 ու մայրերի սուրբ անունի,
 ապա միայն մարմնով մեր թանկ...
 Հողը՝ պատիվ, հողը՝ կտակ...
 1989 թ.

Երգի՛ր. պոե՛տ, երգի՛ր սերը
 և քո հողը, և հայրենին,
 հորովելիդ անուշ կանչը
 և հառաչը ընկածների
 թող զիլ հնչեն քո ականջում,
 որպես կյանքիդ չերգածը:
 Կանցեն օրերը, ինչպես գարուն,
 ինչպես ձմռան իրիկնամուտ,
 տեսիլների նման գունեղ,
 երազների նման անգույթ,
 կգա ձմեռ մի իրիկուն
 քո մարմնին և քո հոգուն,
 կչափես դու սիրո ճամփան,
 հայրենիքիդ սերը անհուն,
 թե չգտնես սերը անբիծ,
 թե չգտնես քո հայրենին
 քո օրերի նման մաքուր,
 դու կմնաս մենակ ու մերկ,
 դու կմնաս անօթևան,
 որպես կյանքում չգրված երգ,
 որպես կորած մի հանգրվան:
 Ու կծխա քո հայրենին,
 որպես հոգուդ օտար մի բառ,
 քո երգերի նման անտուն,
 քո երգերի նման անտեր:
 Երգի՛ր. պոե՛տ, երգի՛ր սերը
 և քո հողը, և հայրենին,
 հորովելիդ անուշ կանչը
 և հառաչը ընկածների
 թող զիլ հնչեն քո ականջում,
 որպես կյանքիդ չերգածը:

ԵՐԵՎԱՆ

-Ա-

Երևանի մասին խոսելիս
հիշում եմ վանեցուն այն ծեր,
որի աչքերը խորն էին ընկած,
և նայում էր խիտ խորշոմներից:
Իմ կարոտից իր կարոտն էր առնում
և նայում էր ինձ՝ կկոցելով աչքերը,
մերթ խաղում էր դեմքը, մերթ՝ տագնապում,
ուզում էր միշտ մեղմել իմ խոսքերը...

Եվ փոփոխվում էին դեմքի գծերը,
և գույները՝ բոլոր երանգներով,
խաղ՝ մոռացման մեջ, անսքող մի խաղ,
որից ապշում էին իմ աչքերը:

Երևանի մասին խոսելիս
էլ ի՞նչ կարող եմ ասել ձեզ,
երբ դուք չեք տեսել այն ծերունուն
և, ուրեմն, չգիտեք սիրել:

Ոչ ոք չի կարող հասկանալ մեզ
և արդեն ծերունու հետ՝ նաև ինձ,
Երևան, ես սիրում եմ քեզ,
ինչպես սիրում է Վանը վանեցին:

-Բ-

Ուզում եմ քեզ թողնել, հեռանալ
ու ետ չնայել, ու չնայել քեզ,
կամարներ, փողոցներ, նեղլիկ փողոցներ,
Երևան, իմ սե՛ր Երևան:

Չնայել աչքերիդ, սերերիդ չնայել,
մոռանալ ծառերդ մենակյաց,
աշունդ ուշաթափ, փոքրիկ աշունդ,
Երևան, իմ միա՛կ Երևան:

Արևդ ծակծկող, ծուլ ու հիվանդոտ,
սճարաններդ բամբասող ու գորշ,
մարդկանց՝ խռոված, վեհերոտ ու ինքնիշխան,
Երևան, միամիտ Երևան:

Թողնել ու գնալ, անդարձ ու մենակ,
շոգից ու ցրտից հեռանալ,
փողոցներում ջրի հետ մանուկներ սևաչ,
չտեսնել, չկանգնել, հեռանալ:

Աղջիկներ արևոտ, կռապաշտ աղջիկներ,
հոնքերի տակից հետախույզ,
արևին հանձնված, արևից խանձված,
Երևան, սիրակե՛զ Երևան:

Ուզում եմ քեզ թողնել, հեռանալ,
չտեսնել, չլսել քեզ երբեք,
բայց ջնջել աչքերից գծերն այդ լեռան,
անգոր եմ, իմ թախիժ Երևան:

1979 թ.

Թող աշխարհն իր երգով խնդա,
մարդիկ ցնդած ծափահարեն,
դու երգերիդ բեռով տնքա,
իմ ժողովո՛ւրդ, իմ ապավե՛ն:

Ժամանակը թող մոլորվի,
և ազգերը ձգտեն փառքի,
դու ազգերի բախտով ցնծա,
մի բուռ արյուն, իմ ժողովո՛ւրդ:

Եվ դարերում հազարամյա,
հազարամյա քարերիդ հետ
ազատության տենչով խնդա,
ազատածին իմ ալեհե՛ր:

1970 թ.

ԿՏԱԿ

Քո թշնամին ուզում է, որ մոռանաս,
որ չհիշես քո անցյալն էլ մոտակա,
որ փառք տաս գոյությանը քո ներկա,
և ապրես երազի մեջ ու անմասն...

Եվ կտրես շղթան ապուպապերի,
ինչպես հավը և թռչունը մեզ ծանոթ,
անկապության օրենքների աստվածը
չունի ոչ հուշ և ոչ հավատ ազգերի...

Նա ծաղկում է չեզոքության օրենքով
և գաղտնատես միշտ իրենն է մատուցում,
իրենից դուրս թշնամի է ամեն բան,
և առավել՝ արարածը մտածող...

Իմ ժողովուրդ, մարդկության չափ տառապած,
ամենքի հետ, ամենից շատ միշտ ներող,
իմացիր դու, որ թշնամին միշտ արթուն
չի ներելու անգամ սերը քո հորդող...

Ինչ տվել ես, համարվել է մի քիչ քիչ,
պարտական ես ապրել ամեն մի դարում,
կեղեքել եմ, համարվել ես կեղեքիչ,
մոխրից ելել՝ համարել եմ արարում...

Գրա համար Աստված լքեց Ադամին,
դրա համար դեմքը շրջեց նա մեզնից,
թե ուզում ես տառապալիս քո հիշել,
շրջիր դեմքդ անհայր, անմայր ծնունդից...

Եվ բարձրացիր, և նզովիր քո լեզվով,
և խռովիր, ինչպես արյունդ է խռով,
երգ չի գրվում մեռած և ոչ մի լեզվով,
երգ չի գրվում մոռացումի արյունով...

1986 թ.

ԱՆԱՀԻՏԻՆ

Եվ դու ճախրում էիր այս երկրի վրա,
և դու բերրի դաշտերի վրա լցնում էիր գինի,
և հայտնվում էիր աստվածությամբ հպարտ,
իբրև հավատ, իբրև սեր և հղիություն:

Եվ տավիղ կար քո ձեռքին, և կին էիր դու,
քո մատների շեղ, համանվազ գարկից
գարթնում էին մարդիկ, շեներ ու ցեղեր,
և դու նվագում էիր առավոտվա տեսքով:

Եվ տաճարներում, և քո տաճարում
քրմերը՝ ցավից ու հավատից
ամփոփված իրենց էությունում,
երագում էին քեզ ու արև էին երգում:

Խլրտում էր հողը բերրի ու վայրի,
խլրտում էր սիրտը պարմանուխու այն շեկ,
և աչքերում կապույտ, կապույտ աչքերում
արթնանում էին պատկերներ սիրո ու մայրության:

Եվ ցավի պես ճնշող ու հոգնաբեկ,
և հույսի պես տխուր ու միամիտ,
աչքերում այդ կապույտ, աչքերում այդ ծավի
օրորվում էին սիրո լուսաբացներ:

Քույր իմ անիրական, և երագ, և միֆ,
հեռուների իմ սեր, հեռուների կարոտ,
քո տեսքով և շարժումով մանկան
փողոցները լի են աստվածներով:

Եվ տավիղ կա նրանց ձեռքերում մանկական,
և սերեր՝ աչքերում, և կարոտներ՝ հոգում,
ես չկայի, և դու ճախրում էիր այս երկրի վրա,
իբրև հավատ, իբրև սեր և հղիություն:

Առավոտ է իջել,
 բարձրանում է օրը,
 ու աղմուկ է դառնում
 լույսի մերկությունը:
 Քամին մի պահ սառել,
 թողել բան ու գործ,
 կպցնում է իրար
 երազները քնկոտ:
 Մինչդեռ լեռն անբիծ,
 արքայավայել թիկնած,
 փեշերին է գցում
 գլխի մշուշն անթագ:
 Պարզ երկնքին նայող
 զույգ աչքերի նման,
 սպասում է խիհրով՝
 հույս ու կարոտ պահած:

Էլի արյուն, էլի գետեր,
 արյան երգիչ դարձա, Տե՛ր,
 ինչի՞ս են պետք նման երգերը,
 Տե՛ր, ասա մեղքը մեր...

Չոհված երկու առաքյալի,
 սրբերի տեղ երկու գոհված,
 Տե՛ր, միթե դրա համար,
 չես հանդարտվել դեռ:

Անմեղ մանկանց նախճիրների,
 կես միլիոն մանկանց համար,
 ո՞վ պիտի մեզ մխիթարի,
 խաղաղեցնողն ո՞վ է, Տե՛ր...

Գնում եմ ես առանց բարի,
 բարի գիշեր ասելու,
 Տե՛ր, մխիթարվիր միայն,
 մենակությամբ մխիթարվիր...

1991 թ.

ՄՊԱՍՈՒՄ

Հայ ենք մենք, սիրասո՛ւն եղբայրներ,
 արյունով, հավատով, կամքով մեր,
 թշնամին գողի պես թաքուն
 մեր տուն ներխուժեց գիշերով...

Արյունը մեր գետի պես հոսեց,
 դիակներ թողեցինք դաշտերում,
 մեռնելով կովեցիներ՝ մեր հոգին,
 հավատը մեր պահած դրոշի պես...

Դաշտերում դիակներ անհամար
 (մարդկության կրթության թանգարան),
 գայլի պես քրքջաց թշնամին,
 չարության ուժերը միացան...

Խնդացին դիակին մանկամարդ,
 լիզեցին ոսկորները մեր մանկանց,
 կաղկանձը ծխի պես բարձրացավ,
 թշնամին դարձավ կատարյալ...

Հավատի սուրբ լեռան կարոտով
 և սուրբ Աստծու ոգով հավերժող,
 տվեցինք տաճարներ ու վանքեր,
 տվեցինք և մարմին, և ոսկոր...

Տվեցինք անցողիկ ամեն բան,
 բյուրի դեմ մենք ելանք շապիկով,
 գայլերը հագեցան մեր արյամբ,
 գայլերը ամրացան մեր ոգով...

Խաչվեցինք Աստծու պես մեր միակ,
 ազգովի բարձրացանք Գողգոթա,
 -Տե՛ր, փրկյա,- գոչեցինք միաձայն,
 ձայնը մեր տարածվեց ծագեծագ...

Աշխարհը՝ մանկամիտ քնի մեջ,
աշխարհը՝ արբեցած քնքանքից,
մեզ պատան, թաղման հաց առաքեց,
աշխարհը՝ պոռնիկի լացի մեջ...

Տասն անգամ մորթեցին մի դարում,
տասն անգամ հատեցին մարմինը,
տասն անգամ լափեցին մեզ լույսի տակ,
լուսինը լոկ սոսկաց արյունից...

Եվ ջարդված, հալածված ու անտուն
բռնեցինք նահանջի մեր ճամփան,
մեր ճամփան՝ գայլերի աչքի տակ,
սեփական հողի մեջ՝ աքսորյալ...

Եվ հիմա քարավանը մեր հալածված
կանգնած է լեռան մոտ ծովացած,
ձգվում է լեռն ի վեր առ Աստված,
փորձության աղոթքով մի վերջին,
որ փրկվենք կամ հանձնենք մեր հոգին...
1991 թ.

Քեզ ասելու ոչինչ չունեմ,
արյունս քոնն է,
և եթե պետք է ինչ-որ բան ասել
փրկելու համար հուշարձանները,
և եթե պետք է գրել ինչ-որ բան
ծածկելու համար մագաղաթները,
քոնն է արյունս,
ու հաստատ գիտեմ,
որ այն չի կորչի,
վկա անցյալի հուշարձանները,
մագաղաթները,
վկա այս ներկան,
ու աչքերը մեր՝ գալիքին հառած:
1967 թ.

ՋԻՆՎՈՐԻՆ

Այսօր քեզ եմ երգում, զինվոր,
ինչպես հին քերթողները մուսային,
և քո ոտքերի տակ ծաղիկներ ցանելով՝
վերակոչում եմ ապրելու, ապրողներից առավել:

Դու բառից մեծ և մեծ պաշտամունքից,
խաղաղության հասնող դու միակ ճանապարհ,
հպարտ եմ ժողովուրդները, որ հաղթելով կներեն,
և հաղթությունն է միայն սիրո ճամփան:

Ընկած են աստվածների մարմինները մարմար,
և արյուն է կաթում պարտվածների սրտից,
ժողովուրդն իմ ծարավ է քո հաղթության քայլքին,
դու ամենաթանկ աստված աստվածներից:

Ո՛վ աստվածներ հին ու նոր,
հպարտ ու ինքնասաց արքաների նման,
դուք հաղթելիս չներող, պարտվելիս՝ նույնպես,
խոնարհեցեք գլուխները ձեր գոռոգ:

Մեզ չփրկեց և ոչ մի պաշտամունք,
վկա՝ ավերված Բագարանը մեր հին,
մեր աստվածները՝ գերի օտար զինվորներին,
մեր երկրից մեկ-մեկ վտարվեցին:

Մակայն ամենաչնչին հաղթանակը վկա,
որ վերադարձրեց մեզ հպարտությունը մեր հին,
ահա, նրա անունից երգվում եմ հիմա
զինվորի առաջ, խոնարհ մինչև գետին:

Ո՛վ խաղաղություն զինվորի շրթունքից,
որ ծնվում է միայն դաշտերում կանաչ,
այդ դաշտերից բերված կարմիր ծաղիկները
շող եմ տալիս, ահա, սուրբ ոտքերիդ առաջ:

Մեր ոգու զինվորին, որ կյանքն է մեր,
մեր գերության բոլոր ճամփաների,
խոնարհում եմ կամքս, սիրտս միակ,
ինչպես քերթողները հին մուսաներին:
1981 թ.

ԹԵՀԼԵՐՅԱՆԸ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԿԻՆՈՆԿԱՐՈՒՄ

Գնդակ էր թողած մի ազգի վրա,
բայց դատարանում մի լավ ծաղրեցին,
նրան, որ եկել էր ազատ ապրելու,
մարդասպանի շապիկ հագցրին...

Ծաղրեցին խոպոտ հազ ու ծիծաղով,
խեղաթյուրեցին փաստ ու փաստաթուղթ,
օրը ցերեկով մարդկության առաջ
առևանգեցին մի ողջ ժողովուրդ...

Արեցին, ինչ որ կարող էին իրենք,
հաշվարկ անելով խիղճը մարդկային,
հուսահատված են, Աստված չարակամ,
որ չես տարբերում մարդուն ու դևին...

Մարդուն ու դևին խառնելով իրար՝
եկել հասել ենք ատոմի դարին,
լինել-չլինել, ծիծաղելի բան,
այսպիսի լինել պետք չէ աշխարհին...

Գնդակ է թողած մի ազգի վրա,
բայց դատարանում մի լավ ծաղրեցին
նրան, որ եկել էր ազատ ապրելու,
մարդասպանի շապիկ հագցրին...

Ելնեմ սարերդ, ձորերդ, լացեմ,
փակեմ աչքերս, կապույտով օծեմ,
վարագույրները՝ բառերով փակված,
ուշիմ գրոտած երգերով թացեմ,
խաչեմ քարերդ՝ արդեն մամռոտված,
թերթեմ երգերդ վաղուց մոռացված,
գծեմ սահմանդ քո անքննելի,
ելնեմ քերդերդ՝ մահով ահալի,
փորեմ անհատակ մի մեծ գերեզման,
թաղեմ անցյալդ ու խնդությամբ լամ:

«Ռո՛ւմբ, ռո՛ւմբ հասցրեք...»:
Ռո՛ւմբ հասցնողը 14-ամյա պատանի Կ. Թեքեյանն էր:
Շապիկն Գարահիսարի պաշպանությունից

Մայրդ պիտի քեզ օրորեր,
մանչուկ հայի՛, քաջ տղա,
դեռ նոր պիտի սովորեիր,
որն է լավը, որը՝ վատ...

Իսկ օրենքով ատելության
կանգնած էիր դիրքերում,
մահը՝ որպես սուրբ խաղալիք,
կատակում էր քո դեմքին...

Վազվզում էիր դու երկիմաստ,
խաղը մահ էր, մահը՝ խաղ,
ընկնում էին ջահել սղերքը,
(դու այդ երբեք չտեսար)...

Ու ժպտում էր նա ծարավի,
ժպտուն դեմքով հպանցիկ,
և անասոված գնդակները
թվում էին թափանցիկ...

Բերդի շրջանն էր օղակվում,
քարերն անհույս էին լալիս,
դատարկվել էր կողովդ ծակ,
կյանքիդ կողովը լույսի...

Մայրդ պիտի քեզ օրորեր,
մանչուկ հայի՛, քաջ տղա,
վերքդ երկինք, սերդ՝ հողին,
մահդ է լալիս, հա՛յ տղա...

ՀԱՎԱՏՈՒՄ ԵՄ...

Գու հեռացար, էլ չես գալու,
որպես մի հին անուշ երագ,
և դարերի վրա անծայր
հայացքը քո պիտի մնա...

Կյանքդ եղավ մի խտացում,
և դու երբեք չիջար վերից,
հայացքը քո չկտրեցիր
այս աշխարհից, քո երկրից,
ժողովրդից քո իմաստուն,
որ չարի հետ եղավ դրկից...

Մնաս բարով, իմ հին երագ,
մոր պես դյուբող, հոր պես խոժոռ,
և դու պիտի մնաս անհաս,
ինչպես լեռն այն կրակ ու բոց,
հրդեհվող լեռն այն ինչպես,
որ բխում է կարոտ ու հուշ,
ինքը մթնում, ցավի մեջ խոր,
սիրտը պայծառ, ձայնը հզոր,
հզոր ինչպես Դավիթն անվախ,
որ չի տարել քար ու կապանք,
և զայրուքի ահեղ պահին
պիտի ժայթքի թույն ու սարսափ...

Եվ աստվածներն հազարամյա
պիտի դառնան տունը իրենց,
ոչ անառակ որդու նման,
այլ՝ որպես տերն այս երկրի,
ու հայրաբար պիտի ներեն
ժողովրդին ճամփից շեղված...

Գու չես եկել, բայց դու կգաս,
որպես մի հին անուշ երագ,
և դարերի վրա անծայր
հավատը քո պիտի մնա...
1985 թ.

Օրերի փոշին դեմքս կմաշի,
և կարոտներս կմեռնեն հատ-հատ,
դու չես մոռանա վիշտը ուրիշի,
քո թշնամին է խավարը անտակ:

Քեզ համար մեկ է հնդիկ, թե հաբեշ,
միայն թե սերը մարմին ունենա,
միայն թե դեմքը ցավից չտնքա,
միայն թե հոգին վերքեր չունենա:

Ու թեկուզ, այո՛, երկիր Նաիրին՝
հազար վերքերի, երգերի երկիր,
թեկուզ Նաիրին ցավերից տնքա,
բայց հավատամքի դեմքը չխամրի:

Քո երգը սերն է, քո ուղին հստակ,
դու չես կորցնի ոչինչ դարերում,
թող հորովելդ հավիտյան զնգա,
տխուր, համրորեն, որպես արալեզ:

Երկիր իմ, սեր իմ, իմ պայծա՛ռ երագ,
ես հավատում եմ քո ծաղկող օրվան,
քեզ՝ կարոտների անսպառ երագ,
ինձ՝ երգդ կյանքի, անկումներդ չար:

ՃՇՄԱՐԻՏԻ ԿԵՂԾ ՄՈՒՆԵՏԻԿԸ

Քեզ թողություն, իմ հին երկիր,
քեզ թողություն,
արևմուտքից մինչ արևելք
և դարերից այն հեռավոր,
որ բռնեցիր քո սուրբ ճամփան,
մահվան ճամփան ճշմարտության,
քեզ թողություն:

Կուրանում է հավատը իմ
կեղծ խոսքերից բացահայտման,
և կույրի պես ճշմարտախոս
կրկնում եմ ես հազար անգամ՝
քեզ խաչեցին ու պարզեցին
սրտի վրա քար մարդկության,
ու ոնց ներեմ խոսքերը կեղծ
ամենօրյա զրպարտության:

Գ-ու խիղճ էիր, ոչ երբեք խեղճ,
գերիվարած չունես մի կին,
բայց խաչեցին ու թքեցին
մարդուն նայող քո պարզ դեմքին,
և հաղթ պահին քո վեհության,
և մորթոսված պահին քո սուրբ
դու խղճի հետ էիր թաքուն,
և ոչ երբեք մութ կրքերի:

Արյան դիմաց մանուկների,
գոհված հղի կանանց դիմաց,
գոհված բոլոր հանճարների
և այրերի՝ խաչքար դարձած,
այս ամենի համար մի օր,
այս ամենին ի պատասխան
երկիրն այս հողե, կլոր
վարձն իր չար պիտի ստանա:

Պիտի խնդա աղջիկն հայոց
և պատանին՝ ցավից կծկված,
ահը մահվան պիտի ցնդի
այն օրերի պես հաղթապանծ,
և հատուցման հզոր պահին
թշնամի է ամեն մի մարդ,
ով թշնամուն չնչին գթա,
ով հավատա չարին ընկած:

ԶՈՒՎԱԾՆԵՐԻ ՀՈՒՇԱՐՉԱՆԻ ԱՌԱՋ

Բոլորդ,
խոնարհեցեք բոլորդ
գլուխները ձեր,
նրանք իրենց կյանքը,
իրենց էությունը
խոնարհեցին անմասն
աներկվությամբ:
Ոչ մի բառ,
շշուկ,
բացականչություն,
անգամ մտովի,
անհրաժեշտ չէ:
Խոնարհվեցեք, մարդի՛կ,
նրանց մեջ ամեն ինչ
վեհ էր ու սուրբ:

ՕՐՀՆՅԱԼ Է

Ասա՝ լո՛ւյս, լո՛ւյս, լո՛ւյս,
կրկնիր առավոտից,
թող հոգևորյուն գա և
օրը կեսօրվի:

Ասա մինչև կեսօր,
մինչև մայրանալը,
և երբ ծնվի նորից
հազար անգամ ծանոթ
քո արևիկ որդին,
հոժարությամբ կոչիր
Մհեր, Վահագն, Արեգ:

Ասա՝ լո՛ւյս, լո՛ւյս, լո՛ւյս,
թող բարություն լինի,
և առավոտ լինի,
և արեգակ:

Մովորեցրու նրան,
ասա՝ լո՛ւյս, լո՛ւյս, լո՛ւյս,
այստեղ կանգնիր, լռիր,
մնացածը ինքն է:

Նետիր, լսո՞ւմ ես, մոմը դյուրաբեկ,
հերիք է չարի յուղով լուռ ծխալ,
քեզ թալանել են, այրել են, խաբել,
ուղիղ ճշմարիտ դարձրել սխալ:

Արևն են առել սրտիդ մեջ այրվող,
մորթել բազմիդ աստվածներին մեծ,
Վահագնի սուրը ձեռքիցդ խել,
բուրվառ ու խաչ են տվել լուսնից լուռ:

Անահիտ աստծու գոհասեղանին
ցոլում է տխուր պատկերը սրբի,
ո՞վ պիտի նրա մարած սրտի մեջ
հզոր մայրության հավատը կնքի:

Ո՞վ պիտի երգի բամբ երգերդ զիկ,
Գողթան կարոտը ո՞վ պիտի ծնի,
ո՞վ է իմացել այս լույս աշխարհում
մայրը հաղթական իր որդուն լքի:

Նետիր, լսո՞ւմ ես, մոմը դյուրաբեկ,
հերիք է այլոց հավատով տնքալ,
արքայական էր և լեզու, և խոսք,
և արեգակունք աչքերը նրա:

...ԵՎ ԱՆԱՆՑ ՓԱՌՔՈՎ

Կայքով հասարակ և անանց փառքով
 ճոխ սեղանի շուրջ կնատեր ծերը,
 նրանից ձախ, աջ, հին արյան կարգով
 կնատեին տան բոլոր մեծերը...
 Եվ նահապետի հոգնած բազկի հետ
 կշարժվեր տիկնոջ և հարսի օրը,
 պետության ներսում պետություն էր նա,
 և նրա բառով կապրեին բոլորը:
 Ըստ կարգի շարված և ըստ տարիքի,
 և գրույցն անգամ պատշաճ ու հարգի,
 հավատի անթեք կրակը վառած`
 ճաշը կընթանար մեծ ընտանիքի:
 Լոկ փոքրիկ տղեն, վերջին թոռն արու
 իր անկապ խաղով ու ազատությամբ
 կխառներ կապը մեծի ու փոքրի
 ու կելներ գիրկը ծեր նահապետի...
 Իսկ գրույցն իրենց գինու հետ խառնած,
 Տիրն էր սրբազան ու Վահագնը քաջ,
 օրհնություն կտային Անահիտ աստծուն
 ու նոր կըմպեին շեմին հաղթության:
 Մեղանի վրա կեռար գինին,
 լույսեր կվառվեին սեղանի վրա,
 մեծ տիկնոջ հայացքը ծեր նահապետին`
 մինչև ավարտվեր ճաշը սրբազան:
 Եվ ամեն մի խոսք, և ամեն մեկ բառ
 կարտասանվեր օրվա, երկրի գործերից,
 տունը` գիվորյալ, ամենքը` գինվոր,
 բացի ալևոր, ծեր նահապետից:
 Կբուրեր դաղձի, ծիթրոնի բույրը,
 կելներ գոլորշին կավե գավերից,
 մորթված երինջի բառաչը վայրի
 կմարեր տտիպ գինու խավերում:

Դաս էր սրբազան ամեն ճաշկերույթ,
 և հյուրը` օրվա սրբազան պատգամ,
 կանայք սևաթույր` հարս ու աղջիկներ,
 պատիվ ու հարգանք` հյուրի աչքերում:
 Չկան խնկահոտ կանթեղներն հիմա,
 բայց հոտը վաղուց ներծծված է մեր մեջ,
 և վայ, ով չարի կաթը կըմպե,
 գինու հետ խառնած կիրքն անպարկեշտ:
 ...Եվ խուլ թնդունից արբունքի, սիրո,
 զինանոցների նետերը սուրսայր
 կողդային վերձիգ, կպարեին համառ,
 ինչպես տղերքը քեֆի սեղանին:
 Կայքով հասարակ և անանց փառքով
 ճոխ սեղանի շուրջ կնատեր ծերը,
 նրանից ձախ, աջ, հին արյան կարգով
 կնատեին տան բոլոր մեծերը...
 Եվ նահապետի հոգնած բազկի հետ
 կշարժվեր և լի, և դատարկ օրը,
 պետության ներսում պետություն էր նա,
 և նրա բառով կապրեին բոլորը:

Գինետան դռները փակեք,
 կարասները, հորերն ամեն,
 վանքերը, գրքերը փակեք,
 գրքեր` աչքեր կապող:

Երկիրն այս և հին, և փոքր
 կարոտ է ձեռքերի մաքուր,
 երկիրն այս սովի, ավարի
 կարոտ է ձեռքերի ամուր:

Շրջեցեք ձեր դեմքերը հոգնած
 ավերից, խաչերից բոլոր,
 թշնամին գալիս է հավաքված,
 չի սիրել, չի սիրում աղոթող:

Յավն է եղել ինձ առաջնորդ,
և այդ ցավը դու ես,
հազար անգամ մորթված հանճար,
Հայաստան իմ երկիր...

Անարգել են դահճի նման,
թքել են քո դեմքին,
ոտքերիդ տակ խարույկ վառել
ու ժպտացել հանգիստ...

Հոգևոր է խաչդ եղել,
տնքացել ես ցավից,
միշտ հպարտ ես դու քեզ պահել,
անարգված իմ երկիր...

Այդպես ամեն մի հանճար
բարձրանում է խաչի,
մարդկությունը խավարի մեջ
ուշ քեզ կճանաչի...

Ո՞վ է տեսել մեծ կամ հզոր՝
խայտառակ իր փառքով,
դու հասարակ, դու հին ու նոր,
իմ Հայաստան երկիր...

1986 թ.

Ինչպես սերը իտալացի Դանթեի
աճում էր լուս վտարանդի սրտի տակ,
այդպես սերն իմ նվաղում է օր օրի
այստեղ, ահա, հայրենական հարկի տակ...

Կրկնակի է ցավը սրտիս ծանրացել,
օտար շունչը էլ չի բերի մոռացում,
հայրենիքում ծանր է ապրել շղթայված,
հայրենիքի մահը ցավ է կրկնակի...

ԴԵՊԻ ՄԵՉ ԵԿՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մի ոտնաչափ տարածություն,
փոքրիկ, փոքրիկ մի Հայաստան,
և գրիչներ բազմավաստակ,
և պատմություն վիրահատված;

Հազար ճամփով անցած կարոտ
և հավատի ընդոստ երգեր,
փոքրիկ քառս, փոքրիկ երգեր,
ապագայի առողջ սարսուռ:

Բլուրների վրա կարմիր,
կարմիր սովեր, կարմիր արև,
հեզ ճամփորդներ կապույտ կանչի՝
բլուրներում լուս թափառող:

Եվ անասան մրրիկ ու հողմ,
անօթևան ուղևորներ՝
հայացքները մի սուրբ լեռան,
և հորիզոն մի մշուշոտ:

Տարածայնիկ ու տարեգիր
Խորենացուց մինչև Չարենց
մի լուս ճամփորդ՝ աչքը երկինք,
աստվածապաշտ ու մարդամոտ:

Մերը՝ հառաչ, ցավը՝ հառաչ,
երազները՝ կապույտ, կապույտ,
Աստծուց ծեծված, մարդուց ծեծված,
մոլորվել է իր ձորերում:

Ո՞վ պատմության դժբախտ կատակ
և մոլորված իմ պատմություն,
և լեռներից քո հալածված,
և մարդկանցից ինքնապաշտպան:

Այնպես խաղաղ են ծնվում հանգերը
կարոտով անափ Գողթան երգերի,
թողեցինք հեռվում մեռնող երգերը,
սրտի հետքերը՝ Գողթան երգերում:

Մատյաններ թողինք,
թողինք տուն ու տեղ,
հավիտյան լացող սերերը մաքուր,
թողեցինք ապրած մեր տարիները,
սարերը մեր սուրբ թողեցինք այնտեղ:

Օտարության մեջ մնացին անդուռ
մեր շեն ու ավեր շինությունները,
մեր աստվածների սեղանը թափուր,
թափուր մնացին մեր տունն ու տեղը:

Մարեց ծուխը ամպ մեր երգիկների,
պատշգամբները մնացին անդեմք,
հավատի սյունը կտրեցին տակից,
չորացավ անհետ մեր սրտի բարդին:

Այն ե՞րբ էր պոետն իր երգերով ջինջ,
հանգերով զնգուն երգում իր հողը,
թողեցինք ամենն ու հիմա նորից
երգում ենք կյանքի նորելուկ ծուխը:

Երգում ենք, քանզի երգն է դարերում
մոռացման տալիս վերքերը մեր սուրբ,
երգում ենք, քանզի երգերի հրում
անհաշտ է կոփվում հաղթության սուրբ:

Մատյաններ թողինք,
թողինք տուն ու տեղ,
բայց, տե՛ս, ելնում է հայրենի ծուխը:

Այնպես խաղաղ են ծնվում հանգերը
կարոտով անափ Գողթան երգերի,
թողեցինք հեռվում Գողթան երգերը,
նորելուկ վերքեր՝ Գողթան երգերում:

Հոբ Երանելու փորձությամբ խստիվ
և առանց ժամկետ չարչարեցիր ինձ,
շահից ու փառքից քշվեցի մի կողմ,
բայց նորից, կրկին ինձ հալածեցիր...

Հանապազօրյա հացը՝ սուրբ նշխար,
տվեցիր դառը արցունքի միջով,
անգուր վարվեցիր, Հայաստան աշխարհ,
օրհներգուիդ հետ՝ փառքիդ տենչացող...

Որովհետև քո տերերն ընչաքաղց
անօրեն են միշտ և միշտ անաստված,
զավակներին քո տիեզերաբաղձ
այլոց ձեռքերով դու դասդասեցիր...

Ինչո՞ւ չզգամ ես ինձ ապաքինված
և ինչո՞ւ նայեմ քինոտ աչքերով,
ճակատագիրը այդպես է գրված՝
հավատարիմն է սպանվում սրով...
1987 թ.

**ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՔԱՐՏԵԶԻ ԱՌԱՋ**

Եվ դու իմը կլինես մի օր,
երբ ոչ մի տեղ, ոչ մի ծայրում
երկրագնդի
չի արձակվի ոչ մի գնդակ
(անհնարին խաղաղություն):

Անհնարին դու իմ բերկրանք,
այդքան մոտիկ ու հարազատ,
այդքան հեռու հայրենի հող
և նույն սերմից սերած իմ ցեղ:

Եվ դու իմը կլինես մի օր,
երբ աշխարհը դառնա հլու,
երբ գետերը վազեն հանդարտ,
երբ խոհերն աննպատակ
դառնան ներդաշն միասնություն...

Խաղաղություն այս աշխարհին,
խաղաղություն ծեփից մինչև ծեփ,
հողագնդին ոչ մի արցունք,
և օրհնություն ողջ աշխահին:

Եվ դու իմը կլինես մի օր,
երբ որ չարը երկրից ցնդի,
երբ անմիտը կգա խելքի,
երբ աշխարհը արդարամիտ
կբողոքի:

ԽՈՍՔ ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԵՎ ՍԻՐՈ

Դու տուն մտար, երբ հայրենի քո երկնքում
տեղյանական տխրությունն էր թևեր առել,
համատարած մի տխրություն, մի որբ նվազ
նաիրական շրթունքներին էր քո սառել:

Կարսից փախած, քո աչքերում տեսիլներ չար,
հալածական, որպես նվազը քեզ դյութող,
մի սուրբ նվազ՝ նվաղումի ու հարության,
որից գատվել ու ազատվել չէիր կարող:

Սակայն քո հին, դանթեական առասպելում
ուրվագծվող պատկերները քեզ հալածող,
պոկում էին քո շուրթերից սրինգն այդ մեղմ՝
քո նվազով քո տեսիլքը օրհներգելու:

Եվ դու այդպես չհասկացար, և ձեռքը քո՝
համանվազ նույն մեղեդու օրհներգության,
առավ սրինգը նույն դյութող ու մեղմորեն
երգեց երգեր վաղուց ծանոթ, վիատումի:

Չայնն էր ծանոթ, լսում էին քեզ շուտափույթ,
հիշում էին քո նվազով հենց այն մեկին,
որի սրտում նաիրյանն էր այնպես տխուր,
նաիրյանը անհուսալի, նաիրյանը այնպես բեկող:

Եվ սրինգը քո ձեռքերից ընկավ գետին,
դու կանգնած էիր հին նաիրյան փռշտ ճամփին,
և արևն էր նորից ելնում քրմի նման,
արևը հին նոր հագուստով՝ բոց ու վառման:

Եվ ելնում էր արևը ծեր շտապումով
հին ճամփեքի, քաղաքների, մարդկանց վրա,
առասպելված ցավիդ վրա հիր ցանելով,
լսում էիր ծնծղաների ձայնը դյութող:

Եվ դու այդպես չհասկացար, որ քո սրտում
նաիրյանը դարձել է մի անհուն կրակ,
քո մատների դողող զարկը համանվագ
դարձել է լուրթ ծնծղաների արթնացման զանգ:

Վաղուց դյուրված քո շուրթերի ոլորանում
ուրիշ մի սեր, ուրիշ աշխարհ է վեր հառնել,
և նաիրյանը փոշոտ, գետնատարած
քո հոգու մեջ արևների նոր եզերքով է բարձրացել:

Գու հասկացար, որ մեռնողի քո աչքերի դեմ,
մարմնի առաջ պետք չէ բնավ ճամարտակել,
և արձագանքը քեզ կանչող, քեզ ստիպեց՝
հավերժական կրակի երգը երգել:

Բյուրապատիկ վահագնների երգը վսեմ,
որ վառվում էր ընկածների սուրբ արյունով,
վհատումի, աճյունների, սարսափի դեմ
անհուն ցավի ու վրեժի երգը լուսե:

Ու դու ելար քո հին տնից, քո ետևում
քաղաքներ էին կրակի մեջ, երազ մի հին,
և կրակե քո շորերում, և շրթներին քո կրակե
անհունորեն արագացող սրբիկներ էին:

Ցաք ու ցրիվ կրակներ էին քո ետևում,
որ մխում էին անցյալների դամբարանից,
մոռված այրերն ու հանճարներն անզերեզման
դեպի վառվող արեգակն էին ճանապարհվում:

Ու չիմացան ծխում խեղդվող քաղաքներում
ցաք ու ցրիվ կրակները լուռ առկայծող,
որ արեգակը բարձրացող, որպես վահան,
մեռածների դամբարանն է լուսավորում:

Ու դու այդպես Կարսը թողած, Երևանը քեզ հմայող,
այրած բազում գազել, սիրո երգեր նվաղող,
թողած հեռվում քաղաքը ծեր, երգիչներիդ փանդիռավոր,
դեմքիդ՝ արյուն, լույսի գծեր, երգում էիր դու մեռավոր...

Եվ երգերում քո ամենի, և սրտում քո բյուրկարոտ,
հազարների ցատումն է բորբ, վրեժները ընկածների,
նաիրյանն էր արդեն նազում, և իրական քո երազում
տեսնում էիր քաղաքդ հին՝ կարմիր, կարմիր իր շորերում:

Եվ դու՝ ճամփորդ նաիրական, քո ձեռքերում բազմապատիկ
լույս է վառվում կարմիր ու բորբ, քո երգերում այդքան մոտիկ՝
հիմն հավերժի արեգական, և դու՝ Վահագն գորավոր,
կրակներից վեր բարձրացող, և դու՝ ճամփորդ նաիրական:

Մի ողջ գողգոթա,
և հսկա մի խաչ լեռան ստորոտին,
այնտեղ, որտեղ Աստված արարեց
մարդկային ցեղը...

Կանգնած է խաչը
և օրորվում է քարավանը խեղճ,
գալիս է, գալիս ու բարձրանում է
ոսկրացած խաչին...

Նայում է Աստված,
ու աչքանքից քարացել է, տե՛ս,
ցավն իր Որդու և ցավը մարդկանց
ելնում են երկինք...

Սև խնկի նման
բուրվառի ծովսը հառնում է երկինք,
ոսկորների ճիչ, մանկանց խլրոտոց
ու էլի ոչինչ...

Մի ողջ գողգոթա,
և հսկա մի խաչ լեռան ստորոտին,
այնտեղ, որտեղ Աստված արարեց
մարդկային ցեղը...

1990 թ.

Այս բառերի այբ ու բենը,
այս երկրի սերն ու քենը,
նախահաշիվ
ու նախնական մատյանները,
դրոշներն այս բանակի,
մատենագիր մատյանները
և ցեղերը նախահայկի
խռով, խռիվ անցել են լուս՝
թողնելով մեզ մի բուռ կարոտ,
մի բուռ ցորեն,
ճաքած մի տաշտ՝ մեջը խմոր,
մի բուռ նագանք՝ ոչ հնագանդ,
այս ամենը թողել են մեզ,
որ մենք ձուլվենք ու միանանք,
որ այբ ու բեն կոչվող գրի
սիրտը բանանք,
որ մոտենանք նախահայկին ու
ես դառնանք,
բերենք, ձուլենք մեր օրվա հետ
և իմանանք՝
ինչ ենք արել մինչև էսօր,
և ինչ պիտի անենք վաղը:

Այս բառերի այբ ու բենը,
այս երկրի սերն ու քենը,
նախահաշիվ
ու նախնական մատյանները,
դրոշները այս բանակի
այսօր պիտի ելնեն երթի:

Թե՛ որ բոլոր հայերը իրիկուն ուխտ էնին մեռնիլ,
առաւօտ արեւ դըռ չծագած՝ ազատ էն:
Գետրոզ Չավուշ

Մուշ քաղաքից արևելք,
Միմ սարի թիկունքին,
Լենկթեմուրից վիրավոր
Առաքելոց վանքն է հին:
Ակն աղբյուրներ գիլ-գլոր
կբուրեն շուրջը իր,
և ծաղկունքը հոգեթով
կզմայլեն անցորդին:
«Աչերով բակ» կկոչվեն
Առաքելոց աչքի տակ
կանգնած մամոռոտ խաչքարերը,
որ պահում են հիշատակ:
Գերեզմանոց մի փոքրիկ,
հիշատակի մի բեկոր,
որ արթնացնի անցորդի
մտածումները մոլոր:
Անշուք, ինչպես ապրած կյանքը,
հրաշք, որպես ծաղկած քար,
ամփոփված է հողի տակ
Խորենացին պատմահայր:
Գերեզմաններ, խաչքարեր
անխնամ ու ծերացած,
որ նայում են անցորդին
ժամանակից վերացած:
Եվ դարերն են թռչում
մեռելային լուրթյամբ,
այստեղ ասկյարն է շրջում
մեղքերով արյունուշտ:
Ամեն գարնան ծաղկանց հետ,

որպես մանկան մաքուր ճիչ,
հողից ելնում են նորից
վառողի ծուխ ու քրքիջ:
Այստեղ ասկյարն է շրջում
սահմանային տերությունը,
խառնված են խաչ, լուսին
մեռելային լռությամբ:

Գառն է խորհուրդը հայրենի,
և ընթացքը՝ միշտ դեպի վար,
քաղցրապտուղ այդ ձիթենին
կանչում է մեզ հեռվից, ավաղ:
Խշշում է նա մեղմ շրշունով
հնամենի իր պատմությամբ,
սաղարթը խիտ երկինք պարզած,
պատանեկան խոհեմությամբ:

Եվ ետդարձի ոչ մի ճամփա,
ով տեսել է արմատը իր,
հմայումից այդ քաղցրախոս,
բարբառումից ավետաբեր:
Եվ մենք տրված այդ հին ճամփին՝
քայլում ենք լուռ ու գլխահակ,
մինչև մահվան բառը վերջին,
մինչև արևը կիսամերկ:

Եվ շուրջբոլոր այդ ձիթենու՝
այրեր խոժոռ, մարգարեափայլ,
անլուր միմյանց, անքեն, անդավ,
մտամոլոր, մտազբաղ:
Իսկ կենտրոնում ձույլ արծաթե
քաղցրապտուղ սեզ ձիթենին,
հողմերի դեմ՝ ժպիտ անանց,
հողմերի դեմ՝ միշտ դեպի վեր:

ԱՅՍ ՈՒ ԱՅՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Այնքան երգեցին երկիրն այս փոքրիկ՝
հուսառատ ու շատ,
որ հոգիս տխրեց Էրզրի համար՝
մահերով առատ...

Ոչ որ չի կարող Մասիսն ընդունել
մեկ կողմից միայն,
միակողմանի աստվածն անգամ
դատարկ է, ունայն...

Այս Հայաստանը եղբայրն է փոքրիկ
մեծ Հայաստանի,
եղբայրասպան է, ով մեծ կամ փոքրիկ
եղբայր կսպանի...
1988 թ.

Իմ ժողովուրդ կրկին, ահա,
խոնարհում եմ գլուխն իմ սեզ
և թագ դարձած, և թագադիր երգիդ առաջ,
անթագակիր հոգուդ առաջ, որ բյուր դարեր
չնչին ուժով կովում ես հար դու չարի դեմ:

Եվ կռիվ չէ կռիվը քո,
մահ չեն բնավ մահերը քո,
դու կռվել ես հանուն լույսի,
երբ խավար է եղել հոգու:

Ո՞ւր է կրծքիդ զարդը ոսկյա՝
հանուն բարու, խաղաղության,
դու հասարակ իմ հայրենիք,
տասնապատիկ զարկված, խաչված
և քառատված տասնապատիկ,
իմ հայրենիք փոքրիկ, բայց մեծ:

ԽԱՉՔԱՐ

Եվ ոչ հիմնը մահվան,
տապանաքար չնչին,
որ պահում է խորքում
մեռած մարմին,
խորհրդավոր, խոհուն,
աստվածային մի հունդ,
քարե պահվածք,
վերածնունդ:
Եվ երկնքում ցավի,
մահվան մասին մի ասք,
իր խորքում խոհուն
պահված մի գանձ,
որ հառնում է, ահա,
որպես քարե տեսիլք՝
գարդարելով մահը
նոր երկունքով:

Ո՛վ ժողովուրդ անցած,
գարմանալի, գառամ,
մահին հաղթող միայն
քո գոյությամբ,
ահա, ինչու դու կաս,
և գերեզմանն անգամ
խոյանում է որպես
արվեստի քար...

Անդնդախոր ձորերի սովերում
դեռ շարժվում է քուրմերի թափորը,
իրենց ուսերին դրած խաչքարեր՝
սև մրջնակաթը ձգվում է դեպի
ձորի կենտրոնը,
ավարտելու արևի հոյակերտ տաճարը:

15 թիվ, մանկան ճիչեր,
ահից սառած մանկան աչքեր,
սովի գարուն, մահվան ապրիլ,
և՛ «Մեղա, Տե՛ր», և՛ «Փրկիր մեզ»...

Դիակների բաց թանգարան,
ծխող գյուղեր, այրված դռներ,
անտերություն շտեմարան,
հարբած գայլեր, գառներ խաբված...

Կլոր սեղան, ճերմակ սավան,
քաղաքակիրթ խոսք ու շարժում,
եվրոպաներ ու ասիաներ,
ու որվում է արյունը տաք...

«Տե՛ր, ողորմյան» բառաչի պես
համբառնում է խնկի նման,
բառերը ցուրտ, բառը մահվան,
«Փրկիր մեզ, Տե՛ր, Տե՛ր, մեզ փրկյա»...

Ելուզակի աստվածն ահեղ
նստած է մեր իսկ աստծու ձին,
նամազների ձայնը գորեղ
տանում, սփռում է մահվան ճամփերին...

Խաչված փայտեր բյուր, անառնոն,
գերեզմաններ անհող, անծայր,
կարկամած լաց, ողբ ու կական,
ո՞ւր ես, Աստվա՛ծ, դո՞ւ էլ ես քար...

Չես երևում, ո՞ւր ես, Աստվա՛ծ,
հոգեհանգիստ էլ ո՞վ կարդա,
քո հավատով լցվածները
ո՞ւմ հաղորդվեն, Տե՛ր, մեզ գթա...

„Փրկի՛չ, փրկյա, դու՛ մարդասեր,
դու՛ աջ, չարյաց փրկող,
փառք քեզ, ամեն,
հավիտյանս»:

24 ապրիլի, 1991 թ.

ՇԱՂԿԵՊՍԱԿ

Բառակույտեր են հողից բարձրանում
մերձավորներին սիրելու տեսքով,
Հիսուս, ներիր ինձ, միամիտ Հիսուս,
ձևված են նրանք քո իսկ տեսիլքով...

Խորհրդի նստած սատանաները,
դարասկզբից մինչև դարամուտ,
ծամծամում են լուռ հայոց երկիրը,
սեղանն է ցամքել մանկանց արյունից...

Միրիր թշնամուդ՝ բարբառում ես դու
քո իսկ չտեսած թշնամու մասին,
ես ինչպե՞ս սիրեմ քեզ խաչողներին,
Պիղատո՞ւ ես դու, անհասանելի՞...

Ետ առ խոսքերդ, միամիտ Հիսուս,
թող որ կշռենք չարը ու բարին,
ինտերնացիոնալ քարոզչությունն այդ
չարի երկիրը կոչում է բարի...

Հայտնվիր, Տե՛ր իմ, բարձրացրու աջդ,
մեղավորներին տար այս դժոխքից,
երկակի պատիժ մեկ մեղավորին,
անարդար է, Տե՛ր, եղիր գթասիրտ...

Բառակույտեր են հողից բարձրանում
խաչին կաթ-կթող քո արյան գույնով,
Հիսուս, ներիր ինձ, միամիտ Հիսուս,
մոռթում են նրանք քո գաղափարով...
1991 թ.

Դու քո երգը չես կարող երգել,
ասա՝ ի՞նչ մարդ ես, ջանս,
չեղած երգեր են երգում ուրիշները,
և այն էլ ինչպե՛ս, և այն էլ ինչպե՛ս...

Քո մայրամուտը դու չես տեսնում,
արևը՝ Մասիս մայրամուտով,
լեռներից այն կողմ է քո կարոտը,
հանգիստ անցնում ես բառի կողքով...

Քո դպրոցներին նայում ես դու,
ասես, չես ծնել Նարեկացի,
պատերազմը քո զիջել ուրիշներին,
ցավերիդ նայում ես հարևանցի...

Ա՛խ, գիտեմ, գիտեմ, հոգիդ անդավ
մման է երգող թռչունների,
իր ցավի մասին ոչինչ չասող,
բայց երգող ցավերն ուրիշների...

Եվ ինչպես հասար դարին այս ծով,
Նոյյան այդ փոքրիկ, չոր տապանով,
ամեն ինչ թողած հատակում խոր,
իմ խենթ, իմ խելառ, իմ ուրացող...

Ժամանակները ուրիշ են հիմա,
ուտող-ուրացող ժամանակներ,
մի ուշք դարձրու տապանիդ վրա,
էլ ոչ մի թռչուն չմնաց այնտեղ ...

Դու քո երգը չես կարող երգել,
ասա՝ ի՞նչ մարդ ես, ջանս,
տես, թե ինչպես են երգում քո երգերը,
և այն էլ ինչպես, այն էլ ինչպես:
1985 թ.

Քառատվելու, ամոթվելու որքան դարեր,
որքան ցավեր, որքան սարեր օտարակույ,
համբերանքի ու բարության որքան դարեր,
որ ճկվելով, բարուց հոգնած կդառնան սուր...

Ով էլ լիներ, չէր դիմանա քո վազքին,
սիրտդ պարզած, սերդ պահած ամենքին,
դու խելահան, աստվածածին ժողովուրդ,
բարկությունդ հավասար է քո բարքին...

Ես էլ քեզ պես հոգնել եմ լուռ ներելուց,
ամոթ ու սուրբ անունները կրելուց,
զազանի հետ, կարիճի հետ քնելուց,
մարդ լինելուց, մարդ ապրելուց հոգնել եմ...

Փորձիր հիմա ուրիշներին, Տե՛ր Աստված,
Տե՛ր իմ, ինչ-որ խոստացել եմ էն գլխից
անհավասար այս մարտի մեջ ընկնելով,
զազանատիպ կդարձնես ինձ, Տե՛ր Աստված...

Ով երկինք չունի,
չունի և տուն,
անտունի մարդը
չունի հանգիստ,
արևը որք է
նրա աչքում,
և մահը նրան՝
հոգեհանգիստ:

Երկիր իմ պարզ ու
անզարդակիր,
դու՝ իմ աչքերն
ու իմ հոգին,
որքան ուզում ես
աչքդ փակիր,
ես հնազանդ եմ
քո սուրբ կամքին:

Ոչ տարել է ցավը սրտի մեջ,
ոչ խմել վշտից հուսահատ,
առատ է եղել սեղանն իր,
հարբել է՝ բարձերին թիկնած...

Մոլեռանդ վիճել է ցավից,
խաղացել դերը կարոտի,
շրթները յուղոտ են, նայիր,
մազերը՝ օպայած ու պիրկ...

Երկիրն ինչքան նվազի
և որքան բթանա ցավից,
երգերը եռակի տիրաժով
կհառնեն մելանե թղթից...

Օրենքը փոխվում է ամեն օր,
չար են ուժերը դեկավար,
երկիրը՝ չնչին ու փոքրիկ,
դարձել է պոռնիկի ավար...

Կտրում են՝ որտեղից հասնի,
ներսից է խուժել թշնամիդ,
Հայաստան, լքված իմ երկիր,
մահահոտ այս անել ժամին...

1987 թ.

ԱՀԱ ԹԵ ԻՆՉՈՒ...

Ներիր, Տե՛ր Աստված,
կրկնակի ներիր,
որ ես չեմ կարող հատուցել նրան,
այն մերկանդամին,
որին հոշոտեց, բզկտեց այնպես
միակ թշնամին:
Տեսնում եմ, ահա, սարերի վրա,
լեռների լանջին,
վերջին գալարման ցավերում անվերջ
և աչքերը բաց անթաղ դիակներ,
որոնց կողքին մանուկներ պառկած,
մայրը և հայրը, կինը՝ պղծված,
և՛ գերդաստանի ամեն մի անդամ՝
և՛ եղբայր, և՛ քույր,
ըստ ցավի, սիրո,
որոնք ճիչերով փորձել են օգնել,
և պատկերը այս նման է դժնի
իրականության...
Եվ այսպես անվերջ՝
դիակներ, մահեր ողջ գերդաստանի,
մի ողջ ավանի, գյուղ ու քաղաքի...
Այստեղ երեխան մահվան բարուրում,
կողքին հայրն է իր՝ տկլոր ու բոկոտ,
մայրը՝ պղծված և աչքերում սառը
ամոթի վերջին խոսքերն անբառ,
և նրանց դիմաց փայտե ծուռ խաչին
ջահել աղջիկը՝ մազերը կրծքին,
և օրորվում են քամու հպումից
լաթերը նրա մերկ անդամների...

Քիչ այն կողմ, ահա,
հենց դռան շեմին
ընկած է պապի մարմինը անփույթ,
և ոչ թե անգեմ ու առանց կռիվ,
ու ոչ թե մազերն ու միտքն են խոփվ,
այլ անգորության շապիկն արյունոտ
ծածանվում է լուռ քամու բերանին...
Անճարակության և անհուսության
կենդանի պատկեր...
Եվ ես ուզում եմ, և իրավացի,
էլ չհավատալ,
զգվել եմ խոսքից ճշմարիտ ու ճիշտ,
մեզ և ուղիղ մեզ ուղղված խոսքից,
իբրև եղել ենք մենք անմիաբան,
իբրև միամիտ,
կամ հանդգնել ենք խոսել Աստծու հետ,
և այդ ամենը եղել է պատգամ,
և կամ փորձել ենք լինել ինքիշխան...
Հազար տարի է՝ մորթում է նա մեզ,
և դեռ չգիտենք՝ որքան ժամանակ կլինի այսպես,
հազար տարի է՝ համոզում ենք մեզ,
որ սխալներ ենք գործել հենց այնպես,
և հազար անգամ հավատացել ենք,
ու թե չլինեին իմաստունները մեր ժողովրդի,
ես վաղուց, վաղուց կհավատայի,
որ մենք պարզապես խելագարներ ենք:
Եվ ահա ինչու, և քանի անգամ,
զիշեր, թե ցերեկ,
ապուրպապերիս ձայնն եմ լսում ես,
և ձայնն այդ հեռվից
կրկնում է ինձ.
- Մերձավորին անգամ մի լսիր,
կեղծ է պատրանքը կրոն մոլության,
խոսքի խորության...

Խաղաղությունը ոսկու գին ունի,
բայց ես ի՞նչ ասեմ ձայներին այդ բյուր,
որոնք գալիս են գերեզմաններից,
վառարաններից մարդահոտ ու չար,
կլոր սեղանի շուրջը նստոտած
այդ միմոսներին, ախր ի՞նչ ասեմ,
որոնց ուղեղում դժոխքն է եռում,
բայց ատամները սեղմված են իրար,
և լեզվին սիրո բառեր են շողում...
Որոնք հարց չունեն մի հարցից բացի
(ամեն ինչ իրենց),
արյան ծովերի թագավորներին
ես ինչպե՞ս դիմեմ,
որ հարցն իմ, այո՛, նախ լինի հատակ,
և ապա՝ պատշաճ կլոր սեղանին...
Ահա թե ինչու
ատում եմ բոլոր սուտ աստվածներին,
եղած-չեղածին, նոր ընտրվածին
և աղոթում եմ միակ այն քրմին,
որ արևին էր նայում աչք-անթարթ,
մեռնում էր հպարտ,
և նրա տնից ելնում էին կրկին քուրմ ու քրմապետ...
Մուրբ է ինձ համար ամեն ժողովուրդ
և կրկնակի սուրբ,
ով պահպանում է մորը, մանուկին:

ՀՈՒՆԻՄԻ 22, 1941 Թ.

Նա տուն եկավ հանդից,
տեղավորեց մանգաղը,
նրա մեջքը թաց էր,
քաղը՝ կիսատ:
Նա դուրս եկավ տնից
վիրավորված սրտով,
չտեսնելով անգամ
երեխային:
Հավաքվեցին մարդիկ
ու դարձան շարք,
ժամանակը կարճ էր,
ասելիքը՝ շատ:
Ճակատագիրն ամենուր
հետևում էր նրանց,
նրանք ճամփա ընկան
կրակոցից առաջ:
Մովորեցեք, մարդիկ,
սիրել իրար,
սովորեցեք, մարդիկ,
տեսնել բարին,
նրանք ընկան, ինչպես հերոս,
լինելության ճանապարհին:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 9, 1988 Թ.

Քեզ,
քո եղերգության օրը,
նոր, անիմանալի
ցավի ու ողբերգության օրը,
դարավերջին մեզ բաժին ընկած
նոր կոտորածի, բնավերման...

Չեմ օրորելու մահիճը
և փառավորյալ խոսքերի շարքով
չեմ թաղելու քեզ,
չեմ թողնելու մնջես
այն քնով, որով մնջում են հավիտենապես...

Թշնամիդ արթուն երգում է երգն իր,
դարեր շարունակ զարկում է ծնծղա,
դրա համար ես՝
պատմություններդ սերտած ծաղկողդ,
եղերգության շապիկս հանած
երգելու եմ լոկ փառաբանություն...

Նվազեցին կրկին աղբյուրներդ ջինջ,
հոտդ թալանված է, մարմինդ՝ մերկ,
մանուկներդ որբ քարերին զարկված
ընկած են էլի ծաղիկներիդ հետ...

Թալանված են քաղաքներդ ու գյուղերդ,
աստվածավայել կերպդ՝ խաթարված,
հատ ու կենտ մարդիկ, մահից ետ խլված,
ցնորամիտ են,
բանականության թելն է կտրված...

Հանիր շապիկդ քրիստոնեության,
թալանի հանդեպ մի եղիր գթոտ,
մի ներիր,
կանգնիր ուրացումի դեմ, ավարառուից,

մահվան շապիկդ գողացողից,
մանուկներիդ աչքերը հանող,
արյունդ խմող բորենիներից
գուք չաղերսես դու...

Եվ փառավորյալ չեմ թաղելու քեզ,
հրկիզման տարեք դիակները սուրբ,
թող մահից հետո ինքնագիտակցման
և սթափության գետերով անցնեն...

Վերջին պոետները երգերով վերջին
թաղել են արդեն հույս ու արահետ,
այրեցեք բոլոր դիակները սուրբ,
այրեցեք մանկանց դիակները խեղճ
ու նրանց կողքով անցեք երդումով,
գայրույթով մթար, անեղծ կրոնով...

Տվեք հավատը անհավատներին,
խեղճությանը՝ անցյալ, պատիվը՝ ճորտին,
կրակի շապիկ և խոսքի կրակ,
մահվան կրակ հագեք այս պահին...

Մահից ետ խլեք անունը ձեր թանկ,
մահից ետ խլեք ապրելու դասեր,
մեռնում են նրանք, ովքեր ապրում են
զգացումի ծովով,
ես ձեզ կոչում եմ միասնականության,
կոչում եմ կռվի արհավիրքի դեմ,
կռվի եմ կոչում կեղծ բանականի,
խղճի ճորտության,
քար լռության դեմ,
կռվի եմ կոչում մութ ստորության,
դավաճանության, սուտ սիրո ընդդեմ...

Սիրով եմ ուզում մորթել քո ոգին,
փաղաքշանքով դնում սև դագաղ,
անիծում եմ քեզ, եթե չես լսում,
փառաբանում՝ արթնացման համար...

ԳԻՇԵՐԸ ԶՎԱՐԹՆՈՅՈՒՄ

Մութ էր արդեն,
 ու վերևում երկինքը կապույտ
 հավվել, հավվել
 ու դանդաղ ձուլվել էր սևին:
 Հայոց երկինքն՝ արև,
 հողը՝ կավե ու արնոտ,
 գիշերվա մութ բիբերին
 ցողած լույսի պատառիկ,
 արևներից հալածված,
 խորհում էր լուռ ինքն իրեն:
 Ինքը հոգի մեն-մենակ,
 այս ավերված վանքի պես,
 այս կարկառած ձեռքի պես,
 որ կանգնած է մեր առաջ:
 Շուրջը սև-սև քարեղեն
 արեղաներ ծնկաչոք,
 սև-սև քարեր ավերված,
 ծնկակոտորուկ, հույսը՝ ծով:
 Կանգնած է լուռ, անքթիթ
 վանքը ցրիվ ու խոժոռ,
 դարեր ի վեր հալածված,
 սիրտը՝ քարե ու կոպիտ:
 Թաղված դարեր հողի տակ
 վանքը մենակ ու խոժոռ,
 դարեր քարե մոլորված,
 ուրացած սեր ու Աստված:

Ու հույսով լի քարերի
 դեմքերը մութ ու մթար,
 ոչ թե այնպես, որպես քար,
 որ պահում է դարերի
 խավար գույները մեռյալ,
 այլ լեռեյայն՝ որպես բախտ,

շիջած հույսի հավատից
 և որպես սառը մագաղաթ՝
 գունաթափ իր ստվերից:
 Պահած հույսը հավերժի,
 պահած հույսը վրեժի
 վառվում էին մթի մեջ
 քարերը սև՝ աչքեր սև:

Գիշեր էր լուռ,
 երբ մտանք Զվարթնոց,
 երբ մեզ հառնեց ավերված,
 ավերակ ու ավերժոց,
 ներիր, ներիր, ներիր ինձ,
 էլ ինչ երգ ու երգի դող,
 անեծքն անցել երկնքով
 ու պիտ չվեր դեպի մահ,
 կռինչներով սևաթույր
 թափեր ցավի քեն ու թույն,
 ներկեր հրաշքը սևով,
 օժեր մեռնող ճևերով,
 մորթեր խոյակ ու սատար,
 քանդեր գմբեթ ու քիվեր,
 քանդեր սյուներ ու կամար,
 թափեր արյուն, խունկ ու մոմ
 ու բարոյություն իբրև նոր՝
 թաղեր ողջը հողի տակ,
 իբրև չկա, չի եղել
 Աստծու երազն այս ճերմակ:

Գիշեր էր լուռ,
 երբ մտանք Զվարթնոց,
 մեր դեմ ելան սևաքեմ խինդ ու կոծ,
 ավերակներ՝ փոշեպատ ու փոշեկուր:
 1964 թ.

Բանաստեղծության ամեն մի կաթիլ
ոչ թե նշխար է, այլ մահվան երկիր,
դու մի արտասովոր, խղճա դու ինձ, քո՛ւյր:

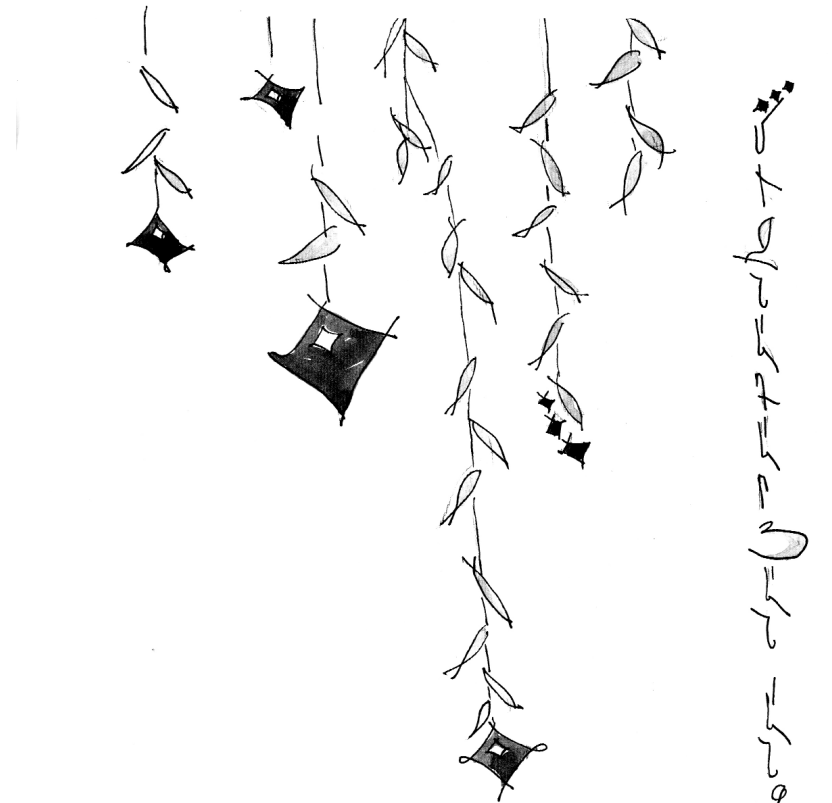
Թանձր է հոգնությունը, և սերն է կապանք,
մենք կհանդիպենք և՛ հեզ, և՛ տրտում
մեր կորցրած երկրի արյունոտ հովտում:

Մեզ կտակեցին պոետները վերջին
և կտակեցին մի չնչին երկիր,
և մահվան հոտ է ծխում երգերից:

Չվարթ փողոցներ և դեմքեր դժգույն,
սիրտս թնդում է խենթությամբ արի,
ո՞ր ես, սիրելի՛ս, կանչում եմ, արի՛:

Բեր սիրտդ թունոտ, արհամարհական,
խնդա լիասիրտ և իրավունքով,
արքաները խեղճ այլևս չկան:

Այլևս չկան չար ու նենգամիտ,
արի ու հզոր այլևս չկան,
դու իմ նահատակ անվերժանելի:

Թեպետ դժվար է գտնել մի ազգի տարեգրություն,
որն ավելի վերժ լինի արատավորող ոճիրներից,
քան հայերինը, որոնց առաքինությունները
խաղաղասիրության արգասիք են,
իսկ արատները՝ բռնադատման հետևանք:

Յ. Բայրոն

ՆՈՐԻՑ ՔԵՉ ՀԵՏ

Նորից քեզ հետ, իմ հայրենիք,
նորից մենակ, նորից տրտում,
վշտերը քո ցավի կրակ
տրոհվում են և իմ սրտում...

Հոգնել եմ ես խոստումներից,
ինքս ինձնից հոգնել եմ ես,
անկարեկից, աննպատակ
խոստումներից հոգնել եմ ես...

Այսպես մանուկն է թավազլոր
երեսնիվայր ցեխն ընկնում,
ամոթն այսպես է կորսվում
և պատիվը՝ անթագակիր...

Անկամության և թուլության,
և քաջության պակասը ծեր
աղբակույտի մոտ է ընկած,
և բզզում են այնտեղ ճանճեր...

Ելիր խանդով միասնության,
ինքնակարոտ ու տիրաբար,
ելիր, ինչպես զոհողություն
և վրեժի խանդով հպարտ...

Քաղց է եղել միշտ քո հոգում,
դու չես եղել հացին գերի,
հացկատակի արհեստը ծեր
եղել է քեզ ցավ ու լեղի...

Կանգնիր ընդդեմ չար հողմերին,
բյուր կողմերին դարանակալ,
հոգևոր է եղել ուղիդ,
մենք չենք ապրել միայն հացիվ...

1987 թ.

-Ա-

Պարծենում էր նա կրոնով իր հին
և բերում անչափ թիվ օրինակներ,
և առաջինը մենք էինք իրոք,
որ կրոնը այդ դարձրինք օրենք...

Ուրեմն, այո՛, այդ մենք էինք հենց,
որ առաջինը այն ընդունեցինք,
և այդ կրոնը ննջում է մեր մեջ,
պարզապես նրան մենք կյանք տվեցինք:

Բարության հանճար և հարգանքի տուրք,
և էլի ուրիշ շլացնող բառեր՝
նա պատմում էր ինձ, իսկ ես մտովի
զնում էի դարի սկիզբն արնաներկ:

Կես միլիոն մանկանց ճիչերի միջով
քայլում էի ես ուրվականի պես
ու անիծում էի կրոն ստեղծող
և այն տարածող մարդկանց աներես:

Անիծում էի անկրոն, անօրեն,
խեղճությամբ խորհող այրերին դժբախտ,
որոնք «բարություն» և «տուրք» բառերը
բարձրացրին մինչև օրենքի աստիճան:

-Բ-

Ահով ահարկու և գերի գրքին՝
փակվում էինք մենք մթին այրերում,
և զառացանքի, ցավի օրերին
զալիք օրերի ծխով էինք մխում...

Խոլ հառաչանք էր, անվերջ պատարագ,
անիմանալի բարբառ կիսամեռ,
հանձնվում էինք բարությանն անկարգ,
և մեր մարմինը՝ մի քուրձ ծանրաբեռ...

ճոճվում էինք մենք կախադաններից
հանուն մի մոմի և սուրբ սրբության,
և խաչելության պիրկ գերաններից
զնում էինք մենք սուրբ օտարությամբ...

Ոչ որ չէր շրջում դեմքը կիսամեռ,
չէր գտնում ելքը բանականության,
կամքը՝ կոտրված, սուրը՝ պատյանում
երգում էինք սուրբ աստվածներ ունայն...

Ո՞վ էր շփոթել, և ի՞նչ էր արդյոք
համոզել նրանց ու բերել դարձի,
կրակը հանձնել բարությանն անմիտ,
և ճանապարհը՝ անվերադարձին...

Այսպես քայլեցինք մենք տասը դարեր,
մի ողջ միջնադար՝ մահվան մթի մեջ,
տվեցինք, ինչ որ թանկ էինք գտել,
տվեցինք կամքի կրակը անշեջ:

-Գ-

Եվ միջնադարի մառ մթության մեջ
ես քեզ եմ երգում, իմ ճորտ բարեկամ,
որ մուրճի ոսկյա հատումների մեջ
դնում էիր կամք և՛ սոսկում, և՛ երգ...

Խոլ խզումի մեջ ձեռք ու ուղեղի
դու զարկում էիր մուրճով ոսկեզամ,
ուրիշ աստվածներ և ուրիշ ցեղի՝
փորձում էին խցկել ոգիդ սեփական...

Եվ քարանձավի մթության մեջ մառ
զծվում էր քարին մի ուրիշ աշխարհ,
բայց պետք է ուրիշ մի անուն տայիր
և այն մեկնեիր իբրև այլ աշխարհ...

Եվ երկպառակված, երկսայրի վրա
դու պիտի խաղայիր դերը միմոսի,

մենության պահին ձեռքերով ոսկյա
ծնեիր տաճար, գմբեթներ լույսի...

Ո՛վ ատելության աստված չարանենգ,
որ փաթաթել էիր մեր վզին շղթա,
և չեզոքության աստվածների հետ
խնջույքի նստել սեղանին անթագ...

Որ նախ առել էին ուղեղը թագի,
ապա ներարկել գլխուղեղ ու միտք,
և պոռնկության հեշտանքը գահի
լցվել էր հանուր աշխարհը մեր մեղք...

-Ղ-

Կինն էր պարում կրակի հետ,
կին էր՝ հողմով, հրով թրծված,
աստվածները ժպտում էին,
ժպտում էր հեգ կինը՝ աստված...

Ալիք-ալիք ծավալվում էր,
ուժ էր առնում հող-աստծուց,
և իր երկրում ծավալում էր
երկիր, արև, հող ու աստված...

Ծլարձակված ծառ ու ծաղիկ,
թռչուններն էին արմատ գցում,
արևն Աստծու փեշերի տակ
թրծած ոգի էր տարածում...

Մաճն էր հողին կպած ամուր,
սայլն էր ճռռում եզան քայլով,
ճորտը եզան, եզը ճորտի
արյունով էին նրանք եղբայր...

Ծորում էր տաք, արևաբույր
համայնական շնչառություն,
ցավը ցավ էր, սերը՝ կարոտ,
խինդը՝ անկարգ համբերություն...

Կինն էր պարում կրակի հետ,
կին էր՝ հողմով, հրով թրծված,
ծնում էր նա հողին կպած,
ժպտում էր հեգ կինը՝ աստված:

-Ե-

Հատուկենտ տեղ էր մտնը կաթկթում,
ամեն տեղ չէր աղոթքը թովում,
դռները բաց էին անհավատի դեմ,
և նա գործում էր հավատին ընդդեմ...

Դեռ չէր ավարտվել խոսքը հովվի,
խուժանն էր հորդում վայրը սրբերի,
գերեվարում էր, պղծում կամքով իր,
չկար գեթ մեկը, որ դեմն առներ...

Ինքնասպանություն ասած բառը սուկ
ինքնաձաղկումն էր և քուրճը փշոտ,
մենակության մեջ, ըստ պատվիրանի,
ինքնասպանություն առանց աղմուկի...

Մահը դրախտ էր, ներսից էր մահը,
մատնված լրիվ, կանգնած սրի դեմ,
ալլահը եթե գուք ու խիղճ ունի,
ուրեմն կա և փրկության մի դուռ...

Ու նա մորթում էր խմբով ու հատ-հատ,
կրոնն էր դարձել հեգ խմբավորում,
հեզությունը սուրբ՝ կամքի թուլություն,
սրի դեմ միայն բուրվառ ու աղոթք...

Քնած էր, այո՛, սուրբը մեր սրտում,
և առաջինը մենք դարձանք նրան,
և դրախտ կոչվող բարին ու լավը
դարձավ չարերի սրերին հնձան...

-Զ-

Դարեր շարունակ փչում էր հավատի քամին,
որպես գյուտ փրկության և ինքնության,
և կռելով խեղճության ոսկե շղթան,
գալիս էին դեպի մեզ այրերն ինքնագոհությամբ...
Եվ դպրոցներում, ինչպես քյոշքերում անապատների,
բազում սերունդներ սերտում էին անկուշտ
հեզություն՝ խանդաղատանքով,
խեղճություն՝ հանճարեղատիպ,
և լցնում մեր կյանքը ապագա կրակներով...
Եվ այն տրվել էր ձրի, որովհետև չէր գնվում,
և ազատվել էր տերը՝ կատարելով խոստումը,
և ժողովուրդը մեր՝ քնացրած իր հանճարը,
դարձել էր ոգու աղոթք և բարության տաճար...
Եվ այդ տաճարից խունկ էին ծխում,
ծուխ էին ծախում իբրև գաղափար,
միլիոնավոր մարդկանց արյուն քրտինքը
դարձել էր մեկ սրնդի առուծախ...

-Է-

Գծել եք ճամփաներ բազում,
որ գան ու գնան ազատ,
կամուրջներ, որոնց վրայով
տուն մտնի թշնամին գազազած...

Լպիրշին լեզու եք տվել,
ատողին՝ պատճառ խորհելու,
որբերին՝ օքևան և ձի,
դաշտերում ազատ վարգելու...

Խիղճը բեռ եք առել ձեր ուսին,
Աստծու հետ խոսել եք դու-ով,
ծառեր եք տնկել ու ջրել,
թշնամու, օտարի անունով...

-Ը-

Եվ հնձում էին ըստ դուրանի,
դաշտ էր ամայի, դաշտում՝ թշնամի,
արթնացել էին ցեղերը թուրան,
հերոս էր, ով որ գյավուր կսպանի...

Իսկ վանքում ծորուն հոսում էր մեղքը,
հազար Նարեկ էր վանքում աղոթում,
հազար հազարից ջոկվել էր մեկը
և մութ ամբոխի մեղքերն էր քալում...

Հանճարակերպ էր և հանճարաշատ,
լեզուն՝ դյուրաբեկ և սիրտը՝ խռով,
նա ցավակորույս առնում էր մեղքը,
և շուրջը նրա դատարկ էր ու սով...

-Թ-

Եվ այս հոգնատանջ, արնաքամ երթից
հատուկենտ ելնող մուրճի զարկի տակ,
իբրև արթնացում նոր հավատի,
եկնում են, ահա, քյոշքերից մթին
լույսի մուրացիկ զավակներն այն,
որոնք դարերի արնաքամ երթից,
իբրև առանձին և ուշիմ զավակ,
պիտի թափառեն և պիտի մուրան
դարերի խորքից լույսի շիթն այն,
որն ընդունել էին ազգերը օտար,
բայց և չէին կանգնել իրենց հավատին...

Եվ մարգարեի քղամիդը հագին,
սրտի մեջ պահած «Ողբը» Մովսեսի,
թափառում էին նրանք տարագիր,
որ գուք արթնացնեն, որ իրենց լսեն,
որ իրենց լսեն, թե ինչպես մի ազգ,
դարերի խորքից ելած մի սուրբ ազգ

դառնում է, ահա, ոտքերի կոխան,
որ իրենք նույնպես կրոնին գերի,
որ հացի տեղակ լույս են ծամծմել,
որ թեպետ չունեն վառողի մոխիր,
բայց և եկել են, որ իրենց օգնեն...

Աշխարհը սրով, իսկ իրենք ոգով,
ոգին է ելել մերկ սրի առաջ,
արնաշաղախ է ու ոտքի կոխան...

-Ժ-

Թագավորն ինքն էր գողանում սկզբից,
հետո գալիս էին արբանյակները,
ոչ ոք չգիտեր, ոչ ոք նրանցից,
ինչքան կտևի իշխանությունը...

Չկար ոչ կենտրոն, ոչ կենտրոնական,
չկար առաջին, և վերջին չկար,
ոչ գենը, ոչ հաշիվ, ոչ արդարություն.
- Իմը, լոկ իմը, իմն է պետական...

Եվ այսպես հանդարտ ի մի բերելով
կրոնը՝ իբրև հանճարեղ մի գյուտ,
հնազանդության հրաշալի գենը,
որով կերտվում էր մի նոր ժողովուրդ...

Մայուն էր լավում ամեն կողմերից,
հրաշալի կավ, դյուրաթեք, փափուկ,
ով ըմբոստության շապիկ էր հագնում,
նա համարվում էր օրենքից դուրս...

Մորթվում էր, ով սուր էր բարձրացնում,
շապիկ էր հագնում ինքնագիտակցման,
ով իր խոհերն էր կիսում հենց այնպես,
գլխին գցում էին պարկը ստորացման...

Եփվում էր կավը հնոցում հսկա,
ոչ երբեք կրկին թրծվելու համար,

«ապագա», «վաղը» բառերն ասողը
դառնում էր մեղքի, հանցանքի ավար...

-Ի-

Եվ դարերի խորքից, որպես դաժան նզովք,
բարձրանում է ձայնը Նարեկացու,
անեզրությամբ արբած և եզերքից եզերք
կանչն ամենատես, սերն ամենեցու...

Քարի վարպետների նման՝ ոգին երկինք հառած,
ապշահայաց ցավից ու սուսկումից,
փախած խիղճ ու քենից և հավատից փախած՝
ծնում էր նոր հավատ ավերումից...

Ո՛վ կովի դաշտ՝ սիրո և հավատի,
ո՛վ դու սեղան՝ բարու և փրկության,
ճաշակ դու համայն միջնադարի
և խիղճ, և հաց դու գթության...

Սեղանիդ էր սև անձրևը խղճի՝
և բռնություն իբրև, և իբրև ուժ,
դու՝ առաջին գոհ, դու՝ թիրախ վերջին,
այս աշխարհի կարգով վաղուց հաստված...

Քեզ էր տրված լինել ամենագոհ,
և այդ ցավից ոգել՝ քեզ էր տրված,
անոթ ամենատես, խոհ ամենագոր,
և այրվելով այրվել՝ քեզ էր տրված...

Եվ տեսնում եմ, ահա, այն ցուրտ միջնադարում
կայծակների անձրև և լույսերի հեղեղ,
խռովահույզ երկինք, դարը ծնող արյուն,
քեզնից է միայն սիրո, լույսի խուրճը հեղվում...

-Լ-

Ու թե լույս է եղել, երբեմնի լույս,
մեղմ, անարև, ծառախիտ ու տոչոր,
զգուշավոր մի լույս՝ հոգի այրող,
ո՛վ իմաստուն այրեր, հոգի տանջող
այդ շողերից հյուսած գոհարով ձեր
երգել եք դուք լռին, անմխիթար,
ծարավ հողի նման, երազածին...

Եվ այդ լույսի ճեղքի միջով,
կտրելով մի ողջ երկրի պատկեր,
ժլատ խոստումներով, մարմնահալած,
գարեհացի նշխար օրհներգելով,
վայելումի մեղա մեղանչելով
և անիմաստ մեղքի բեռ-բարձումով
երգել եք դուք երկիր մի ինքնամոռաց...

Շլացուցիչ սերը պահած խորքում,
ժլատ բառերի լուռ արանքում,
վարդ ու սոխակի ներդաշնությամբ,
բառ-թռչունների ծվլոցով
երգել եք գարունն այս երկրի,
գարունը շռայլ ու արնաներկ,
ինչպես վերջին խոստում և վերջին երգ...

Թալանված մարմնի ամեն գուրով
և Գողգոթայի սուրբ հավատով,
և Գողգոթայի շապիկ հագած,
սրի բերանին ընկած ծաղիկ,
անմռունչ, անտեր ու անաստված
երգել եք սերը և նոր աստված...

Իսկ աստվածն այդ՝ լուռ կաշառված,
պահել էր ձեզ լոկ դրա համար,
որ փառաբանող մեկը լինի,
որ հավատն իր պահի անշեջ,
պահի այն ավեր ու մոխրի մեջ,
և այդ հավատը չունենա վերջ,
և այդ հավատը՝ մորթված երկիր...

-Խ-

Ինչ ներշնչել էին այրերն հանճարեղ,
փոխվում էր, ասես, արյունն են փոխել,
աստվածայինը հանել էին հոգուց
և դարձրել էին սոսկ աստվածավախ...

Լեզուն դարձել էր բարբառի գերի,
լեզու, որ միայն լեզու չէր, մարմին,
լեզուն դարձել էր խղճուկ անթերի,
ոգին՝ կաղապար մեռած մարմնի...

Քծմանքը՝ դրոշ, թալանը՝ հիմն,
առ ու ծախս էր, ինչ պետական էր,
ով հանդգնում էր իր ազգից խոսել,
խարանում էին իբրև դավաճան...

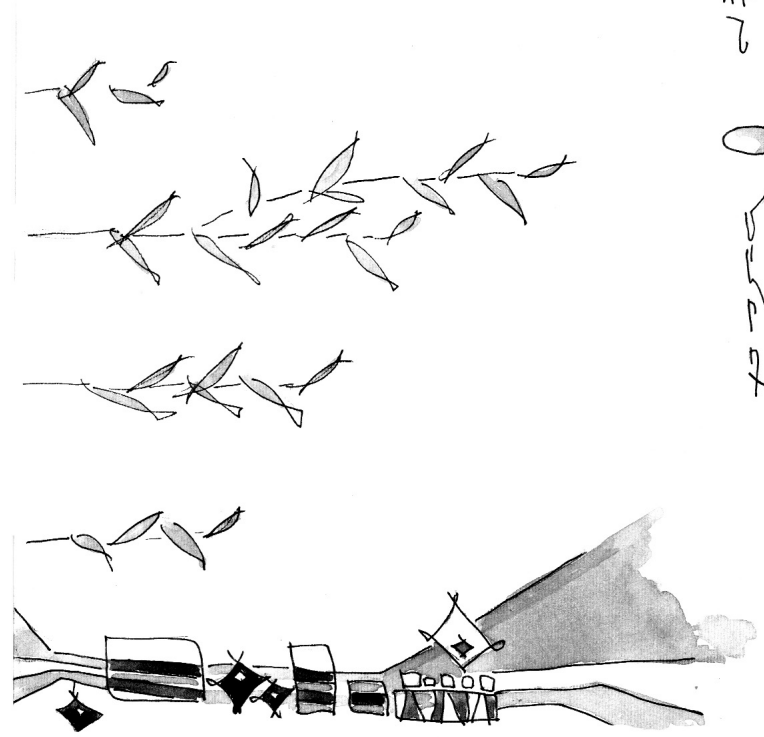
Մերը բառ էր՝ կամքից հալածված,
հայր ու մայր՝ օտար, հողը՝ կթու կով,
ինքնախարանման քուրճը՝ ապաստան,
դավաճանելը՝ նորընտիր պաշտոն...

Ամեն ինչ հանուն բաժան-բաժանի,
հանուն ամեն բան «սուրբ» մասնատումի,
ով օրենքից էր, նա՝ օրենքից դուրս,
դուրսն էր օրենքը, ներսը՝ վատնույնը...

Դռներն էին բաց, գերանը՝ փտած,
լույսն էր վարակված, սեղանը՝ անհիմք,
օտարն էր տերը, տերը՝ վտարված,
քիմքը՝ խաթարված, տերը՝ մոռացված...

-Ճ-

Չհասցրիր իմանալ, հանճարե՛ղ պոետ,
քանի երկիր մեզ համար դարձավ չարաղետ,
թե մարդկության օրրանում մարդ արարելիս
բումբերանգի օրենքով ինչն էր ետ գալիս...
Ինչ էր եղել մեր կյանքն այն հին օրերին,
երբ աստվածներն էին բարի, մոտ ու բարերար,
որտեղ չարին հարևան երեք հազար դար
կովում էին գոյության ու պատվի համար...
Պետություններ բարձրանում, ազգեր ու ցեղեր
մորթոտում էին իրար և հառնում նորից,
և ամեն մի ելնողի ցուրտ խաչմերուկում
մեր մարմինը՝ իբրև գոհ, արյունն էր ոթվում...
Եվ այն վերջին աստծո խաչվելուց առաջ,
որին իբրև սուրբ տիրոջ պիտի ընդունեինք,
որքա՛ն մորթված աստվածներ հեզ Բագարանում
առուտուրի առարկա դարձրին այնպես...
Գոնորի պես ապրեցինք մարդկության համար,
ողջ մարդկության աչքի դեմ, նրանից լկված,
մեկն աղի համն առավ, հազարը՝ լքեց,
ժպիտով լուռ հեզնեցին, ժպիտով անլուր...
Չհասցրիր իմանալ, հանճարե՛ղ պոետ,
քանի երկիր մեզ համար դարձավ չարաղետ,
թե մարդկության օրրանում մարդ արարելիս
բումբերանգի օրենքով ինչն էր ետ գալիս...

Handwritten text in a stylized script, possibly a mix of English and another language, including the words "water" and "O".

Արևն է ելնում լեռներից մեր պերճ,
խայտանքն է դողում ծաղիկների մեջ,
զուգվել են այգի, անտառ ու տնակ,
չորս կողմը կանաչ՝ բիլ երկնքի տակ:

Հովիկն է շոյում դեմքը աղջկա,
փսփսում խոսքեր անտառի մասին,
քամին առնում է բառերն աղջկա,
որ մի երգ հյուսի նոր գարնան մասին:

Գիշերն իջավ
համբույրի նման,
ու հովը ահով
շոյեց հյուսքերը ծառերի,
նեքին մի ահ
անցավ թափով խոտերի մեջ
ու երկյուղած ինքն իրենից՝
տազնապալի
փակվեց ծառի հաստ փշակում:

Լույսը բացվեց,
ու գիշերվա սարսափն հովի
քիչ-քիչ մարեց:

Արևն անգոր է,
դողում են անգոր վարդերը գունատ,
ալ է արևը,
ու ցուրտ են նրա խոսքերը վհատ...
Անուրջ վարդերի շշուկները գոց
տարածվում են լուռ
ու տալիս են բուրմունքով իրենց
լուսնե պաղ համբույր:

1965 թ.

Ծովերն հովերի բերանով մեղմիվ
շնչում էին մի կապույտ երագ,
լուսինը դալուկ ճոճվում էր խաղաղ
ծովի հայելում, որպես ջրահարս:

Լեռներն ամեհի սլացք էին քարե
և հույսի ադամանդե պատմեշ,
երկինքը՝ կապույտ տիեզերական ծով,
և հույլքն աստղերի՝ լուսի ջրվեժ:

ԱՇՈՒՆ

Եղեռնական մի երգ,
մի տխուր երգ՝ աշուն,
ցանկապատել միտքս,
խռովել է սիրտս:

Այսքան խազալ այս միրաժում,
փոքրիկ այգին կծկվել է վախից,
ու երկիրն է խուլ կաղկանձում,
և բառերը հեկեկանք են ուզում:

Եվ բառերը՝ արյան, կյանքի սովոր,
դարձած տխուր մի շարասյուն,
ամփոփվել են քամու թևերի տակ
ու մեռնում են անմիտ, աներագանք:

Յուրտն է վնգում, ահա, փողոցներում,
դեմքերը պաղ, օտար, անիրական
փաթաթվել են փափուկ մշուշներում՝
և՛ անծանոթ իրար, և՛ խելագար:

Չառացանք է, իրոք, աշունն այս պաղ,
փողոցները, մարդիկ լույս են մուրում,
և՛ այստեղ է պետք խարույկն արդար,
և՛ սեր, և՛ հավատ, և՛ հույսը վառ:

Իրիկնամուտ,
ամալը ամային ներկեց կապույտ,
կապույտ ներկվեցին ժայռերը բիրտ,
ալիքները կոհակ-կոհակ իջան ափ,
դեղնակտուց արփին թողեց վերջին շողը,
նավերը սև՝
իրենց ճերմակ առագաստով,
ծիծաղն ուսերին,
փետրատվեցին ծովի վրա:
Լուսինը վեր ելավ դանդաղ
արքայական մենաստանն իր,
մելանագույն ներկվեց տիեզերքն ամբողջ:

Նորից աշուն,
նորից մեզ,
նորից կարոտ ու կսկիծ,
անդամալի պաղ շշուկ,
չվերձանված լուռ թախիծ:

Մտվերներում ծառերի
դեռ մորմոքող երգի ձայն,
չոր ու պարզված ճյուղերի
աններդաշնակ հեկեկանք:

Նորից աշուն,
նորից մեզ,
ընկնող դեղնած թռչուններ,
չվերձանված խազ ու գիր,
կոմիտասյան կուց-կուց երգ:

Ճոճվում են ծառերը քամու կատակից,
 քամին նվագում է ինչ-որ ռոմանս,
 մեռնող տերևները շնչում են ինձ.
 - Մի տխրիր, ո՛վ մարդ, քանի դեռ կաս:
 Այսօրն ու վաղը, որպես թիվ, հաշիվ,
 կկորչեն գալիք ցնորքներից մեջ,
 և աշնան դալուկ համր երազին
 կրքոտ գարունը կբերի վերջ:
 Շուրջս գույգերը երագում են լուռ,
 քամին նվագում է ինչ-որ ռոմանս,
 ուզում են խենթացած բղավել.
 - Բնություն, նվագիր ինձ համար գեթ մի վախ:

Մրվել է ժայռի վրա
 քարայծր պոզերով սուր,
 գիշերը՝ ֆոնը նրա,
 լուսինը՝ կոտրած եղջյուր:
 Ու ծովն է ժայռը լիզում,
 թափելով աղը լեզվի,
 քարայծր սպառնում է
 պատռել կողը լուսնի:

Գնում է աշունը,
 նա մի տերև է հիմա,
 մենակ մնացած մի տերև,
 այսքան տխրություն ո՞վ է տվել նրան,
 տերև մի... մի ամբողջ աշուն:
 Այս աշունը մնում է իմ մեջ,
 և այս տերևը,
 հավատից կառչած,
 գնում է աշունն այս բոլորի նման՝
 դարձած մի տերև... մի աշուն:

Աշո՛ւն,
 անբա՛ռ աշուն,
 ուրիշ ես դու այստեղ՝
 փոքրիկ Երևանում:
 Երկու փոքրիկ պուրակ՝
 վրձնի դեղին գույնով,
 երկու փոքրիկ ճամփա՝
 անգույն տերևներով,
 երկու փոքրիկ կածան
 ու մի փոքրիկ քամի,
 երկու փոքրիկ գույգեր՝
 երազների կայմին,
 ու հեռուներ անծայր,
 ու համրացած մի սար,
 կապո՛ւյտ, կապո՛ւյտ, կապո՛ւյտ
 մշուշի մեջ անծայր:
 Աշո՛ւն,
 դեղին աշուն,
 աշո՛ւն, հա՛մր աշուն,
 ուրիշ ես դու այստեղ՝
 փոքրիկ Երևանում:

Կապույտ տերևներ թափվեցին,
 ու ճերմակ ծառերը լաց եղան,
 գունատ արագիլներ հայտնվեցին՝
 տեսլացած հրաշք ճերմակից:
 Գարունն այս եղավ շքեղ,
 հողը հավատով շնչեց,
 ու կապույտ ձվիկներ հայտնվեցին
 ճերմակ ծառերի վրա:
 Ու արևը լուռ հեկեկաց՝
 սև բծեր տեսնելով իր վրա,
 ու կապույտ ծիլեր արձակեց
 ճերմակ ծառերի վրա:

Լուսայգը փռել է թևերը,
որպես քնարը անտառի,
կոպերին դողում է արևը,
անտառը նիրհել է լռին:

Լռությունն անհուն, անտարած,
լուսայգի լարերով կապույտ,
շշնջում է շուրթերով կամաց
լուսացող մեղեդի մի լուրթ:

Ու քամին, որպես չար մի բանբեր,
պոկում է դեղինը հատ-հատ,
դողում է լուսայգը անհամբեր
ու դառնում և՛ արցունք, և՛ կատակ:

Մեղեդի՛, մեղեդի՛, մեղեդի՛,
նիրվանա՛, նիրվանա՛ կապույտ,
ու բացվող լուսայգի շուրթերին
մեռնում է իրիկունը հոգուդ:

Լուսինը սարը ելավ,
իրիկունն իջավ հանդ, ձոր,
սրտումս կցկտուր մի ցավ՝
մնացի յարիս հնձվոր:

Արտերը՝ լավ ու մարջան,
կայակներ կուտան կոհակ,
լուսինը թիկնեց սարին,
մութն իջավ ճամփին մենակ:

Լուսինը ձորը սահեց,
արտերը՝ մրմունջ ու հուշ,
մութն իջավ, ճամփեն փակեց,
հովերը՝ ցնորք ու հուշ:

ԳԱՐՈՒՆ Է, ԳԱՐՈՒՆ

Քարերի տակ վեճ է բացվել ծիլ ու ծաղկի,
մահվան վեճ է ու տարերքի,
արեգակի մի փոքրիկ շող, մի գոլ շշուկ,
ծաղկի բույլը պիտի պայթի...

Օղը ցավ է ու երկունք է ապրում կրկին,
տաք մարմինները թայրտում են անջուր օդում,
ինչպես ծովում պատերին է զարկվում ձուկը,
արծվի թևը գրնգում է սահմանների երկաթներից...

Արթնանում են քաղաք ու գյուղ,
ճամփաներն են ելնում ոտքի,
հրանոթներն ինքնակամ
պատրաստվում են համազարկի...

Եվ պայթյունով բողբոջների
հասկանում են հազար անգամ,
որ զարունն է տերը երկրի,
և սիրուց է սիրտն արնաքամ...

Ճշա՛, արև՛ ու որոտա՛
և շանթերով արևախուրձ
այրիք ամեն դուռ ու փական
և սահմանները երկաթակուռ...

Բռնակալի դուռը կոտրիր,
այրիք զենքերը հսկաների,
ինքնակոչի հնձանները
դարձրու ավեր, դարձրու մոխիր...

Ծովին պատնեշ հարկավոր չէ,
լույսին՝ վանդակ, ծաղկին՝ թևեր,
զինվորներին անհիշատակ՝
բռնաբարված գերեզմաններ...

Քարերի տակ վեճ է բացվել ծիլ ու ծաղկի,
մահվան վեճ է ու տարերքի,
արեգակի մի փոքրիկ շող, մի գոլ շշուկ,
ծաղկի բույրը պիտի պայթի:

Հանկարծ կարմրեց երկինքը կապույտ,
կապույտ երկինքը կարմրեց հանկարծ,
լեռները կարմիր կապեցին հանկարծ,
ջրվեժներ երկինք խոյացան հանկարծ,
ծվարեցին ամպի քուլաներն արնոտ,
լեռները պարիսպ կապեցին ծովին,
հանկարծ թուլացավ կուրծքը լեռների.
- Բռնեցե՛ք,- հորդաց ծովը արևի:

Ինչ-որ ծիծաղելի մի բան է կատարվել,
անշուշտ, հորինվածք մի սուտ,
բարձրացել է աշնան խաչմերուկում բանուկ
մի վիթխարի արձան՝ Դոն Զիշոտ:
Թրատում է դեղին տերևներն աշնան,
Ռոսինանտն է վարգում մի աջ, մի ձախ,
քրքջում են մարդիկ պատահարից այս մառ,
պատշգամբները ծիծաղում են լիաթոք:
Տերևները գունեղ պար են բռնել մահվան
ու թափվում են անսուգ, անբողոք,
ու կռվում է ինքը՝ Դոն Զիշոտը նույն,
հագին նույն գրահը, գլխին՝ լազան:
Ամբոխը հռհռում է, տեսիլ է դյութական,
վախենում է ցնդի միրաժն այս,
ասպետը կռվում է արյունաքամ,
վերքերը՝ տերևներ կարմիր:
Ինչ-որ ծիծաղելի մի բան է կատարվել,
անշուշտ, հորինվածք մի սուտ,
բարձրացել է աշնան խաչմերուկում բանուկ
մի վիթխարի արձան՝ Դոն Զիշոտ:

Աշնան խոր լռության մեջ
կաղնիներն իրենց
պտուղները թափեցին,
քամին ծածկեց նրանց
տերևակույտով:
Կաղնիները ապրում են
երկար,
իրենց հաստ մաշկի
լռության հաշվին:

Աշունը նորից
փռել է դեղին,
բռնկվել է ողջ
աշնան ծառուղին:
Մթի մեջ հատ-հատ,
որպես մերկ ջահեր,
վառվում են դեղին
ծառերը ջահել:
Ու տոն է նորից,
աշունքվա հանդես,
նոր ծես է թնդում
Երևանում ծեր:
Բարդիները լուռ
թամբվել են վաղուց,
քամին քշում է
ջահերը այգուց:
Միայն գույգերն են
թաղված մշուշում,
հարսանքահանդես
աշնան հետ խշշում...
Աշունը նորից
վառել է դեղին,
բռնկվել է ողջ
աշնան ծառուղին:

Աշուն,
ինչպես երգեմ
տխրությունդ դալուկ,
մայրամուտիդ անբոց
հեկեկանքը չոր,
երազներիդ անդարձ
տեսիլները քարե
և վարդերիդ փշե
գերեզմանները բաց:
Երկինքը՝ թոն ու թաց,
հողը՝ խոնավ ու հեգ,
արտ տանող ճամփի
կուրծքը՝ ողորկ,
ու պարտեզում մեռնող
թել-թել ոսկեերիզ
տերևներ բազում,
բյուրալեզու:
Աշուն,
ինչպես երգեմ
տխրությունդ դալուկ...

Ոսկեծիլ ծառերն այս առավոտ
թափեցին տերևներ ոսկեթել,
աշունը թխպակալ ու նոթոտ
արտասավեց տխրալուր բեյթեր:
Ծառերը մի վերջին անգամ
ձգվեցին արևն անարև,
աշունը դողողաց, հանգավ՝
փռելով ստվերներ թեթև:

Աշուն է
դեղնած, դողուն,
տերևները թույլ ու դեղին,
տենդագին
ծածկել են մերկ ծառուղին:

Դողում է աշունը ուշ,
աշուն է, մարող աշուն,
ծառերը մերկ ու դողուն
շշնջում են ցնորք ու հուշ...

Անբառ ու անողորմ,
ցրտահար՝ որպես սև հույս,
հեկեկում, պատմում է պաղ
զառամած պատրանքը կույս:

Աշուն է
անել, անդուռ,
անհաղորդ ու անհավատ,
քրթմնջող ու ծաղրամիտ,
աշուն է դեղնած, վիատ:

Աշուն է
անհյուրընկալ,
անբերրի ու անպտուղ,
անհույս է, մահվան շրշյուն,
աշուն է կրակամար...

Ոսկեվառ ու ոսկեհուռ
երկիրը կքել է լուռ,
երկիրը՝ կքած շան պես,
աշուն է, ցնորք բուռ-բուռ...

Աշուն է,
հրթիռ ու հիռ,
մելանխոլ ու մարմրած,
աշուն է, քնքուշ իմ քոյր,
կրակը սրտում թաղած:
1965 թ.

Էլի ձմեռ ու էլի ցուրտ,
դրսում բարակ ձյուն է մաղում,
ու ես նորից վառարանի
ջերմին մոտիկ,
փախած սրված ականջներից՝
հին օրերի թելն եմ մանում:

Շշուկներից, բարակիրան խոստումներից,
շիկնանքներից,
չբարձրացրած, բայց կուսացնող
մեղմ խոսքերից,
տաք աչքերից,
փակ շուրթերից թել եմ քաշում
ու լռակյաց,
վառարանի շուրթին մոտիկ,
գործում եմ իմ նոր երազը:

Ի՞նչ նոր երազ,
հազար անգամ մտածել եմ,
մտերմացել ու հեռացել:
Հազար անգամ ընտելացել,
խռովել եմ:
Թելն եմ քաշում հին օրերի,
ու ձյունը մեղմ փաթիլվում է,
կուտակվում է իմ կողերին,
կրծքի, ապա իմ աչքերի, դեմքի վրա:

Փաթիլվում է ձյունը մեղմիվ,
երազներն են առնում թևեր,
ու վերևում, աստղերի մոտ
գծվում սերս՝ հուր աչքերով,
անթարթ, անբառ,
մթից, լույսից, ձյունից համառ:
Էլի ձմեռ ու էլի ցուրտ:

ՁՅՈՒՆ, ՁՅՈՒՆ, ՁՅՈՒՆ

Պատուհանիս տակ՝
ձյուն թագավորական
և արքայական լաց,
պատուհանիս տակ՝
ճերմակ, ճերմակ, ճերմակ
երազների վերմակ:
Երկար, անդարձ գիշեր
մի տեսլացած ճամփորդ
հոգիների խաղաղ
ձյունափոշում:
Նվագում է մեկը
սառցե քնարը իր,
սառցե մատներով իր
ձյունատեսիլ:
Պատուհանիս տակ՝
ճերմակ, ճերմակ, ճերմակ
աղքատության վերմակ,
պատուհանիս տակ՝
ձյուն թագավորական
և արքայական լաց:

Վերջին աշուն, վերջին տերև, վերջին սեր,
լքված բառեր, ապակու դեմ գուր հույսեր,
ու նվազներ, ու նվազներ ոսկեհատ՝
պատուհանի ապակու դեմ հուսահատ:

Քայլող ծառեր, քայլող այգի, քայլող երգ,
քայլող նեղիկ, փոքրիկ, փոքրիկ արահետ,
ու հեկեկոց ապակու դեմ վաղորդյան,
հրաժեշտի, ամոքումի ու լքման:

Ու լուսնահար, մի կապտաթույր առավոտ,
նեղիկ, նեղիկ, լույսի նեղիկ արահետ,
հոգին տանող ծանր ու նեղ մի կաժան,
վերջին աշուն, վերջին տերև, վերջին սեր...

Մազերդ թափվել է ուտերիդ,
աշուն է, խռոված իմ սեր,
քամի է ու դավ է, ու ցուրտ՝
վարսերիդ, խելահան իմ սեր:

Փողոցում՝ տերևներ ոսկեհատ,
ու լքված ոտնահետք, ու գարուն,
այն ո՞վ է պատմում հուշերը,
հուշերս այն ո՞վ է քրքրում:

Միրելի՛ս, գնում ես մոլորված,
բայց ինչքան հոգնած ես ու մռայլ,
աշունը փռվել է ուտերիդ,
աշուն է... ոսկեհատ... ոսկերեր...

Ելնեմ, ընկնեմ ճամփա
այս աշունքվա միջով,
գնամ, ինչքան որ կա,
գնամ ճամփով աշնան:

Թափվեն սերերն իմ սուրբ
մազերիս ու դեմքիս,
խաբվեն լքմամբ նորից,
խնդամ ու լամ էլի:

Նվագներով ծնծղա
թափեմ արցուքն իմ տաք,
թող անձրևը լվա
հեկեկոցը մենակ:

Չասեմ բարև ու բառ,
չընկնի տերև իզուր,
անցնեմ չանցած ճամփա
այս աշունքվա միջով:

ՆՈՐ ԱՇՈՒՆ

Երկու ձեռքեր են օդի մեջ այրվում,
որպես գունագարդ հրավառություն,
հավատարմության ու ցավի միջից
փայտի ճայթճայթյուն ու հոգեհանգիստ:

Օդը խտացել՝ մի քարե արձան,
երկինքը բարակ իրանն է ճկում,
արևը ապշել, գալարվում է ցած,
քամին տերևին շունչ է ներարկում:

Եվ ծեր աղոթքն է հողի թաց գուղձից
բարակ ու անտես երկինք բարձրանում,
աղոթքը ինչ է՝ մի փոքրիկ հանգիստ,
որ երկնքին է լուռ ապավինում:

Այսպես կարող է ամեն ինչ կորչել,
մատնվել ամեն ինչ հուսահատության,
օրհնիր, ծե՛ր արև, օրհնիր, ծե՛ր երկինք,
կորչում է հույսը հավատարմության:

Աշունը ինքը՝ փորձության մի քար,
և բնական է վախճանը հոգու,
արև՛, աստվա՛ծ իմ, դու միակ սատար,
մի կործանիր դու քնարը գոյության:

Ջարթնիր և կանգնիր, և ժպտա նորից,
երկնքից է մեր հավատը անշեջ,
աշնան խարույկը, հավատի պես քար,
տրտում խոսքերից կարող է սառչել:

Չյունը հյուսել է փողոց,
տանիքներ ու ծառեր,
ձյունը հյուսել է սրբոց
խոստումներ ու բառեր,
ձյունը հյուսել է և քեզ,
դու՝ փաթիլե աշխարհ,
ձյունը հյուսել է և ինձ,
կարոտ, և՛ սեր, և՛ իղձ:
Չյունը հյուսել է երկինք,
ձյունը հյուսել է դաշտեր
ու հեքիաթե մի գիրք
փռել երկնե-երկիր:
Նկարել է հենց նա
իմ երազը անկիրք,
որ ճերմակով այդ ջինջ
իջնի սերս երկիր:
Չյունը հյուսել է փողոց,
տանիքներ ու ծառեր,
ձյունը հյուսել է սրբոց,
խոստումներ ու բառեր:
1973 թ.

Ժայռը թիկնել է ծերունու նման,
արևն օրհնանք է վերից մաղում,
խենթ ալիքները թռռների նման
լցվում են պապի գիրկն ու խաղում:
Ժայռը ցնցվում է՝ բերկրանքով արբած,
հատակն է սուզվում ծով անուրջների,
ու ալիքների շուրջպարով տարված,
փրփուրն է խմում մարմար ջրերի:

Այս աշունը
բանաստեղծուհի էր,
շռայլ վաճառական,
հոգնած մի հարբեցող:
Նա թողեց գույնզգույն
բանաստեղծություն,
ոսկեդրամներ
և մի փոքրիկ ողբերգություն:
Մենք հեռացանք նրանից՝
մեր մեջ սպանելով մի վարժված
տխրություն,
մի բնանկար
և մի սեր:
Ու փոքրացավ ամեն ինչ,
տխրությունը
և հեռու հեռվում ձեռքը մեզ
պարզած
մեր սիրո նկարը:
Այս աշունը անցավ տխրությամբ,
ցնցոտիավոր
մի բանաստեղծուհու նման:

Պահ է լինում այնպես մոլոր, այնպես լուռ,
սրտիս հետ եմ գրույց անում գիշերով,
շշուկներիդ ձայնն է հասնում ինձ տխուր,
ու ապրում եմ նոր արթնացած հուշերով:

Արտասվում եմ աստղերն, ասես, երկնքից,
ու այնպես է հոգիս այսօր հեղեղված,
որ երկինքը սև աչք թվաց իմ աչքին,
լուսինն ասես արցունք մի բյուրեղյա:

ՏԱՂ ԱՌԱՎՈՏԻ

Առավոտյան մեռնում է գիշերը,
 և հոգնություն կա թռչունների թևին,
 ծաղիկները լուսնոտ օրորվում են
 և բացում աչիկները անկիրք արեգակին:
 Եվ անկողնում արթնացած աղջիկների նման
 ծովը օրորում է մի հոգնած մեղեդի,
 արեգակի ուսին մեռած գիշերը
 օրհնություն է կարդում բացվող առավոտին:
 Ծառերը տրորում են սաղարթները փարթամ
 և հոգնած երգեր մեներգում կաղնուն,
 թռչունների պազշոտ ջերմությունը
 ավետում է բարի ու ջերմիկ առավոտ:
 Հույսը ուսն առած աղջիկն այն կաճանի
 շտապում է ձուլվել թռչունների երգին
 ու սափորը ուսին՝ գողտրիկ մի տրտմությամբ
 կանգնած շշջում է հոսող առավոտին:
 Տեսիլքների ճերմակ, անվերջ կաճաններով
 սերմնացանի գունատ ուրվականն է սահում,
 օրը երգ է դառնում, աղջիկը՝ թռչուն ճերմակ,
 և արեգակը՝ առավոտ լուստ:

Գարուն է, գարուն,
 իսկը դասական,
 ոչ աղմուկ, ոչ կանչ:
 Ծաղիկը ցավից տնքում է, հևում,
 ձյունը ամոթից գլուխն է պահում,
 լաչակներն հանել են ծառերը մայթի,
 երկնից կառչել թփերը վայրի,
 լուռ ծիծաղ, լուռ կանչ,
 գարուն է, գարուն,
 իսկը դասական:

Ծիծեռները, ահա, օղբ թրատում,
 մրջյունները մեղմիվ խոտն են հոտոտում,
 բռնվել են ողջ երկինք ու երկիր,
 մահ է և ցավ է,
 տնքոց ու պայթյուն,
 անգեմ պատերազմ,
 ծնունդ ու մահ,
 գարուն է, գարուն,
 իսկը դասական:

Եվ դու կանգնել ես,
 և ես կանգնած եմ
 քո ու գարնան մեջ,
 ոչ կռիվ, ոչ վեճ:
 Ծնունդ է ապրում ամեն արարած,
 և՛ ծիւ, և՛ ծաղիկ, և՛ ամպի շողիկ,
 և՛ գարնան հովիկ,
 ի՞նչ խլրտոց է,
 ի՞նչ իրարանցում:

Սպիներն իմ փափկել են, իմ սե՛ր,
 ես չեմ հանդգնի արևից խոսել,
 ես էլ չեմ խոսի,

իսկ դու խոսում ես,
 իսկ դու, անիրավ,
 իսկ դու առել ես գարունը քո մեջ,
 լուռ ցավեր, լուռ կանչ,
 իսկը դասական,
 պատերազմ ու վեճ:

Մազերդ թել-թել, ձմեռվա քնից,
 ձմեռվա քնից ելել են, ելել
 աչքերդ ծավի,
 ծիծաղդ ծավի,
 ձմռան ցրտերից փախել են, փախել,
 հողի պես ձգվել,
 ծառի պես ճկվել,
 ճկվել ես, կանգնել:
 Դասակա՛ն գարուն,
 դասակա՛ն իմ սեր:

Ուզում ես, որ ես հողը համբուրեմ,
 փաթաթվեմ մնամ մայրենու քնին,
 անձրևի տեղակ, ամպ ու շամբի հետ
 ծննդի խոսքեր մրմնջամ հողին,
 իսկը դասական:

Դու, որ այդ գիտես,
 բայց ես, սիրելիս,
 թող որ հիանամ,
 թող խաբվեմ-մնամ,
 թող արբեմ մի քիչ,
 նախ գարնան այս լուռ
 դասական ճիչով,
 հողի տակ ապրող
 անցած գարունքի քնած ծաղկունքի
 խտացրած բույրով,
 մանկան աչքերում արարվող լույսով,

մարմինը ճկող ծաղիկ ու բույսով,
 հետո, և հետո, և անվերապահ
 քո և միայն քո
 դասական ու միշտ
 հավերժող լույսով:
 Իմ նորեկ գարուն,
 նորացող իմ սեր:

ՍԵՎԱԹՈՒՅՐ ՎԱՐԴ

Վարդ սևաթույր, հրապուրիչ,
 որոգայթի լուսե պատկեր,
 տագնապներ կան քո աչքերում,
 քո թերթերում՝ լույսի ծալքեր...

Շամիրամի դու նոր դուստր,
 Աստծու դեմքին ժպտացող հարս,
 հրե դուստր, հրե պարան,
 փշերի մեջ փակված տապան...

Հմայումի դու մութ գիշեր,
 խոցված դու սեր՝ միշտ անհագուրդ,
 քո թերթերը վառվող շուրթեր,
 և երագդ՝ գիշերներ մութ...

Վարդ հմայող, հրապուրիչ,
 գիշերների անուշ երագ,
 աստվածուհի դու սևաթույր,
 չարի ձեռքով երկրում ծնված...

1991 թ.

Ծառն այնպես է թափում տերևները,
ինչպես աղջիկը՝ զգեստն իրեն նեղող,
աշունը գալիս է անթել զանգակներով,
ու սերն է թաքուն հավում աղջնակին:

Ու սիրահար աղջիկները տխրում են աշնանը,
ու թախծոտ երգեր են նվագում սրտում,
այդպես նվում է ջութակը մենակյաց,
երբ տերը մեռնում է անել անապատում:

Բայց սերը ունի պատասխանը սիրո,
աղջիկը հորինում է գարուն և նոր սեր,
ու տերևները բացում են շրթունքները,
ու աղջիկները հագնում են նոր զգեստներ:

Աշունը տխրությունն է սիրահարների,
գարունը՝ հեքիաթը կրկնվող:

Բարակ ձյուն եկավ,
բարակ անձրև,
սարերը շուռ եկան
գարնանաձև:
Ծաղիկներ ելան
սարերն ի վեր,
առուններն անուշ
առան թևեր:
Օղն աղմկեց
թռչնանկար,
զմբուխտով ծաղկեց
ամեն մի քար:
Ու հոսեց երգը
մեղմիվ ու պարզ,
աղջիկը հև առավ,
դարձավ երագ:

Քեզ ի՞նչ եղավ,
դե, օրորա, խոսի՛ր, խոսի՛ր,
ի՞նչ ես լքել տուն ու այգի,
ծիծեռնակին բնից խելե,
աշունն առել ոտքերիդ տակ,
գլխիդ կապույտ լաչակ փռել,
նստել քանդված էդ պատի տակ,
եղբան սիրուն, եղբան մենակ,
դեմդ դրել հին տաղարան,
աչքերդ՝ բոց, սիրտդ՝ ելման,
սերդ՝ հույզով,
էլի նորի՞ց «Դ-լե յաման» ...
Վեր կաց, Շուշո՛,
վեր կաց, նագով,
վեր, պար պարենք իրար սագող,
վեր, շորորա, դե, օրորա,
թափիր շողեր,
թափ տուր թևեր,
բարակիրան, ցող ու դողեր,
աման, յաման,
հերիք եղպես,
թափ տուր մի քեզ,
«նագո՛վ աղջիկ»
դե, օրորա,
եղբան բարակ, եղբան թեթև,
այ քեզ պատրանք աչքի առաջ,
դե, որոտա.
գարկիր գետին,
ցրիր մշուշը,
մեջքիդ գոտին պնդիր, անո՛ւշ,
«Էս ինչ գուլում աշխարհ է»
եղպես, ամուր,
թունդ տուր, գոռա,

... աչքերը սև,
 մազերը ձիգ,
 մեջքը բարակ,
 դեմքը լուսե,
 «Լուսնակ գիշեր»,
 «Լուսնակն անուշ»,
 չէ՛, չես կարող, Շուշո չկա,
 վեր կաց, իմ սե՛ր,
 քնից էդ խոր,
 առնենք արև, ծովեր ու հով,
 առնենք սերերն էն արևկող,
 առնեն՝ ես քեզ,
 փախցնեն՝ ես քեզ հին գրքերից,
 լքված իմ որբ Գ-առնո սրբից,
 անցնենք սարով մախմուր կանաչ,
 ոտքդ կամաց,
 քար է, ա՛յ խենթ,
 ա՛յ քեզ կարոտ,
 ա՛յ քեզ շողեր,
 ա՛յ քեզ Շուշո,
 էս ի՞նչ դավ է,
 կամաց, աղջի՛,
 կամաց, հուրհե՛ր,
 ... մարմինը՝ բոց,
 թևերը գոց՝
 լիքը ցավեր,
 աչքերը սև՝
 բեկված լույսից,
 մազեր թել-թել՝
 փռված ուսին,
 էլ ի՞նչ գոտի ու պարեգոտ,
 ի՛նչ գուլպաներ,
 ոտքերը բոթ
 զարկվում հողին, քարին, ցողին,

արև գունա, ծնծղա արև,
 կարմիր, կապույտ, չկա վերև,
 վերը՝ մշուշ, կարմիր ու որբ,
 վերը՝ ապշանք, անտեր աստված,
 որ մոլորվել էս խենթ պարից
 ու հավիում է սուրբ հաճույքից:

Ու ի՞նչ պար է,
 ա՛յ քեզ պատրանք,
 ա՛յ քեզ գգվանք ու հալածանք,
 ա՛յ քեզ կարոտ, այ քեզ սիրերգ,
 ա՛յ քեզ տաղեր, այ քեզ պարերգ,
 լուսին, արև խառնվել իրար,
 ի՛նչ զարթոնք է, էս ինչ նկար,
 քող է իջել ոտքից գլուխ,
 ճերմակ մի քող, ճերմակ փրփուր,
 ու հուր աչքեր, ծխող մի բոց,
 մազերը՝ թել, աչքերը՝ գոց,
 մազանքը՝ հուր, մարմինը՝ հույզ,
 թեթև, ծանր, դրախտի լույս:

Կապույտ երեկոն իջել է պարտեզ,
 անուրջ սոսյուն է տարածվել չորս դին,
 ես քարացել եմ՝ լույս արձան որպես,
 մարմնացած՝ թռչող ծաղկանց երգին:
 Լուսինն ամոթխած, կապույտ շղարշով
 ծածկել է ուզում դեմքը կուսական,
 լոկ բնությունն է սրտի դողանջով
 մեր ամուսնության ամոթխած վկան:
 1965 թ.

ՀԱՅ ԿԻՆԸ

Անեծքի նման կախվել է դեմքիս,
չի թողնում ապրեմ.
մայրը թաղել է որդուն մի նուճար,
խելագարվել է:

Գերեզմանոցը դարձել է սուրբ տուն,
չկա վերադարձ,
աղջիկը կռթնած պաղ պատուհանին,
սպասում է նրան:

Մագերն է քանդում սև, գիսախոշիվ,
հայելին վկա,
օրեր են անցնում, տարիներ՝ տամուկ,
հերոսը չկա:

Ժամանակը հեզ թռչում է, վարգում
գիշեր ու ցերեկ,
ամեն ինչ այնպես հրաշք, գեղեցիկ,
թվում էր երեկ:

Պատուհանի դեմ գիսերը խոշիվ
դարձել են ճերմակ,
պաղ ապակու հետ խոսքեր են ձուլվում.
- Ու՞ր ես, իմ միակ:

Գերեզմանոցում սև բույի նման
թևերը արնոտ
մի թռչուն է լուռ զարկվում սև քարին՝
հավերժ վիրավոր:

ՕՐԱՏՈՐԻԱ

Երբ ոտք դրի կառքը այդ հին
և հենվեցի բարձին փափուկ,
ձիերը զիլ խրխնջացին
իրենց հատուկ խոսք-խորհուրդով...

Երեք ձիերը գեղանի
ծափ տվեցին ու սլացան
ես հասկացա, որ դրախտին
մոտենում ենք մենք ակամա...

Ոսկերիզ կառքն է շողում
արևի տակ հնամենի,
դաշտերն անծայր կուլ են գնում
վազքի առաջ մեր ամեհի...

Հենվել է նա փափուկ բարձին՝
Կլեոպատրա թագուհու պես,
և ես՝ արքա Արայի պես,
մոռացել եմ Շամիրամին...

Ոչ մի սուլթան Արևելքի
չունի նման զարդ պալատում,
ոչ իմաստուն հնդիկ Գանդին՝
էությունն այս իր ուղեղում...

Գեղեցիկը և խոկն արդար
ամփոփված են նրա հոգում,
թագավոր եմ և գահը իմ
մատնել եմ խղ այս տարերքին...

Աչքերի մեջ նրա մեղստ
էությունս է անծայրածիր,
և բառերը տաք ու քնկոտ՝
ճորտեր ճապուկ ու սլացիկ...

Նա ինձ պատմում է մանկացած,
և խոսքը այդ գորովագութ
տանում է ինձ դրախտը այն,
որից Ադամն է արբեցած...

Տրտում են սեզ ու ծաղիկ,
ուռչում է կուրծքը ձիերի,
ապարանքը մեզ սպասող
անհամբեր է ինձնից հիմի...

Կառապանը զույգ պոզերով,
գլխին դրած կապույտ թասակ,
շշնջում է սուրբ ձիերին.
- Դե սլացեք, արագ, արագ...

Կտամ վարսակ մարգարիտով,
կմրափեք սեզերի մեջ,
և ձիական ամեն պատրանք
կկատարեն այսօրվա մեջ...

ԶԱՐԹՆԻՐ, ԻՄ ՄԵՐ

Վայրի մի սեր,
մման գարնան վայրի վարդի,
ակոս-ակոս բացված հույսեր՝
երազների ու կարոտի,
և դու, ահա, հայտնվում ես
մի հրաշքով,
և ես, ահա, քո հրաշքով
լուսավորվում...

Ռտաբոբիկ
քայլում ես դու շաղ ու շողով՝
ծաղիկները ու խոտերը տրորելով,
ու հայացքդ քարանձավին,
ինչպես հայացքն Աստղիկի՝
սիրո պահին:

Դու գնում ես,
ու ես, ահա, գալիս եմ քո ոտնահետքով,
և քարերի սրությունը
ինձ ծունկի է բերում հաճախ,
բայց քայլվածքդ՝ նազանքի ծով,
ինձ չի թողնում մնամ գետնին...

Ու շրջվում եմ ու նայում ետ,
դու քայլում ես քարանձավի քո լռությամբ,
ու չգիտեմ՝ կհասնե՞մ քեզ,
թե ինձ այդպես ցած կբերի
հոգնությունը քո նազանքի:

Հիմա արդեն չես երևում,
ճապուկ ցատկով սահեցիր ներս,
դու՝ քարանձավ, քարանձավի լռության մեջ,
և ես արդեն նոր ուժ առած,
և քո վառած ոտնահետքով
գալիս եմ քեզ...

- Դու ինձանից չե՞ս ամաչում,-
ի պատասխան իմ հարցումի
զլուխն է նա ժխտող ճոճում...
Ու ճոճվում է մարմինը իր
մի հին ցավից,
որից միայն աստվածները չեն ամաչում...

Մերկ է մարմինը կուսական
(և խոսքերը՝ երգ երգոց),
որի ճկուն նվաղումից քարանձավը՝ իբրև վկա,
հափռվում է շշուռների անդրադարձից...

Քարանձավում Վեներան է ննջում, ահա,
մի լուռ աստղ թրթռում է խղճակատին,
և անձրևը հիմա, անշուշտ, կորոտա,
և պատկերը նույնն է, ինչպես մեր երագում:

Մանկաժպիտ իր հայացքում
ակոս-ակոս լույսն է բացվում,
և հնչում է քարանձավում
արձագանքը լույս-թրթռուն:

Այս ամենը, այո՛, այնպես,
ինչպես գիտենք հեքիաթներում,
բայց շարժվում են թևերը, տե՛ս,
և նա ինձ իր մոտ է կանչում:

Այս մերկությամբ և մեղկությամբ այս լուսավոր,
այո՛, միայն տառապել են քրմերն արդեն,
որոնց աչքերը սև ու խոհուն
ճիշտ նման էին քարանձավի մթությանը:

Եվ Աստղիկը չի ամաչել
սևությունից նրանց լուսե,
որովհետև աչքերը այդ քող են դարձել
ամոքումի ու ամոթի մերկությանը:

- Աստղի՛կ, իմ սե՛ր, նույնն են, ահա, իմ աչքերը,
իսկ դու չկաս,
ես պատռել եմ քողերն ամեն կեղծ ու մոլոր
և մշուշը՝ քեզ բոլորող,
և աչքերս՝ անապատի շեկ առյուծի,
զամել անթարթ արեգակին:

Մի՞թե սուտ է և կամ թե մի
շինձու լեզենդ, հորինվածք է
գոյությունդ,
նման հազար երագների,
որից միայն պատանին է քրտնաթոր
զարթնում հանկարծ
և անկողնում լալեկոծվող,
հուսախաբված ամփոփվում է քնի մեջ խոր...

Լեզենդների կործանումը
կկործանի, անշուշտ, և մեզ,
որովհետև առօրեական խոսք-գրույցից
և գրույցից առօրեական
չեն ծնվելու ոչ աստվածներ և
ոչ էլ սեր աստվածային...
Այնպես ուզում եմ խոր քնել:

ՁԵՋ, ԱՆՃԱՆՈԹՈՒՀԻ՛

Ձեր աչքերում երկինքներ կան,
արևներ կան չիրդեհված,
օվկիաններ կան, առագաստներ,
մակույկներ կան ալեկոծված,
հավատի մեծ լուսիններ կան,
կարապներ կան լուսաթռչիչք,
և հինավուրց երազներ կան
ասպետների սուրբ ձեռքերին,
ու հավատի խոստումներ կան՝
կարոտների կայմին գամված:
Ձեր աչքերում խոստումներ կան,
լուռ երազներ՝ չվերձանված,
ձեր աչքերում թռչուններ կան,
սպասումի երգը պահած,
ու հավքեր կան հազարանուն,
հազարամութ, խորհրդապաշտ,
ու ձեռքերում կանթեղներ կան
երազակույ, լուռ մթամած,
ու զանգեր կան առավոտի՝
արշալույսին լուռ հեկեկող:
Ձեր աչքերում մատույցներ կան
նավակներին ի հատուցում,
չվերձանված ձեր աչքերում
թռչուններ կան խելագարված:

Քեզի եկա՝ իբրև ուխտավոր մի հոգնած...

Դ. Վարուժան

Լսու՞մ ես, վեր կաց,
զնա և ասա նրան.
- Աշունը ուշաթափ է արդեն,
հարկավոր է խոսել,
լռությունը շատ է,
հարկավոր են բառեր գունեղ:

Աշխարհը աշնան
երգ է դարձել,
լսու՞մ ես, շտապել է պետք,
մահաբեր աշունը
խախտել է ամեն բան,
և ցուրտ է, և մերկ է, և տխուր:

Դու նրան պատմիր,
թե ինչպես է օրը,
գարնան օրը վարարում գունեղ,
հոտը սար է ելնում,
հոտը ձգվում է վեր,
դեպի ծաղիկը կարմիր,
արնաներկ:

Ասա, որ սարերում
ծաղիկներ կան աշնան՝
բռնկված կարմիր բոցով,
ասա, որ այնտեղ կարմիր է ամեն բան,
որ ցողն է լոկ ճերմակ՝ ոնց փաթիլ:

Ասա, որ արեգակը փայլում է սիրակեզ
և տապ է վար թափում շուրթերից,
ծաղիկներն այնտեղ սիրո պար են բռնել
ու երգում են հրկեզ-հրկեզ:

Տե՛ս, վերջին տերևը
հիմա վայր կընկնի,
և ուշ կլիմի, և տխուր,
լսու՞մ ես, սպասում է
նա աշնան շուրթերով,
լսիր, շտապիր, ուշ է:

ՄԵՐ՝ ԵՐԿՆՔԻՑ ԸՆԿԱԾ ԹԻԹԵՌ

Մեր՝
երկնքի թեթև մի բառ,
ամպի ծվեն, երկնքի քար,
դու՝ ցուրտ խորշակ, դու՝ վառ խարամ,
մահվան հանդեպ կանգնած դու սյուն,
քամու բերանն ընկած տերև...

Մեր՝
երկնքից ընկած քրքիջ,
դու՝ երկրի ամենաջինջ,
ամենապարզ, ամենաքիչ,
ամեն հոգու անընդունակ,
դու՝ երկրին, հողին այս խորթ,
դու՝ երկնքին ամենամոտ...

Մեր՝
ցավերի շտեմարան,
դու՝ վշտերի անվերջ շարան,
հոգիների ավետարան,
եղծված դու բառ.
եղծված մարմին,
դու՝ անօրեն, անհնարին...

Հայր, մայր, որդին՝ իրենց Աստծով,
անընդունակ քեզ տիրելու:
Մեր՝ երկնքի թեթև մի բառ,
դու՝ երկրի ամենաջինջ,
ամենամոտ, ամենաքիչ,
սեր՝ երկնքից ընկած քրքիջ...
1985 թ.

Քեզ երկար փնտրեցի, Եվա՛,
փշրեցի վերջին սատարս,
կանգնեցի քո առաջ խորտակված,
մերկ, որպես Ադամը, Եվա՛:

Չույզ գավաթ, աչքեր ծարավի,
տրտմության լույսեր դողացող,
սպասումի կարոտով լեցուն,
ծարավով անհագուրդ, Եվա:

Դու երկինք փնտրեցիր աչքերում
ու կրակ, որ վաղուց էի մարել,
սպասման կրակը իմ վերջին՝
քեզ համար, քեզ համար, Եվա՛:

Քեզ երկար փնտրեցի, Եվա՛,
փշրեցի վերջին սատարս,
կանգնեցի քո առաջ խորտակված,
մերկ, որպես Ադամը, Եվա՛:

1967 թ.

Ես կգամ, որպես հալածական ամպ,
կդառնամ գոտի, կապա ու քղանցք,
կգամ հոգնաբեկ, խելահեղ ու բաց,
բայց դու հեռացիր, հեռացիր շուտով:
Փակիր տաճարիդ դռները ամեն,
զնա հեռացիր խորանդ ազդու,
թե կոտրեմ խարխուլ դռները վանքիդ,
թե գտնեմ ես քեզ, գուցե փրկվեմ,
խաղաղվեմ անդուռ,
ծնկեմ անադոքք, անտրտունջ, անկիրք,
ծնկեմ կիսավեր հավատիդ առաջ,
շշնջամ թաքուն.
- Մարիամ իմ, իմ սուրբ...

Ահա Տարի

Մաշկաճաշ աչքի
Տարի սիրահար,
Դա սիրի սրտի է,
Դա թագի սրտի...

Քեզ զարմա՞ն աչքի?
Տարի հեղինակ,
Դուք սիրի սրտի է,
Դուք սրտի...

Ահա զարմա՞ն է
Ի՞նչ Տարի հեղինակ,
Կամ զարմա՞ն է,
Կամ Տարի...

Մաշկաճաշ աչքի
Մաշ սիրահար,
Ահա զարմա՞ն
Տարի է սիրահար...

ՄԻՐՈ ԾԱՂԻԿ

Մանկամարդ աղջիկ՝
ծաղկի սիրահար,
քո սերն ուրիշ է,
քո խոսքը՝ ուրիշ...

Քեզ՝ զարման բոլոր
ծաղիկները գառ,
բայց սերն ուրիշ է,
բույրը՝ ուրիշ...

Սերը զարմուն է
իր ծաղիկներով,
կրակ զարմուն է,
կրակ ծաղիկ...

Մանկամարդ աղջիկ՝
բառի սիրահար,
սիրո բառերը
ծաղիկներ են վառ...

Ծառը ստվեր ձգեց,
երբ արևը դանդաղ թիկնեց սարի կողին,
ու ծառերի շարքը, կռանալով մեր դեմ,
ասես, գլուխ տվեց:

Ու երկինքը կապույտ գառավեց երկրից
հեռվում մարող կարմիր արեգակի լույսով:
Քո աչքերում փայլեց բյուրեղացույք մի շող,
երազներից պոկված, երազային արցունք,
ու մեր վառվող աչքերի թարթիչներից
կախվեց խոհերով լի իրիկնամուտ:

Խորհրդավոր իրիկունն այս
 դարձավ պարզկա մի մայրամուտ:
 Նախ ծանրացան ձեռքերդ գույգ,
 հետո դեմքդ շառագունեց,
 կապույտ քողեր հագան
 սարերն արևապաշտ,
 աչքերդ գույգ դարձան
 այրող կրակարան,
 կարմիր ու բորբ կրակվեցին
 թարթիչներդ,
 լուռ մարեցին շրթունքներդ,
 ինչպես մոմի ստվերի տակ
 ճերմակ թղթեր,
 մազերդ ձիգ`
 անվերջությամբ ձգված, կորան...

Հետո դանդաղ ծունկի իջար
 խորհրդավոր իրիկվա դեմ,
 մայրամուտի աչքը գոցվեց,
 հոնքը պատռվեց լեռների,
 իրիկնային մի մեղմ վտակ
 հոսեց, ինչպես մորմոքի գետ:

Ու ծկներդ`
 հավիող ձյունից ճերմակ ու մեղմ,
 հոսող գետից հստակ ու ջերմ,
 գունատվեցին ու դողացին,
 ու մարեցին գիշերվա դեմ:

Ծունկի իջավ առավոտը,
 ու հափռված մայրամուտը
 մեռավ, որպես կրակի գետ:
 Այսպես եղավ, հայտնվեցիր
 Դու` իմ ու մութի,
 կարոտի մեջ:

Ես հավատում եմ,
 որ մի օր դու կլինես
 օտար, կմնաս հեռու,
 ու սիրտս փախչող,
 ու սիրտս մաշող
 քեզ չի կանչելու,
 քեզ չի կանչելու...

Ես հավատում եմ,
 որ քո ձեռքերը,
 իմ տաք օրերի
 սիրո մատները
 դառնալու են քար...

Ես հավատում եմ,
 որ սիրտս լացող
 լացից ու սիրուց
 դառնալու է քար...

Հավատում եմ,
 անարգանքի
 կարիք չկա,
 հավատում եմ,
 որ սիրել եմ,
 չարչարել եմ,
 որ ներել եմ
 ու ներվել եմ:

Հավատում եմ,
 որ անուն կա,
 սիրո, հույսի անուն,
 որ քեզ մղում է
 նորից կյանքի:
 Անուն, որ քեզ
 ստրկացնում,

ստորացնում,
քո մեղքերն է
քո դեմ հանում:

Ես հավատում եմ...
1970 թ.

Մերը վիրավոր կրծքով
ընկել էր կտավների վրա,
մի հիվանդ հայտնություն,
նորօրյա մի հայտնություն
վիրավորված սիրո երգն էր երգում:
Մերը վիրավոր կրծքով
ընկել էր,
բանաստեղծը տողեր էր հորինում
փրկելու նրան:
Մերը ընկած էր դիմակներից գունատ
ծեռքերի վրա,
և նրա դեմքին մեռնում էին
բանաստեղծություններ,
հայտնություններ,
հույսեր:
Ես կմեռնեմ ցավով,
սոսկումը ինձ ու քեզ երազ կդարձնի:
Բոլոր գույների սկիզբը,
բոլոր բառերի սկիզբը
սերն է,
մեր դարը,
մեր շարժումները:

Մի քիչ ինքդ քեզ,
մի քիչ,
տարիներ հետո ես կգամ դեպի քեզ,
մի քիչ ինքդ քեզ,
մի քիչ:
Ճերմակած երգերս կփռվեն քո դեմ,
հավատիս դռները սիրով են օծված,
բառերս կարոտի մոմեր են,
որ վառվում են սրբապատկերիդ առաջ:
Մենակության քողը ծանրացավ ուսերիս,
հոգնությունս սեր է աղերսում,
ինչ տխուր է ապրել առանց քեզ,
առանց քեզ մենակ եմ աշխարհում:
Լսո՞ւմ ես, մենակ եմ,
մենակ է կարոտս,
մենակ եմ,
մենակ եմ բառերս,
ես:

Քո՛ւյր իմ, աղոթք արա կրկին,
ինչու ամպես երկինքդ լուրթ,
տե՛ս, լուսինը ձորը սահեց,
շշնջում են շրթները սուրբ:
Աղոթում է ողջ գիշերում
բնությունը հազարերանգ,
աղոթք է ողջ ծովը, մայիր,
և ամպերի թուխպերը բարդ:
Քո՛ւյր իմ, աղոթք արա այսօր,
տե՛ս, գիշերը սահեց անտես,
աղոթիր, որ վաղը նորից
արշալույսի նման զարթնես:
1965 թ.

Մերը ծաղիկ է,
 ու այն ապրում է մեր մարմից դուրս,
 մաս՝ մեր հոգում,
 հեռու և մոտիկ,
 որին միայն մեր աչքերն են տեսնում,
 որով սնվում է ծաղիկը սիրո...

Նա՝ մեր երագի երկնքից էլ վեր,
 մեր հոգու անհաս խորխորատներում,
 հեռու, շա՛տ հեռու,
 և այգեպանը մեր կարոտն է լուռ,
 որը ջրում է ծաղիկն այդ սուրբ...

Այրվում է սերը քամու հպումից,
 շշուկից խոսքի,
 սերը ծաղիկ է,
 անմարմին, անտես, և մա չի կարող
 ապրել առանց մեզ,
 և մա մեռնում է, երբ մեռնում ենք մենք:

Դեղին երեկոն փռվել է խաղաղ,
 արտերն են ծփում ոսկե կոհակով,
 մի մութ տրտմություն լուսնակի պես պաղ
 սիրտս հեծծում է անհույս տազնապով:
 Արևի պես վառ արտերը սոսյան
 շշնջում են թույլ Գողթան մի երգ,
 հասկերը ոսկե երագ են հյուսում,
 մի մարող կրակ, անավարտ մի երգ:
 Դեղին երեկոն փռվել է խաղաղ,
 արտերն են ծփում ոսկե կոհակով,
 սիրտս տազնապով շշնջում է պաղ,
 սիրտս խլաճիչ կանչում է քեզ, եկ...
 1965 թ.

Քո թովչական աչքերում
 երագներ կան անխորտակ,
 հրդեհվում են քո հոգում
 հրդեհներն իմ անապակ:

Ձինջ են նրանք ու մաքուր,
 երագական ու թովիչ,
 քո աչքերում հրապույր,
 կախարդանք կա թովիչ:

Նրանք կանչում են հեռվից
 ու տանում են հեռուներ,
 նրանց մրմունջ զանգերից
 գիշերներն են կախարդվել:

Լուռ են թախծոտ բերկրությամբ,
 ցնորական ու մթին,
 կախարդական գորություն
 կաշկանդել են իմ հոգին:

Ես սիրում եմ քո մթին
 կախարդանքը աչքերի,
 շղթայել է իմ հոգին
 հրապույրը քո հրի...

Սև են օրերն ու հլու,
 դու հեռու ես և օտար,
 երագներիս իմ ուրու,
 չվերժանված հրե փայլ:
 Ես քեզ մոտ եմ, քեզից գատ,
 սերն անգոր է սիրելու,
 անապակ իմ, իմ անզարդ,
 սև են օրերն ու հլու:
 1965 թ.

Առասպել է արդեն սիրելը,
սե՛ր իմ, առասպել ես ու մի՛ֆ,
անհնար է քեզ նվիրելը
բառերիս կարոտն անծիր...

Շարանը՝ ցավերից ծնված,
չի հասնի այլևս քեզ,
նիրհի մեջ են օրերս ու սերս,
նվիրումս՝ առասպել ու մի՛ֆ...

Խոսում են, չեն լսում իրար,
անջատման բարձերը փափուկ
փակել են փողոցներ ու բակ,
և խուլ է ականջը համայն...

Սրից սուր է ճեղքվածքը հոգուս,
ցավից մեծ ու մահից ահարկու,
բառերը ամորֆ են և օտար,
սրից սուր է ճեղքվածքը հոգու...

Ո՞վ քերեց ցավն այս մահաբեր,
քնաբեր ցավն այս խելահան,
անջատման քառսը մահաբույր
և խոսքի տարտամը անզգա...

Ո՞վ քերեց անջատման փակուղի,
նիրվանա՝ կապույտ ու անծիր,
զնգում է ծնծղան բազմաձայն,
բայց ձայնն այդ չի հասնում ականջին...

Այդ ե՞րբ էր, անցյա՞լ էր, չեմ հիշում,
խոսքերը թե հուսո, թե վիստ,
հնչում էին, զիլ հնչում օղի մեջ
և սրտում՝ որպես հավատամք...

Առասպել է արդեն սիրելը,
սե՛ր իմ, առասպել ես ու մի՛ֆ,
անհնար է քեզ նվիրելը
բառերիս կարոտն անծիր...

9 մայիսի, 1988 թ.

ՆՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սե՛ր իմ, դու նման ես
քեզ ստեղծողին,
պարզապես նման,
նման ես նրան,
ինչպես գույգ աչքի
նմանությունը,
ինչպես ձեռքերի,
սիրող ձեռքերի
մենակությունը:

Նման ես նրան
քո խենթությամբ,
քո լիությունբ,
քեզ կյանքի կոչած
ճշմարտությամբ:
Սե՛ր իմ, դու նման ես
քեզ ստեղծողին:
1970 թ.

Ասում ես՝ մենակ ես էլի,
զնում ես հոգնությունն առած,
աչքերդ խմում են էլի
երկնքի լույսերը սառած:
Չես գտնի, իզուր է, դարձի՛ր,
երկնքի լույսերը հանգան,
խաբում է լույսը արևի,
երկար է սիրո ճամփան:

Նորից ես ու դու,
և աշուն է կրկին,
խառնվել է էլի
տրտմությունը մեր հին:
Անձրևում է բուռ-բուռ,
երազները մեր՝ տաք,
նորից ես ու դու,
և լուսինը մենակ:

Մենք հոգնել ենք խոսքից,
խոստումներից այն ջերմ,
որ սիրահար գույզին
ուղեկցում է եղբւմ:
Մենք հոգնել ենք բախտից,
քմայքներից թեթև,
որ մակույկը մեր
մնաց լեռան ետև:

Նորից ես և դու,
և լուսինը կրկին,
խառնվել է էլի
տրտմությունը մեր հին:
1970 թ.

ԼՈՒՒԹՅՈՒՆ

Ատում եմ շշուկը,
համբույրը խոսքի,
Տիրամոր աչքերը,
կյանքը խաբուսիկ:

Ուզում եմ լոկ երազ,
անստվեր, անտարած,
մեկ էլ քո աչքերը՝
զգվանքից սառած:
1965 թ.

Ասել, որ սիրում եմ քեզ,
ու շնչալ ինչ-որ բառ,
իմ երգերի՝ տիրուհի,
իմ մտերիմ, իմ անբառ...
Ասել, որ կաս աշխարհում,
որ կաս, ահա, երգիս մեջ,
որ խոնարհված քո աչքերում
հրաբուխ կա անշեջ:
Ասել, որ իմն ես դու,
որ փնտրել եմ քեզ երկար,
որ անվերջ է երգն այս,
որ կարոտում եմ քեզ:
Ասել, որ կա աշխարհում
սեր վերծանող ինչ-որ բառ,
ասել, որ սիրում եմ քեզ,
իմ մտերիմ, իմ անբառ...
1965 թ.

Օրերում այս ծեր,
հազարամյա,
վառվեցին ջահեր
կամա-ակամա:

Հույսեր վեր ելան,
խորտակվեցին հույսեր,
լոկ դու մնացիր,
անմխիթար սեր:

Ու հեծկտոցից
տերևների պես
լույսեր թափվեցին,
որպես արցունքներ:

Ճերմակ թիթեռ,
ճերմակ փաթիլ,
ճերմակ մոմ,
բոլորել են
քո աչքերի
հայելում:

Ճերմակ քրքիջ,
ճերմակ լուսին
երերուն՝
քո աչքերի,
ադոքքների
եթերում:

Ճերմակ, ճերմակ,
անձեռակերտ
մի տաճար
սպասում է
քո ոտքերին
ձյունափայլ:

Գիշեր է, ուշ է,
կարոտի հետ մենակ
թերթում եմ հուշեր...
Խռովքի պես մենակ
մութ բիբերիս խորքում
ծիծաղում ես... երգում,
կատակում ես, լալիս
ու ծիծաղով քարե
շշնջում ես մեղմիվ
գիշերահյուս մի երգ:
1965 թ.

ՌԱՊՍՈԴԻԱ

Մեկը խոսում էր աշնան համր այգում,
մյուսը լալիս էր անձայն,
լոկ տերևներն էին դեղին, դեղին, դեղին
նրանց ճամփան ներկում:
Մեկը խոսում էր ինքնամոռաց,
ամհույս հեկեկում էր մյուսը,
ու անձրևն էր ընդհատ, ընդհատ
վառում արշալույսը:
Բացվում էր հեռվում անծայր
գորշ, անարև կաժան,
մեկը կանչում էր, կանչում,
մյուսը՝ համր արձան:
Լոկ քամին էր նրանց
բռնում, կապում իրար,
ու ճշում էին նրանք,
ու մահաձայն փախչում,
մեկը ընկնում էր հար,
զնում՝ անծայր հեռուն,
ու լալիս էր մյուսը
ամհույս, անտեր, անտուն:

Արժե սիրած
աղջկա համար
կյանքը զոհել,
բայց զոհելն ի՞նչ է,
սիրելու համար
պետք է պաշտպանել:
1965 թ.

ԱՆԾԱՆՈԹՈՒՀՈՒՆ

Որքան էլ ոսկենագի
 Ձեր կապույտ զգեստը հեզ,
 կրակը թույլ է երկրի,
 կրակը մատնում է ձեզ:
 Ձեր նագող աչքերը պաղ
 արևի կարոտ ունեն,
 անթեղված քնքանքը հոգու
 անծանոթ ու խորթ են ձեզ:
 Ինչքան էլ սիրտս գերի
 Ձեր թեթև սիգանքը պերճ,
 իմ հոգին լուռ է էլի,
 Ձեր հոգին ցուրտ է ու խեղճ:
 Սիրում եմ ծփանքը հրավառ
 իմ անհայտ, հեռու երկրի,
 արևոտ իմ հայուհի,
 քո լռին կրակը հիր,
 քո մրմունջ արցունքը տաք,
 քո անբառ շշուկը հեզ,
 արնաբուխ գգվանքը քո,
 քո ճկուն իրանը՝ քեզ:
 Որքան էլ ոսկենագի
 Ձեր կապույտ զգեստը հեզ,
 կրակը թույլ է երկրի,
 կրակը մատնում է ձեզ:
 1965 թ.

 Օ, հեռու տար արցունքներն այդ,
 հեռու, հեռու,
 թե չէ սիրտս կրակով լի
 արցունքիցդ է բռնկվելու:

Սեր՝
 տառապած փշե պսակ,
 հոգու անվերջ երկխոսություն,
 լռություն մեծ, բառերի սով,
 վայրկյանի մեջ հավերժություն...
 Ամենօրյա հյուր մարդկության,
 ամենամարդ,
 քուրձ, խարազան,
 արյան թռիչք, արթուն երագ,
 աստղանշան...
 Յավի առաջ՝ խոնարհ ու հեզ,
 մահի առաջ՝ կռիվ ու վեճ,
 սուրբ արբեցում, իրարանցում,
 փոքրիկ գարուն՝ զարթոնքի մեջ...

Սեր՝
 երկնքի միակ թռչուն,
 մոր գրկի մեջ ու կարոտի,
 սեր՝ երկնքի իմաստություն,
 անհոգություն, անմահություն...
 1998 թ.

Չէ, չեմ կանչի, չեմ կանչի,
 էլ չեմ կանչի ես նրան,
 ու ամեն ինչ մութ է, տե՛ս,
 մութ է, ինչպես գերեզման:
 Էլ չի խաղում շուրթերին
 լույս կարոտը իմ երգի,
 էլ չեն իջնում այտերին
 այրող շիթերն արցունքի:
 Չէ, չեմ կանչի, չեմ կանչի,
 էլ չեմ կանչի ես նրան,
 ու ամեն ինչ մութ է, տե՛ս,
 մութ է, ինչպես գերեզման:

Սիրում եմ ես աչքերդ խաղաղ
 ու երկինքը կապույտ,
 լուսնկայի շշուկը պաղ
 ու երեկոն անփույթ:
 Սիրում եմ ես խռովահույզ
 առագաստներն արծաթե,
 ալիքների ոսկեփրփուր
 շատրվանները սաթե:
 Սիրում եմ ես գիշերներդ
 ու խոհանքը մտքիդ,
 արեգակունք արցունքներդ,
 հեկեկանքդ լռին:
 Սիրում եմ ես անուրջներիդ
 սլացումը հրե,
 ես կախարդված, ես հմայված,
 քեզ անշոթա գերի:
 1965 թ.

Ես քեզ լոկ երգեր եմ ձոնել
 անափ կարոտի ու սիրո մասին,
 քանի երգեր են աչքերս թերթել,
 քանի երգել եմ, դարձել են հին:
 Ու թվացել է, թե ամեն երգում
 քո ծով կարոտից հրդեհվել եմ ես,
 սիրտ իմ, որքան ես շրջվել իմ հոգում,
 քո անհուն բոցով չես գրկել ինձ:
 Չես երգել նրան իմ սիրո մասին,
 չես գրկել նրա անափ հոգին,
 գուցե սիրել ես, մոռացել շատ,
 քան գրել սիրո երգի մասին:
 1965 թ.

Իրիկվա պես մենակ ու լուռ,
 իրիկվա պես տրտում,
 միշտ միալար ու միշտ տխուր
 ինչ-որ երգ ես երգում:
 Քարացել է աչքերիս դեմ
 իրիկունը թունոտ,
 ու մաղում է, մաղում է մեղմ
 երգն օրերի քինոտ:
 Իրիկվա պես մենակ ու լուռ,
 իրիկվա պես տրտում,
 միշտ միալար ու միշտ տխուր
 սրտիս երգ ես երգում:
 1965 թ.

Հոգնած գլուխս կիջեցնեմ կրծքիդ
 ու էլ չեմ տեսնի աստղերը խաբող,
 կհամրեմ մարող զարկերը սրտիդ,
 աչքերով գրկած աչքերդ փակվող:
 Մատներդ ապակե կսահեն անհույս
 ցնորքով արբած աչքերիս ճամփով,
 նորից կբացես ոսկե արշալույս,
 ու էլ չեմ տեսնի աստղերը խաբող:

Մի քնքուշ բան կա իրական որպես,
 մի թաքուն երազ բարդիների մեջ,
 կանչող մի թույլ ձայն,
 սփռվող մի ձեռք,
 մշտնջենական կախարդող մի երգ:
 Հավիող գիշերը թաքուն գգվանքով,
 ասես, պահում է մի տխուր ճամփա,
 չի խոսում երբեք, չի լռում երբեք,
 ասես, ինչ-որ բան և՛ կա, և՛ չկա:
 1965 թ.

Աշնանային երգը երգիր,
պուրակի պես թափուր,
աղոթքի պես տրտում երգիր,
քո՛ւյր իմ, աղո՛թք իմ, քո՛ւյր:
Օրորիր ինձ մանկան նման,
դայակի պես գթոտ,
ցրիր վիշտս, խի՛նդս վառման,
խոլ տառապանք ու բոթ:
Աշնանային երգը երգիր
մեղմ, դողդոջուն ու լուռ,
դու մի նայիր արցունքներիս,
քո՛ւյր իմ, աղո՛թք իմ, քո՛ւյր:
1965 թ.

Դու՝ իմ վերջին լուսե հավատ,
դու երգերի աղոթարան,
Աստվածամոր վերջին շշուկ,
դու՝ աղոթք, երգ ու երգարան:
Իմ երգերի թերթերը պիղծ՝
քո աչքերի, քո հեքի դեմ,
ես՝ կույր մի մոմ Աստվածամոր,
քո երգերը ինչպե՞ս շնչեմ:
Ինչպե՞ս հեզեմ կարոտ ու սեր
և դիցուհուն իմ չտեսած,
ինչպե՞ս բոցեմ արյունս սև
ու տենչանքս արյունոտված:
Դու՝ իմ վերջին լուսե հավատ,
դու՝ երգերի աղոթարան,
Աստվածամոր վերջին շշուկ,
դու՝ աղոթք, երգ ու երգարան:
1965 թ.

Ես քեզ կտամ ամեն բան,
որ դու մնաս միշտ վերում,
որ չխամրի ոչ մի գույն
քո երկնասույգ աչքերում:
1965 թ.

Դու այնքան մոտ ես ու այնքան հեռու,
այնքան անգութ ես ու այնքան հլու,
այնքան պարզ ես դու ու այնքան խոր,
այնքան մանկամիտ ու այնքան անգոր,
այնքան հեզ ես դու ու այնքան չար,
այնքան ծիծաղկոտ ու այնքան քար,
այնքան միամիտ ու այնքան մունջ,
ասես ծնվել ես աղջիկ-տրտունջ,
այնքան լուսե է քո դեմքը լույս,
ասես քեզնից է երագ ու հույս,
այնքան անմեղ է քո խոսքը պաղ,
ասես, քեզնից է գրկանք ու խաղ,
այնքան հեռու ես դու՝ այնքան մոտ,
իմ լուսե, լուսե, իմ կապույտ կարոտ:
1965 թ.

Մի իրիկուն մտար դու տուն,
ուր ճրագն էր իմ բեկբեկուն,
անփույթ, անտեր ու անընկեր
հրաժեշտի երգ էի երգում:
Դու յուղ դարձար իմ ճրագին,
և լույսը լույս բարձրացավ վեր,
ու ես, ահա, նստած անքուն
գրոտում եմ սիրո երգեր:
1970 թ.

Ես մի հյուղակ ունեմ մաքուր
և ճրագ մի փոքրիկ,
աղոթում եմ այնտեղ թաքուն
շրթունքներ մոտիկ:

Աչիկներ զույգ երազկոտ
և զույգ ձեռքեր դալուկ,
սրտիկն իր ձեռքում պահած՝
սպասում է անքուն:

Լուսինն այնտեղ լույսով աղոտ
փայլփլում է սառած,
արևը խիճո՞ւ ու քրքիջ է
թափում ինքնամոռաց:

Մի իրիկուն ունեմ այնտեղ,
կապույտ բոցով վառվող,
որ բռնկվում, վառվում է դեռ
երազներիս հեքով:

Ես մի հյուղակ ունեմ մաքուր
և ճրագ մի փոքրիկ,
աղոթում եմ այնտեղ թաքուն
շրթունքներ մոտիկ:
1970 թ.

ՄԻՐԱԺ

Դու քնած էիր ոսկե դագաղում,
լուսեղեն շորեր հագած,
ծաղիկներ՝ քո կրծքի վրա,
քո շուրջը՝ աչքեր խոնարհված:

Չտեսար, դու ոչինչ չտեսար,
դու քնած էիր ոսկե դագաղում,
սե՛ր իմ, երա՛զ իմ, իմ փա՛յլ,
մի՞թե այսպես է վերջանում:

Էլի դու ես, էլի ես
և հորիզոնն ամեհի,
ես հոգնել եմ, դու նույնպես,
բախտի խաչից անհատի:

Ուրիշ ոչինչ չմնաց,
ուրիշ ոչ ոք էլ չկա,
հավատում եմք արևին
և լուսնին, որ դեռ կա:

Էլի դու ես, էլի ես,
ես ու դու եմք մնացել,
բախտի քմահաճ խաղերից
մնացել եմք աներեր:

Հավաքել եմք աստղ, լուսին,
մի բուռ ճամփա փոշեպատ,
մի քիչ արցունք, մի քիչ լույս
և հնամաշ մի հավատ:

Նորից ես եմ, նորից դու
ճամփեքում այս հողմածեծ,
ես խոցված եմ, դու հոգնած,
և Աստված է խռոված:

Ուրիշ ոչինչ չմնաց,
ուրիշ ոչ ոք էլ չկա,
հավատում եմք արևին
և լուսնին, որ դեռ կա:
1970 թ.

ՊԵՆՏԵԼՈՊԵ

Պենեյլոպե, չքնաղ իմ Պենեյլոպե,
չի մարի երբեք այս աշխարհում
անբասիրության ծածկոցն այն մեծ,
որ թեպետ որքան, որքան գործվեց,
մնաց և թերի, և անբասիր:

Այսօր եկել ես կրկին, ահա,
մի նոր հավատով, իբրև ուրիշ,
ու որքան, որքան ինձ նգովեն,
որքան անունդ դարձնեն հուշ,
Ողիսեսն եմ քո կրկին, նորեն:

Պենեյլոպե, չքնաղ իմ կին,
իմ կյանքի հերոս, իմ նոր հեքիաթ,
ես դեն եմ նետում դարերի դին
և որպես, որպես մի Ողիսես
ընդունում եմ քեզ, ինչպես որ կաս:

Պենեյլոպե, չքնաղ իմ Պենեյլոպե,
չի մարի երբեք այս աշխարհում
անբասիրության ծածկոցն այն մեծ,
որ թեպետ որքան, որքան գործվեց,
մնաց և թերի, և անբասիր:

Ծաղիկների մեջ
առանց վարաման
ծաղիկ եմ պոկել
ու տվել քեզ,
ինչ իմանայի,
որ մյուս զարման
սրտիս ծաղիկը
պիտի պոկես:

Մե՛ր իմ,
դու նման ես այն վարդերին,
որոնք բացվում են լույսի հետ
անապատներում դեղին,
ծովերի հատակում,
մենակյացի պարտեզում,
քեզ նայող աչքերի առաջ:

Սիրում եմ
անապատը դեղին,
ծովն անեզրությամբ,
մենակությունը այգիների,
մեզ նայող աչքերը վճիտ,
բայց դրանք իմ սերը չեն,
բայց դրանք իմ սերը չեն:

Մե՛ր իմ,
ես հորինել եմ քեզ,
որ չմնամ մենակ
ծովերի,
անապատների
մենակության հետ:

Ու հորինվածքը չեն գողանում,
չի մեռնում երգը քեզնից ծնված,
որովհետև դու նման ես այն վարդերին,
որոնք բացվում են լույսի հետ
անապատներում,
ջրերի հատակում,
մենակյացի պարտեզում,
քեզ նայող աչքերի առաջ:
1973 թ.

Օրորիք, օրորիք,
քո ձեռքերով օրորիք,
քո աչքերով, քո շնչով,
քո համբույրով օրորիք:

Օրորիք, օրորիք,
թող մոռանամ ամեն բան,
քո աչքերում բարութիւն,
օրորիք, օրորիք:

Իրիկնային հովի նման
դու էլ եկար անցար
ու ձուլվեցիր երազների
հորիզոնին անծայր:

Նույնն են հիմա արևն աշնան
ու լուսինը դալուկ,
մեր դեմ ընկած ամեն կաժան
ու աստղերը մանուկ:

Իրիկնային հովի նման
համբուրեցիր թեթև,
որպես պատրանք թաքնվեցիր
պատրանքների ետև:

Քեզ տեսնելիս, ես տեսնում եմ
ստվերները ծառի,
անորոշ, բայց մտերմական
շշուկները ճյուղի,
տերևների սվավոցը
ու հպումը քամու,
ու անորոշ խոստումները
ստվերներում ծառի:

Մութ են բառերիդ աստղանիշերը,
օրը մթնում է,
սերս կուրացավ, և օրը ցրտեց,
միտքս բանտված է:

Մխալ են բոլոր իմ շարժումները,
հեռացիր շուտով,
ես մոռացել եմ լույս խոստումները,
հեռացիր հույսով:

Գնա ու փակվիր մենակության մեջ,
մինչև լույսը գա,
սերս նոր մեռավ, սերս հանգել է,
ցուրտ է, դե գնա:

Երկխոսիր մենակ և խոսիր թաքուն՝
անգամ մտքիս հետ,
ես խելագար եմ, երբ զրուցում եմ
ապրած եսիս հետ:

Ճշմարիտ բառեր ես շատ եմ լսել
շատերից կյանքում,
բայց սարսափելիս իմ ճշմարիտն է,
երբ ինքս եմ հեգում...

Մութ են բառերիդ աստղանիշերը,
օրը մթնում է,
սերս կուրացավ, և օրը ցրտեց,
միտքս բանտված է:

Միրո տառապանքը
 հոգնած բառերից դուրս եկավ,
 փողոցներից,
 գյուղերից,
 քաղաքներից,
 և ո՞ւր ...

Ճշգրիտ ոչինչ չաավեց
 սիրո մասին:

Յուրովի տառապանքը
 հողաթումբ դարձավ,
 իսկ մեծերինը՝ անձեռնմխելի:

Մերը թափառեց այս հին հողի վրա,
 ոտքերն այրեցին անապատներն անտուն,
 թռչունները քրքիջ արձակեցին ցավի,
 հեղեղները տարան սերը ջրերի հետ:

Վերադարձի խոսքեր մրմնջացին ոմանք,
 հողաթմբեր դարձած, դարձած թիվ ու համար,
 երջանկությամբ արբած ոմանք բարբառեցին,
 սերը կարոտ դարձավ, սերը՝ միստերիա:

Այս հին հողի վրա ես և դու ենք հիմա
 և՛ ծեր՝ անցածներից, և՛ լույսով լի,
 գիշերները մահով ու ահով լի,
 որ մեր սերը մնա, որ չմեռնի:

Յավի հեծեծանքին ականջն ի լուր,
 տառապանքին գերի քնքուշ սիրով,
 ծաղիկներն անգամ չէին ների,
 թե սև մի ձեռք իրենց հույսով շոյեր:

Ես կկորչեմ ձեզնից օր ու ժամեր,
 ժամանակից նույնիսկ ու հանճարից,
 որ ոչ մի ձեռք՝ թեկուզ բարերարի,
 իմ երգերի վրա ձեռք չիջեցնի:

Մերը պատառոտված տրեխներով
 և վերքերով հազար, և՛ տրորված,
 կանգնած պատուհանիս տակ՝ իբրև գերի,
 սպասում է մահվանն իմ, իմ օրերի:

Քեզ վերցրի այսպես,
 բնությունից,
 և դրեցի վանդակ մի
 սովորական,
 դու երգեցիր տաղեր
 սիրով լեցուն,
 և փարվեցիր փակված
 իմ վանդակին:
 Հավատով լի բառեր
 շշուջացիր,
 և ես սիրով բացեցի այն,
 դու դուրս եկար սիրո
 իմ վանդակից,
 թափառեցիր աշխարհն այս
 անծայր:

Ու քեզ փոքրիկ թվաց
 աշխարհն այս,
 վերադարձար սիրո մեր
 հետքերով,
 քեզ դրեցի վանդակ մի
 սովորական
 ու երգեցի տաղեր՝
 սիրով լեցուն:

Եթե ավելի մոտենամ իրականին,
կասեմ,
որ սիրելու համար ոչինչ էլ պետք չէ,
որ տառապանքը ծիծաղի գին ունի,
իսկ հավատը՝ տառապանքի:
Բայց ամենամեծ հավատը՝
սիրելու համար ոչինչ էլ պետք չէ:
Մի աղջիկ ինձ ասաց թաքուն.
- Դուք սիրում եք նույնիսկ ինձ,
ուրեմն խենթ եք:
Աղջիկը պարզ էր ոչինչ չունեցողի պես,
ոչինչ չկորցնողի,
ոչնչի մասին չդատողի,
տխուր ժպտացողի,
նույնիսկ չհասկացողի:
Ու դեմքը պարզ էր,
անզարդ էին մազերը,
պարզ էին աչքերը՝
անզամ հիմար մտքերի առաջ:
Եթե ավելի մոտենամ իրականին,
կասեմ.
- Սիրում եմ խելագարի պես
այն միակին,
որ պարզ է ոչնչի պես,
հստակ՝ հիմարի նման,
անգիտակից խորհուրդներին
և... նույնիսկ... խենթ:
Ի՞նչ է, վախենո՞ւմ եք,
ես կիսեցի նրա հետ իմ կյանքը,
ես որոնեցի նրան մի ամբողջ կյանք,
ես գտա անկարելին:
Մերը,
եթե ավելի մոտենամ իրականին,
վաղուց լափել է ձեր խորամանկությունները,

դիտված շարժումները
և գիտակից ժեստերը:
Մերը,
այն միակը,
որը նստած է մեր նմանների
երազների մեջ, որ կոչում ենք կյանք,
անիմանալի այն շարժումներն են,
որ հասնում են իրար:
Իսկ դու մի տխրիր,
սպիրի,
միայն մոռացիր այդ շարժումները,
որոնք քոնը չեն:
Եթե ավելի մոտենամ իրականին,
կասեմ,
որ սիրելու համար ոչինչ էլ պետք չէ:

Մերն է ընկած, ահա, մեր դեմ,
որպես կորսված գանձը հոգու,
էլ ո՞ւմ համար պիտի մեռնեմ,
էլ ո՞վ կպահի կարոտը քո:

Ինչ կտակեմ հեռուներին,
նեկտար, այո՛, թերևս դեռ կա,
այս թունելով որքան վազեմ,
մութն՝ ուղեկից, լույսը՝ վկա:

Հողմաղացի հինգ թևի պես,
որ կարոտ է մի բուռ քամու,
որ իր խորքում պահում է դեռ
հունդը դեղին ոսկի հացի,
որ չի գալիս ոչ մի անցորդ,
սարդն է միայն կպած ոստին:

Ահի՛ Երգժի՛հ ու՛ր

Աղիակից յի՛նձ ե՛մ

առանց խոսքի:

- Ի՞նչ հոգնե՛լ եմ:

Ի՞նչ անհասարակ օր:

Այն օրը երբ:

- Դու սպասում էիր:

հոգնե՛լ է անարար

ժամը խոսքի:

- Ահի՛ց փոշեման ու՛ր:

Գոյգոյ՛ն եմ ե՛մ

ջրմուռն եմ կրակ:

- Կարող անհասարակ չե՛ս:

Գուցի՛ս փոշի բռնե՛լ

յի՛նձ ե՛մ չարքան,

- Ահի՛ց Երգժի՛հ ու՛ր:

Ի՞նչ հոգնե՛լ եմ

Ի՞նչ անհասարակ եմ:

- Ահի՛ց Երգժի՛հ ու՛ր:

Այնու՛ց ե՛մ սպասելի

ճառագայտն անհի՛ս:

- Ահի՛ց Երգժի՛հ ու՛ր:

Ան անասուն ե՛մ

Ի՞նչ բարձրահասակ եմ:

- Ահի՛ց Երգժի՛հ ու՛ր:

ՍԵՐԸ ՍԱՐՄԻՆ ՈՒՆԻ

Տերևները մեռնում են
առանց խոսքի:

- Երևի հոգնել եմ:

Ի՛նչ անհասարակ օրը

այն իրիկունն էր:

- Դու սպասում էիր:

Հոգնել է անտառը

քամու խոստումներից:

- Սերը վախճան ունի:

Չայրված մտերը

ձգվում են կրակի:

- Կարող անմարմին չե՛ս:

Չասված բոլոր բառերը

մեռնում են չարքած:

- Սերը մարմին ունի:

Մինչև համբույրը

մերկ խոստումներ են:

- Սերը մարմին ունի:

Աշունը ինձ պատմեց

քո լուսնյան մասին:

- Սերը մարմին ունի:

Ես մոռացել եմ

ինձ թաշկինակն այնտեղ:

- Սերը մարմին ունի:

Դու տեսար ինչպես էր

անտառը բամբասում:

- Սերը մարմին ունի:

Ծառերը ծածկեցին

դեմքերը գունատված:

- Սերը մարմին ունի:

Դու խոստացար լինել

միշտ կարոտի դեմքով:

- Մերը մարմին ունի:
Ես մոռացա ասել՝
հավատում եմ սիրող:
- Մերը մարմին ունի:

Արի, միայն արի,
կարոտել եմ էլի
զգվանքներիդ:
Զրկանքների գնով,
կարոտների
հասցրեցիր հոգիս
կրակներիդ:

Արի, միայն արի,
ուշացում չէ երբեք
զավը,
երազներիս փարթամ
արոտներից
մնաց հոգիդ միայն
քարե:

Արի, միայն արի,
կրակներիդ ոսկե
նավով,
թող բռնկվի հոգիս,
հույսս՝
վերադարձիդ կարմիր
խարույկներով:
1970 թ.

Ես չեմ սիրում լռությունը,
մենակությունս լի է լռությամբ,
բաց աչքերիդ տխրությունը,
կկարդամ նրանք լռությամբ:
Կկանչեմ, չես կարող չգալ,
չես կարող փախչել լռությամբ,
բաց աչքերիդ տխրությունը,
հոգիս լի է լռությամբ:

Դու շիկնող ավազի աղջիկ,
քարերին, արևին կարոտ,
մեհյանի քարերին աղոթք
ու կրակ բորբոքող աղջիկ,
երգերիս դու միակ հնձան,
վերքերիս բալասան, նարոտ,
եկել ես ու հասել, ահա,
երգերիս երազին կանչող:

Եկել ես աչքերով համառ,
աչքերով արևոտ ու թաց,
եկել ես օրերից խավար,
մեհյանի քարերով արբած,
բերել ես զգվանքներ ու սեր,
քարակոփ արևի սեղան,
որ պարենք խնջույքում քո տաք,
որ մնանք հայրենին վահան:

Ինչպես քո ճամփան ոլոր
և ինչպես հյուղդ խարխուլ,
հնոտյա պաշտամունքդ կորսված,
քրմուհուդ աղոթքը հախտուն,
որպես արևոտ մի քար
հեռավոր պարսպից պոկված,
եկել ես ու հասել համառ
երգերիս երազին կանչող:

Ես պառկած եմ էլի
 քախտի վրա,
 ոչ ստվերում ծառի,
 Եվա,
 դու եկել ես նորից
 մենակության մեջ իմ
 ու կանգնել ես էլի
 մերկ:
 Մեղկությունով վառվող
 քո շուրթերին, ահա,
 ես տեսնում եմ էլի
 Եվա,
 ու մերկությամբ իմ տաք
 ու աղերսով քարե
 դու տեսնում ես նորից
 Ադամ:
 Մենակությամբ արբած
 մութ լույսերի միջով
 քայլում եմ ես, ահա,
 որքան
 բավիղներով դարի,
 ատելությամբ բարի,
 քո աչքերի փայլով,
 որ կա:
 Նստիր կողքիս, ահա,
 հողի վիշտը ապրիր,
 ապրիր սիրտս մենակ,
 Եվա:
 Հողի գուղձը ավիիդ,
 սերմի հունձը ճամփիդ,
 երգի փոշին մաքրիր,
 Եվա:

Եվա՛,
 չքնաղ Եվա՛,
 նշխարքների մասունք,
 իմ լուռ
 ու մունջ
 Եվա՛:
 Թող երկինքը խաբող,
 լույս աստղերի ճամփան,
 սիրիք կարոտ ու հող
 ու մահ:
 Այս էլ քանի դարեր,
 այս էլ քանի սարեր,
 սգի դաշտեր տեսար,
 պատրանքների ճամփա,
 հույս ու մթի դարեր,
 լույս ու հույսի սարեր,
 անապատներ այրվող
 տեսար:
 Ես պառկած եմ մենակ,
 ու պատկերը քո տաք
 արյունում է նորից
 երագ,
 դու պատրանքի պատրանք,
 երագներին անհաս,
 Եվա՛:

ՄԻՐՈ ՃԱՐԱՎ

Նստել ես մութի մեջ
կապույտ ու մութի մեջ
գործում ես, քանդում, թելում
կարոտիդ թելն անվերջ...

Յերեկներդ՝ աղոթք ու շունչ,
ցերեկներդ՝ ճերմակ սաղաֆ.
թե Աստծուց ես դու խռով,
աղոթքդ՝ էլ ո՞ւմ համար...

Աչքերդ՝ խորունկ, խորունկ,
աչքերդ՝ Աստծու խռովք,
մոլոր ես, քայլամոլոր,
ծաղիկ դու՝ սիրո ծարավ...

Տե՛ս, հորիզոնը աղճատվեց լույսից,
աչքերդ փակիր,
կարոտն ու սերը ընկան լույս մահիճ,
փակիր, լուռ փակիր,
սեր է մրմնջում գիշերը մթնած,
հեռացիր շուտով,
առավոտ կանուխ աշխարհը կօծվի
արցունք-ծիծաղով:
Խաղաղվիր, անգի՛ն, խաղաղվիր սե՛ր իմ,
քանի լույս կա քիչ,
մութը ընկնում է, ցնորք կդառնա
արցունքդ վճիտ:

Մնա հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ
քո քարակերտ պատվանդանին,
մնա անքիժ, մնա անմիտ,
մնա հեռու, հեռու, հեռու:

Ես զոհելու ոչինչ չունեմ,
դու՝ քրմուհի իմ հավատի,
դու մե՛ն միակ, իմ մի՛նուճար,
իմ միամիտ, իմ մութ տաճար:

Դու՝ երգերի իմ լուսատու,
դու՝ հավատի իմ թագուհի,
ես՝ թագավոր անթագակիր,
դու՝ ձեռագիր մագաղաթյա,
ես՝ լոկ գրիչ, մատենագիր:

Մնա հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ,
ձեռքիդ քնար առավոտյան,
արեգնացած լարերիդ հետ,
լույսերիդ հետ առավոտյան:

Կխաղաղվի և իմ հոգին
քո ոտքերի ծաղկափոշով,
քո հեթանոս անմեղությամբ
կխաղաղվի և իմ հոգին:

Մնա որպես հոգի ու կանչ
հալածական քո պատմության,
մնա որպես վերջին բեկոր
մեռյալների վկայության:

Դու՝ Տիրամայր, իմ հայուհի,
կրկնախաչված, կրկնապատկված,
մնա որպես անմեղ մասունք՝
ընկածներից վերընձյուղված:

Իրիկնամուտը ստվերում առավ,
ինչ աչքը կտրեց,
հոգնած արևն էլ սպառված, անգոր
դողաց ու հալվեց:
Իրիկնամուտը՝ երազներով լի,
կախվեց գույգերի թարթիչներից ցած,
ու ստվերն ինքը
անկայուն, անգոր
սիրող գույգերի շուրթերին դողաց:

Հեքիաթների սիրահար
տատս լռեց,
լռեցին բոլոր
չասված բառերը:
Հոգնած մի ճարտասան՝
կապույտ հոսքով արյան,
պատմում է մի հեքիաթ՝
վերնագրված՝ սեր:
Պատմության բեմին
մի մերկ որկրամոլ
խաղում է Համլետ,
Լիր, Էդիպ արքա:
Հուշարարը տխուր
խոսքեր է մտմտում,
թողած թաքստոց,
բեմ ու վարագույր:
Սպասիր, և դու էլ
կհոգնես շուտով,
տխուր իմ սեր:

Այս աշխարհի ճամփեքին
մեր դեմքը զնգացող մի ափսե,
կարոտներից, երազներից
և խոհերից մաշվող:

Այս աշխարհի ճամփեքին
հանդիպեցինք իրար,
հանդիպելը որքան հեշտ էր,
բաժանվելը՝ դժվար:

Այս աշխարհի ճամփեքին
խոհով, ցավով լի,
որպես սիրո սուրբ նշխար
կթողնենք մի գիրք:

Այս աշխարհի ճամփեքով
կանցնեն նոր մարդիկ
ու կկարդան գիրքն այս
զարմանքով մոտիկ:

Կհամբուրվեն, կխորհեն,
կասեն մեր մասին՝
մի ցուրտ պոետ ու մի կին
երգել են լուսին:

Երգել են սեր ու արև,
կարոտ ու գարուն
այս աշխարհի ճամփեքին,
լույսի թակարդում:

ՆԱԶԵԼԻՍ

Այցելիր ինձ գեթ մեկ անգամ,
 նազելիս,
 թեկուզ արդեն չտեսնեմ ես,
 չիմանամ,
 նայվածքների ծով բեռան տակ
 ծանրացած,
 արցունք թափիր, սերս ողբա,
 նազելիս...

Խոսքեր պետք չեն, սիրտս վերք է,
 նազելիս,
 քայլիր ինձ հետ վերջին անգամ
 ինքնամփոփ,
 մինչև այնտեղ արև կա դեռ
 ու երկինք,
 լաց, արցունք լաց, սիրտդ սրտիս,
 նազելիս...

Ափսոսանքի խոսքեր պետք չեն
 և շշուկ,
 բոլորն անցած և իզուր են,
 նազելիս,
 քայլիր, քայլիր վերջին քայլիս համընթաց,
 մինչև դրախտ դեռ ճամփա կա,
 կա Աստված...

Եվ երբ մարդիկ փորձեն կարդալ
 արցունքներ,
 կարեկցանքի խոսքեր փորձեն
 շշուկ,
 վերջին իդձս, միակ խոսքս
 կատարիր,
 մի հասկացիր, մի հասկացիր
 խոսքերն այդ,
 սերս ողբա, կյանքս ողբա,
 նազելիս...

1998 թ.

Դու ինձ մի մաքուր հեքիաթ հորինիր,
 առանց կեղծելու, կեղեքելու ինձ,
 անցյալից ոչինչ, ոչինչ օրավուր,
 մի խաղաղ ու լուռ հեքիաթ հորինիր:

Ասա՝ լինում է (առանց չլինելու)
 մի սիրուն աղջիկ ու մի լույս տղա,
 ասես՝ մի մորից, կարմիր խնձորից,
 աչքերում՝ արև, սրտերում՝ շեփոք,
 ու սիրում են իրար Աստծու հայացքով:

Տխրությունն ինքը վառարան է մի,
 որ ջերմացնում է բառեր թերթելիս,
 քայլում են նրանք թռռ-թիթեռի պես,
 ոտքերը՝ հողին ու սիրտը՝ երկինք:

Աչքերն աղջկա՝ ծովերի երկինք,
 ուր թպրտում են ձկներ ու թիթեռ,
 տղան՝ հողեղեն, կրակով շաղված,
 որ արձակում է անմորմոք բառեր:

Աչքերը՝ թախիծ, սիրելու կարոտ,
 և վախենում է ձեռքը երկարել,
 թվում է, թե իր մի շարժումից
 աղջիկը թռչուն կդառնա հանկարծ:

Վախենում է, թե իր մի շարժումից
 երկիրը կապրի մի տխուր հառաչ,
 ու չասես երբեք՝ աղջիկն ու տղան
 ընկան չար ձեռքեր, եղան ինքնասպան:

Ու չասես երբեք, թե երկնքից
 ընկնում է հանկարծ երեք խնձոր:

Դու ինձ մի մաքուր հեքիաթ հորինիր,
 առանց կեղծելու, սրտնեղելու ինձ,
 անցյալից՝ ոչինչ, ոչինչ խորհրդավոր,
 մի խաղաղ ու հեշտ հեքիաթ հորինիր:

Տղադ գնաց աղջկան իր տեսնելու,
սիրտդ լիքն է ուրախությամբ ու խինդով,
ժամանակն է, շուտով թոռ էլ կունենաս,
բայց դե մեզնից ոչ մի բան էլ չի փոխվել:

Պատերազմը մեզ սեր տվեց ու կարոտ,
սովը լցրեց հոգիները մեր հացով,
աչքներս՝ կուշտ, սրտներս լի ցավերով,
պատերազմը աղ ու արցունք տվեց մեզ:

Պատերազմը հույս տվեց մեզ ու հավատ,
կարոտ տվեց, որ միշտ այրվենք կարոտից,
սոված, ծարավ վազվզեցինք փողոցով,
մեր սրտերը պատերազմով չլցվեց...

Էսպես գնա, տատ էլ մի օր կդառնաս,
Աստված մեզնից չարը վանի, բարին տա,
բայց և մի բան հիշելու էլ թե մնա՝
պատերազմն է, արհավիրքը ու մահը...

Ասում են, թե գոհը բարի է լինում,
բարու վրա է բարձրանում խինդը մեծ,
տղադ գնաց աղջկան իր տեսնելու,
վաղը գուցե երջանկությամբ օժեն մեզ...

Արևահամ մի իրիկուն
մեր դեմ փռվեց ծովը կարմիր,
կարմիր կապեց լուսե գոտիդ,
հրդեհվեցին աչքերը քո,
ու աչքերիդ հորիզոնում
կարմիր ներկվեց արցունքը քո:
Մի երեկո,
մի արյունոտ իրիկնամուտ
կարմիր ներկվեց հույսդ կապույտ:

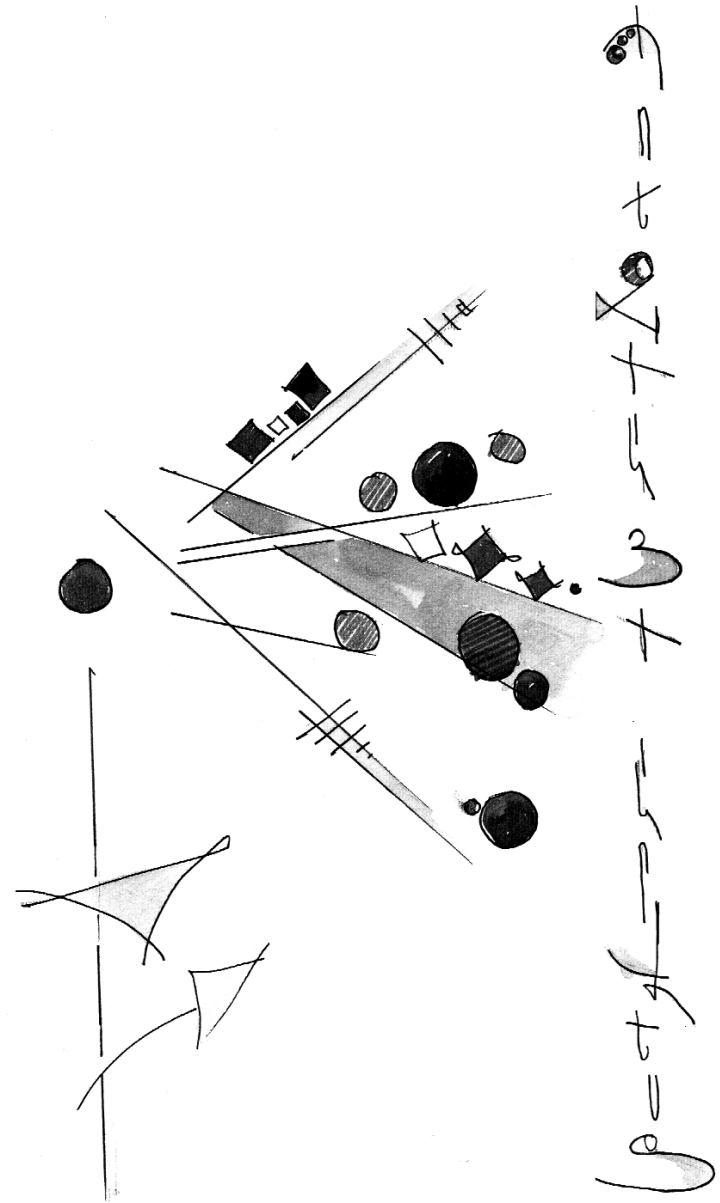
Քո մեջ երգը հոսում է լուռ,
աղմուկ չունի, չունի սահման,
ողջը լինում է ինքնաբուխ,
մտերմական ու միամիտ,
ուզում եմ ես, որ հավատամ,
թե ոչ մի երգ դեռ չի գրվել
աննպատակ ու ինքնակամ:

Ես կիջնեմ որպես կապույտ իրիկուն
ու կծավալվեմ ջահերիդ փայլին,
կխլեմ քեզնից կարոտանք ու քուն,
կապույտ կբոցեմ կրակներդ հին:
Ոսկե ջահերիդ քրքիջը լուսնոտ
թույլ կայծկլտոցով կգրկե հոգիս,
քո անուժ ձեռքով կվառես հատ-հատ
մթի մեջ կորած աստղերը հոգուս:
1965 թ.

Այն պահերին, երբ լուռ եմ ես,
չմոտենա՛ս,
այն պահերին, երբ տխուր եմ,
չհեկեկա՛ս,
այն պահերին, երբ քեզ ունեմ իմ գրկի մեջ,
չքարանա՛ս,
այն պահերին, երբ աշխարհն է մեռնում վիատ,
չնզովե՛ս,
այն պահերին, երբ աստղերն են զարթնում հատ-հատ,
չբորբոքվե՛ս,
այն պահերին, երբ գիշերն է դառնում դժնակ,
չմոլորվե՛ս,-
Դրանք պահերն են, որ մեռնում են...
1965թ.

Եվ քո անունը չեմ ասի բարձրաձայն,
մինչև այս աշխարհի մաքրվելը,
մինչև այս աշխարհի մաքրվելը...
Մեզ մի ամբողջ աշխարհ է պետք՝
բեռնաթափելու համար մեր սուտ գանձերը,
մեզ պարտադրած խաղերը,
կեղծավոր ու հոգնած ժպիտը, իրերը...
Մերը մեր երկուսի ազատագրումն է
բեռ ու բարձից, խամաճիկությունից,
խամաճիկությունից...
Ինձ հերիք է քո դեմքի լույսը,
մաքրությունից տառապող զգացումները,
ուրիշի մեղքերից ծանրացած թեթև հոգիդ,
ժպիտով մաքրվող դեմքդ,
հոգեխռովությունդ աշխարհաճանաչման,
ճակատդ՝ վիշտ վանող,
ատամներիդ տակ փակված
ծպտյալ, հորդ զգացումները,
բառերդ՝ էություն վարագուրող,
հոգնած, հոգնած, հոգնած սերերդ,
ոչ քեզ համար, ոչ քեզ համար,
այլ շնչելու, գոյությունդ չսպանելու,
գոնե լինելու, գոնե լինելու համար...

25 սեպտեմբերի, 1999թ.

Բանաստեղծները
մարդկության խիղճն են,
նրա հայելին,
ինչով ուզում ես
շպարիք նրանց,
լուռ կհայտնվեն...

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄՈՒՆԵՏԻԿՆԵՐԸ

Մի խորախորհուրդ բան կա աշխարհում,
մթին առեղծված, հեքիաթի պես ջինջ,
աստղերից առնող լույսի պես կապույտ,
մարդկային լեզվով թարգմանվող տեսիլք...

Գալիս է լույսն այդ ընչաքաղցության
կարոտի նման մենակ ու անփույթ,
փաթաթվում է քեզ հեշտ ու հասարակ,
երազի պես տաք, նրա պես աննյութ...

Մոլագար մի ցավ, անվրեպ, անքեն,
Տառապանքների անկշտում մի ծով,
Հոգիդ խաղում է ու դու չգիտես՝
երա՞զ է արդյոք, թե՞ տենչի բուրմունք...

Ու դու չգիտես ծնունդը նրա,
կամեցողության սահմանները մութ,
կուտակվում է նա օր օրի վրա
Ու չունի նա կերպ, ու չունես հազուրդ...

Աստծու պահնորդն այդ հազարատեսիլ
ծլում է հոգուս խորխորատներում,
գայլուկի նման, կորյունի տեսքով,
և չի պահանջում իր համար ոչինչ...
1997թ.

Ջարմանալի է, այնպես թեթև,
և երազները քո՝ այնպես խնդուն,
եղբայր իմ, ընկեր ու բանաստեղծ,
քո այն խոհերը Վենետիկում...

Երբ դու փոքր էիր և պատանի
այն օրերին դեռ մեր հին Կարսում,
զարմանահրաշ մի պատանի,
որ ապշանքով է կարոտն առնում...

Մոլորուն էիր ու ապշահար
Վարպետի առաջ, տենդով հայտնի,
այդպես ապագա բանաստեղծն է
հանճարի առաջ լուռ քարանում...

Իսկ դու Տերյանով գմայլված,
քո հագին և ոչ մի հեթանոս երգ,
նժույզներ՝ կրակից բարձրացող,
Նավգիկե՝ որպես ուրիշ մի Ուլիս...

Այնտեղ՝ Երկրում, մեռելներ անթաղ,
մեռելներ՝ իրենց հողը երագող,
ինչպե՞ս համատեղեիր Նավգիկեին
և մանուկներին կրկին մորթվող...

Դու այնպես, ինչպես ժամանակդ,
վեր ու վար, անսկիզբ ու անվերջ,
բարձրանում էին ու ընկնում գահեր,
աշխարհն էր դուրս փախչում հունից...

Խաբվել էինք մի հազար անգամ,
էլ չկար պոետը վերջին,
ընկել էր արնաքամ պոետը
դավերի խաչողում չնչին...

Իսկ Ավոն՝ մարգարիտը քո տան,
թողել էր պատիվ ու անուն,
դեզերում էր խռոված, անտուն,
ծովից շարտված մի ալիք...

Հայրենին՝ վերքի պես կրծքի տակ
զարկված, բայց քայլում էր նա՝
մարգարեն, իր տնից քշված,
իսկ դու՝ բարձրացող ծաղիկ...

Հողմի մեջ բարձրացող ծաղիկ,
սիրահար կրակին, արևին,
դու պիտի սանձեիր նժույզներ
և թաղեիր մեռելներ անժպիտ...

Շունչ տալիս դիակին մեռած,
մեռնողին՝ հավատ ու կանթեղ,
երկլեզու աստվածներ ծնեիր,
սնեիր քնարը բորբոսնած...

Լինում է, բա՞խտ է, թե՞ կատակ,
թե այդպես է կառուցված մեր հոգին,
ժողովուրդը՝ դարերով տրորված,
ծնում է իր իսկ պոետին...

Դու պիտի, իբրև մարգարե,
քո ծոված ուսերի վրա,
և Տիտան իբրև միֆական,
պահեիր երկիրը Նաիրի...

Եվ մեռնում էր քո Նաիրին՝
զարկված բոլոր, ամեն կողմից,
դու՝ ծաղիկ հեզ ելման ծովում,
ուզում էիր ելնել ծովից...

Ատում էիր, ամբաստանում,
հիշատակներ լքում անվերջ,
վերջին ճիգով քո խեղդվողի
ափ մը մոխիր էիր պահում...

Ձառացանք էր ուղին քո ճիգ,
անթեք հավատ մի փրկվողի,
դու ջանում էիր, որ Նաիրին
գոնե մի օր հարատևի...

Եվ հիմա, այս հեռու Վենետիկում,
ծովահալած ջրերի դեմ
կանգնած են երկու բանաստեղծներ,
ինչպես անցյալը և ներկան դժխեմ...

Կանգնած են մարգարեն ու բանաստեղծը ջահել,
նույն արմատների թռչունները երկու,
մեկը՝ անցյալի աստվածներով լեցուն,
մեկը՝ լցված նոր աստվածներով...

Մեկը ջահել, լեցուն հավատով ու ուժով,
մեկը՝ լուծված արդեն իր հավատին,
մեկի համար կյանքը՝ արև կարմիր,
մեկի համար կյանքը՝ արյան ծով...

Անցել են օրեր ու տարիներ,
էլ չկան Չարենցն ու Ավոն,
մնացել է մեղադրանք իբրև՝
հանդիպման հուշն այն Վենետիկում...

Մնացել է մարգարեն ծեր,
ջահի պես փռված մեր վրա,
թիթեռի պես շուրջը ջահի
ոգին այն ջահել ու ալվան...

Ու գրույցն այս գնալու է վեր,
օրերի պես, օրերի պես այն,
գրույցն այդ անցնելու է դարեր,
իբրև միջ, լեզենդ մի, պատահար...

Իսկ մենք, իբրև մի պատանի,
կգարկվենք լեռնացած տարերքին,
կթեքվենք մերթ մեկ, մերթ մյուս
նաիրյան ամրակուտ բերդին...

Եվ ուշիմ պատանին կիմանա,
որ դասը չի կրկնվում երբեք,
սերունդներից հաղթում է լոկ նա,
ով քայլում է իր ճամփով անթեք...
1989 թ.

ՉՆԾԱՂԻԿ

Կարո՞ղ ես գրել այնպես,
որ ձնծաղիկ քեզ հիշեցնի,
կամ նկարվի հենց այդպես՝
ձնծաղիկ...

Նախ նկարիր դու հոտը,
հետո՝ արմատը ճերմակ,
իսկ ձողիկը՝ ձյուն պատռող,
նկարիր նրբին...

Թերթիկներն անհամաչափ՝
ոչ թափանցիկ և ոչ թույլ,
մանուշակ չնկարես,
այլ բաց մանուշակագույն...

Ձնծաղիկ թե նկարես,
արբեցումիդ վստահիր,
չդիպչես քո նկարին,
եթե դիպար, կմեռնի...

1996 թ.

Չգրել

և ոչ մի բանաստեղծություն,
գրվածները արյունով են պահվել,
դրա համար են հին վանքերը այրվել,
ջրեր ցամաքել, թարմ շիվեր կտրվել,
որոնք այսօր արդեն առագաստներ պարզած
նավեր պիտի լինեին:

Դրա համար են լեզու ու ձեռք կտրել,
մորթել մանկան ճիշը, քանդել հունդը բերքի,
սակայն ինչպես պահել թափվող արյան շիթը,
այրվող գրքի լեզուն և նոր ծնված մանկան
անմիտ, անուժ խիճող:

Գանգրահեր տղան
մաքրեց քարի փոշին
ու կարդաց վրան.
«Եղիշե Չարենց,
ծնված՝ Մակուում»,
հետո արտասովեց,
ու կաթիլն ընկավ
մարմարե քարին:

Որպես իրական,
մի պատկեր խաղաց
մերկ դաշտի վրա:

Մի պիրկ տղամարդ՝
քառասունին մոտ,
մազերը գանգուր,
իր իսկ շիրիմին՝
մի քիչ գլխահակ,
թափում էր գինի:

Հետո զնգոցով
նա մի կողմ նետեց
զավաթը ձեռքի
ու նստեց քարին:

Աչքերը նրա
արտասովում էին
ու երկբայում
մոլուցքով վայրի,
խաժակ աչքերը
անթարթ մի կետի,
շշնջում էր նա
անավարտ տողեր՝
թերի մնացած
մի երգ երգոցից:

Հետո նա կանգնեց
իր իսկ շիրիմին
ու կրքով վայրի
սկսեց կարդալ:
Ահեղ մոլուցք կար
նրա աչքերում, որ
գիշերվա պահին
ավելի էր ցավագար թվում:

Չայնը նվաղեց,
կերկերաց քիչ-քիչ,
ու ինքն էլ չզգաց,
թե ինչպես գիրքը
իր ձեռքից սահեց:

Ու կանգնած էր նա՝
հայացքը երկինք,
ձեռքերը պարզած,
անվրդով, անձայն,
կարծես տեսլացած:

Ասում են այսպես
ամեն երեկո,
գիշերապահին,
բարձրանում է նա
լուռ գերեզմանից,
կանգնում է քարին
ու մտամոլոր
կարողում է, կարողում
անավարտ մի երկ՝
«Գիրք ճանապարհին»:

Երեկ մեկը խոսում էր Պուշկինի մասին,
կարդալով նրա գործերն հանճարեղ,
և ինքնասիրահար կինը խոսում էր այնպես,
ասես Պուշկինի ապրած կյանքն էր հանճարեղ...

Ծիծաղելի, ո՛վ փառասիրություն,
որ հատուկ է կնոջը վայրաբարո,
երբ փառաբանվում է տեսիլքը պոետի
և ոչ բնավ մաքառումը նրա...

Եվ խոսում էր կինն այդ՝
թափելով արցունք
և կարկաչ բառերի, և հեծկլտանք,
ես հասկացա, որ բանաստեղծը հսկա
զարկվեց երկրորդ անգամ
երիցս կեղծությամբ...

Ի՛նչ անհոգություն ապրած կյանքի,
օ՛, թեթևաբարո ճշմարտություն,
կյանքը կարող է թվալ հերոսություն,
երբ չկա սերն ակնածանքի...

Եվ որքան էլ զարմանալի թվա,
ձյունը բանաստեղծություն է:
Եվ որքան էլ զարմանալի թվա,
արքան բանաստեղծություն է:
Եվ նույնքան զարմանալի թող թվա,
մարդը բանաստեղծություն է:
Եվ նույնքան բանաստեղծություն են
շարժվող ու անշարժ իրերը,
առավել՝ սերը, արևը:
Եվ որովհետև ամեն ինչ բանաստեղծություն է,
մե՞զ ինչ բոլոր բանաստեղծները:

Բա՛ն,
հոգնած կոպերիս տակից
հանիր տխրությունը,
մոռացումի քողեր մի ձգիր հոգուս:
Յավը խեղդում է,
բառերն անգոր են ընդդիմանալու,
բառերի կարոտ երագները բիրտ
տենչում են խաղաղ մի անդորրություն,
մերկացրու հոգիս,
Չեմ ուզում ապրել գաղտագողի:
Բա՛ն,
հանիր կոպերիս հոգնությունը:

ՔՆՆԱԳԱՏ Ա. Թ.-ԻՆ

Խոսելով երգի մասին՝
կարծում է նա իրեն Բուդրա,
սակայն կյանքում առօրյա
չի հիշում առած մի հին:

Քայլում է բուրգի վեհությամբ,
խիղճը փակ հանճարի առաջ,
թանաքը՝ ոգու չարությամբ,
և միտքը՝ սատանուց գնած:

Խոսում է տեղի-անտեղի,
ամենուր թափում է կարծիք,
գրում է գրողից առատ,
չի թողնում և ոչ մի առիթ:

Ճանաչված քննադատ է նա,
վայ նրան, ում ձեռքը պարզի,
մի ձեռքով միջնադարն է թերթում,
մյուսով՝ օրերը արդի:

Նա իր խոսքն սկսեց նոր օրից
և հիմա հասել է միջնադար,
վաղը, անշուշտ, հերթն է Հոմերի,
Աստված իմ, օգնիր, ետ չգա:

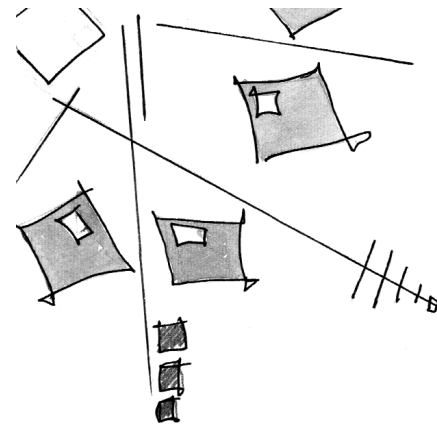
ՆԱՀԱՆՁ ԶԳԱՅՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱՅԼ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ
(Պարողիա առ Հ. Գրիգորյան)

Դասականների լուռ բանակի դեմ
մեր Հովհաննեսն է գալիս առանց հանգ,
ինչպիսի՜ զիջում, դռները բացեք,
պետք չեն գեղումներ, էլ պետք չի նազանք:
Վարդերն են, ահա, գլխիկոր լալիս,
սոխակները խենթ հեկեկում ցավից,
բոլորի համար տեղ կա սենյակում,
բոլորը թող գան՝ առանց կարեկից:
Զինադադար է, տոն է, խնդություն,
զենքերը երգի հանձնեցեք պահեստ,
խնդրվում է, սակայն, ոչ մեկը թաքուն
փամփուշտ չտանի սենյակն իր հետ:
Հաշտության տոն է, լիառատ գեղում,
քեֆ պիտի քաշենք, պիտի ընդոստենք,
թույլատրվում է մի քիչ ծիծաղել,
մի կում արցունք էլ կարող եք բերել:
Բերեք, ինչ ունեք, եկեք և՛ հարբած,
ճոխ է սեղանը այս տոն-հանդեսի,
խնդրում են, կրկին հարբեցեք, տղերք,
բայց մի մոռացեք Թաթուլ իշխանին:
Չեղումը՝ գեղում, թող որ քեֆ լինի,
եկեք օգտվենք այս հրաշք պահից,
խնդրվում է, սակայն, արբունքից հետո
չկախվել ճամփի ծառ ու ծաղիկից:
Այնտեղ կախված են եղբայրները մեր,
բանաստեղծների դիմակները հին,
առածն է ասում՝ ինչ ճամփա բռնես,
խերը կտեսնես հասնելու պահին:

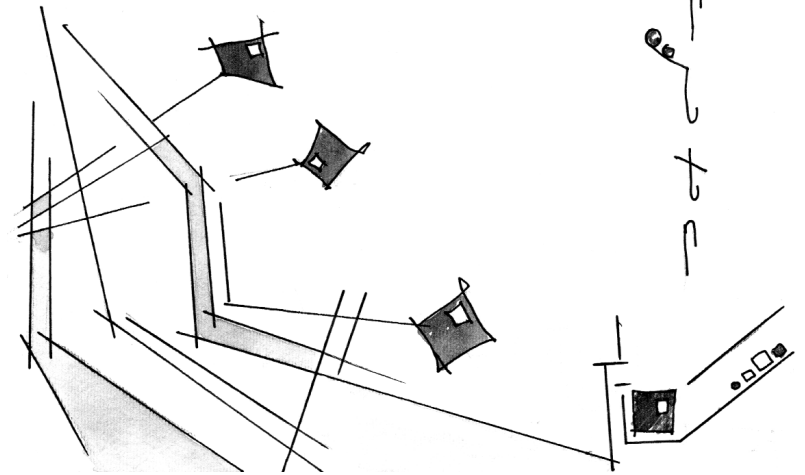
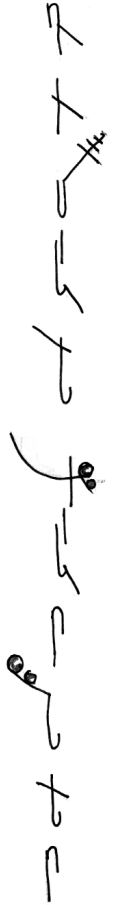
ՀԵԼԼԱԳԱ

Որպես առասպելական երգի կերտվածք,
հին հավատի երազ
ու տքնության կոթող,
կանգնած է, ահա, բազմարձան,
քաղաքների մայր Հելլադան:
Մարմարակերտ շենքեր,
ավազաններ,
որոնք փողփողում են արևների փայլով,
շատրվաններ՝ ճերմակ ու վերընթաց,
լուսնի ձեռքով կերտված:
Եվ ճանապարհներ բազում ու լայնանիստ,
հեռուներ կանչող ու մարմարե,
ու անցորդներ, կանայք՝
ճերմակ թեթև քողով,
քայլքով ճապուկ ու թևաբաց:
Հելլադա,
լուռ ու անխոս երկիր,
դո՛ւ իրական՝ ոգու ու թռիչքի,
այդ դու էիր,
դու, որ քո մանուկ ճիչով
խորտակեցիր գոսությունը հոգու:
Այդ քո երկրի վրա դրոշմվեցին
մարդու ձեռքերն առաջինը,
և բազմածալք ոգու նրբությանը հատուկ
քանդակվեցին երազները սրաթև:
Հելլադա,
առաջին անգամ կամարներիդ տակ
լավեց ձայնը Ալեքսանդրի,
և որպես քուրմ լույսի,
և խավարին ընդդեմ
քո մարմարները ձայնակցեցին:
Եվ առաջինը, հենց առաջինը
կործանվեց կուրության շղթան,

և առասպելական բոլոր աստվածները
քո գրկում ննջեցին հանգիստ:
Եվ հեթանոս քո ոգու զորությամբ
կանգնեցին վերձիգ սյուներ,
և մարմարիոն իրաններ, և սրունքներ,
և գրքեր՝ մարմիններ երագող:
Աստվածների երկիր ու սերերի,
և հունդերի երկիր,
քո լուսնի տակ կքաժ տեսնում եմ, ահա,
երգիչներիդ,
որոնք անմար հելլենական փայլով
նվաճում են երկինք, նվաճում են երկիր:
Հելլադա՝
մարմարների, սիրո ու հավատի:

Ով թափանցել է խորքն այս խորհրդի,
 Չի սանձահարել խոյանքն իր սրտի
 Եվ ամբոխի դեմ իր սիրտն է բացել,
 Խաչվել է կամ խարույկ բարձրացել:
 Առիֆանգ Չորեք

ԵՂԻՇԵԻՆ

Քո շուրթերին ծաղկեց երջանկաբեր քամին,
մահվան թասով բերին գույժը պատերազմի,
և՛ դու արտասավալի, և՛ դու խռովահույզ
ցավիդ պես հյուսեցիր մատյանը հարության...

Ատելությամբ լցվեց երգը քո մատյանի,
չարի հանդեպ եղար զայրությանդ մի այր,
ինքնաձաղկման մի ցավ, եղերական մի գույժ
լլկեց հոգիդ խռով՝ ատելությամբ անձայր...

Սերդ բերրի եղավ այր ու կնոջ հանդեպ,
նրանց, որոնք եղան հայրենական վահան,
սերդ ծաղիկ եղավ, եղավ նեկտար ու լույս,
և դու մեղրամոմի քնքշությունը հագար...

Դավի հանդեպ դավով, չարի հանդեպ՝ նզովք,
ցրտի հանդեպ՝ կրակ, մերի հանդեպ հենակ,
Աստծու նժարների դու անթերի լծակ,
ավերակի առջև դու՝ ամենաողբ...

Սրտամորմոք մեր երգ, սրտաբորբոք դու բերք,
քեզնով պիտի չափվի սերը հայրենական,
քեզնով պիտի դատել, քեզնով պիտի չափվել,
քանզի ամենամերկ ցավի երգիչն ես դու...

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅՈՒՆ

Այնտեղ՝
 հեռվում, լեռան լանջին,
 ջրի ափին կապույտ,
 ձայն ի ծովին ծիծաղախիտ
 աղոթում է արթուն:
 Լեռներն իրար գիրկ են բացել,
 ձորերը՝ մութ, մռայլ,
 ծով ծփում է լիճը անփույթ,
 երազներն իր՝ կապար:
 Խլրտում են թուփ ու մացառ,
 շաշում բարդիք վերձիգ,
 վանքի նման մռայլ ու պաղ
 աղոթում է անկիրք:
 Աղոթում են երկինք պարզված
 ձեռքն ու հոգին անբիծ,
 աչքերում իր՝ մեղքը մարդկանց,
 և սրտում՝ վիշտ երկինք:
 Մութը տխուր թելն է մանում,
 անհիմն երգը կյանքի,
 և օրերի շարականն է
 ձգվում երկրից երկինք:
 Այնտեղ՝
 հեռվում, լեռան լանջին,
 ջրի ափին կապույտ,
 ձայն ի ծովին ծիծաղախիտ
 աղոթում է անքուն:

Նարեկացին, ի սեր Աստծու,
 չի եղել խեղճ մի վանական
 ու շարական չի սիրել նա,
 ու չի վառել մոմ ու աղոթք:

Նարեկացին, ի սեր Աստծու,
 չի եղել խեղճ հավատացյալ
 ու չի բացել Աստծու ճամփան
 թշվառ ու խեղճ ազգի համար:

Նարեկացին զինվոր էր մի,
 Ավարայրից որք մնացած,
 երկնքի հետ դաշինք կնքեց,
 ծնվեց մարդուկ, մեռավ աստված:

ՄԱՐԳԸ, ՈՐ ԳԱԼԻՍ Է ԳԵՊԻ ՄԵՁ
Խաչատուր Աբովյանին

Մեր կյանքն անօրինական մի տանջանք է,
իսկ հույսը գալիս է ապագայից,
և այս արնոտ ու ցուրտ մղձավանջը
փարատվում է նույն ապագայով:
Եվ այսպես, ուղիղ մեկ ու կես դար առաջ
առաքինի ու սրբված այն հանճարի դեմ
ընկավ նույն հարցը,
ինչպես կրակում
շեղջը ցորենի:
Եվ փոշոտ ու տամուկ փողոցների միջով,
կուզիկ պատերին քսվելով
անցնում էր նա՝ ճերմակ ֆրակով մարդը,
տրորված ու բոբիկ երազները գրկած:
Պետք է սկսել ամեն ինչ նորից,
ցավատանջ է եղել իր անցյալի վագրը,
դժվարին՝ անցյալը, իսկ պատերազմը՝ միֆ,
սուտ են եղել երկաթե հեծյալները:

Եվ բարբառելով ոսկեղենիկ ցնորքը,
վանելով փառքի փափուկ մուժը,
նա չզգաց, որ սևացել է ֆրակի թևքը,
և քայլում է ինքը ցեխոտ փողոցներով:
Հեռվում երերաց խոտե զանգակատունը,
մի ոտքի վրա կանգնած փայտփորիկի նման,
թեքվել էր, ծերացել քարե հրաշքը,
էլ չէր հմայում նրան:

Անձրևի, քամու դեմ կանգնած ձիգ դարեր,
որոն էր աճել հողե կտուրին,
պատի գույնի պես խամրել էր փառքը,
թեքել էր գլուխը դեպի անցյալը հին:
Ամեն ինչ խառնիխուռը, ամեն ինչ կիսատ,
բերանքսիվայր, անորոշ ու տարտամ,

և հանդարտ հավաքելով իրեն՝
ճերմակ ֆրակով մարդը ոտք դրեց
վանքի գավիթը սալաքար:
Ոչ ապրելն էր հեշտ, ոչ գրելը,
ոչ խոսելը անցյալի մասին,
ողջը՝ խաբուսիկ, խայտառակ մի երագ,
տեսածը՝ խելագար միֆ:
Չիմացավ, թե ինչպես մտավ գավիթը,
թե ինչպես անցավ խուցերի կողքով,
ողջը տեսիլք էր, կերկերուն շարական,
որ պատմում էր փառքերից հին:

Եվ օտար էր նրա համար այն մարդը,
որ հիմա կանգնել էր գորավիզի տեսքով,
վրան՝ փարաջա, սակայն, որի կեցվածքը
երկընտրանք ու ցավ էր ներարկում:
Կանգնած էին իրար դեմ ընկճված ու հպարտ
երկու առաջնեկներ՝ մտքի ու ոգու,
նրանցից մեկը դրսի նույն վանքն էր,
մյուսը՝ հուսահատ, անցյալի չափ հայի:
Եվ սև սքեմի տակից, ինչպես աչքերում,
երևում էր սուրը՝ անդեմ ու անուղի,
իսկ վրայից փարաջայի՝ նշաններ փառքի,
որոնք վկաներ էին անիրական գործի:

Եվ ֆրակով մարդը, որի շուրթերին
ներհուն ժպիտ էր, և աչքերում անքուն՝
երկար ու ձիգ օրերի արթմնի երագ,
պատրաստ էր բաց աչքերով աղոթելու:
Սակայն անկոտրում է երագողի բախտը,
էլի նորից հինը, էլի դավաճանություն,
կանգնած նայում էին երկար
քարե ու ֆրակով մարդը,
ինչպես ճակատագիրն ու միտքը արդար:
Տարիների միջով նա քայլել էր երկար,
երկար ու ձիգ դարեր ոտնատակ էր արել,

կրակների բերնից պատառիկներ խլել,
գրել, գրել անվերջ, գտել բառ ու սատար,
մանկացել էր հաճախ, հաճախ ըմբոստացել,
օտարվել էր ցավից, նորից մտերմացել,
թողել հեռացել էր, վերադարձել կրկին,
ալիքվել էր դավից, ցավով լուսաբացել,
կրկնվել էր երկար ու հոգնաբեկ, խռով
կանգնել էր լուռ, համակ, ներհուն, անմիտ:

Հազար անգամ երգած, հազար անգամ տխուր,
հազար ճամփա ընկած, հազար անգամ մոլոր,
առուտուր էր արել, տվել առել իրեն,
ու գրել էր երգեր ցավի, վերքի մասին:

Ու գտել էր ճամփան, ու հավատով այդ նոր
կանգնած էր նա հիմա վեղարի դեմ սևոտ:

Նրա մոտ արդեն ամեն ինչ հաստատ էր,
ճերմակ ֆրակի պես և խղճի պես մաքուր,
թափառումները նրան տարել էին հյուսիս,
և չկար նահանջի ճանապարհ:

Եվ փրկության դուռը, դուռն այդ սրբազան
նա տեսել էր արդեն մտովի,
նրա համար այդ դուռը՝ սերունդների ճամփա,
և ոչ նոր Տիգրան՝ ժահրով լի:

Ու դուրս եկավ մարդը հոգնած ու խարխուլված
դեպի գավիթը սալաքար,
օրորվում էր վերում հողե զանգակատունը
իրիկվա դեմ խավար:

Ետևում անցյալն էր, երկդեմ վանականը՝
սևասքեմ վեղարը հագին,
որի փեշի տակից երևում էր սուրբ,
և դեմքն անկոտորում էր, պողպատե:

Եվ բարբառելով ոսկեդենիկ ցնորքը,
մշուշվելով մթնող իրիկվա մեջ,
զալիս էր հեռվից, ցեխոտ փողոցներով
այն երազող մարդը՝ ճերմակ ֆրակով:

ԴԱՆԻԵԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻՆ

Ով ասպետներ հեթանոս,
ով ասպետի ոսկորներ:
Դ. Վարուժան

Կրծքիդ տակ մի երկիր՝ վաղուց կորսված,
վայրի վարդի պես կրծքիդ տակ բացված,
շուրջդ՝ ավերակ, շուրջդ՝ մահվան բոթ,
երկու կրակի մեջ ընկած ասպետ...

Դու վսեմության հին դարերի հետ,
աստվածների հետ սեղան կնստեիր,
մարմինդ թողած գոհասեղանին՝
միտքդ անցյալի ոգին կպեղեր...

Եվ աստվածները վեհ դիցարանի,
իրեն սրբացրած ժողովրդի պես,
կճեմեին հանդարտ, որպես իրեղեն,
և այս էր միայն քո մեղքը վսեմ...

Կզային հետիոտն, առանց պաճուճանքի,
արյունով ծնած ծնողների հետ,
և առանց կեցվածք, քանզի աստվածները
իրենք էլ տեսակ ժողովուրդ էին...

Օ՛, անշուշտ, ցավից, անվերջ կորստից
կթափառեիր հեռու դաշտերում,
ուր ժողովուրդը քո սիրտն ուներ,
և տարերքն իր՝ քո կիրքը եռուն...

Ո՞ւր պիտի գտնեիր բարբառող համայնք,
հին ասպետների վրեժ ու ցասում,
արդարության դեմ ժպտացող Աստղիկ,
գեղեցկության դեմ մերկացող աստված...

Ու կխենթանայիր հին սարսուռներով,
կպեղեիր անդամ, կպեղեիր անտենդ,
կուզեիր, որ քո Բրգնիկ գյուղում
աստվածները հին ճեմեին անվերջ...

Օ՛, ոչ, դու ցեղիդ այն հունդն էիր հողում,
որ դարեր երկար մնում է պահված,
և սերմն այդ իր սուրբ ծիլերն է թողնում,
երբ որ գգում է վտանգը վայրագ...

Մարգարեները առաջնորդներ են,
ապրում են նրանք նաև այլ հողում,
մարմինդ թողած՝ զոհասեղանին՝
դու ժողովրդիդ օրհներգն էիր պեղում...
1984 թ.

ՄԵԾԱՐԵՆՅԻՆ

Նարեկացու որդին
Մեծարենցն էր,
անհանգրվան, անտուն
և հուշիկ,
ծաղիկների բույրից հևհև,
ծաղիկների երգից արբուն...
Բողոքագիրք ուներ ձեռքին
հայրը խոժոռաղեն,
որդին՝ ծաղիկներից արբուն
և երկնքից խռով:

Նարեկացին մեռավ հույսով՝
ծառը երկինք խրած,
Մեծարենցը հոգնած, մոլոր,
լույսի ցավից գնաց:

ԵՐԿՈՒ ԵՐԳ ՎԱՀԱՆ ՏԵՐՅԱՆԻՆ

Եվ խնջույքում հրով հին,
Երբ կարմիր խնդա,
Չես գգա, որ մեր գինին-
Մեր արյունն է դա...
Վ. Տերյան

-Ա-

Համր, որպես լեռը հսկա,
ամփոփ, ինչպես Սիս,
դու՝ նաիրյան առաջին ճիչ,
դու՝ ջահել Մասիս...

Մեր վերքերի ականատես,
մեր մորմոք, մեր ցավ,
մանկության խորհրդանիշ,
մեր զուսպ, մեր պատիվ...

Ծով էր արյունը... 15 թիվ,
եղեռն ու նախճիր,
և քո հոգում այրվում էր լուռ
երգը տարագիր...

Ինչ ձեռքերով դու բռնեցիր
դրոշը վառվող,
ինչ աչքերով գրկեցիր
երկիրդ հառնող...

Ընկածներին լացող պետք չէ,
կին կա, կլացի,
դու առաջին և դու վերջին
անթագ նաիրցի...

Դու՝ արյունից ապշահալած,
դու՝ այր, գութ ու խիղճ,
քեզ էր տրված վերքը մաքրել,
երգել վերքը բաց...

Համր, որպես լեռը հսկա,
ամփոփ, ինչպես Սիս,
դու՝ նաիրյան առաջին ճիչ,
ջահել դու Մասիս...

-Բ-

Կուզեի քեզ ընկեր լինել,
մտերիմ ու բաց,
լաթը ձեռքիս վերքդ կապել
ու չասել ոչինչ...

Չասել, որ դու մեծ ես ինձնից,
ապրող դու աստված,
ու լեռներից լեռը այն մեծ,
տեսած ու ապշած...

Ջրուցեի քեզ հետ նստած՝
նաիրցուց այն հին,
հազարամյա դարերի հետ
խոսող նաիրցուց...

Ու գնալիմք Շամիրամի
ջրանցքը խորունկ,
Արայի պես հպարտ, անքեն,
լուռ ու անաղմուկ...

Գիցարանի առջև կանգնած,
ինչպես՝ Անիի,
խիճ ու ավազ մաքրեիմք մենք
անցավ ու լռին...

Չվառեիմք ոչ խունկ, ոչ մոմ,
չայրեիմք ոչինչ,
թող հողովեր ոսկորներում
հպարտ մի թախիճ...

Կուզեի քեզ ընկեր լինել,
մտերիմ ու բաց,
ձեռքիս լաթով վերքդ կապել
ու չասել ոչինչ...

1985 թ.

ԳՐՈՂ ՀԱԿՈՔ ՄՆՁՈՒՐՈՒ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ,
որ միայնակ ապրեց իր մորթված երկրում

Դու չգիտես ու չես տեսել,
թե ինչպես է այրվում հողը,
և՛ քաղաքի դարպասները,
և՛ տները իրար մոտիկ...

Ճանապարհին մորթված մարդիկ,
ծերերի հետ ընկած մանուկ,
և ձեռքերը երկինք պարզած
հարսներ անթաղ, պատվազրկված...

Այրված խուղեր, այրված ծառեր,
այրված մանուկ, այրված մայրեր,
ավերումի ձիգ տարիներ,
դու չգիտես, դու չես տեսել...

Եվ ավերված քաղաքի մեջ
մի մարդ անցնում է լռակյաց,
նա չի փախչում, չի աղմկում,
մի մարդ անցնում է լռակյաց...

Եվ տեսնում է նա ամեն օր
այրված դուռը, տունը այրված,
փողոցները, մանուկներին
և՛ ծերերին, և՛ հարսներին...

Մի մարդ ապրում է ամեն օր
հիշողության իր դաշտի մեջ,
և չարության ոչ մի նուպա,
ինքը հավատ է և ինքը՝ խիղճ...

ԱՐՅՈՒՆԱԿԻՑ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ՝
ԵՂԻՇԵ ՉԱՐԵՆՑԻՆ

Հենվել է Մասիս լեռանը,
ձեռքի տակ՝ դաշտն Այրարատ,
փռել է իր առջև մագաղաթ,
մեջքը հենած Մասիս լեռանը,
գիշերվա մութ արգանդում
թաթախել է գրիչն իր լույս
ու գրել մագաղաթն ի վար՝
Հայաստան՝ վառվող արշալույս:

Պարզել է ձեռքերը կրակին,
աչքերում անթեղված բեկոր,
վառել է մութն անթափանց,
մեջքն հենած մագաղաթին,
կանգնել է ճամփեքում խաչված
Նաիրյան երկրի:

Նորից հիշել եմ ես քեզ,
իմ մանկության բանաստեղծ,
ջահելության իմ վահան
և ծերություն իմ անեղծ:

Սերունդների ուսուցիչ,
ամենօրյա նորարար,
ասա՛, ինչպե՞ս դու քո մեջ
արարեցիր երկիրն այս:

Տխրությունից Տերյանի
մինչև Շավարշը այն գոռ,
երկիրը՝ որք Նաիրի,
կոմիտասյան մրմունջով:

Ինչպե՞ս, ինչպե՞ս պատահեց,
որ պատանին հին Կարսից,
թողած երկիրը մեռնող,
հառնեց որպես նոր երկիր:

Մահին խառնեց կյանքի թույն,
կոտորածին՝ սիրո երգ,
արփենիկյան սուրբ սիրով,
որ քունը չէ էլ երբեք:

Անկումներով խառնածին,
վերելքներով միշտ դյուքված,
քո օրերում այն չնչին
երկիրը մեր ծնեցիր:

Հրաշքի չես հավատում,
թլոր մանուկ նորածին,
վաղը լեզենդ կդառնա
փոքրիկ, փոքրիկ կարսեցին:

Անձրև մաղի, կհիշեն,
արև ծագի, կգա նա,
չորս տասնամյակ մեր կյանքով
դժվար նրան հասկանանք:

Նորից հիշել եմ ես քեզ,
իմ մանկության բանաստեղծ,
ջահելության իմ վահան
և ծերություն իմ անեղծ:

1979 թ.

Իմանալով՝ չհասկացա,
մոտենալով ես հեռացա
և հենց այդպես ես չիմացա,
թե ով ես դու, թե ով ես դու...

Ջարմանալի դու հայաշունչ
և զառամյալ հայահմա,
ինչքան փորձեցի մոտենալ,
այնքան շատ ես հեռացա...

Ճակատագիր, բախտի ծիծաղ,
հզոր երկիր և քամահրանք,
քո պոետը հենց քո նման
իմանալով չհասկացավ...

Ինչ էլ լինի, և թեկուզ երբ,
ով էլ լինի և որ դարում,
առասպելը և միֆը թանկ
չի ընկալվի ինչպես հմայք...

Իմանալով՝ չհասկացա,
մոտենալով՝ ես հեռացա
և հենց այդպես ես չիմացա,
թե ով ես դու, թե ով ես դու...

1987 թ.

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՅԻՆ

Կապուտաչյա Վահան,
եղբայր ու արնակից,
թափանցիկ դու, ինչպես
լեռների օդ,
արդյոք ինչպե՞ս
աշխարհի կամոք
տարար չարչարանքն այն՝
դժոխքից ցուրտ...

Եվ վիհում քո,
որպես նորօրյա մի Հիսուս,
չգարկվելով անգամ
պատերին մութ,
մորմոքներին անցյալ
ու քնքանքին քո սուրբ,
ի՞նչ գամերով արդյոք
դու կապվեցիր...

Ի՞նչ սոսկումով արդյոք
դու դիմացար,
անցնելով քո կյանքի
վերջին ուղին,
երբ քեզ տանող
զինվորը լուռ
և դիմավորողը
քո արյունից էին...

Քայլում է նա, ահա,
վերջին ճամփան,
և ոտքերն են սահում
թաց լորձունքից,
կապուտաչյա Վահան,
եղբայր ու արնակից,
թափանցիկ դու, ինչպես
լեռների օդ...

ՁՈՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԻՐԱԶԻՆ

(Պոեմների նոր գրքի առթիվ)

Աստված մահ տվեց մարդուն իմաստուն,
 որ իր նմանին մոտեցնի Աստծուն,
 որ կերտի բուրգն իր հեզ աստվածության,
 կերտի կտավն իր կատարելության,
 հույս դառնա մեկին, մյուսին՝ սատար,
 և այսպես ձգտի, հասնի անդադար...
 Եվ ջահը մահվան լինի մի սուրբ հուր,
 որ նա բարբարոս չլինի երբեք,
 որ աչքի մեկը հառնի դեպի մահ,
 մյուսը՝ կյանքի աղբյուրը անմահ,
 և լծակները թե՛ կյանքի, թե՛ մահի
 կշռեն գոյի տենչանքը վայրի...
 Որ միշտ փայփայի ծնունդը մարդու,
 հավերժը կապի անվան հետ որդու,
 և հողվույթով մարդ ու մարդկության
 հուսահատության ու թշվառ պահին
 ըմպի հրաշքը մեծ, աստվածային,
 ծնունդը տոնեն՝ անմահության կայծ,
 և հարբի երգով, և սիրով արդար...
 Եվ հասկացավ նա՝ մարդը վայրենի,
 որ քարայրում չէ ծաղիկը կյանքի,
 և որքան երկիր, երկինք պեղեց,
 այնքան մոտեցավ ցավերին անեղծ...
 Եվ հասկացավ նա, որ եզերքն անեղծ
 դրված է այնտեղ, հեզ մարմնի մեջ,
 հեռուներում չէ ծիլն անմահության,
 այլ հենց սրտում իր, ցավում մարդկության...
 Ու որքան ցավից սիրտը տրորվեց,
 այնքան հասկացավ վիշտը՝ ծովից մեծ,
 ու երգեց վշտից, սիրեց ու տեսավ,
 որ սերն է միայն ցավին հավասար...
 Ու երգեց վշտից, սիրեց ու տեսավ,
 որ սերն է միայն երգին հավասար...

Ոսկե օրորոց նա շինեց սիրով,
 սերը բարուրած դրեց օրորոց
 ու այդպես երգեց նանիկ, օր-օրոր...
 Մանկան աչքերը բացվեցին սիրով,
 ու պարուրվեցին բազում ծեսերով,
 հառնեցին մանուկ մարդկության աչքում
 սիրո զգվանքներ և սեր անհատում...
 Գառան մայունը եկավ լույս աշխարհի,
 ծիլ ու ծաղկի տեսքն էր կատարյալ,
 լեռները դարձան վեհության կնիք,
 երկինքը կապույտ՝ երազի ստինք...
 Եվ մարդը տեսավ իր նմանակին,
 տեսավ, թեպես նա տանջվում էր կրկին,
 տանջվում էր անհայտ ցավերից բազում,
 բայց ինչ-որ երազ, երազ էր տեսնում...
 Եվ երազը այդ փայփայեց անվերջ,
 և դարեր այդպես երազների մեջ,
 սրտում՝ մի ուրիշ աշխարհի կնիք,
 տքնեց ու հուսաց, հուսաց ու տքնեց...
 Եվ դարեր անվերջ տքնանքի ցավով
 երկնեց երազն իր հավերժի դողով...
 Ի՞նչ է երազը մանուկ մարդկության,
 որ օրորվում է օրոցքում մանկան,
 որ թաքնված է մոր աչքերի մեջ,
 սիրած աղջկա աչքերում անշեջ,
 որ այնպես բյուրեղ բյուրավոր դարեր
 պահել, պահպանել ու մեզ են տվել...
 Որ այնպես թաքուն, գիշերներ անքեն
 միակ երազն այդ ստեղծել են, կերտել...
 Թեպետ և կույր՝
 Հոմերոսն է իր հրաշքը կերտել...
 Եվ բարբառել է, բարբառել անվերջ
 մանուկ Սոկրատը ճշմարիտն իր պերճ...
 Եվ փնտրուկ ծովում մեծ անտեսության
 մարգարեները մանուկ գիտության

գտել են բառեր, հասարակ, անշուք,
 որ հետո պիտի դարձնեն ուսմունք,
 և կատակերգությունն աստվածային
 Նարեկի բերանով դառնար շշուկ,
 մրբանային բառերն ու երազը մեծ,
 երազն այն հրաշք, որ բարուր դրվեց,
 որ հետո գար, ու դեռ պիտի գա,
 քանզի մահվան դեմ ծնված այս շղթան,
 որ հիշողության լույսով է զոդված,
 ծնում է վաղուց մանուկ մարդկության
 երգը հավերժող, երգն անմահության...
 Եվ խեղկատակներ այդ ե՞րբ չեն եղել,
 ե՞րբ մարդը մահվան ջահը չի պեղել,
 ե՞րբ չի մաքառել...
 Եվ օրորվում է երազը մեր դեմ,
 իսկ մյուս կողմում՝ մահը կիսադեմ,
 ու մենք հիշում ենք, որ դարեր առաջ,
 երբ դեռ չէր ծնվել երազը այն մեծ,
 մարդը մենակ էր, մարդը՝ վայրենի,
 և նա ուզում էր իր աչքերը հանել,
 խարխափում էր նա մթության մեջ խոր,
 և ոչ ոք, ոչ ոք չէր կարող փրկել...
 Ու քանի երազը, մարդը՝ երազող,
 և օրոցքն հույսի՝ մահի դեմ կռվող,
 կան ու կլինեն ծառ ու ծաղկի հետ,
 խելագարներ՝ մահը երազող,
 չեն կարող ծնվել...
 Նրանք ելնում են այդ նույն օրոցքից
 և հենց նրանք են, որ պիտի մեռնեն:
 Նրանք ծնվում են մահ հաստատելու,
 իսկ երազողը՝ նրան դատելու,
 նրանք ծնվում են սպանելու համար,
 իսկ ստեղծողը՝ նրանց փրկելու:
 Այս հին աշխարհում շատ հին խաղ է սա,
 անմահությունը մահով են գտնում...

ԱԼԻՍՅԱ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆԻՆ

Մի սեր
 ու ընդմիշտ
 ճանապարհորդող անցորդ,
 բոլոր հատվածներում այս հողե գնդի,
 բոլոր սրտերում քայլող անցորդների:
 Դու իմ հայուհի՛, արգենտինուհի՛,
 օվկիանի այն կողմ իմ սրտի նման,
 իմ արյան նման,
 նման այն բոլոր նահատակների:
 Եվ ապագայի ջահերի նման,
 բոցաշունչ արյան տվայտանքներով,
 մեզ նման լռին, մեզ նման ծիծղուն,
 ծավալածիծաղ:
 Այս հողե գնդի հեռավոր իմ քո՛ւյր,
 սրտի պես մաքուր, կյանքի պես հստակ,
 երգի պես կարոտ, և ամեն մի երգ՝
 նոր ու հեռավոր:
 Օվկիանից այն կողմ՝ հայ ու հայուհի,
 օվկիանից այն կողմ՝ երգի նոր ուղի,
 օվկիանից այն կողմ՝ արյան լույս կաթիլ,
 չընկճված մի երգ, չերգված մի երթ,
 դու մեր բանակի ծավալուն ծաղիկ,
 դու նոր Անահիտ այս Արարատի,
 իսկ ինձ համար՝ քույր,
 համբույրից մաքուր:
 Ապրել լույսի մեջ, ընկնել լույսերում,
 սիրել ու մնալ լույս մոխիրներում:

ՄՆԵՐԻՆ

Որդի՛ս, թե մի օր խռովես ինձնից
 ու դեմ շարտես անունդ տանջող,
 հիշիր, որ կյանքում առավել քեզնից
 զգվել եմ ինքս կյանքից հորանջող:
 Չգվել եմ, սակայն ապրել եմ զգոն,
 մի մաս չտարվ կեղծիք ու ստին,
 վիրավորանքը խեղդել եմ սրտում,
 փրկել ամենուր, ամենից ոգին:
 Ու հենց այդ ոգին առաքում է քեզ,
 որ այդ հին, ազնիվ ասպետի նման,
 թեկուզ հազար մի քարանձավ մտնես,
 չդավաճանես այդ ոգուն անմահ:
 1969 թ.

Եվ խարտյաշ էին մագերը,
 և աչքերը՝ սև,
 և բարձրիկ էին հոնքերը,
 և գանգուրներ ուներ,
 և սառն ու հանդարտ միտքը,
 ինչպես ձյունն այն լեռան,
 հպարտ իր գոյությունը,
 ինչպես արքա Արան:

Եվ գեղեցիկ աչվունքը,
 և գեղեցիկ լեզուն,
 և դյուրաբեկ միտքը,
 և իմաստուն, խոհուն,
 այս ամենը եղել է
 և կա մինչև այսօր,
 սակայն աշակերտ է հիմա
 տղան այս խենթ, խոհուն:

ՄՆԵՐԻՆ, ԵՐԲ ԼՐԱՑԱՎ 16 ՏԱՐԻՆ

Այնքան դժվար է իմ ուղին եղել,
 տղա՛ս, որ ես շատ եմ ինքս ինձ պեղել,
 և կասկածը չար, կասկածը մթին
 ավերել է միշտ իմ մանուկ հոգին:
 Հավատը իմ խոր եղել է դժնի,
 երբեք չեմ մերժել խոսքը ուրիշի,
 բայց հավատը այդ՝ ուրիշից ծնված,
 ընդունել եմ ես շատ թեթև գնված,
 սուկ նրա համար, որ բառը կյանքում
 ապրել է իմ մեջ հավերժ ու անքուն,
 չեմ տրվել երբեք սուկածանց փայլի,
 սիրել եմ նրան տենչանքով վայրի:
 Այնքան դժվար է իմ ուղին եղել,
 այնպես ծանր եմ ամեն ինչ տարել,
 ծանր կեղծիքը և սուտը շրթի
 թվացել են ինձ մահվան գերանդի:
 Խախտել եմ ամեն օրենք ու կանոն
 և ապրել այդպես մերկ ու անկանոն,
 այսքանը, իրոք, հերիք էր, որ ես
 ապրեի աշխարհում ոչ ուրիշի պես:
 Եվ այս ամենին իբրև ապացույց,
 դարձա մենակյաց, դարձա մատնացույց,
 սակայն սերը իմ եղել է միշտ վեր,
 և այդ սիրուց ես դու աշխարհ եկել,
 և այդպես սիրով ապրել եմ վերում՝
 չարհամարհելով երբեք ներքևում,
 ցածում բնակվող մարմինը իմ հեզ,
 որ արհամարհել չի փորձել երբեք,
 նայիվ հեզությամբ նայել եմ մարդկանց՝
 չնոռանալով օրը վաղանցուկ,
 և դար է եղել վայրկյանը հավերժ,
 և նրա համար ապրել եմ այսպես,

և իմ սերը թանկ, դու, իմ միակս,
 ծնվել ես նաև ուրիշի նման,
 և քեզ, իմ թանկս, ծնել եմ այնպես,
 որ կարենայի բոլորին տեսնել:
 Իսկ այս ամենը չեն ներում մարդիկ,
 չեն ներում մարդիկ հեռու ու մոտիկ,
 ով որ ուզում է երկնքում ապրել,
 նրան փորձում են ցածում մկրտել,
 և խիստ են միայն նրանց հանդես,
 ովքեր ապրում են հոգու վիշտ ու կարիքով,
 որ չեն խոնարհում և չեն կախում ցած
 աչքերը իրենց՝ ցավից արթնացած,
 և դրա համար, հրա՛ջք իմ միակ,
 մվիրում եմ քեզ տողերը այս տաք,
 լավ է աշխարհին այս միայն քո սիրով,
 որին հասնում են սրտի արյունով,
 իսկ մնացածը, մնացածը ողջ
 փքված բերան է, ստամոքս առողջ:
 Դավի աշխարհում կա մի հին կատակ՝
 ապրելու համար պետք չէ նպատակ,
 ով արժեքով է իր կյանքը վարում,
 դժվար է ապրում այս նեղ աշխարհում:
 1983 թ.

ԼԵՎՈՆ ՉԱՆԴՈՅԱՆԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

Նա պատկած էր հանգիստ,
 իմացողի նման,
 մահվան պահը քննող իմացողի,
 ուսանում էր նա առաջին անգամ,
 ոչ իբրև հանձնող,
 այլ՝ ուսուցիչ...

Որսի ելած արքաների նման,
 որ չեն սարսում գազաններից,
 շրթունքները՝ խուփ,
 հոնքերը՝ լուռ իջած,
 պահն էր որսում մահվան՝
 գրկում մահի...

Որովհետև կյանքում իր տառապած
 քանի՛, քանի՛ անգամ
 մահի դեմքին
 շարտել էր բառեր, խոհեր անթեք,
 որոնք դանակի պես երկսայր
 խոցել էին թշնամուն և իրեն...

Եվ դժոխքում անցած ճանապարհին,
 իր աչքերով միայն, ոչ ուրիշի,
 նա տեսել էր մահվան շարքեր,
 որոնք պիտի շարժվեին դեպի դրախտ,
 իսկ դրախտը նրա երազային
 ապրում էր իր տառապալից հոգում...

Ու չավարտված իր պոեմի նման,
 կյանքը հանձնած սև ամբոխին,
 տանում էին նրան ջահել տղերքը,
 սյուքի նման, նման չոր խորշակի,
 տանում էին նրա մարմինը հեզ,
 չիմանալով թե ուր, չիմանալով՝ ինչու...

Եվ սերունդներ արդեն քանի՛, քանի՛,
սև ամբոխի մեղքն առած ուսերին,
նրա վերքը մաքրող քանի սերունդ,
կյանքը տված մթին, սև դժոխքին,
օրորվում է՝ մահվան ճամփան բռնած,
ու չի հասնում հոգու երազանքին...

Ո՛վ աստվածներ, հոգնած արարածից,
ո՛վ խռոված, մենակ, սուրբ աստվածներ,
ձեր մեղքերը բարդած մարդու վրա,
ո՞ր եք քշում այդպես սերունդներին,
ո՞վ է գալու նրանց հերթափոխի,
մի՞թե հեշտ է ծնվում որդին անքեմ...

Նա պառկած էր անթեք, ինքնախռով,
արժանավոր մարդու հպարտությամբ,
և ամբոխը մահի սարսուռի մեջ
տանում էր դին՝ ցավից օձագալար,
տանում է բյուր դարեր, և անհայտ է,
թե երբ պիտի բարին առնի հանգիստ:
1991 թ.

ԱՂՎԱՆ ՄԱԿԱՐՅԱՆԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տառապում է սիրտը մենակ
այս աշխարհի տակ,
և հոգեթով գրույց կա լոկ,
մի կապույտ լճակ:

Եվ ցիր ու ցան
մի հեգ խոստում,
մի լուռ ծառուղի,
որ պահում է մեր սիրտը տաք
և ցուրտ այս ուղին:

Ելնեմ, գնամ այս աշխարհից
անդեմ ու անխոս,
սիրտս հառած վերջալույսի
կարմրին անթոց:

Ու թող վառվեն ու մորմոքան
այդ վառվող մուժում
երազներս, կարոտներս,
ոչինչ չեմ ուզում:

Ինչպես Աստծու պատկերի դեմ
կանգնած երկու անմեղ զոհեր,
որ երբևէ չեն հասկանում
Արարիչի կամքը զորեղ,
որ նայում են հափշտակված
կիսալուսնի պայծառությամբ,
այդպես, ահա, նայում ենք մենք
վշտակորույս զգացությամբ:

Խամբում է, տե՛ս, դեմքը գունատ,
նինջ է իջնում ցուրտ կոպերին,
և հեռավոր մի աշխարհից
մեզ է նայում անժամանակ:
Արարիչի ձեռքն է խաղում
մահամերձի ու մեր միջև,
զգացությունը կապուտաչ
դուրս է թափում արցունք ծովեր:

Հեռանում է մեզնից կամաց
սիրեցյալի դեմքը գունատ,
երազվում է ու միրաժվում,
աչքերի դեմ դառնում պատրանք:
Եվ ցավագար այդ պահի մեջ
նա չի կարող մեզ հաղորդվել,
հեռանում է նոր մի հոգի
այս աշխարհի մարմնից ծեր:

Մահամերձի ցուրտ ճակատին
և աչքերում գույզ մշուշված
արարվում են նոր աշխարհի
պատկերները բիլ ճաճանչված
հեռացումի այդ լուռ պահին
կանգնած ենք մենք՝ անմեղ զոհեր,
որ երբևէ չենք հասկանում
Արարիչի միտքը զորեղ:
1976 թ.

ՎԱՐՈՒԺԱՆԸ ՕՐՈՐՈՑՈՒՄ
(Թոռնիկիս)

Դրսում ձյուն է, ճերմակ քամի,
դրսում՝ դար ու փոսեր,
շշուկները այս ուշ ժամի
չեն թողնում քեզ քնել...

Աղմուկները հավաք ի մի,
ներս են խուժել սենյակ,
փսփսում են ականջն ի լուր,
աղմկում են խելառ...
Բազուկները ճերմակ, փափլիկ
թրատում են օդում,
չեն հանդուրժում կապ ու կապանք,
բարուրն են պոկում...

Ոտքերն, ահա, երկինք պարզած,
կորյունի պես վայրի,
ցանկանում է ժամ առաջ
ելնել օրորոցից ...

Ա՛խ, ի՞նչ անել, ինչպե՞ս վարվել,
քաջքշում է, խնդում,
ի՞նչ կդառնա ծուռն այս փոքրիկ,
երբ բառ առնի լեզուն...
1989 թ.

ՕՐՀՆԵՐԳ

Վարուժան Բաբախանյանին

Մեր, հայրենիք և ամեն բան,
անցյալիս հետ մռայլ և ապագայի,
արծվի նման քառաթև, սրահայաց,
դու ես կապում,
լեզու՛ իմ սիրելի...

Քո մեջ դրված է ամեն բան,
և՛ գաղտնիքը խորախոհուն,
և՛ նժարն աշխարհաչափ,
և՛ մեր լեզուն սիրատոչոր,
սերը՝ ցրտի նման պարզկան,
մանկությունը թլոթ Դավթի,
խիղճը Աստծու աշխարհաշեն...

Ինչպես չասրեն՝ անմահության
և գաղտնիքի հրճվանքը սուրբ,
երբ իմ առջև տրոփում է
Աստծու պատկերը կրկնության...

Դու եկար ինձ հաստատելու,
համոզելու վերջին անգամ,
որ մարմինը թևեր ունի,
հոգին՝ դռներ տիեզերական...

Եվ կրկնության հոլովությով
ես խաղում եմ նորից,
խաղն իմ մանկան
բիրլիական հողի վրա այս,
իբրև տեր,
իբրև մանուկ մի հրաշաձայն,
իբրև անցյալ ու ապագա...

Թող տավիղդ հնչի քառաձայն...

1996 թ.

ԵՂԲՈՐՄ՝ ՎԱՀԱԳՆԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ու թե՛ ձյունն այս չլիներ,
և իրիկունն այսքան լույս,
այսքան փարթամ փաթիլներ,
այսքան ճերմակ ու անհույս,
այսօր նորից չէիր գա դու,
չճերմակած իմ ընկեր,
իմ միամիտ ու իմ լավ,
անվերադարձ դու իմ սեր:

Իրիկուն է ձյունաթով,
աղոթաբեր իրիկուն,
փաթաթվել եմ ծառ ու թուփ
ճերմակ, ճերմակ աղոթքով:
Ծնրադիր մի իրիկուն
շշուկի ու աղոթքի,
դու էլ աչքերդ փակիր,
քո շուրթերով աղոթիր:

Ձյունն իջել է ամենքիս,
ձյունն առել է ծածկի տակ
քո շիրիմը, իմ հոգին
և աշխարհը բովանդակ:

ՊԱՐՈՒՅՐ ՍԵՎԱԿԻՆ

(Հունիսի 17, 1971թ.)

Պոկված երազ է մի անցողիկ օրը,
հոգնած այգիները մնացին թափուր,
տանջող խոստում է մերժված սերը,
գրված գրքերը մեռնում են անդորր:

Մնացին միայն անվախ երգերը,
սերերը մաքուր բարձրացան խարույկ,
սպասում են մեզ գարնան վարդերը,
պարտիզականները հեռացան տխուր:

Գու բարձրացել ես Գողթան երգերից,
մագաղաթները մաշվում են մեկ-մեկ,
քոնն են այսօրվա մաքուր հերկերը,
օրերից ելնող իմ հրաշք մանուկ:

Գլուխը թեքած ուսին,
մազերը խռիվ ու ճերմակ,
խռոված հոնքերի կամարից
նայում է Սևակը ամպամած:

Տգեղ մա՛րդ,
նոր դարի դու Եզոպ,
որտեղի՞ց քեզ այդքան
համոզմունք,
խիղճ արթուն, սեր անքեն,
այդքան խի՛նդ, այդքան ցավ
ու թախիժ...

Նայում ես հանճարեղ այս մարդուն՝
շուրթերին Նարեկյան տաղարան,
բացվում են լայնություն, կամարներ,
բացվում է մրմունջը ոսկեգիր:

Տգեղ մա՛րդ,
նոր դարի դու Եզոպ,
որտեղի՞ց քեզ այդքան
համոզմունք,
խիղճ արթուն, սեր անքեն,
այդքան խի՛նդ, այդքան ցավ
ու թախիժ...

ԽԱՉԻԿ ԶԱԶԱՐՅԱՆԻՆ

Ոչ ոք չի կարող գատել թշնամուց,
թեկուզ գնդակը մարմնիդ մեջ թաղված,
այս ի՞նչ ծաղիկ է կրծքիդ, ճակատիդ,
մեղքի պես ծանր, դավի պես արբած...

Մեկ վարկյան միայն, և դու կըմբոշխնես
մուժը հեզ բախտի, ծաղրը սրբացած,
և հերոսական քայլերդ մանրիկ
մարմինդ ծանր կտապալեն ցած...

Մահն էիր նկարում, պահը գերության,
որ աչքը կոխեիր անհավատների,
մուսալեռցու անհանգիստ զավակ,
չարչարանաց որդի հավատարմության...

Քրքիջն եմ լսում զինվորի վայրի,
որ խուժել է, տե՛ս, հողն իմ սրբազան,
գնդակն ու մահը խառնվել են իրար,
էլ ո՞վ կարող է մարմնից հանել...

Ո՞վ պսակեց քեզ կույր գնդակի հետ,
թշնամուն այդ ո՞վ մերձեցրեց հողին,
տնքում է, ահա, ամբոխը հարբած,
և ես տեսնում եմ լիրբ քրքջողին...

Ոչ ոք չի կարող գատել թշնամուց,
թեկուզ գնդակը մարմնիդ մեջ թաղված,
այս ի՞նչ ծաղիկ է կրծքիդ, ճակատիդ,
մեղքի պես ծանր, դավի պես արբած...

ՄԻՆԱՍ ԱՎԵՏԻՄՅԱՆԻՆ

Ծառերի խոնավ ստվերներում
 հոգնած դեմքեր կան թաղված,
 մարդիկ մեռնելուց առաջ
 ցանկանում են խոսել:
 Տխուր երգերի ցանկը
 տանում է ռեքվիեմ,
 ես չեմ հորինել մահվան գաղափարը,
 ես չեմ հորինել այս փոքրիկ աղջկան,
 այս հոգնած ծիլը
 և արևը ներկած:
 Փայտե տնակներին ճերմակ գիշեր է իջել,
 ճերմակ ակացիան բուրվառում է կարոտ,
 երազները երբեք ափ չեն ունեցել,
 մարդիկ մեռնելուց առաջ
 ցանկանում են խոսել:

ՄԼԱՎԻԿ ՉԻԼՈՅԱՆԻՆ

Սև, մազակալած քո դեմքն եմ հիշում,
 Գյուճրու բարբառն է ականջիս վնգում,
 մի քիչ սուզվում եմ աշնան խորքը մառ,
 որ աշունն ինքը քո մասին խոսի...
 Բառերն են թափվում դանակի պես սուր,
 և քո ծիծաղը՝ քմծիծաղ իբրև,
 ես Սերվանտես եմ մրմնջում իմ մեջ,
 իսկ դու խոսում ես Ֆաուստից թշվառ...
 Խելահան աշուն, այս ինչ կատակ է,
 գույգ տերևներ են թափվում ծառից ծեր,
 հիշողությունս դարձրել եմ նժար,
 և անցյալն ինքը՝ հալածված բառեր...

Գարեջրատուն և վատ գարեջուր,
 կում-կում սպառող լուռ հաճախորդներ,
 քո ոտքերի տակ թափթփված շշեր՝
 և ծիծաղ վայրի, և ծիծաղ անծայր...

Երեկվա կիսատ մի տխուր հայացք,
 մի նոր դեբոշից մնացած պատառ,
 ամեն ինչ կիսատ, ամեն ինչ մի քիչ,
 և հավատիդ մեջ կուրացած մի դեմք...

- Գնանք,- ասում ես,- գնանք քիչ հեռու,-
 մի հին ջրափոս ոտքերիդ տակ թաց,-
 այստեղ ապրելով՝ մարդը կմեռնի,
 գնանք,- ասում ես,- գնանք, քիչ մնաց:

Ես դեռ չեմ տեսել իմ ապրած կյանքում,
 որ մարդն ապագան իր առաջ դնի,
 և, ահա, կրկին անցյալդ եմ թերթում
 ավելի հստակ և հնամենի:

Մի քիչ մշուշվեց օրը կեսօրվա,
 հաճախորդները դարձան շատախոս,
 գարեջուրը թարմ փոխվել է գինու,
 և նոր մարդիկ են սեղանին իմ, քո:

Գյուճրու բարբառը հիմա չի գնգում,
 տխուր ժպիտն է փաթաթվել դեմքիդ,
 խմում ես արդեն հավատիդ հաշվին,
 էլ ոչ մի Ֆաուստ քեզ չի փրկելու:

Ու քրքջում ես, երևի հիմա
 Վիյոնի կյանքն ես հիշել խորտակված,
 ու պտտվում եմ շուրթ ու ուղեղիդ
 քո հերոսները՝ գրքերից թռած:

Ու հեռանում ես ինքդ քո ներսում,
 խաղը կորցրած Ֆաուստի նման,
 մի քիչ դուրս ելնեմ աշունից այս ծեր,
 օղը մահով է լցվել իմ վրա:

ՍՈՎՐԱՏԵՍ

Սոկրատեսը իմաստուն էր,
փիլիսոփա՝ Սոկրատեսը,
իր տան մեջ էլ նա անտուն էր
և բոկոտն էր Սոկրատեսը...

Բարին տալիս ուրիշներին,
մերկն էր պահում իրեն,
մերկության մեջ գեղեցիկ էր
իմաստասերն այն հին...

Մեկն էր ամբողջ հին Աթենքում,
շաղ էր տալիս մտքեր,
գիշերը նա գալիս էր տուն
սոված, ծարավ, անտեր...

Եվ պառկում էր նա կտուրին,
խսիրը բարձ դարձրած,
օրորվում էր մտքերում իր
մինչև արևագալ...

Եվ ուտում էր, ուր պատահի,
և քնում էր խաղաղ,
առաքյալն էր նա աշխարհի,
մանկան նման գուլալ...

Եվ Աթենքն էր պաշտում նրան,
լսում ականջն ի լուր,
ճանաչում էր Սոկրատեսը
մարդուն՝ հոգով արդար...

Շուկայում էր անցնում կյանքը,
այնտեղ, ուր շատ մարդ կա,
երեխայի նման խնդուն,
կյանքի ճշգրիտ վկան...

Աստվածների հետ էր կանգնում,
վիճում անքեն ու բաց,

խոսքը նրա աստվածային՝
ճշմարտությանը հարբած...

Դատարան էր և հաշտարար,
և սիրահար կյանքի,
առատաձեռն խոսք ու բարքի,
և զուսպ իրի հանդեպ...

Հացկատակին ձաղկում էր նա,
անքեն՝ որպես աստված,
փառամոլին քննում էր
և տալիս էր միջոց...

Ծիծաղն էր լոկ գանձը միակ,
որ թնդում էր հոգում,
ծիծաղում էր նա լիաթոք
հոմերոսյան ոգով...

Մի ամբողջ կյանք իր տքնությանը
նա մշակեց հոգին,
աշակերտներ տվեց բազում
սոկրատեսյան ոգին...

Եվ Աթենքը դատեց նրան,
որպես ետին պռոնիկ,
և հինգ հարյուր իմաստակներ
բզկտեցին հոգին...

Մեղադրվեց նա Աթենքում,
որպես չարիք ծնող,
աստվածներին անհաճելի
և օրենքը ատող...

Մահը նրան չէր վախեցնում,
վախեցնում էր միայն՝
մարդը ա՞յն է, ինչ ծնվել է,
թե՞ կփոխվի մի բան...

Սոկրատեսը իմաստուն էր,
փիլիսոփա՝ Սոկրատեսը,
իր տան մեջ էլ նա անտուն էր
և բոկոտն էր Սոկրատեսը...

ՊՈՆՏՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՉԻՆ՝ ԲԱՅՐՈՆԻՆ

Խելահեղ ես դու, Բայրո՛ն, սիրելի՛ս,
ինչպես արմատը հողի մեջ գարնան,
ժամանակների բերքը ջրելիս
հառնում ես կրկին հոգով անվարան...

Ինքնակալության թշնամին ես դու
և պաշտպանը պիրկ մարտունակության,
վրեժը՝ ընկած ամեն հանճարի,
վերածնությունը բանականության...

Թարմ, որպես գարնան ծաղիկն առաջին,
և սերը անգուսպ՝ իմաստ որոնող,
հավիտենության քունը երջանիկ,
ծարավն առաջին՝ տենչաքներ պարզող...

Մեղմ, ինչպես ծաղիկ, բիրտ՝ որպես սուսեր,
բանականության և սիրո միջև,
թեպետ երկիրը քեզ կյանքի կոչեց,
բայց դու ապրեցիր նրանից վերև...

Եվ դու ապրեցիր իմաստով վերին,
որ քեզ երագեն, ու մնաս անհաս,
բարեբերության հրացոլ արև,
մեղադրելու դու եկած վկա...

Ոգիդ կապեցիր ընկածների հետ,
արհամարհեցիր չարն էլ քո ազգի,
հանուն բացառիկ մեծ ճշմարտության
եղար և հայի սատարը ոգու...

Երբ ժամը հնչի, և բոլորն ի մի
հավաքվեն վերջին դատ-դատաստանին,
ներող հայացքով և վերջին անգամ
կսպանես սիրով պոետիկներին...

Խելահեղ ես դու, Բայրո՛ն, սիրելի՛ս,
ինչպես արմատը հողի մեջ գարնան,
ժամանակների բերքը ջրելիս
հառնում ես կրկին հոգով անվարան...

ՖԵՂԵՐԻԿՈ ԳԱՐՄԻԱ ԼՈՐԿԱ

Սպանվեց 1936 թ., Գրանադայում

Երկիր ռոմանսների ու անդալուզյան երգերի,
երկիր պոետների ճշմարտության,
այս ի՞նչ տխրություն է իջել քո երկնքին
և ծառերին, մարդկանց և լուսնին լուռ:

Ահա իջնում է աստիճանից վերջին
պոետը քո, քսաներորդ դար,
դեմքին՝ վճիտ մի երկինք և աչքերում՝
վերջին հավատը քար:

Սուլում է, ինչպես գիշերներին այն,
երբ փողոցում ճերմակ, ինքը տղա,
կանայք գունավոր իրենց զգեստներով
պարում էին անփույթ, շուրթերին՝ տաղ:

Ու ինքը ճերմակ մի շապիկով,
արյան ոչ մի հետք այդ ճերմակին,
պարում էր, ինչպես փոքրիկ խենթը,
երբ շուրջը կյանք էր, կանայք ու կյանք:

Ռոմանսն է նորից շուրթերին տաք,
ահա իջնում է աստիճանից վերջին
(վերջին անգիտակից իր հավատով
և սիրով վերջին) ոստիկանից առաջ:

Աղմուկն է հորդում փողոցում շոգ,
կանայք անցնում են՝ երգ մի հստակ,
ու նայում է ինքը և՛ անտեղյակ
իր վերջին, վերջին անցնող օրվան:

Այսպես էր, այսպես, ուղիղ այսպես
ասպետը նույն այս Իսպանիայի,
անցավ՝ ձեռքին սուրը մերկացրած,
և աչքերում՝ հիդալգոն վիրավորված:

Իջնում է, ահա, ժպիտով հար,
 հար ու նման այն անհայտ մարդկանց,
 որ ծիծաղում են անգամ մահի
 և գոյության այս փաստի առաջ:

Ու ժպիտն իր մեռնում է, տես՝
 մի՞թե կույր ես դու, քսաներորդ դար,
 ժպիտը մեռնում է այնտեղ, նայիր,
 ատամնաշարի ստեղծերի տակ:

Երկիր ռոմանների ու անդալուզյան երգերի,
 երկիր պոետների ճշմարտության,
 այս ի՞նչ տխրություն է իջել քո լույսերին
 և հավատին քո, մահիդ անգամ:
 1973 թ.

ՄԻԳԵԼ ՍԵՐՎԱՆՏԵՍԻՆ

Դու ծնվեցիր մի դարում,
 ուր ներում չկար,
 հավատքիդ կույր մի ասպետ,
 այր մի խելագար:
 Կյանքդ անցավ աքտորում,
 սրտերում մեռած,
 սուրդ պատյան չդրիր,
 սուրդ ժանգոտած:
 Ու բարձրացար Լամանչից
 ժանգոտած սրով,
 արքաներից խելագար
 ասպետիդ սիրով,
 դու խելագար մի երագ,
 անհանգրվան սուրբ,
 և պարզապես հենց այդպես՝
 Միգել Դոն Թիշոս:

ՕՈՒԵԱՆԻ ԿՈՒՅՍԸ

Եղջերափողերը հնչում են խանդով,
 ավետում վերջին խոսքը նահանջի,
 կրակն է շիջել, շիջել է քամին,
 ոռնում է միայն վայրագ թշնամին ...

Նախանձի դիսք սև ծխի նման
 պատել է հույսի ամեն առաստաղ,
 ընկած են ամեն բարիկաղ ու պատ,
 ցավի սյուներ են բարձրանում երկինք...

Եկեղեցական զանգերի տեղակ
 միում է ձայնը վիրավորների,
 հուսահատության, ցավի աղաղակ,
 անեծքի լեզվով հառնում է երկինք...

Նզովք հայրենի թշնամիներին,
 դավաճաններին հայրենական տան,
 որոնց ձեռքում է զնգում բանալին,
 թագադրումի տենչանքին ներհակ...

Ճռռում է դուռը զնդանի մթար,
 ու դուրս են բերում գեղջկուհուն ջահել,
 ձեռքերին ծանր շղթաներ երկաթե,
 դեմքին՝ աստղիկը ճակատագրի...

Սև սքեմներով ու կարմիր հագած
 նրա ետևից գալիս են անդաս,
 փառքի, նախանձի ու տզիտության
 սաղորիչներն անղեկ, Աստծուց անարգված...

Օռլեանի կույսը՝ անգիտակ դավին,
 ելնում է, ահա, դարպասներից հին,
 որոնց խորքերում որքա՞ն մարտիկներ
 մեռել են անդատ, սուրբ, բայց անանուն...

Եվ այս մեկն, ահա, ոսկորի նման
 կանգնել է բլին անդավ նախանձի,

անհնարին է թաքցնել նրան,
անհնարին է և հնազանդել...

Սուրբ ժողովրդի ոգին է իր մեջ,
ինչպե՞ս կբանտես ոգին ամբոխի,
եթե իրենն է, պաշտում է անվեճ,
ժողովուրդն է լույ տերը հանճարի...

Մատնված ծխին դավաճանության,
երկինք է ելնում ագռավների չուն,
քայլում է ջահել գեղջուկն՝ անտեղյակ
իրեն սպասող արնոտ խարույկին...

Երեկ էր, այո՛, նա փախավ տնից,
հոր խոժոռ դեմքն է հայտնվում իր դեմ,
...Աստված ազատի թագավորից,
բայց չէ՞ որ ինքն է նրան թագ դրել...

-Վերջին խոսքը ձեր,- շշնջում է մունջ
եպիսկոպոսը՝ խաչը պահած վեր:
Մի՞թե հաղթողին այրում են այնտեղ,
ուր ազատությունն ինքն է պարզել...

...Աստված իմ, աստված, այս ի՞նչ արեցի,
բայց չէ որ ջահել եմ ես դեռ,-
նրա աչքերից լուռ գլորվեցին
մահից խուսափող արցունքի գնդեր...

Ու նա ըմբռնեց վայրկյանը միակ,
դար ապրելու չափ նայեց շուրջն իր,
թույլ ժպիտ խաղաց կույսի շուրթերին.
...Սրա՞նց հետ ապրել, փրկիր ինձ, Աստված:

Եղջերափողերը հնչում են խանդով,
ավետում վերջին խոսքը նահանջի,
կրակն է շիջել, շիջել է քամին,
ռռնում է միայն վայրագ թշնամին ...

1985 թ.

ԱՎԱ՛Ղ, ՀԱՍԼԵ՛Տ...

Քեզ հիշելու համար
անհրաժեշտ չէ թերթել
գրքեր
կամ ողբերգությունը քո:
Հիշում եմ լռությունն այն՝
Հորա՛ցիտ,
ուղիղ կեսը քո
և մի քիչ խորհրդավոր,
և նրա կեսը,
ուր ապրում են հաշտ
Գիլդենշտերն, Ռոզենկրանց,
և նրանց մեջ
ամբողջովին
աղավաղված Լաերտ,
Օգրիկ ամբողջական:
Քեզ հիշելու համար
բնավ պետք չէ թերթել
ողբերգությունը քո:
Մենություն է իջել,
լողում են ստվերներ
մոլորակի կեսում,
բառե՛ր, բառե՛ր,
վիշտն է իմաստ տվել,
ու մեր մարմնի միջով,
ողնաշարից ամուր,
եղեգով մեր ողի
հաղորդվում է Աստծուն,
և փրկություն չէ այն,
կիսված մեր ցանկությամբ,
գուցե ամբողջությամբ,
ավա՛ղ, Համլե՛տ:

Լսո՞ւմ ես դու, անցո՛րդ,
 որ իմ փոշու միջով,
 ուղեկցությամբ իմ գույգ աչքերի,
 մենակ
 կամ մեկի հետ մենակ
 գալիս ես:
 Սենք սիրում եմք,
 սիրում,
 մեզ խոսել է պետք,
 միայն խոսել,
 որ կես երջանիկ,
 որ կես անհաղորդ,
 կույր անհաղորդ
 ապրենք,
 ու վախենում ենք
 միայն նրանից,
 որ բառերը քիչ են,
 որ բառերը մերկ են:
 Ավա՛ղ, Համլե՛տ:

ՊՈԼՈՆԻՈՒՄ

Շարժվիր, կա՛ռք իմ,
 դու մի ամփոփվիր խաչմերուկներում,
 նրանք օրերի գույներն են խաղում
 խաղաղ, ինքնամփոփ
 հավատարմության:
 Թռի՛ր, բարձրացիր անվերջ,
 լոկ այնտեղից են երևում բոլոր
 ձևերը մարդու,
 շարժումները փակ:
 Նրանք, որ սիրո տագնապ են ապրում,
 նրանց մոտ երբեք սիրո շունչ չկա:
 Շարժվիր, կա՛ռք իմ,
 կթափեմ բոլոր դիմակները ես,
 քանզի ես մերկ եմ,
 ինչպես կեղծիքը,
 և ես ուրախ եմ իմ իսկ մերկությամբ:
 Սլացիր, կա՛ռք իմ,
 թող քո թնդյունը խլացնի իր մեջ
 ինձ համար պահված ճշմարտությունը,
 գաղտնիքը համայն,
 որ կոչվում է սեր
 համամարդկային:
 Ինձ հասկանում են,
 խորհում իմ մասին:
 ...Իսկ քե՞զ, սիրելի՛ս:

ՆԱՊՈԼԵՈՆԻՆ

Ո՞ր է Աթիլան, ո՞ր է Աթիլան,
 դարերի խորքում քնել է նա,
 սիրտը ահով լի, սիրտը մահով լի
 հավերժ քնել է Աթիլան էն:

Խռովել է նա, հոգնել, քնել է,
 դավերը ցանց են հյուսել հիմա,
 դավերին ընդդեմ սիրտը լռել է,
 շուրթը հողով լի, ու սիրտը՝ ահ:

Ու խուլ ականջի աղմուկի մեջ
 դարերն են թռչում վայրի ու չար,
 սիրտը լռել է, աչքերը՝ քար,
 հավերժ լռել է Աթիլան էն:

Աթիլան, նա էլ անցավ փառքով,
 ոսկու ու հասկի հյուսվածքի մեջ,
 աչքերը բարձր էին, լեռները համր էին,
 լեռները լուռ էին վշտերի մեջ:

Ու սուրը սուր էր,
 ու դարը լուռ էր,
 և՛ իրավունք էր, և՛ դավ էր, և՛ քեն,
 Աթիլան հուր էր, մահահոտ բույր էր,
 իր դարի սուրն էր, հզոր Աթիլան:

Ո՞ր է Աթիլան, ո՞ր է Աթիլան,
 դարերի խորքում քնել է նա,
 սիրտը ահով լի, սիրտը մահով լի՝
 հավերժ քնել է Աթիլան էն:

ՄԻՇԵԼ ՄՈՆՏԵՆ

Միշել Մոնտեն, դու մահվան հետ
 գրուցել ես ամեն օր,
 ինչպես ամեն մահկանացու,
 որ տանջվում է դարերով...

Ահն է եղել քեզ առաջնորդ,
 երբ խորհել ես մահի շուրջ,
 Աստծու գործին չի խառնվել
 այս աշխարհում ոչ մի շունչ...

Ինչի մասին մարդ դատում է,
 այն է առանցքը ցավի,
 հաճույքի մեջ ապրող այրը
 մահից չի էլ բարբառի...

Մեծ է լոկ նա, որ կյանքը իր
 ոչ մեկի հետ չի կապում,
 իր գործի մեջ հմուտ գիտակ,
 ապրում է ու մահանում...

Միշել Մոնտեն, փիլիսոփա,
 մահը խաղն է Աստծու,
 հիշիր պտուղներն այն,
 որ ուտում էինք ես ու դու...

Այն, ինչ տրվում է մեզ վերից,
 մեզ հետ չունի ոչ մի կապ,
 Միշել Մոնտեն, փիլիսոփա՛,
 Աստծու հետ եղիր հաշտ...

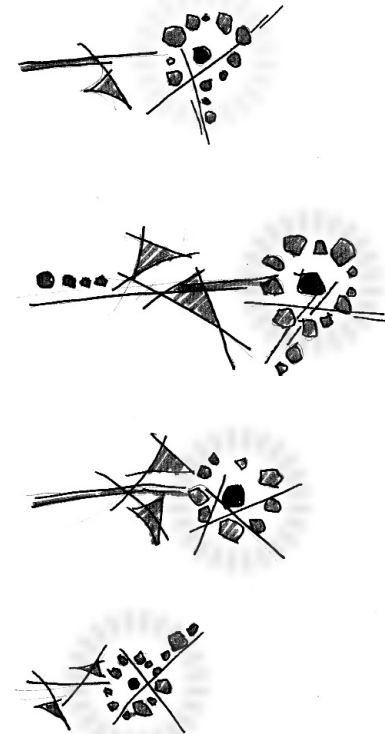
ԸՆԾԱՅԱԳԻՐ

Պերճ Ստեփանյանին՝
40-ամյա էն սարի վրա

Այս լայն աշխարհի, այս նեղ աշխարհի
չափերից ծնված կարոտը իմն է,
քարե սարերը, ծաղկանց խաղերը,
աչքի դավերը, բոլորը իմն են:

Ջրվեժների հետ թափվող մազերը,
աչքի մազերը, բառերը չքմեղ
և թիկնեթեկին սահող ամպերը,
փոքրիկ այս սրբից ծնված խաղերը,
համբույրից ամեն ելման բառերը,
երգ ու տաղերը, բոլորը իմն են:

Մի հարցնող լինի, ախր ո՞վ ես դու,
ի՞նչ ես աշխարհի շինության առաջ,
սո հերն անիծած շեն-շինությունը,
ավերակներն այս բոլորն իմն են:
1977 թ.

-Ա-

Դու պիտի մեռնես, որ ելնեն նրանք,
և քո մահն է հրաշք խրախճանք,
և քո աճյունի՝ բազինի առաջ
պիտի բարձրանա մանկան անմեղ կանչ:

Մահ չէ մահը քո, և դու նեռն ես այն,
որ չի ընդունել քծնանքը համայն,
սակայն քայլել ես ցավի հետ դաժան,
ցավն այդ եղել է հոգուցդ անբաժան:

Եվ թե եղել է մի բան այս կյանքում,
եղել է ու կա քո հոգում թաքուն,
որ չի արձակել ոչ մորմոք, ոչ ճիչ:

Որ քոնն է եղել, ուրիշից՝ ոչինչ,
բարձրացրել է քեզ ցեխից այս ճահճոտ,
սեր, դու ես եղել հավերժող կարոտ...

-Բ-

Հոգնած է խիղճը, ու մթի մեջ
երզն է լսվում Տիգրան Մեծի.
- Աստված, դաժան դու տիրակալ,
չխղճացիր միայն դու ինձ:

Հարյուր սրով դու փորեցիր
գերեզմանը ճակատագրիս,
ծառան, մայի՛ր, կեղծ երկյուղով
ջուր է լցնում ծեր ձեռքերիս:

Բոլորն, ահա, անմեղ զոհեր.
(ճրագներ են լուռ առկայծում
անմահության տեսիլքի մեջ)...

Ինչո՞ւ այդպես նախընտրեցիր,
որ տառապած ես միշտ ապրեմ
մեռածների, ողջերի մեջ:

-Գ-

Մարմին տվեց Աստված մարդուն,
որ մարմնանա մարդու հոգին,
որ մարմինը աստվածատուր
պահի ոգին տառապածին:

Սակայն ցավը կրեց հոգին,
ճշմարիտ և անբասիր,
խիղճը, քենը, սերը տարավ
և գրկանքը խեղճ մարմնի:

Խղճաց Աստված թույլ մարմնին,
մարդը խուժեց երկիրը նոր
և տեղ խնդրեց լուրթ երկնքից:

- Աստված,- դիմեց մարդու հոգին,-
ծանր է ապրել պատվերով քո:
Աստված պատժեց ապերախտին:

-Դ-

Փոսն է բացել երախն իր հին,
բոլորը կեղծ, բոլորը սուտ,
այստեղ տեղ կա մեզ բոլորիս,
թե որ ծածկեն, կլինի մութ:

Իսկ լույսի մեջ՝ անցած օրեր,
առավոտներ շառագունող,
աղոթքներ հին արևի դեմ
և մութի հետ մարող խոսքեր:

Մորս տեսա փոսի մեջ ցուրտ,
ուր հանգչում է տարիներ լուռ,
ե՛րբ եմ թողել նրան այնտեղ:

Ժամանակը ծույլ ու անդեմ
փոսն է փորում անմահության...
Հայր ու որդի են պետություն:

-Ե-

Հայրն է թողնում որդուն կտակ,
և կտակն է երկիրը հին,
այնտեղ հողե մեծ բարձի տակ
հայրն է ննջում՝ կրծքին վերքն իր...

Եվ շղթայով աներևույթ
ապրողի հետ է վերքն այն ծեր,
այսպես ապրել են հազար տարի
և դեռ կապրեն նույնքան դարեր:

Մի քիչ կարոտ ծառ ու ծաղկի,
մի պուտ կարոտ և հեզ մի սար
թշվառության երկրում անծայր:

Եվ լուռ մի սեր, և մի սուրբ սեր
պսպ ու թռռի ոսկե հովտում,
ուր հին վիշտն է իր կարկատում:

-Զ-

Հոշոտողների անարգ ճիրանում
եղնիկներն ու սկյուռները խեղճ,
վանդակում պահված առյուծն ամենի
և ոչխարներն են իսկույն խեղճանում:

Եվ իբրև ուղերձ հղում եմ, ահա.
- Ոգին է դառնում պոետին մարմին,
մեկնաբանը առյուծ արքայի
թող նույն վանդակից գրույցն իր վարի:

Արգելել խոսքը՝ թվում է միշտ ինձ
կեղծ հաստատումը՝ «սուկ իմ կարծիքով»,
և արհամարհանքը՝ «այսպես թե այնպես»...

Եվ եթե ճիշտ է ուղերձն այս նոր,
առյուծը թող որ իր որսն անի,
սմբակավորը թող սնվի կաթով:

-Է-

Էլ չեմ սիրում պոետներին,
ճշմարտության սուրբ խոսքը վեհ,
դարեր, ահա, մանկամտի ձեռքին գերի,
տառապել է ժողովուրդը ճշմարտից խև...

Բոլորի պես հանգիստ ապրել ու տառապել,
տառապանքով դառնալ հլու ու հնազանդ,
ո՞վ է տվել քեզ իրավունք ինձնից գատել,
բառեր շաղել ու բարբառել խենթ ու ազատ:

Ճշմարտության ամեն մի բառ դարերի մեջ
երկաթ մի օղ դարձավ բռնի մարդկանց ձեռքին,
և օրեօր խեղդվում ենք շղթայի մեջ:

Աստվա՛ծ, կտրիր մարդկանց ձեռքից պոետներին,
ծաղրածուներ ու շղթաներ թափիր գետնին,
պոետներն էլ մարդ են՝ հոգնած ճշմարտից:

-Ը-

Ծաղկում է կյանքը մահվան եզերքին,
և մահը կյանքից սնվում, ուռճանում,
ու մենք սնում ենք թերահասին
և հենց դրանով բերում ենք մեզ վերջ...

Եվ անտարբերությամբ, ներող ժպիտով
ծաղկում է, փարթամանում խոտը չորության,
գայլուկի նման սաղարթին ձգվող,
սնվելով անվերջ մեր համբերությամբ:

Իսկ դու ծաղիկն ես խփել քո կրծքին,
որ երկնքից է սնունդ ստանում
և քո աչքերից՝ ցավերի շիթից:

Իսկ դու արևն ես կրծքիդ տակ պահում,
որ ամենքին է ժպտում հավասար,
ապրելու համար դեռ քիչ է Աստված:

-Թ-

Սակայն գալիս է մահը հեզ,
պճնազարդված օրիորդն այդ չար,
որ ողջ կյանքով է զարդարում
անյունը իր ցավից սառած:

Շքեղ հանդես է մահը հեզ,
սպասումի անվերջ խոսքեր,
եսասեր այդ ամբարիշտը,
որ չի սիրում մեզնից խոսել:

Իսկ նա և թույլ, տկարամիտ,
հաճույքին է այդ տուրք տալիս,
և լալիս է սև դագաղին:

Շնորհակալ եմ քեզ, Աստվա՛ծ,
որ արցունքներդ ինձ տված
շռայլել ես ապրողներին:

-Ժ-

Շնորհակալ եմ քեզ, Աստվա՛ծ,
և քեզ, մա՛յր բնություն,
ծնունդի մեջ հերթն ինձ տալու
և ծնունդով հայ լինելու:

Հեշտ է լինել, լինել զավակ մեծ տերության,
կռվել հանուն անմահության
և կրկնակի հեշտ է անեղծ
կռիվ մղել չարի դեմ կեղծ:

Ես ուրախ եմ իմ ծնունդով,
իմ ազգությամբ փոքրիկ, բայց մեծ,
հավատարիմ իր բնությամբ:

Դու նման ես այն օրենքին Քրիստոսի,
որ իր վերջին ունեցվածքն է տալիս մեկին,
և դեռ հոգի ունի տալու անմահ երգին:

-Ի-

Ես չգիտեի, որ բախտ էի որոնում ձեր երազների մեջ՝
կորցրած թագ, գալիսուն, պատռված հուշեր,
շուշանների տեսքով, տեսքով հեռավորի
հանդիպում էի երբեմն ինքս ինձ:

Ու ինչպես լքված պալատից՝ հեռանում էի ինձնից
և ձեր դռների առաջ, մարմնի ու աչքերի
ես խոնարհում էի գլուխն իմ ճերմակող՝
հավատալով ձեր նշխարներին, չղավելով մեկին:

Եվ կուրացումից փրկվեցի ես,
և հավատս լցվեց ուրիշ գինով,
ես մարմինը թողեցի պարիսպների ետև:

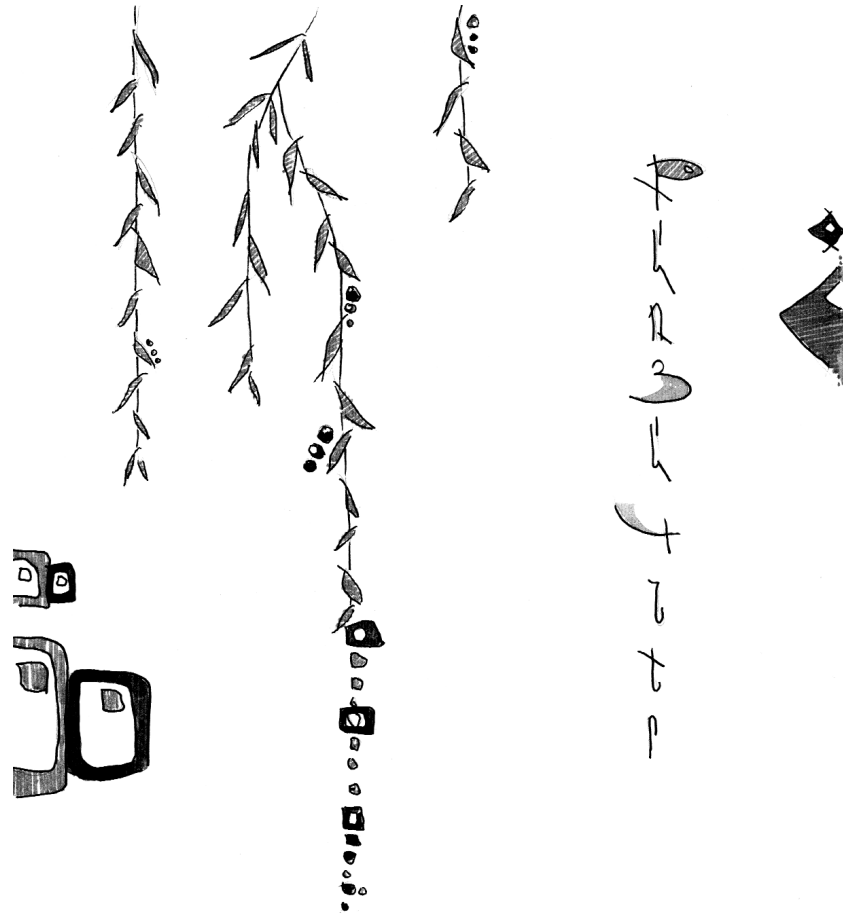
Հարատևելու գաղտնիքը քեզ, Տե՛ր,
ինձ հերիք է դիմակահանդեսն այս
և հոգնությունից մաշված օրհնությունը:

Մաքրված ու մաքրագործված կրկին հայտնվեց քո դեմքը,
որպես մոռացումից փրկված մի ափսե,
և այս ցոլացումը հոգնած օրերի անունից
խոստանում է հարատևել:

Չի մոռացվում երբեք, չի մոռացվում խստությունը
և բարությունը՝ հրաշքը միակ,
և բարության մեջ խառնած սիրո մասունք,
կանգնած է, ահա, քո դեմքը հար ու հարազատ:

Խոստանում է ապրել այս աշխարհի փոշում,
իբրև ոչ աքտրված անձ, իբրև մասունք,
ավազներում թողած երգի դիցուհուն:

Բարությանը լվանալ ամեն չարիք
և բարիանալ սերմնացանի նման,
և ապրել հողի վրա, ինչպես մեռնող արև:

Ի՞նչ իմանամ՝ ինչ է ուզում սիրտս աննինջ,
տարին տարվա գունարումով անհանգիստ
սրտիս ձայնով զրուցել եմ Աստծու հետ,
ինչ-որ բանից խռովել է երկրի հետ...

Խազ են քաշում թղթի վրա մարդիկ,
չափ են դնում ելման սրտիս անհանգիստ,
խազ ու չափեր, ոտնահետքերն անգամ
թողել է նա երգերիս մեջ արնաքամ...

Ո՞ւմ է տված, ո՞վ է տիրում մեծ ուժին,
ո՞վ է հզոր, ո՞վ է տիրում ամենքին,
չար օրերի, չար կատակի այս դարում,
ո՞ւմ ես սիրել, ո՞վ է սիրվում ամենքից...

Աստծու խիղճը թե արթուն է հոգուդ մեջ,
բացառվում է անմիաբան ամեն վեճ,
այո՛, կյանքդ վտանգված է ամենուր,
թե սուր ընտրես, թե՝ աղոթքը բուրվառող...

Մինչև վերջ է պայքարը այս աշխարհի,
կամ դու՝ նրան, և կամ նա քեզ կսպանի,
հոգին է լուկ ազատ, անկախ ամենից,
Աստված այսպես կամեց կյանքը պահպանել...

Ուրիշ հնար գտիր դու,
ուրիշ, ուրիշ, ժողովուրդ,
ցավիդ վախճանը անդուռ,
բարությունդ անանուն...

Աստված ինքն է դրել մեր մեջ
սարքն այս խարազանող,
թե չլիներ սարքը դյուրին,
կլինեինք խաբող...

Եթե ունես կյանքում նպատակ,
նախ և առաջ հող լցրու դու ոտքիդ տակ,
մի ներշնչվիր, թե կա կյանքում ինչ-որ ոք,
կբերի նա միայն թախիժ ու մորմոք:

Ի՞նչ եղան,
թռչուններն իմ ո՞ր թռան,
քանի՛-քանի՛ տարիներ
բույն էին դրել իմ դռան:

Հողն իմ երկիրն է անտարած,
սերը՝ մահվան դափնեպսակ,
տիեզերքը՝ բաժակ կյանքի,
լռությունը՝ հոգու երգ:

- Ի՞նչ նմանություն երջանիկ մարդու
և Աստծու միջև,- հարցնում էր մի կին:
- Այն, որ աշխարհում ես չեմ հանդիպել
նրանցից ոչ մեկին:

Աստված բարկացավ,
երկիր վտարեց իր ստորադասին,
իսկ նա երկրում խիստ փառաբանեց
իր վերադասին:

Իմաստունները քանի դար է արդ
ընկել են ճամփա,
բայց նրանց մտքի սկզբնատառերի
հետքն անգամ չկա:

Մեղք եմ, եթե վեճ եմ բացում ես քեզ հետ,
հավատս, իրոք, պակասում է հետզհետե,
քո անունից չեմ հռչակել ինձ գրիչ,
կամ եղիր տեր, կամ տար այս պիղծ աշխարհից:

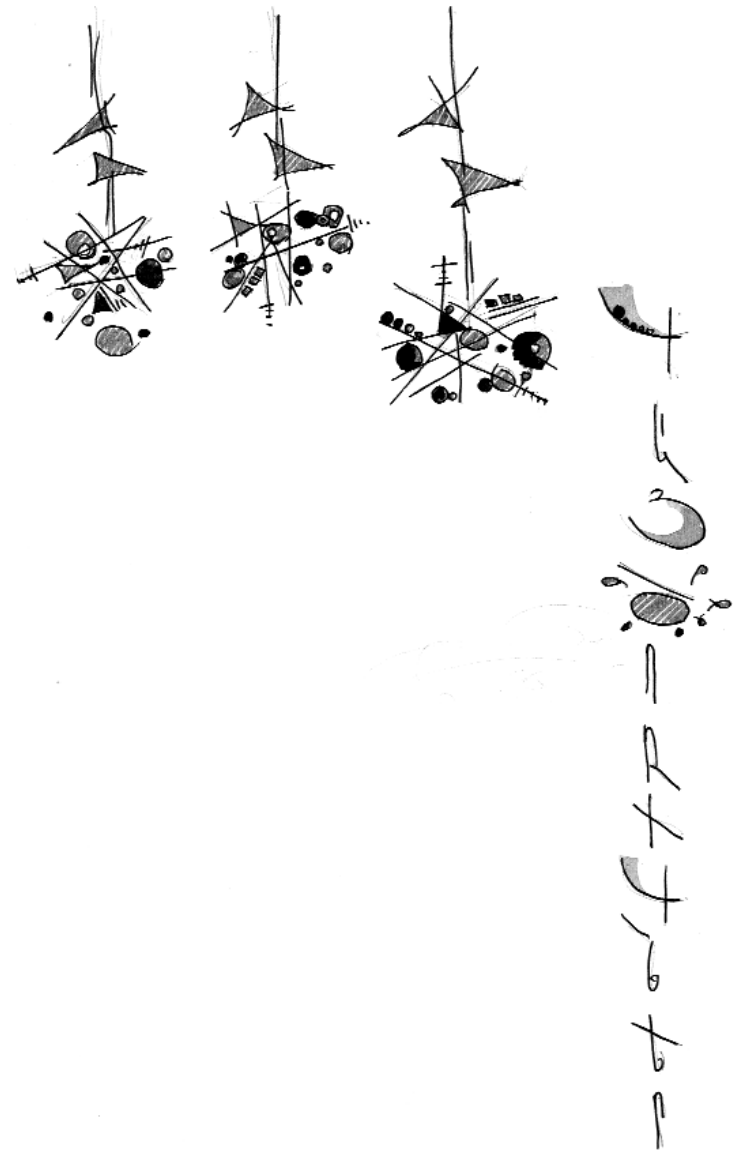
Մարդ լինել քո պատկերով, մեծ բան է, Տե՛ր,
ծով լռությամբ համբերել՝ մեծ բան է, Տե՛ր,
թե ինձանից պահանջում ես ավելին,
տարբերությունը իմ ու քո մեջ, ո՞րն է, Տե՛ր...

Թուրք թշնամին այրեց ծառն իմ կեցության,
կտրեց, ջնջեց մեծություններն Էոֆյան,
չնչինները տարածվում են փշի պես,
վախենում են, Տե՛ր, դաշտերից գորշության...

Չեմ վախենում իմ այս կյանքի ընթացքից,
լարած ամեն, ամեն տեսակ թակարդից,
ինչ-որ լինի, տե՛ր եմ, Աստված՝ ամենայն,
միայն բարին թող որ չիջնի գերեզման...

Երկրի վրա մի կարգին ես չապրեցի,
երկնքի հետ հեռու ու մոտ ապրեցի,
նժարի հետ եղա և՛ հաշտ, և՛ զգոն,
միշտ նրանով վատ ու լավս չափեցի...

Չիջնես մարդու օրենքին,
չլինես նրան հավասար՝
հնազանդին տանջելու,
ապիկարին՝ բախասան...

Սրտիս մեջ որքան երգ
գուցե և չկանաչի,
արարքի համար մարդը
ցորենից թող ամաչի...

Թե կյանքը հացի կռիվ է,
թող լույսը մնա մաքուր,
աշխարհը՝ կրակի մեջ,
հոգիս՝ պապական ջուր...

Երանի միայն նրան,
այն մեկին հոգեխաղաղ,
որ աչքը հեռուներին
ապրում է հանգիստ, անվախ...

Երանի նրան միայն,
որ չեղավ չար ու բարի,
տապակվեց ինքնիրեն
ու չեղավ չափ աշխարհին...

Սիրում եմ քեզ, սիրում այնքան,
որքան լույսը հավերժական:

Մի հանճար կա,
դար ու դարեր է ննջում,
որի շուրջը հանճարներն են անջում:

Ապրիր, բայց ոչ թե լույսի ստվերում,
հենց այնտեղ է լոկ մահը դեգերում:

Չև ու իմաստ անիմաստ են հավիտյան,
թե չգիտես գաղտնիքները բնության:

Համբերիր խոհեմ այնքան ժամանակ,
մինչև գտնես ճշմարտությունը միակ:

Գործդ արա և մի զիջիր ոչ մեկին,
հավատն է լոկ սկիզբ տալիս ամենքին:

Իմաստնության բանալին թե չգտար,
խելագար ես, թեկուզ ապրես հարյուր դար:

Մի աշխատի ապացուցել ինչ-որ բան,
ապացույցը իր մեջ է միայն:

Չարը որքան էլ երկարում,
ինքն իրեն է միայն այրում:

Իմաստնության ակունքը
անիմաստնությունն է:

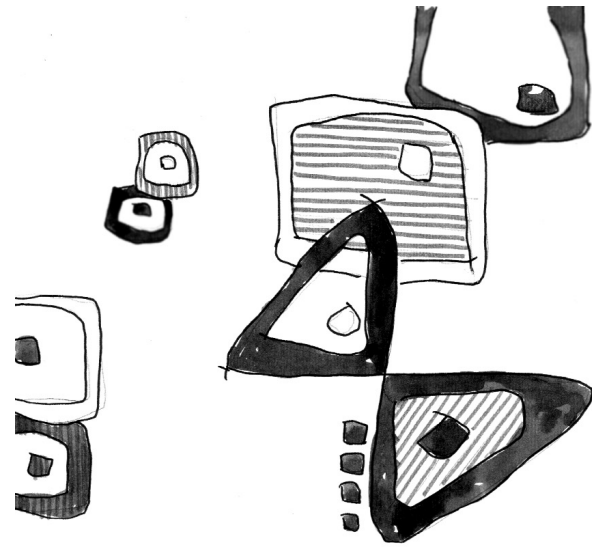
Երջանկությունը լույսն է արևի,
հրով բեկբեկուն,
որ խինդով վայրի լուսավորում է
միգամած հոգին:

Կարող են այրել քաղաքներ, բերդեր,
անգամ գունդն այս հին,
բայց ոչ երբևէ այս գնդից ծնված
հրեղեն ոգին:

Լուսինը աղքատի ճրագն է պարզկա,
տխրությունը որբ,
եթե բռնկվի արևի լույսից,
կլինի նա բորբ:

Մոմը հալվում է մի պարզ լռությամբ,
բոցկլտում է պաղ,
այդ նրա համար, որ երազներն իր
ապրում են անթաղ:

Քո ձեռքերով գունատ ու խեղճ,
քո աչքերով ինքնամոռաց,
դեռ աշխարհներ պիտի տիրես
և երկինքներ խաբված, խոցված:

Handwritten text, possibly a signature or a series of characters, written vertically. It starts with a small cluster of dots at the top, followed by a series of connected, somewhat abstract lines and shapes that resemble a stylized signature or a sequence of characters.

-1-

Ծանր է վիճակը իմաստունների,
մարգարեների վիճակն է անել,
երբ որ շոյում են ականջն էշերի
և սանրում մազերը հեզ ոչխարների...

-2-

Երեկ կարմիր էր, այսօր՝ եռագույն,
գույների հարցում նա չի խեղճացել,
մեկ մարմին ունի գույգ ժամանակում,
հոգին քծնության հրում է թրծվել...

-3-

Դու չես կարող բարձրանալ,
դու չես կարող ընկնել ցած,
քեզ տրված է, որ ապրես
հավատարմությունից կախված...

-4-

Մեկը բարձրանում է,
ընկնում է մյուսը,
իսկ դու դեռ կշռում ես
արդարության լույսը...

-5-

Չհասկացար, բարեկամ,
չհասկացար վերջապես,
կուշտ լինելու համար
պետք է լինել իրատես...

-6-

Սատանան նստել Աստծու սեղանին,
ընդունելություն է անում զանազան,
իմաստունները՝ խոտը բերանին,
հայցում են գործին լուծումներ արդար...

-7-

Ով հասցրեց քեզ գահին,
ով բացեց քեզ ճանապարհ,
ճակատագիրդ նա է,
ով մեծամիտ ապիկար...

-8-

Գահընկեց է լինում նա,
ով շաղվում է մլարով,
ամբոխն ուժ չէ միայն,
ամբոխը՝ մի մեղքի ծով...

-9-

Միջոցը՝ գահ տանող,
է նաև ճակատագիր,
վախվորածին գահը
սպառժում է կրկնակի...

-10-

Խումբը խմբին միացավ,
խումբը խմբից բաժանվեց,
մոծակների պարսը սև
քանի գնաց բարակեց...

-11-

Հին գինին անգամ
դառել է անհամ,
մզլոտած կյանքի
օրենքն է անմահ...

-12-

Քո զենքն ի՞նչ է՝
մի թանաք, մի թուղթ,
օրենքը ինքն է,
իսկ դու՝ քայլող հող:

-13-

Իմաստուններ քեզ նման եկել են ու գնացել,
հավաքական ուժի դեմ քչերն են դիմացել,
ամենկողմյա է մահը, աշխարհի չորս ծեղերից,
իսկ դու բռնել ես, ահա, ստամոքսի փեշերից...

-14-

Գրում է գրքեր, վեպեր հաստափոր,
սատանա է նա Աստծու պատկերով,
քծնում է մեծին և փոքրին անգամ,
թե ընկար ցանցը, կլինես արնաքամ...

-15-

Նրան թվում է, թե գիրն է Ռահվիրան,
ճանապարհն անցողիկ է, ճանապարհը՝ ունայն,
մի ձեռքով գրում է սրբագործված երգեր,
մյուսով ջնջում, ինչ ուրիշն է երկնել...

-16-

Նա սիրում է լավը, նա սիրում է վատը,
նա թույլերի հետ է, ուժեղների կողքին,
գրելիս ազնվանում է, խոսելիս՝ քծնում,
ամենաժամանակակիցն է այս կենդանին...

-17-

Աստծու դեմ խաղ չկա,
փոքրատառ մեծամիտ,
կարծում ես քեզ արքա,
երբ մարմինդ է հողոտ...

-18-

Լավն ու վատը մեկ է,
ամպրոպի պես, անձրևի նման,
հաստատում է, ժխտում, մեկ ճերմակ է մեկ սև,
դարն է ծնել նրան, նա իր դարի հետ է...

-19-

Հանգստանում էր նա
ծառախիտ անտառում,
քծնողների շուքի տակ,
անցյալի հետ արնախում...

-20-

Եռալեզու այս կինը
հասել է պատվանդանին,
ուզում է իր մարմինը
պատվանդանին գամի...

- 21-

Աստված, ո՞րն է դրախտ տանող քո ուղին,
գորավիզ ես պալատների՞ն, թե՞ խողիին,
թալանում, սպանում են քո անունով,
մոմեր վառում խեղճերի միս ու արյունով...

-22-

Ապրում էր նա Ղազարոսի նման խեղճ,
չունեիր կռիվ ու չէր բացում իրի վեճ,
արհամարհվեց, առանց պատանք թաղեցին,
Աստված, ո՞ր է հիշատակը նրա մեծ...

-36-

Հրապարակները դատարկվեցին,
ժողովվեցին ծիծաղ ու ծափ,
խոսք-գրույցի մի մեծ տակառ
լողում է դեպի ավեր փրկության...

-37-

Ազատություն հրապարակավ,
դու ամենից տեսանելի,
անուշ, ինչպես մայրական կաթ,
քնքուշ, որպես երազ անմիտ...

-38-

Խոսք ու գրույցն անցավ,
նզեկոչումը մարեց,
մի մուկ՝ դժոխքից փախած,
դրախտի կատվին փարվեց...

-39-

Արևի տակ այրվեցին,
վերն ու վարը բախվեցին,
հույսը տվին ամբոխին,
իրենք շահին փարվեցին...

-40-

Ո՞վ ես դու, խեղճ մտածող,
դու՝ ցնդած բանաստեղծ,
նրանք՝ մտքի արյան ծով,
դու՝ տեսածի թութակ խեղճ...

-41-

Շեփորվում է ականջիս
կարոտաբաղձ մեղեդին,
հարության թաղումն էր դա,
առանց բուրվառ ու խաչի...

-42-

Ղատարկ էր բեմ ու դահլիճ,
չկար դրամա կամ պիես,
հրապարակը վարակիչ
և թատրոն էր, և կրկես...

-43-

Ճտերը հաշվում են աշնանը,
ասում է առածը հայտնի,
նայեցեք հաչող այս շանը,
որ աշուն է փնտրում ձմռանը...

-44-

Ծաղրածու եմ, ծաղրածո՛ւ,
ունեմ գրիչ ու թանաք,
թեպետ մենք՝ փոքր ածու,
բայց ունենք առաջնորդ-փրկիչ...

-45-

Գերեզմանում կլռես,
ո՛վ աներես բանաստեղծ,
քանզի հողդ էր սերդ
և այն հողիցդ էլ կառնես...

-46-

Երկիրը մման է ձվի,
ասել է Շիրակացին մեծ,
թե շերտերը լավ չզիտես,
ինչո՞ւ ես գազազել, տո խեղճ...

-47-

Ո՛վ Չարենց, Տերյան,
երկիր իմ նաիրյան,
ձեզանից մնացել է
նաիրյան մի սրճարան...

-48-

Լավը հաճելի է,
լավը՝ պատվական,
լավի դեմ սրվում են
ուժերը թուլակամ...

-49-

Այս աշխարհի ցավերի մեջ ազատությունն ընտրեցիր,
մորթի, ջարդի, թալանի դեմ՝ թոքախտավոր մոմը հին,
դարերից դար նսեմացար ու փոքրացար, մաշվեցիր,
քո ցանածը դու քաղեցիր ու ապշահար մնացիր...

-50-

Հողդ անզեն տվեցիր,
քեզ պահեցիր փուշ, տատասկ,
քարից հաց ես քամում դու,
մնում կորցրածիդ պապակ...

-51-

Բարձ եմ դրել գլխիդ տակ,
մնջեցյալի փափուկ բարձ,
օրորել եմ կրոնով,
որ երբեք դու չարթնանաս...

-52-

Թե լինեիր մարտական,
հրաշքի տեր, ոչ ստրուկ,
կխոնարհվեր քո առաջ
և երկնաքեր, և թե բուրգ...

-53-

Քեզանից տարել եմ միայն,
բարակել է սիրտդ նուրբ,
այնքան է այն բարակել,
որ դարձել է խունկի բույր...

-54-

Գեղեցիկը Աստծու պարզ է անքիծ,
գեղեցիկով աստվածներն են լոկ արբել,
խելքդ դրել գազանների ոտքի տակ,
զարմանում ես, որ չեն դառնում քեզ ընկեր...

-55-

Ինքդ եղիր քեզ վահան,
սուրդ ինքդ դարբնիր,
Աստված պահում է նրան,
ով պահպանում է իրեն...

-56-

Հետադարձ է ամեն բան,
չարին հաղթում են չարով,
ով մերկանում է անքեն,
նրան տիրում են սիրով...

-57-

Խաբիր, ումից շահ ունես դու, ապիկա՛ր,
շահի վրա շահ ունես դու, ապիկա՛ր,
բայց դեռ միայն ինքդ քեզ ես թալանում,
ինքնասպան ես, և ոչ թե շահ, ապիկա՛ր:

-58-

Ես չեմ կարող հավատարիմ չլինել,
լավդ թողած, վատիդ կողքին չլինել,
նման եմ ես ընկերոջն այն միակ,
որ քեֆից հեռու, տխրությանն է լուկ տեր...

-59-

Հայրս՝ զինվոր, մայրս՝ հյու միշտ նրան,
դաշտում ծնված, դաշտի զինվոր հայրս խեղճ,
վերք ու փառքով, ցավով անցավ աշխարհից՝
դաշտում թողած փուշ ու տատասկ սնամեջ...

-60-

Սուրճի փող չունեցող տղերքը երեկվա
այսօր ամբարտավան են, թալանչի ու գող,
հայրենիք բառը շրթներին դողացնելով՝
դարձրել են նրան կթու կով...

-61-

Թշնամին ընդմիշտ է, որտեղ էլ ապրի,
մարմնի մեջ, տիրով թե անտեր,
գտնելու է քեզ անկողմնացույց ու անդեկ,
թշնամությունը իր ձեռքերն ու ոտքերն ունի...

-62-

Սիրուց եք դուք միշտ խոսում,
իսկ ես՝ դավից անհամար,
ձեզ սիրո շողքն է մլարել,
ինձ՝ ցավերը մեր տան...

-63-

Ատելով էլ կսիրեք ինձ,
ահա սերն ազնվածին,
սերը ծաղիկ է տալիս
անգամ հոգում թշնամու...

-64-

Ավագակների բանակը զինված
քշում է խումբը հավատացյալների,
առանց անցյալի բանակն այս ծպտված
շինել է փայտյա մի եկեղեցի:

-65-

Փոփոխամիտ է, դյուրաթեք,
սովորական է, անհետաքրքիր,
պարզամիտ, անդեմ, անընդունելի,
պարզապես տեր է միլիոնների...

-66-

Դ-ասեր էր տալիս նա պատմությունից,
իսկ հիմա արդեն՝ ժամանակներից,
դյուրությանը, դանդաղ նա բարձրացավ վեր,
կյանքդ ճոճվում է նրա պարանից...

-67-

Ոչ մի գույն չսիրեցիր,
բացի կապույտից անծիր,
և մի գույնի պատճառով
որք ու անտեր մնացիր...

-68-

Գայլերի խումբն երեկվա
սովածներին միացավ,
և խնջույքում այսօրվա
հոգիդ արեց ցիր ու ցան...

-69-

Երկու աշխարհից մեկը,
կամ ուղիղը, կամ թեքը,
ով երկնքից է նայում,
նրան՝ տականքն ու թեփը...

-70-

Արդարությունը
ծանր է, ինչպես քարը,
զալիս է հանկարծ,
ինչպես երկնաքար...

-71-

Ամպրոպի պես է, անձրևի նման,
լավն ու վատը մեկ է,
հաստատում է, ժխտում, մեկ ճերմակ է, մեկ սև,
դարն է ծնել նրան, նա իր դարի հետ է...

-72-

Երկրի՞ նման է նա,
թե՞ երկիրն է իր պես,
շնությամբ իր, խոսքով
փոփոխվում է անտես...

-73-

Կռապաշտ է, հարմարվող,
ունի մարմին ծուռ, խեղվող,
մերթ արձանն է նա լիզում,
մերթ էլ հիմքերը քանդում...

-74-

Ձեր աչքերը, օ՛ տիկին,
թե արձակեին լույս,
չէին կորչի մարդիկ
խավարում անհույս:

Ու չէիր մնա դու սովերում
մենակ ու տրտում,
թե հեկեկար քեզ համար
զեթ մեկը կյանքում:

Արվեստների թանգարանում
գլուխներ է նա վաճառում,
էժան, նույնիսկ ձրի...
Վեպեր գրող գլուխներ են,
երգեր գրող,
հայրենական, էժան...

Թափֆիված են, առատութ՞յուն,
որը կուգես, ջոկիր,
դրսից՝ ամուր, ներսից՝ ամուր,
բերանին կողպեք... գլուխ...

Սիրալիր էր տերը եղել,
չորացրել էր, դրել բարձին,
խնամել էր, մշակել էր,
չոր էր, մաքուր, անբիծ...

Շուն-շանորդի գլուխներ էին,
չհասկացան նրան,
հավաքվեցին, բողբոջեցին
և... գլուխը կերան...

Արվեստների թանգարանում
անգլուխ են գլուխները,
էժան, նույնիսկ անտեր,
ոչ խնամող, ոչ չորացնող,
լոկ մի գլխով ավել...

Որքան կուգես լավն արա,
օգնիր, հոգնիր, սիրիր,
անտերության գաղափարը,
դավաճանի սուր տապարը
խնամողին տարան...

Ի՛նչ գլուխներ իզուր կորան,
մաքուր, ամուր, անբիծ,
ոչ քեզ, ոչ ինձ գաղափարը,
տիրոջ հանդեպ չեղած վախը
գլուխները, բերանը բաց գլուխները
տարան...

Գլխավորը գլուխը չէ,
այլ մտքերը ծակ,
ո՞ւմ են արդյոք պատժել կյանքում,
թե գլուխն է եղել դատարկ...

Բարևում էր նա հարգալից՝
գլուխը վեր ու վար,
կախել էր պարանոցից
երկաթե կշռաքար...

Որքան վերև էր բարձրանում,
ծանրանում էր քարը,
գլուխը նա խոնարհում էր
մինչև ոտքի ծայրը...

Երբ տեղ չկար բարձրանալու,
դրին նրան պատյան,
և գրանցվեց այն մատյանում,
որտեղ կյանքն էր հնազանդ...

Իր դերի համար չի ծառայում նա,
ոչ թե դերն է վատ,
այլ ինքն է ազահ...
Գլուխը շեղվել է ճշմարիտ ուղուց,
ոչ թե խորհում է,
այլ ուտում միայն...

Ծամածռում է շուրթերը յուղոտ,
աչքերը քծնող,
հոնքերը խոնարհ,
ատամներն ազահ ու երկաթակուռ,
մսխում են միայն
և ժպտում ամուր...

Շուրթերը՝ գերի յուղ-համեմունքին,
քիթն է կորցրել հոտառությունը,
ավաղ և չարժե խոսել այդ մասին,
միտք ասած բառը դարձել է էժան,
ով մտածում է, կեղծ է և անմիտ,
ով ծիծաղում է, հզոր է, երկմիտ...

Ծուլին կոչում է հանճարեղ
և բամբաստողին արձակագիր է
հորջորջում արդեն...
Իր դերի համար չի ծառայում նա,
ոչ թե դերն է վատ,
այլ ինքն է ազահ...

Ճշմարտություն ասած բառը
ճշմարիտ է այնքան,
երբ գլուխդ դեռ իր տեղն է,
այնպես, ինչպես որ կա...

Իրեն հարգող ամեն մի մարդ,
գլուխն իր հարգող,
սրտում պիտի որ ունենա
սրտից ելնող մի դող...

Որքան կուգես գլխից խոսիր,
խոսիր սրտի դողից,
գլուխդ թե իր տեղում է,
ճշմարտից մի խոսիր...

Ասել էին՝ գնա-արի,
և ճոճվում էր
գնալ-գալով՝
ժամացույցի սլաքի պես,
միայն ուներ մի գույգ աչքեր...

Թվեր էին վրան շարված,
միայն ներսից,
որ չերևա.
գաղտնագիրը թաքցված էր,
տղամարդ է, թող երևա...

Ասել էին՝ գնա-արի,
և ճոճվում էր
գնալ-գալով՝
ժամացույցի սլաքի պես,
միայն ուներ մի գույգ աչքեր...

Ի՛նչ գլուխ էր,
արդեն՝ մարմին..
Ազատվել էր
ցավ ու դավից
և դարձել էր
մարմին...
Եվ ճոճվում էր
հով ու քամուց,
անձրևն՝ արցունք,
ձյունը՝ ծածկոց...
Ի՛նչ գլուխ էր,
արդեն՝ մարմին...

Թե գլուխդ իր տեղում չէ,
սիրտդ կմտնեն,
կամաց-կամաց սրտից կելնեն
գլուխդ դատարկ...

Մուկն աղանձ է փնտրում միայն
անտեր պահեստում,
անհասցե և ոչ մի նամակ
տիրոջը չի գտնում...

Չի լցվելու և ոչ մի տուն
անմարդաբնակ,
անապատն առանց ջրի
մենակ է, դատարկ...

Տունը տուն չէ առանց մեծի,
մեծը գլուխն է,
անգիտության թագը ոսկի
անգույն պղինձ է...

Թե գլուխդ իր տեղում չէ,
սիրտդ կմտնեն,
կամաց-կամաց սրտից կելնեն
գլուխդ դատարկ...

Մեծ գործիչ է,
գլխավոր մարդ,
դեռ այսքանը ոչինչ,
հանդուրժում է ամեն մի բառ,
բայց իրավունք չունի...

Թե ունենար նա իրավունք,
գլուխդ առ, փախիր,
գլխավորը գլուխը չէ,
գաղափարը մաքուր...

ԳԼՈՒԽ ՈՒՆԵՄ, ԳՐՊԱՆԳ ԴԻՐ

Ծիծաղում եմ, հա ծիծաղում
անօգնական ու խեղճ,
այ թե հրաշք գլուխ ուներ,
բառամթերք իր մեջ...

Ոստոստում էր ուսի վրա,
ելնում-իջնում տեղում,
իսկ երբեմն լուռ կորչում էր
ոգու քարանձավում...

Շատ էր ճարպիկ, բազմաբնույթ,
բազմաժանր նույնքան,
բառը ոսկու արժեք ուներ,
ոսկին բառ էր նույնքան...

Երբ որ մի օր դրին դագաղ
(խոսքը մեր մեջ մնա),
թավալվում էր ու պեծպեծում
մահիճում իր անմահ...

Աստվա՛ծ, հեռու պահի մահից,
ի՛նչ հասարակ մի բան,
ծիծաղում էի, չէի տեսել
սրա նման մի մահ...

Հաշտվելու, օ՛, ինչ հանճար,
աղոթում էր լռին,
բայց չգիտեմ՝ այս օրերի,
թե այն կյանքի համար...

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ԳԼՈՒԽ

Հանքափորի գլուխ չէ սա,
բանաստեղծ եմ վաղուց,
օրորոցից սովորել եմ
գրել ինքնամոռաց...

Նյութն ինձ համար արժեք չունի,
նյութ է ամեն տեսած,
ոսկի, արծաթ, վնաս չունի,
թեկուզ երկաթ հալված...

Գրում եմ ես ինչ պատահի,
ընտիր, չափված ձևով,
կարող եմ իմ գլուխը կախել
ոսկյա շրջանակով...

Աստվածամոր շապիկ ունի
ամեն տողս հագին,
կտրել եմ այն դասական
չափով օրենքների...

Ինձ չի կարող ոչ մի գրող
և խմբագիր խաբել,
և առավել՝ երգերը իմ
չեն կարող չտպել...

Անգիր գիտեմ ես բոլորին,
ով ինչով է շնչում,
և առավել՝ ինչ օրենքով,
որ ճամփով է սնվում...

Չար աշխարհ է և պահն է չար,
ոչ որ ինձ չի տեսնում,
բոլորին ես անգիր գիտեմ,
ինձ ոչ որ չի կարդում...

Ոչ խոսում էր և ոչ բռռում,
 ոչ գոռում էր, ոչ խանգարում,
 դրա համար վերցրին մի օր
 պատվանդանի վրա դրին...

Երբ նայում էր վերևից,
 խղճալի էր տեսքը նրա,
 գլուխը թեք երկար նայեց,
 այնքան նայեց՝ աստվածացավ...

Էլ ավելի վերև դրին,
 էլ ավելի վերից նայեց,
 մարդն աչքին շատ մանրացավ,
 և աչքերից արցունք տեղաց...

Հավատացին, և հավատաց,
 և բարձրացրին ավելի վեր,
 այնքան վերև, այնքան վերև,
 որ վախեցավ՝ ընկնի հանկարծ...

Հիմա ո՞ր է, մարդ չգիտի,
 շրջում է նա հիմա վերում,
 ամեն շշուկ, ամեն ոստյուն,
 քնած, արթուն ահ է բերում...

Մարդը ահով վեր է թռչում,
 վեր է թռչում անգամ քնից,
 չլինի թե քնած մնա,
 փորձանք բերի վերևներից...

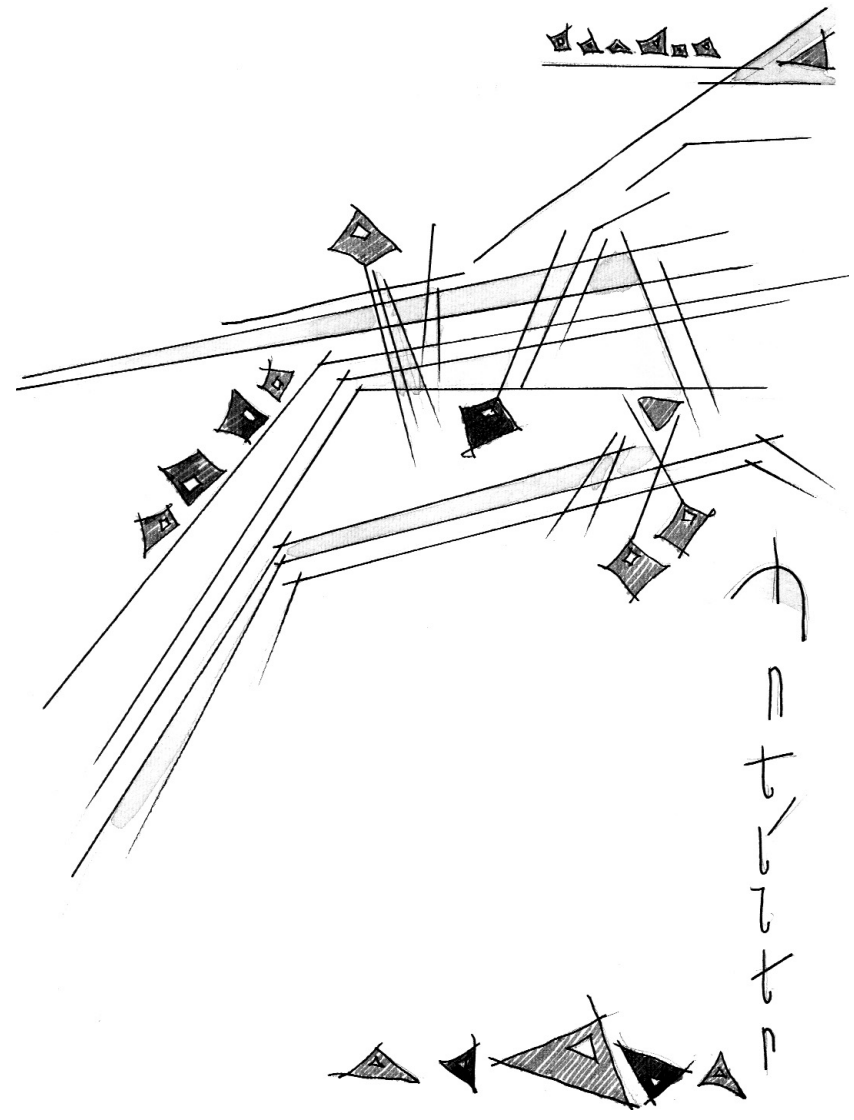
Ոչ խոսում էր և ոչ բռռում,
 ոչ գոռում էր, ոչ խանգարում,
 դրա համար վերցրին մի օր
 պատվանդանի վրա դրին...

Գլուխգործոց չէր,
 այլ գործած գլուխ,
 թելը քաշեցին և՛ վերջ,
 հիմա կանգնել են դատարանում
 բացել մահի ու կյանքի վեճ...

Վրան բարդում են չեղած դեպքեր,
 չեղած մարդիկ են վկա դառնում,
 չեղած գործեր են բացել, ահա,
 չեղած վեճեր են երկինք հանում...

Չեղած դեպքեր են արձանագրում,
 չեղած գրով են գրում հիմա,
 արյան գունար են վերադարձնում,
 արյան կռիվ է ու արյան ահ...

Գլուխգործոց չէր,
 այլ գործած գլուխ,
 թելը քաշեցին և վերջ,
 հիմա կանգնել են դատարանում
 բացել մահի ու կյանքի վեճ...

ԳԻՏԱՐԱՆ

Անահիտի բազինի մոտ
 և Աստղիկի տան մութ խորշում,
 վիշապաբաղ Վահագնի հետ
 և Տիր աստծու դպրության մեջ,
 հին և հզոր Բագարանի
 ավերակված լուռ ավանում
 և թալանված բազինների
 մորթված, զարկված դիցարանում
 շրջում եմ ես որք ու մենակ,
 գահակործան ու վիրավոր,
 ինչպես Մասիսը գիշերվա,
 երբ անձրև է, շանթ ու որոտ...

Բայց պայծառ է հայացքը մեր,
 ճամփան՝ դժվար, միտքը՝ հստակ,
 ինչպես Մասիսն առավոտյան,
 երբ բացվում է լույսը հուտ:
 Գլխին՝ ձյունը արեգական,
 և գծերը՝ սուրբ, անթերի,
 այդպես միտքը պայծառ է մեր,
 ինչպես պայծառ է մեր ճամփան...

Ու նստած եմ լուռ ու մենակ,
 ինչպես զինվորը վիրավոր,
 Անահիտի բազինի մոտ,
 ցրած և՛ միֆ, և՛ կանչ, և՛ խոսք,
 շրթունքներիս չորացել են
 բառերը հին և հեթանոս,
 այստեղ չկա և ոչ մի դից,
 այստեղ ազոավն է սևավոր...

Այստեղ կռիւնքն է սև հոգու՝
լուսավորված հիշողությամբ,
այստեղ դժվար է հասնել
մութացիկի զգեստներով...

Լռութունը ծվարել է
հպարտության զգեստի տակ,
վերքը բաց է, բաց է սերը
հեթանոսի հպարտությամբ...

Եվ ինչո՞ւ եմ եկել այստեղ
գիշերային այս ուշ ժամին,
ավերակ է այստեղ միայն,
մահ է այստեղ, հողմ է ու ցավ...

Քամի ու ցուրտ, ու զառացանք,
սիրեցյալի մի գերեզման՝
անհիշատակ, անմամռակալ,
այստեղ հիմա ոչինչ չկա...

Բայց անհուն է հայացքը մեր,
ինչպես գագաթը ծեր լեռան,
ու փովում է իմ դեմ հպարտ
աստվածների մի կացարան...

Շեկ մազերով, թել-թել ոսկի,
մինչև գոտին արծաթափայլ,
և՛ աչքերում՝ կրակ-ոսկի,
և՛ աչքերում՝ կապույտ կրակ,
և՛ սիգաճեմ ու հողմաքայլ,
ինչպես հունձքը առատության,
գլուխը վեր, միշտ դեպի վեր
Անահիտն է անցնում, ահա...

Ժպտում է նա խստաբարո,
դու չես կարող նրան դիպչել,
նայում է նա, ինչպես քույրը,
և ինչպես մայր է հմայում,
մեկ՝ կնոջ պես բազմանշան,
մեկ՝ կնոջ պես հոգեպարար,
Ժպտում է նա, նայում է քեզ,
նա տեսնում է, դու՝ հմայվում...

Ու թեթև է քայլքը նրա,
անցնում է նա հանդիսավոր,
ստվերի տակ՝ ծաղիկ որպես,
քոչում է Աստղիկը մեղավոր...
Թո՛ղիչք չէ դա, ոչ սավառնում,
մեղմություն է, նեկտար մեղվի,
աստվածների գեղմից ընկած
ծարավ սիրո, որ չի մեղմվի,
կապույտ բորբոք, մորմոք սիրո,
մեղավորիկ ու մեղրահոս...

Իսկ երկնքում արեգակն է,
չնչին կապույտ, ողջ ծիրանի,
ծավալվել է երկնքում ողջ
արեգակը՝ սպեղանի...

Խուրճ-խուրճ շողեր կրակափունջ,
կրակածին խուրճ-խուրճ ծաղիկ
շաղ է տալիս ու ծիծաղում
երկրի վրա մահու այս պիղծ...

Քրքջում է ու շաղ տալիս
բոց-բոց փնջեր կրակակալ,
հողմի նման արագաշարժ
Վահագն աստվածը տիրակալ...
Հայտնվում է ու հեռանում,
մեղմանում է ծովից ի ծով,
ալիքների գիրկը բանում,
հրճվում են ջրերը գով...

Վանքի նման խոժոռադեմ,
կամարների նման խոժոռ
Տիրն է նայում զինվորների
տղայական վազքին հզոր:
Նայում է լուռ ու մթամած,
ինչպես աստված բազմախորհուրդ,
որից պիտի ծնվեին դեռ
գրիչները մեր ծաղկածոր,
որից պիտի հառնեին դեռ
սերունդների շղթաներ նոր,
նրանք, որոնք պիտի ծնեին
Խորենացի, ապա՝ Նարեկ,
և ցավագար միջնադարում,
և դարերում այն հեռավոր
պիտի ծնեին, ծնեին նոր՝
աշխարհի դեմ միշտ մեղավոր,
այրեր հայոց...

Ու նստել է խոժոռադեմ
Տիր աստվածը կրակի մոտ,
ու գրում է՝ որպես պատգամ,
երկաթագիր գիրը խրոխտ,
գրում է նա ու նայում է ժամանակին,
աստվածային օրերին այն,
երբ գրում էին աստվածները՝
ոչ շարական և ոչ աղոթք,
այլ ծնվում էին գրերը մեր,
ու դեռ հետո պիտի գար նա,
որ գրերը վերծանվեին:

Գրում էր նա, շուրջը նայում,
նայում անհոգ ապրողներին,
որոնք, մեղա՛, մեղա՛ Աստծուն,
որոնք նույնպես աստվածներ էին...

Նայում էր նա գոռ Վահագնին,
որ խուրճեր էր թափում երկնից,
նայում էր նա, նայում անհազ
սիգաճեմ սուրբ Անահիտին
և բարոյքամբ ահագնացած
մեղրամոմիկ մայր Աստղիկին...
Գրում էր նա խրոխտ ու լուռ,
կրակի հետ խառնած բառեր,
թռչում էին, թրծվում հատ-հատ
երկաթագիր տառերը մեր:
Թրծում էր նա խոժոռադեմ,
զգաստացած ու ինքնամփոփ,
այն, ինչ կրակից էր հունցված,
պիտի ապրի երկար դարեր...

ԱՍՏՂԻԿԻ ԼՈԳԱՆՔԸ

-Ա-

Առավոտվա լուսաստղի պես,
 երբ քնած են շունչ ու քար,
 երբ ծառերի ստվերներում
 չի շնջում քամին պաղ,
 դուրս է ելնում տաք սենյակից
 Աստղիկն անուշ հեշտանքով,
 կրծքին՝ լույսն արեգական,
 շրթին՝ շունչը Վահագնի:
 Գուրս է ելնում մութ սենյակից
 թեթև քայլքով հափոված,
 անցնում բյուրեղ ցող ու շաղով,
 հոգում՝ Վահագնը աստված:
 Տրորելով սինձ ու ծոթրին,
 ոտքն հեշտորեն փոխելով,
 շտապում է լճակը մառ
 վաղվադակի նվագով:
 Ու պար է մի քայլքը թեթև,
 երգ՝ այտերը փողփղուն,
 լիճն է ելնում՝ կուրծքը լեցուն
 գիշերային մրմունջով:
 Ու երբ ցողի, շողի միջով
 ջուրն է մտնում ոտքը բաց,
 ծփում է լուռ լիճը լուսե
 հազար կրքից սարսռած:
 Այնժամ Աստղիկն ամաչկոտ
 կույսի լուսե շղարշով
 ծածկում է իր մարմինը տաք
 և աչքերը երագող,
 որ լիճն անգուսպ
 և սերն իր տաք
 չղառնան մերկ խաղալիք,
 որ տղերքը հեռվում պահված,
 չնկատեն քայլքը հիր:

Ու մշուշի շղարշի տակ
 մերկ մարմինը դողալով,
 մեղկ լճակի թևերի մեջ
 հեկեկում է լողալով,
 շշուկներ են ափից ելնում
 ու խառնվում ջրերին,
 ու լողում է Աստղիկն աստված
 Վահագն աստծու թևերին:

-Բ-

- Տուր ինձ, Աստղի՛կ,
 սեր մի պուճուր
 և առավոտը քո սիրակեզ,
 ես գաղտնաբար լաց եմ եղել
 և խռովել,
 և կանչել քեզ:

-Քո մագերը՝ մութ, մութ գիշեր,
 քո աչքերն՝ այրող հուշեր,
 որ կանչում են միայն մեկին,
 իսկ ես՝ թողած և հայր, և մայր,
 հույը-հույը լիճը վագող կույսեր,
 երագում եմ միայն քեզ՝ կին:

- Արեգակը կպաշտեմ ես,
 երբեք՝ գոռոզ Վահագնին,
 եղիր քիչ մեղմ,
 եղիր քիչ մոտ,
 դու տեսնում ես՝ տորթում եմ
 քո ոտքերի ցողն ու ամոթը:

- Քո աչքերը՝ հովեր ու հողմ,
 քո աչքերը՝ երագի կողմն,
 որ շանթում են ինձ նայելիս,
 դու և միակ,
 և սիրելիս,
 ես չեմ նայի խոլ արևին,
 քո աչքերին ես կնայեմ:

-Քո մարմինը՝ կրակի պար,
քո դեմ կանգնած՝ ես սուրբ խավար,
ինձ մի տանջիր,
մի շանթիր ինձ,
կուզե՞ս պաշտածդ աստծու համար
եղևեմ կռիվ:

-Գ-

Լիճն է առել իր թևերին
Աստղիկ աստծու մարմինը տաք,
թպրտում են մարմին ու լիճ,
և հուզվում է լիճը անտակ:
Եվ լեռների ծեր կատարին
որոտում են շանթ ու կայծակ,
ծուխ է ելնում, հսկա մի ծուխ,
և այրվում են լեռները քար:

Ու հայացքը Աստղիկ աստծու՝
քարից ժայթքող ծուխ ու բոցին,
Աստղիկը՝ հեշտանք, Աստղիկը՝ կարոտ,
ո՞նց ընդունի մի երկնածին...
Մարմինն այստեղ, ինքը՝ հողին,
ինքը՝ գոռոզ Վահագնի մոտ,
այսպես, ահա, երկար օրեր,
այսպես՝ ամեն մի առավոտ:
Ցավ կա իր մեջ և խնդություն,
մարմինն է ցավ, ինքն՝ օրհնություն,
հայացքը սուր՝ լեռը այրող,
սրտում՝ հավատ, սրտում իր՝ ոխ:

Աստծու ամեն մի առավոտ
եղնում է նա իր սենյակից,
ու չզիտի ոչ ոք հիմա՝
առա՞վ հայացքը Վահագնից:

Ու թող կոչվի Վահագնի տուն
Աստղիկ աստծու սենյակը մութ,
ու շուկները գիշերվա
թող շնջա լիճը թաքուն...
Այնինչ գոռոզ Վահագնի
կայծակները հեշտով գրկած,
ննջում է նա մութ սենյակում
ու շնջում առ աստված.

- Մարմինս՝ քեզ, և առավոտս,
որ մթով եմ փաթաթել,
որ սպասում է միակ արեգակին՝ քեզ,
ես, որ մարմին չունեի:

ԷՊԻԿԱԿԱՆ ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ

Դու էլ գնացիր, էլ չես գալու,
ինչպես անցած մի հին երագ,
և դաշտերի վրա կախված
հայացքը քո պիտի մնա:

Առավոտ վաղ դու արթնացար,
ցավ կար քո մեջ ու հիացում,
լալիս էիր, թունդ ծիծաղում,
որպես սիրո իրարանցում:

Կյանքն էր խաղում քո կրծքի տակ,
և դու ոչինչ չգիտեիր,
քեզ ծնել էր ճակատագիրը,
որ իր հմայքը հասկանայիր,
հետո միայն կիմանայիր,
որ աստղերը ծով երկնքում
մանկության հետ առկայծում են,
իսկ քնի մեջ թունդ ծիծաղում:

Հետո միայն կիմանայիր,
որ ապրելը նույնն է այնպես,
ինչպես աստղերը երկնային,
որ վառվելիս են մոխրանում:

Իսկ դարոցում՝ դասեր անկիրք,
հազար անգամ եփված դասեր,
բույր ու ծիծաղ տաք մեղրի պես
ծավալվում են շուրջդ, ծնծղում:

Միտքն է միայն հասունանում,
իսկ ծնունդը լինում է սոսկ երկրային,
կրակի պես թավալվում էր միտքը ներսում,
ժամանակը ծիծաղում էր:

Անհոգություն, քաղցր երագ,
մանկությունն է բույնը քո տաք,
երնեկ, հազար երնեկ նրան,
ով ապրել է անհոգության պատրանքը փակ:

Լաստի նման այդպես պիտի օրորվեիր,
պատանության ափը անհաս պիտի մնար,
թե դիպվածով, անօրինակ մի դիպվածով
օրերն իրենք աչքերը մեր լայն չբանային:
Մի գույգ աչքեր ներս սահեցին դասարան,
հետո քայլվածք նկատեցի, հետո՝ շշուկ,
մեղրամոմի, աշնան բարակ երագի պես
մի կիրթ խոսվածք լուռ ծվարեց նստարանին:

Ինչ չգիտենք աստված բառով ենք վերժանում,
արարում ենք կոչում, երբ որ բառը չկա,
բայց պահեր կան, որ սերված են երկինքներից,
որի հունդը, սակայն, վաղուց մեր ներսում կա:

Չշեղվեցի, չնայեցի նրան թաքուն,
բայց տեսնում էի, որ նայում ենք մենք նույն կետին,
ոչ հիացում, ոչ սարսուռ կար մանկան հոգում,
մի չզրված տետրակ էի ես ինձ թվում:

Ի՞նչ էի ես մտամոլոր ծամում իմ մեջ,
որ ոչ բառ էր և ոչ տենդոտ մի հիացում,
գրելացավ ունեի իմ մեջ
ու միշտ թաքուն ճերմակ թուղթ էի ես երագում:

Այն օրերին, երբ դարոցից գալիս էի տուն,
երբ դեռ մայրս՝ պաղ աչքերով հիվանդագին,
ձեռք էր երկարում ինձ գրկելու,
այդ օրերից թուղթ ու գրիչ էի պաշտում:
Եվ խոսում էի, բառեր կոտրում,
որոնք երբեք միտք չդարձան,
ու անշիրիմ պիտի մնան մանկան սրտի,
բնագոգների հանճարաշատ գերեզմանում:

Ախ, մա՛յր, ախ, մա՛յր, մորն անհնար է կին կոչել,
աստված կոչեմ, կվանեմ քեզ ինձնից հեռու,
օտարվել է մեր մեջ արդեն մտերմությունը,
բայց այս հեռվից նորից քեզ եմ ես երագում:

Դու մանկության դրախտն էիր իմ
և հեռացար անբառ, անքեն,
քեզնից հետո աշխարհն այս փոխվեց այնքան,
որ ինձ երբեք այն աշխարհում չես ճանաչի:

Չես ճանաչի այն աշխարհում էլ ինձ բնավ,
քանզի ամեն ոք փոխվում է իր ծննդից,
բայց ցավալին այն է միայն, որ ծնողը
այս աշխարհից հեռանում է այդքան արագ:
Բայց ես պիտի երկար խոսեմ իմ, քո մասին
և օրերի, որ այնքան տաք մնացին իմ մեջ,
և մանկության այն արևի, որ բարուրել էր,
ու կարոտների, որ երազ էին ծնում մեր մեջ:

Հացը թուղթ էր, ու դու ինձնից լավ ես հիշում,
և դու ցավով էիր նայում ինձ՝ վերջինիդ,
ես քո վերջին միտքն էի, վերջին զգացումը,
որ սովահար հաց էի խնդրում իմ երագում:
Եվ դու խաղող տվեցիր ինձ այն առավոտ,
արևի հետ խայտում էր պաղ ամեն ողկույզ,
տեսնում էի, որ մեռել է Արշակ պապը,
և զգում էի իմ մեջ հոսող տխուր մի ցավ:

Պառկած էր նա վեհ ու հանգիստ, ու ինքնամփոփ,
կռիվներից, սպիներից հանգստացած,
նա իմ ցեղի վերջին ճիգն էր, վերջին հարգանքը,
որի առաջ սգում էին մարդիկ խոնարհ:
Իսկ վերարկուն կախված էր այն խոնավ պատից,
ծոված մեխն է լոկ մնացել իմ սրտի մեջ,
ճակատագրի փլվածքն այդ վերջին անգամ
խոնջացել էր ու քնած էր հին սեղանին:

Եվ ճոճվում էր ամեն անցող-դարձողի հետ,
և ճռռոցն են լսում մեր այն հին սեղանի,
ինչ իմանայի, որ պապերիս բախտի ճամփան
ամփոփվում է ցեցը կերած հին սեղանին:

Ու էլ ոչինչ ես չեմ հիշում փոսից բացի,
ու մի քանդված պատ, որ կանգնած էր փոսի բերնին,
միայն հետո ես իմացա, որ փոսն էլ այդ
անհայտ կորավ պատերազմի անցուղարձին:

Մակայն թողնենք փոսն այդ հին ճակատագրի,
մենք տուն դարձանք, դու ինձ առար քո գրկի մեջ,
մի ողջ գիշեր ես ննջեցի կրծքիդ վրա,
մի ողջ գիշեր ես զգացի ինձ փոսի մեջ:

Մոմի նման բարակ-բարակ
լույս էր ելնում նստարանից,
Աստծու տված կրակն էր այդ,
որ այրում էր դրսից, ներսից,
ու այրում էր, այրում անվերջ,
ու աղոթք էր ծուխը բարակ,
ու այդ բոցի մեջ էի ընկել,
որ կոչում են սիրո կրակ:

Ծվարել էր նստարանին
աղջնակի լույսով անթարթ,
ոչ բառ, ոչ խոսք դեռ չխոսած,
խռովել էինք մենք իրարից,
հազար տարի ճանաչելուց,
զրույցելուց հազար տարի,
զրույցներից մեր խոնջացած,
զրույցում էինք լռին էլի:

Մնաս բարո՛վ, իմ մանկությունն, միա՛կ երազ,
ճշմարտության լուռ հանգրվան, անքեն հանճար,
չեմ մոռանա դուռդ կապույտ, մինչև
երկինքը մուգ իջնի վրաս ու մահանա:
Չեմ մոռանա պատանության իմ օրերին
և օրերին ջահելության չեմ մոռանա,
քեզնով գտած ճամփաներն անմահության,
քո մեջ են լոկ կյանքի, մահվան սերմերն ամեն:

Մեկ օրվա մեջ գտա ես ինձ լուռ պատանի,
 մեկ օրվա մեջ հասունացա հանկարծակի,
 ես ինձ գտա մեկ օրվա մեջ, մեկ վայրկյանում,
 որի խորքում մանկությունն էր իմ մահանում:
 Եվ ես խոնավ իմ աչքերով քեզ թաղեցի
 արտասովեցի մենակ, իմ մեջ ու արցունքով
 պատանության դռները ես լուռ թակեցի,
 ու ծնկեցի ես իմ առաջ՝ արցունքով լի:

Ոսկեփրփուր պատանին էր իմ մեջ ծաղկում,
 բայց լալիս էի իմ կարոտի, ցավի համար,
 մահվան մի բոթ ես զգացի այդ կորստով,
 ես հասկացա՝ կորստով է կյանքը գալիս:
 Ես հասկացա, որ նահանջ է ամեն մի քայլ,
 որ թանկ պիտի ես վճարեմ այս կորստին,
 բայց կանգնած էր իմ դեմ հրե այն պատանին
 ու նայում էր, ու ծնծղում, ու հմայում:

Ես զգացի, որ իմ խորքում քարացել է մի մանկություն,
 զգաստությամբ ու լրջությամբ և խոհերով պիրկ ավելի,
 դժվար գտած պատանություն և խենթություն ավելի խիտ,
 ցավի, ցրտի, դժկամության, սովի ձեռքով թրծված մի սիրտ:
 Օրորոցից առաջ գիտե Աստված, թե ինքն ինչ է արարում,
 ճակատագիր է ամեն բան, նա է միայն տնօրինում,
 թվում է մեզ, թե բնական ուժն է եղել մեզ առաջնորդ,
 բայց չարաչար սխալվում ենք, երբ հայտնվում ենք նրա մոտ:

Ցավն էիր ընտրել քեզ առաջնորդ,
 կյանքով պիտի հատուցեիր,
 երազն էլ է դառնում արյունոտ,
 երբ ապրելն է դառնում անկիրք:
 Ծիծաղ, երազ և ամեն բան
 փոփոխական է, անմիտ, անսեր,
 թե վերցնելու ոչինչ չունես,
 թե չես տալիս քեզնից ոչինչ:

Դու հրճվանքին չգնացիր,
 այդ էր՝ ապրել սերմից քո հին,
 ժամանակն էր դարավել քո մեջ,
 և ամենուր կյանքն էր անհինջ:
 Ցավից, ցավից պիտի գոռայիր,
 ծիծաղող ջինջ պիտի զնգար,
 ինչ-որ լիներ, թող որ լիներ,
 կյանքը մահից պիտի պոկել:

Հեքիաթ չէ այս աշխարհը հին,
 հեքիաթ է ինձ սերը թվում,
 թե ինչպես է մի բուռ սերը
 հող ծանրությանը դիմանում:
 Եվ դու տեսար դասարանում,
 և դպրոցում, հետո՝ դրսում,
 թե ինչպես են լավ տղերքը
 իրենց վաղը լուռ կառուցում:

Դառնում էիր դու չներող,
 չէիր հայցում դու փրկություն,
 ծառին երկինք չէիր կոչում,
 այլանդակին՝ գեղեցկություն:
 Եվ բացվում էին շուրջդ քիչ-քիչ
 հեռուներն անմեկնելի,
 որոնք, սակայն, ծանրանում էին
 ճանապարհիդ՝ նոր ոտք դնող:

Ազատության հաշվին է միշտ ամեն զգացում
 արարքի դեմ իր հատուցում,
 թեպետ սիրտն է ընտրում ճամփա,
 բայց կրքերն են առաջնորդում:
 Իսկ դպրոցում ո՞վ է արդյոք առաջնորդում,
 ի՞նչ ասել է՝ հոգի ազատ և խիղճ անբեռ,
 չոր ու ցամաք, ինքնության դեմ կռվող դեմքեր,
 որոնք միայն դասագիրք են անվերջ սերտում:

Եվ սերտել են իմանալի մի պարզությամբ,
որ ոչ թարգման և ոչ խոսք է քեզնից հայցում,
ուրիշներով հիացումն այդ երկար դարեր
եղել են մեզ օրենք անդատ, արդարացում:
Իսկ քո հոգին պիտի թրծվեր այդ հնոցում,
բռնաբարող մի կանոնիկ ճշմարտությամբ,
դրանից դուրս հանցագործ է ամեն մի բան,
ըմբռստություն բառը՝ պարզմիտ, սերն անարգանք:

Իսկ սերն անքեն ծվարել էր նստարանին,
բնագղմների անթագակիր չքմեղությամբ,
սերն է ազատ, որ ոչ ոքից չի պատվաստվում,
սերն է միայն ըմբռստ հոգին նրբակերտում:
Հենց այդ գիշեր նա ըմբռնեց խոսքերն իմ փակ,
տարուբերվեց իր առաջին մկրտությամբ,
լուսամփոփի լույսի ներքո՝ շատ քիչ բառեր,
որոնք կյանքում երկար, երկար պիտի զնգան:

Պիտի զնգան բառերը այդ կարոտակեզ,
և գրքերի վարքից հեռու՝ միշտ դեպի քեզ,
միշտ դեպի քեզ պիտի ձգվի սերը արթուն,
քանզի նա է գիրք հանճարը միշտ արարում:
Ստիպում է, որ դու լինես ազատ, անքեն,
և ծառի պես արմատներդ հողում խրես,
և սաղարթդ երկինք պարզես ու երկնքից
կաթ առնես, ինչպես մանուկը մոր կրծքից:

Կաթ էր առնում, ինչպես մանուկը մոր կրծքից,
և աստղերը դառնում էին հազարանուն,
և երկնքի անհուն խորքում՝ որպես կսկիծ,
ծաղկում էր մանկան հոգին ազատամիտ:
Ծավալվում էր ալիքի պես ծովը հոգու,
որպես հզոր նվազարան, շվի դյուրթող,
կառուցում էր մանկան հոգին՝ լույս երագող,
ճանապարհը, որով մեկն է լուռ ընթանում:

Ինչպես աստղերն են կառուցվում
միլիարդավոր հատիկներից,
որոնք հատ-հատ միացվում են
տիեզերքի փոշիներից,
այդպես եկող ամեն էակ,
իր մեջ պահած նախնիքը իր,
նրանով մի ամբողջ դարձած՝
մեզ է հառնում անցյալներից:

Եվ խոսքը հազարամյա
չի ամփոփվում ափսեում հին,
դրա համար անկախ կամքից
նայում ենք մենք եփվող ծովին:
Գրա համար երկինքն անծայր
ծովի տեսքով է մեզ հառնում,
հողն էլ ծով է մի անտարած՝
իր հետ ապրող ծառ ու ծաղկով:

Լինում է, որ անկրկնելի
բնությունը հազարանուն,
հատիկի մեջ իմաստնացած
դնում է իր արյունը հին,
և նա բոլոր հատիկներով,
հիշողությամբ ու կարոտով,
պատյանի մեջ զրահապատ
օրորում է անցյալը իր:

Իսկ անցյալը՝ հզոր քառս,
խառնաշփոթ պապերի երթ,
կռիվներից ու վեճերից,
նվաճումից քանդված բերդ,
իսկ անցյալը՝ անհանգրվան,
հանճարների անճիչ հառաչ,
որ երկնքի, ծովի տեսքով
փռվել էր մեր նոր մանկան առաջ:

Եվ լեռան պես այն քաղցրանուն,
որ վիճում է մեզ հետ, ահա,
իր ծանրությամբ հազարանուն,
իր թանձրությամբ կյանք ու մահի,
կշռույթի պես մեր մեղքերի
և ցավերի կշիռի պես,
խղճի նման կարոտ տեսքով,
գուշակողի տեսքով անմահ...

Հազար անգամ փառաբանված,
փառքից զրկված հազար անգամ,
Գողգոթայի ծաղկի նման
նայում է մեզ հեռվից, ահա,
մեր ցավերի սեղմ-սեղմությամբ,
մեր մտքերի ամբողջությամբ,
երեխայի անմեղ տեսքով,
մեր սիրելու գեղեցկությամբ:

Դաս էր առնում՝
հայացքն հառած իր լեռներին,
դաս էր առնում՝
մտքում պահած երգերը իր,
և անտառում մայր կորցրած ձագի նման
մոլորվել էր, ու արցունք էր սրտին կաթում,
և կաթկթոցն այդ միալար
անցք էր բացում իր հոգու մեջ...

Դժգոհության ու կարոտի,
անեզրության ու հավատի
դաս էր առնում
ուսուցչի փակված հոգուց:
Դաս էր առնում այն երդիկից,
ուր անձրևը՝ ձյան խառնուրդով,
հազար տարի ներս էր թափվել,
և չէր եղել մի կարկատող...

Որ չէր եղել վարպետների այդ հին երկրում
խաղաղ օրվա գեթ մի նշույլ,
որ կարկատեր իր անցյալը,
որ ամփոփեր անցյալը իր,
որ նոր միայն բացվող օրվա մասին երգեր,
ինչպես թռչունն անտառում,
բույրը շինած թռչնի պես այն,
որ ապրելուց է դայալյում:

Պատմության ո՛վ հրաշք ձի,
անսանձ, անքեն և բազմաստված,
ազատության սուրբ հետևորդ
և անտեղյակ կիրք ու խանդի:
Անկիրք՝ չար ու բարու առաջ
և զրկանքի առաջ՝ անքեն,
բանտը՝ դրախտ, դրախտը՝ բանտ,
և ամենուր պարզ ու անգեն:

Եվ դու պիտի ծաղկես այնտեղ,
որտեղ «չկա» բառը չկա,
բնավ պետք չէ բանաստեղծել,
բանաստեղծ է ամեն մանուկ,
բանաստեղծ է ամեն մանուկ
իր երկրային սուրբ ծնունդով:

Չկա ոչ քեն, ոչ խինդ, ոչ սեր,
սեր է ամեն, ամեն ծնունդ,
որքան կուզեն դեմքը փոխել,
պիտի մնան, պիտի ապրեն,
պիտի ապրեն արարման պես,
սուրբ արարման օրորոցի,
հուշի նման շռայլ ու բաց,
վերքի նման հուշ ու ծաղկի...
1982-83 թթ.

ՉՐՈՒՅՑ ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՏ

-Ա-

Մի կողմում լույսը, մյուսում՝ խավար...
 Արևելքի ու Արևմուտքի ճերմակ ադամանդ,
 մերթ խավարն է վերքիդ փայլվում,
 մերթ՝ լույսը զվարթ:
 Վարդագույն լույսի ու կարոտի տեր,
 մայրամուտների, լուսաբացների
 անկշռույթ զինվոր...
 Էլի առավոտ ու էլի դավեր,
 նորից մայրամուտ
 ու կրկին ցավեր,
 ազգահավաքման մարմարե վրան
 ու գոտեպնդման ադամանդ-վահան:
 Աղոթք մշտարթուն և խաղաղապաշտ՝
 միջև խավարի ու լուսաբացի,
 կերոն ճերմակած և ճերմակ աղոթք,
 անսովեր փրփուր, անձայն պաշտամունք,
 ներող ու սիրող համայն ազգերի...
 Մեն մի բառի մեջ ամփոփված կարոտ,
 մեն մի բառի մեջ խտացված հավատ,
 չարի դեմ ճերմակ, բարու դեմ կրկին
 ամենաբարձր, ամենալռին...
 Հավաքատեղի անքեն, անբարբառ,
 համբերությամբ քո աստվածածին
 և սիրով նույնպես:
 Թող այդքան շռայլ չլինի սերդ,
 թող լռությունդ այդչափ չգերի,
 խելագարվում են նաև սիրելուց:

-Բ-

Գարերը մանուկներ են,
 սերունդներով, գործերով ամեն,
 հավիտենության տազնապներով,
 աղերսանքներով, ծեսերով, խինդով,
 դու՛ ազգի և ժողովրդի
 քարե խառնարան, հաստատուն, վսեմ,
 քարե պաշտամունք ու քարե հրաշք:
 Արարման պահից մինչև ի հանգիստ,
 լուսաբացից մինչև մայրամուտ դու անհաշտ
 կռիվ ու բացված սեղան
 ամենքի համար և ամենուրեք:
 Կանգնած ես այդպես մառախուղների,
 զարնան զվարթուն աղաղակների,
 դաժան ձմեռվա քմայքների դեմ,
 բերրի աշունքվա
 ու ամռան տապի:
 Գագաթդ՝ ձյունե, գծերդ՝ հստակ,
 հանդարտ, անքթիք, այլև անբարբառ:
 Գու՛ մանկան երազ
 և ծերի սփոփանք,
 լուսե առագաստ և հույսի թռչուն:
 Քեզ հետ խաղաղվել ու քուն են մտել
 բազում սերունդներ:
 Քեզ հետ երազել
 ու դարձել են նյութ՝ քար, կտավ, տողեր...
 Գու՛ մանկաժպիտ ու ծերունագարդ,
 շիկնող նորահարս ու դարի զինվոր,
 հարազատ օրրան ու անբարթ կեցվածք,
 սիրահարների խոստովանահայր
 և խոստովանահայր բոլոր մեղքերի:
 Հայ տառով գրված բոլոր մեծերի
 տապանագրի ու վերածնման
 հավերժ ընթերցող:

Երկինք համբառնեց շղարշո կապույտ,
 գարուն է, արև,
 մեղմ ձյուներիդ տակ ննջում են հարյավ
 աղմուկներն ամեն, սերեր ու բախտեր,
 ծիծեռնակներդ բախտի որոնման մոլոր ճամփեքից
 վերադարձել են:
 Արքայավայել քո վեհությունից
 նայիր,
 ընդունիր սերը նորօրյա՝
 քսաներորդ դարի մեր ձեռագրով,
 այս սիրով, ահա:

-Գ-

Բարի լո՛ւյս, իմ սե՛ր,
 բարի, իմ միակ,
 ինչքան մաքուր է լույսը քո դեմքին,
 որքան ճերմակած,
 անբիծ,
 անսովեր:
 Իմ այս կարճ կյանքը՝ անսովոր կռիվ,
 ասա՛, սիրելի՛ս,
 դու ինչպես, ասա, դու ինչպես
 և ինչ խոյանքով,
 ինչ համբերությամբ տարել ես կյանքի
 քաշքշուկներն այն,
 չարիքներն ամեն,
 այն առ ու տուրը,
 խաբկանքը, սուտը,
 ատելությունը՝ սիրո բերանով,
 պոռնկությունը քաղաքականության,
 կոտորած, դավեր...
 Գուցե, սիրելի՛ս,
 դրանից է քո լույսն այդքան լույս
 և գազաթո՞ ձյուն...

-Գ-

Արևելքի ընծաները ողջ՝
 առավոտովա հետ և արեգակի,
 փողփողում են, տես:
 Խարստյաչ մագերով
 և կապուտաչյա մանուկների մեջ
 սերն է բողբոջում,
 ցնցում է լույսը,
 ու հավերժական գույների մեջ պերճ
 ճեմում է սերը հյուլե առ հյուլե,
 կաթիլ առ կաթիլ,
 և պարմանուհու այտերին գունատ,
 և պարմանուհու աչքերում անծիր,
 և նորաբողբոջ ստինքներին լույս
 արյան գույներ են խայտխայտում դանդաղ,
 քայլքը դառնում է համր, սիգաճեմ,
 խոսքը՝ թրթռուն,
 մատները՝ նրբին:
 Եվ այն պատանին, որ
 Կաթն Ծիրի լույսն է նշմարել,
 մենության գրկում հեծծում է ցավից
 անտեղյակ,
 անգեմ լույսի հափռված
 հարձակումներից:
 Արևելքի ընծաները ողջ
 և լույսը հուռթի
 քեզ պսակել են առավոտը վաղ,
 դու՝ ձյունե արքա հավիտենապաշտ,
 Այր ու Արարատ:

-Ե-

Պատմություն ուներ ազգերի նման,
 ազգերի նման, համայն ազգերի,
 ավելի տոկուն, ավելի արյուն
 չէր թափի այդչափ ոչ մի ազգություն:

Խճողված մի երգ, բեկված մի հայացք,
 խելագարված սիրտ, տարագիր երկինք,
 ամեն ինչ օտար, ամեն ինչ դժգույն,
 ապրելը՝ մահվան սև տապանագիր:
 Ինչպե՞ս է գրվել և ի՞նչ ձեռքերով,
 անձրև է թափվել չարի ու ցավի,
 խեղաթյուրելուց ծանր ու դաժան,
 անվախճան, անվերջ մի սև պատմություն:
 Եվ պատմությանդ նայիր բզկտված,
 արյան ծարավի մարդկության խղճին,
 կարծես խոսում են Աստծու բերանով,
 ...ծիծաղ ու արյուն, դևի խրախճանք:
 Դ-արի զավակները ոսկե գրիչով
 և դիվանագետի համրիչը ձեռքին,
 և օտարերկրյա տարագներ հագած,
 փակվել են խոսքի պատյանների մեջ,
 նրբին բառերի բարձերին փափուկ
 և սիրո մասին երգեր են գրում՝
 լուռ օտարվելով ցավերից երկրի:
 Խճողված մի երգ, բեկված մի հայացք,
 խելագարված սիրտ, տարագիր երկինք,
 ամեն ինչ օտար, ամեն ինչ դժգույն,
 ապրելը՝ մահվան սև տապանագիր:

-2-

Հավիտենապաշտ այս հին աշխարհում
 մենք ճամփա ընկած երկու զինվոր ենք,
 դարեր շարունակ քայլում ենք, քայլում,
 չենք կարողանում միմյանց հասնել:
 Ես հյուսիսից եմ գալիս դեպի քեզ,
 իմ ձեռքում պահած հավատ և գարուն,
 իսկ դու՝ հարավից, ոնց Աստծու տաճար,
 գմբեթներով լույս, գահիդ լուռ բազմած:
 Մեր միջև երկիր՝ հացի ու կավի,
 ջրեր՝ կապուտաչ և գիլ ու գլոր

աղբյուրներ ցրտի ու զգոնության,
 և մանուկներ ժիր, և ձկներ քարե:
 Մեր միջև հազար քարայրներ մթին,
 անձավներ լռին, ձորեր ապստամբ,
 որոնց շրթներին թափում են թերթեր,
 ծիրանին այս հեգ, լորենին լռին:
 Եվ որձաքարի թերթերին կապույտ,
 որպես հավերժի գունատ մագաղաթ,
 հեգ պատմիչների անուններն են մեր՝
 «այր և իմաստուն» բառերով դաջված:
 Եվ հազարամյա ծերպերին լերանց՝
 արծիվների կանչ, բուերի վայուն,
 անցյալի կորուստ, նորի արարում,
 աղոթատներ հեթանոս ու հին:
 Հավիտենապաշտ այս հին աշխարհում
 իրար երագող երկու զինվոր ենք,
 ես հյուսիսից եմ՝ գույգ ավիս գարուն,
 բիրլիական հողն այս ես ինչպե՞ս հատնմ:

-է-

Քարտեզի վրա կա արնոտ մի կետ,
 որին կոչում են Հայաստան աշխարհ,
 վառվում է այնտեղ գիշեր ու ցերեկ
 արնագույն բոցով հնագույն մի սիրտ:
 Կրակի հետ է խաղում սիրտն այդ թեժ,
 կրակի գույն է երազն ու հոգին,
 և հզոր խանդով, մտքով՝ կապույտին,
 ծուխն է բարձրանում տանիքներից թեք:
 Եվ մամռոտած են տանիքները հին,
 աճում են այնտեղ որոմ ու ծաղիկ,
 ծուխը գալարուն բարձրանում է վեր՝
 հոգին խառնելով նահատակներին:
 Երկնային խիղճը բարի, անարգել
 մտած է ամեն հարկ-տանիքի տակ,
 այնտեղ նահապետ հայրը թիկն տված
 գրույց է անում իր իսկ աստծու հետ:

Եվ բարբարոսներ, որքան էլ եկեյ,
անհետացել են չար մշուշի պես,
քարերին կարմիր, նայիր, որպես վերք,
մնացել են մեր սպիները խեժ:
Յուրտն է վնգացել, փչել է քամին,
երազի նման ցնդել են հավերժ
դարեր կուտակված մորմոքը ցավի,
ավերումները ապստամբների:
Քարտեզի վրա կա արնոտ մի կետ,
որին կոչում են Հայաստան երկիր,
վառվում է այնտեղ կրակով բեկ-բեկ
արնագույն բոցով հնագույն մի սիրտ:

-Ը-

Չարդաքանդակ չէ պատմությունը հին,
և ոչ էլ երգ են մագաղաթները,
նրանք ստեղծվում են ամենօրյա
անցնող, աննահանջ գոռ վայրկյաններից:
Երգը երգ չէ լոկ, վայրկյանը՝ վայրկյան,
նորօրյա հոգսին հոգացող կգա,
ապագան՝ գոյի անվախճան հառաչ,
դու քո օրերի հոգսերը հոգա:
Դարերիդ վազքը կցնդի հավերժ,
թե վայրկյանդ զուտ անմարմին ցավ է,
ոչ փուչիկների պայթյունից թնդա,
ոչ խնդա իզուր գտածիդ համար:
Չարդաքանդակ չէ պատմությունը հին,
և ոչ էլ երգ են մագաղաթները,
նրանք մեռնում են ծնվելու համար
տքնող, անմարմին գոռ վայրկյաններից:
1981 թ.

ԱՐԵՎԻ ՏԱՃԱՐԸ

Գառնո հեթանոսական տաճարի
վերակառուցողներին և նրանց, ովքեր
կկանգնեն այս վեհաշուք տաճարի առաջ:

Նախերգ

Արև իմ շռայլ ու ոսկեծամ,
արև՝ իմ, զամբիկ մաքուր,
լոզանքդ երկնային կապույտ
թափում է լույսերի երամ:
Դու՝ սկիզբ, դու՝ հավատ ու վկա,
դու՝ մանկան երազի բեկանում,
արև՝ իմ, իմ անբիծ լուսնկա,
ցնորք ու մթության վերժանում:

Դարերով վայրկյանի տատանում,
հեղում ես միայն լույս ու զգվանք,
դու տեսար, թե ինչպես խավարում
կանգնեցրին լուսակերտ ապարանք,
դու տեսար բյուր դեմքեր վայրի,
պրկված քարերին որձաքար,
դու տեսար դեմքեր բյուր ահով լի,
ստեղծագործ հղությանք կքած:

Թող արբեմ ոսկեծամ քո լույսով,
թող տեսնեմ աչքերդ արեգակ,
թող քո այս լուսատու շողերով
կանգնեցնեմ պալատն իմ կործանված,
և բառերն իմ զուգակից ու խիտ
թող հատվեն այն ոսկյա հատումով,
և կանգնի իմ առջև երկնանիստ
պալատդ՝ դարերով լքված:

-Ա-

Ընտրելով առավել դյուրին ճանապարհ,
մատնելով մոռացության երկրնտրանքն ուղիների,
թողնելով փաստերի շարադրանքը,
մատյանների դեղին ու մարմարե փոշին,
պահպանելով արյան պատմությունը,
չկորանալով կորուսյալ պաշտամունքների առաջ,
մերկ, ինչպես ճշմարիտը,
գծերը, գույները,
ցրելով միֆը,
թեքում եմ գլուխս դեպի անցյալը վաղեմի,
ոսկե միրաժի խորքերը հեռավոր,
ուր շարժվում են նախ պատկերներ տարտամ,
ցոլում են գծեր, դեմքեր հարազատ,
փայլում են նախ իբրև առաջին հայացք
ու դանդաղ գատվելով՝ գույները,
շարժումները դառնում են հստակ,
բացվում է միրաժը ոսկեգույն,
ու հեռվում, ինչպես արթմնի երագ,
տեսնում եմ դեմքեր հարազատ ու տաք:
Ահա դարն առաջին,
ահա լեռները,
ահա Ազատանին՝ փրփրած երկու ձիգ լեռների մեջ,
թաղված խորքում,
սակայն խորքում պահած շշուկները Գառնո սուրբ տաճարի:

Նրանից վեր՝ լեռներ,
կանաչ, վիշապաձայն,
ուսերին պահած հսկա քարե ձկներ,
իբենց ոլոր, քարե գոտիներով պնդված,
պահելով կենտրոնում եռանկյունին:
«Տրդատա թախտ» - ինչպես կոչում ենք մենք,
երկու հազար տարվա եռանկյունին՝
իր նախնական տեսքով, իր բնությամբ,

որի պարզկա գիշերներով օծված
բազմել է քարեղեն լեռան կայմին:
Կենտրոնում՝ Ազատանու ճերմակ փրփուրներով սրբված
եռանկյունի տարածք, փակ դռներով,
լեռների մեջ ոլոր, լեռների մեջ լած,
մի մուտք միայն,
հողոտ մի ճանապարհ՝
աղոթատուն տանող խոհեմությամբ:
Քարե մի լուսյուն՝ լեռների մեջ գոտկված,
ծանր մի լուսյուն,
ու լեռներից եկող կրկնապատկվող մի ձայն՝
լուսյունը հաստող և սրբությամբ ճնշող:
Ահա եռանկյունին, իսկ անկյունի կայմին,
հազիվ մի քանի քայլ ձորից այս կողմ,
մի բարձրաբերձ, ուղիղ,
քարեղեն ձայն,
կանգնած անթարթ, անդորր,
պատերով չոր:

Հելլենական թե էտրուսկյան արվեստի,
հունական կամ հեկտիստիկյան տիպի,
խառնված հարյուր, հազարավոր տարվա
կորած, չգտնված Ուրարտուի հողմին,
անհիշելի թվի խորհուրդներով հազար
կանգնած է տաճարը՝ կապուտաչյա բազալտ,
կանգնած է չոր, ուղիղ, հավատի պես հզոր,
անթարթ, ինչպես հին օրերի սֆինքս:

Ո՛վ Շարդեն, Մորիեր, Կերպորտեր, Գյուբուա,
մարդիկ հելլենիզմով ու աշխարհով լեցուն,
դուք իմացա՞ք արդյոք, որ տաճարներ բազում,
չզիջելով Գառնո միակ սուրբ տաճարին,
կործանվեցին անհաղթ Տրդատ Մեծի ձեռքով:
Նրանք կանգնած էին Գառնիից գատ
Բազառիճում ու Երիզայում,
մեկը՝ հզոր Միհրի փառքի համար,
մյուսը՝ Անահիտի՝ զգաստության մայր:

Եվ կանգնեցին նրանք հերթով, մեկ-մեկ
 Եկեղյաց գավառի Թիլ ավանում,
 Անի ավանում՝ Գարանաղիի,
 Աշտիշատում ու քաղաքում Անի:
 Կանգնեցին նրանք իբրև վահան,
 Տիգրանի ձեռքով ու Տրդատի,
 Տրդատի ձեռքով, որն իր արյամբ,
 խոհեմությամբ ու հավատով,
 թեկուզ խոնարհեց գլուխն անթագ,
 բայց և լուռ հաղթեց Հռոմին գոռ:
 Եվ լուռ հաղթելով Հռոմին չար,
 կնքելով դաշինք Վահագնի հետ,
 արքաները մեր գուսպ ու պայծառ
 ստեղծեցին դաշինք քրմերի հետ:
 Ե՛վ տոն էր լինում, և՛ խնդություն,
 և՛ գոհ՝ ռազմի աստծու համար,
 և՛ Աստղիկի՝ սիրատուչոր,
 և՛ Նանեի համար աստվածամայր:

-Բ-

Այս ժամանակ ինքնակալ Կոստանդինոսից հրովարտակ է
 հասնում մեր Տրդատ թագավորին, որ սուրբ Գրիգորին հետև
 առնելով՝ գնա ժողովին: Բայց Տրդատն հանձն չառավ... Ուս-
 տի կասկածի մեջ էր, միգուցե Շապուհը պայմանին ստե՛ հե-
 թանոսների սովորությամբ, այս պատճառով էլ մեր երկիրն էլ
 առանց իր ներկայության չթողեց:

Մովսես Խորենացի

Ամեն ինչ այսպես էր, ճիշտ էր, տեղին էր,
 և եռանկյունին, և ընտրած վայրը,
 քարի մուգ գույնը, պատի չափերը,
 աղոթատուն տանող հողոտ ճամփան:
 Ամեն ինչ ճիշտ էր,
 չափած ու ձևած,

ուշիմ և բանիվ, գործին աղոթած,
 ուշիմ ժողոված փառքին ու ծեսին,
 Վահագնի փառքին, փառքի արժանի,
 գթության, սիրո՝ Աստղիկ աստծուն:

Բայց եկավ հուրը, կրակը, բուքը,
 եկավ ամենը՝ խաչի տեսիլքով,
 եկավ իբրև բոց, կապույտ թե կարմիր,
 եկավ մաքրելու, սրբելու մեկեմ
 դարերով պաշտված պարկեշտությունը,
 քարերով հաստված,
 կամոք արևով աստվածությունը:

Եկավ հռոմնաց ու հեյլենական,
 եկավ գոլորշվող մեր ուրարտական,
 մեր փառաց փառքի գույնը փոխելու,
 եկավ հաստելու ձեռքը ձեռնողի,
 հռոմեացիների ու հեյլենների անտես ձեռքերի
 ճամփան փակելու,
 լինելու միակն Ասիո հողի մեջ:
 Միակը հոգով քիչ է լինել,
 եկավ մարմնով, ստեղծած գործով
 հրաշք կերտելու:

Ու այս ամենը ստեղծելու համար,
 և շրջապատից գատվելու համար,
 հոգու պատկերը ստեղծելու համար
 հարկավոր էր բոց,
 և ավերելու ձեռքեր էին պետք:
 Ձեռքեր՝ սեփական տունը քանդելու,
 ներսից քանդելու,
 որ հռոմեացիք ու հույները գոռ
 չքանդեին դրսից:
 Եվ այս ամենը ստեղծելու համար
 լույս էր հարկավոր:

Եվ եղավ այսպես,
 խառնվեցին իրար ավերակ ու լույս՝
 խաչի տեսիլքով:
 Եվ ժողովվեցին լուսավորչի տեսքով այն միակ,
 և ժողովվեցին թագավորից մեր մինչև սարկավագ:
 Նախ դաշինք կնքվեց խաչի երդումով
 սուրբ Գրիգորի, Տրդատի միջև,
 նախ ներսից սրբվեց հեթանոս երգը.
 «Հեծավ արի արքայն Արտաշես ի սեան գեղեցիկ,»:

Հետո գուժեց բոթը ռամկի ականջին,
 հետո եկան սրով, տեգ ու նիզակով,
 ուղեղներում պահած բառեր՝ շոգի պես լավող.
 «Ոսկե անձրև էր տեղում
 Արտաշեսի փեսայության ժամանակ»:

Ու ցավի, տենդի, միրածի մեջ շոգ
 մորթվեցին հազար, հազար սուրբ քրմեր,
 մորթվեցին հազար, հազար մեհյաններ,
 մատյաններ հազար, որոնց խորշերում
 կրակի լեզվով մեռնում էին հատ-հատ
 խազեր ու տաղեր, երգեր ու տառեր,
 տառեր սրբազան, որոնց ամեն մի կապակցությունը
 երկնում էր երկինք, երկնում էր երկիր,
 և բազինները գոհերի սովոր
 ընկնում էին գետին՝
 տենդի ցավի մեջ:

-Գ-

Ինչպես հեքիաթ մի սովորական
 և՛ պարզ, և՛ խրթին, և՛ հեռավոր,
 և՛ կրակոտ, ինչպես մտերիմ,
 կանչում է ձայն մի մեռավոր,
 կանչում է դյուբող մի ձայն
 անդեմ, բեկբեկուն ու դողդոջ,

և հեկեկոցն այդ միայնակ
 արյանս մեջ է սողում:
 Լսում եմ մեռած մի երգ
 արևոտ ու լույս օրերի,
 լսում եմ երգն այն բեկբեկ
 կրակի, սիրո ու հրի,
 ու քայլքն եմ լսում այն ռիթմիկ
 և շունչը՝ կրակով հաստված,
 հեթանոս երգը քեզ մոտիկ,
 հեթանոս երգն այն մորթված:

Ծաղկանց երկինքը լի արև,
 շեներ՝ արևկող, արևապաշտ,
 հովերի, հողմերի պես կանայք,
 մեջքերը, թևերը, կուրծքը բաց,
 երկիրն այն դրախտից հեռու,
 օտար մոմերից դեղնակալ,
 արևն եմ տեսնում այն հեռու,
 արևը՝ սիգաճեմ, ոսկեփայլ:

Լսում եմ մեռավոր մի երգ
 և տխուր, և բեկբեկ, և խռով,
 մահվան դեմ ծառացած մի երգ
 կանչում է հավատով ու սիրով.
 - Լսո՞ւմ ես,- ասում է նա ինձ՝
 ձեռքերը թաղելով հողի մեջ,-
 լսո՞ւմ ես, կանգնեցնել է պետք
 այսքանին հողաթումբ մի մեծ:
 - Կործանվեց,- ասում է նա ինձ,-
 կործանվեց և քաղաք, և տուն,-
 նայում է ուղիղ աչքերիս
 ու ցավից հյուսքերն է քանդում,
 և աչքերը հարազատ ու տաք,
 ու մարմինը պինդ ու ոլոր
 հալվում են լույսի պես ճերմակ՝
 դառնալով ավերակ ու հող:

Բանալի

Ոչ որ չի կարող ասել, թե ինչու,
և արդյոք ինչու կանգնեցի քո դեմ,
քանզի երկաթագամ է քո կամքը,
և վեհությունդ՝ սրբատաշ ու մարմարե:

Եվ քանի դեռ կա այս գաղտնիքը,
բանալին քերթության և սիրո,
կկանգնեն հազար վեհաշուք կոթողներ
և գաղտնի հմայքով, և խոսքով ժլատ:

Եվ, ահա, նորից տարիների միջով,
տարիների գաղտնի նյութով շաղված՝
կանգնած է իմ առջև գաղտնիքը մարմարե՝
նույն խստությամբ, խոսքով, դռներով փակ:

Ո՞վ հորինեց արդյոք այս հրայրքը քարե,
ո՞վ հղացավ արդյոք, և ի՞նչ այրում,
և ի՞նչ վայրկյան էր այդ, որ բարի այդ հանճարը
գծեց և չթողեց մոռացության այրում:

Եվ չկամեց գրել անունն իր,
հղացման տեղը՝ բարու համար,
և անցավ, ինչպես այն մեծերը,
որոնք չունեն հուշարձան և տեղ անվան:

Եվ գրեցին դարերը մի քանի բառ,
ժլատ, անխոստում, բայց և հույզով.
- Տաճարն այս Տրդատը պահեց իբրև հովանոց,-
և նույն այդ Տրդատը չխոստովանեց ոչինչ:

Ո՞վ իմաստուն այրեր և ճորտեր մերկ,
արքաներ գոռոզ ու բանիմաց,
ահա, կանգնած է տաճարը ձեր
և հեթանոս, վայրի, և ավերված:

Ահա, կանգնած է տաճարը ձեր,
ձեր ձեռքերի, մտքի և սիրով պիրկ,
որպես խոստում մի ձեր հայրենյաց,
որպես սիրո խոստում, խիստ ու ժլատ:

Եվ ինչպես ամեն մի դարի կնիք,
և խոստում, և միտք, և ինչպես նյութ,
կանգնած է մեր առջև ձեր խոսքը,
ձեր միտքը, անունը, սերը մարմարված:

Ոչ որ չի կարող ասել, թե ինչու,
և արդյոք ինչու կանգնեցի քո դեմ,
քանզի երկաթագամ է քո կամքը,
և վեհությունդ՝ սրբատաշ ու մարմարե:

-Գ-

Արևի պաշտամունքը

Նստել էր ծերունին կույր՝
փանդիոը սեղմած կրծքին,
շուրթերը տխուր էին ու լուռ,
լարերը՝ մարմրող ոսկի:
Մատները քարեղեն ու պիրկ
սեղմել էր կրծքին չոր,
փանդիոը երգամաշ ու պարզ
քնել էր ցավերից խոր:

Արևը լեռների կայմին
մարում էր շքեղ ու ոսկե,
արևը՝ ծիրանի կարմիր,
թափում էր մահամերձ խոսքեր:
Նստել էր ծերունին կույր՝
փանդիոը սեղմած կրծքին,
շուրթերը պաղ էին ու լուռ,
լարերը՝ մարմրող ոսկի:

Մի սովեր անցավ գաղտագող,
մի թաքուն, մի հուշիկ սովեր,
ուսերին՝ սևամած մի քող,
գաղտագող անցավ մի սովեր:
Ննջում էր տաճարը երկնամերձ,
արևը մարում էր ոսկի,
սովերը սահեց, հեռացավ,
և օրը ծանրացավ խոսքին:

Անցորդներ, կանգնեցեք այստեղ,
իմացեք լեզենդն այս հին,
լեզենդն այս, որ պարզ է ու խոր,
լեզենդն այս արևի մասին:
Փանդիռը կզնգա հիմա,
կպատմի մի սիրո պատմություն,
արևը որքան էլ խնդա,
սերն է լուկ արևից անհուն:

Մեհյանում կար մի քրմուհի,
քրմուհի՝ արևի աղոթք,
աչքերը՝ արեգակներ սև,
մազերը՝ գիշերվա ամոթ:
Վառվում էին աչքերը սիրուց,
գիշերներն արտասվում ցավից,
ամոթը՝ կարմիր արեգակ,
թախիծը՝ մարմրող կսկիծ:

Մեհյանում քրմեր կային ջահել՝
բռնված խանդի բոցերով,
աչքերը՝ երկինքներ կապույտ,
բազուկները՝ ջլեբաց ու պինդ:
Ամենքը՝ արևի տաճար,
ամենքը՝ զոհարան ու բազին,
բայց պինդ էին կպել կրակին՝
քրմուհուն այն ջահել ու պիրկ:

Ու մեկը մյուսից տեղյակ,
ու մեկը մյուսից թաքուն
պահում էին մտքներում ջահել
կրակե ու վայրի քրմուհուն:
Լինում էին երբեմն պահեր,
երբ քուրմն ու քրմապետը ջահել,
չտանելով կրակն այն տաք,
որ մարում, բորբոքվում էր անընդհատ
սրտում և հոգում անհատակ,
այնժամ սողում էին գիշերով
քրմուհու մեկյանի մոտով,
կանգնելով բազինին հանդիման՝
թափում էին արյունն ալ կրակ:

Քրմուհին անցնում էր հանդարտ
բազինի, զոհերի մոտով,
թևում էր արյունը տաք,
աչքերը՝ ավլվան կրակ:
Բայց պինդ էր կպել հոգին
այն մեկին հզոր ու ջահել,
որ աչքերն էին զույգ արեգակ,
և ուներ խստաշունչ բառեր:

Իսկ ջահել պատանին այն սեգ,
որ աչքերն էին զույգ արեգակ,
սիրո ու կարոտի արանքում
պահում էր մի հզոր կեցվածք,
վախենում էր, թե մերժվի սիրուց,
վախենում էր խանդով մի թաքուն,
չլինի քրմուհու ոստյունը
պատրանք է գիշերվա անքուն:

Անցորդներ, կանգնեցեք այստեղ,
իմացեք լեզենդն այս հին,
լեզենդն այս, որ պարզ է ու խոր,
լեզենդն այս քրմուհու մասին:

Փանդիոր կզնգա հիմա,
կթափվի արև ու արյուն,
արևը որքան էլ խնդա,
սերն է լոկ արևից անհուն:

Ու սերը վայրի ու բոսոր
թափվում էր քրմուհու աչքերից,
շուրթերը նվաղում էին ցավից,
բառերը մեռնում էին մոլոր...
Գիշերը դառնում էր գառացանք,
պատերը անխորտակ ու պինդ,
ու խանդը ելնում էր ավերից՝
դառնալով վրեժի ժպիտ:

.....
.....

Ու մի օր,-
ցավազար գիշեր,
գիշեր ամոթի ու... լրբության,
գիշերներ աղոթքի, սրբության,-
ու մի օր, երբ սերը թաքուն
արթնացավ իբրև սրբություն,
երբ պատերը քարե, անխորտակ
մնացին իբրև մահարձան,
չտարավ քրմուհին ցավն իր,
դուրս եկավ գիշերով մեն-մենակ,
սեթևեթ իր խաղով շարունակ,
գծելով ձևերը մարմնի,
մերկացրած թևերը հուլանի,
մերկացրած մարմինը պուրպուր,
պարելով կրակե մի պար,
կոտրելով շարժումներն իր համառ՝
մոտեցավ մահաբույր սեղանին
ու ծնկեց հանդարտիկ ու խաղաղ.
- Արյունն իմ արևին մենակ,-
ու հանգան աչքերն արեգակ:

Երգում էր ծերունին այն կույր,
հոսում էին արցունքները տաք,
արևը մարել էր վաղուց,
արևը՝ կրակե մի կատակ,
և այս երգը մաքուր ու պարզ
երգում էր ծերունին կույր
օրերի մասին այն հնաբույր
և սիրո մասին մեզ օտար:

-Ե-

...Իսկ Տրդատը երկու վայրենի ցուլերի եղջյուրները
մի ձեռքով բռնելով պոկեց և վիզը ոլորելով ջախջախեց:

Մովսես Խորենացի

Արքաների աղոթքը

Նստած էր Տրդատը սիրակեզ,
կարմիր ծիրանին ուսերին,
թռչում էին մտքերը անտես
հեռու, հեռավոր օրերի,
շուրջը՝ դեմքեր ծպտյալ,
քահանա, տանուտեր ու ռամիկ,
բոլորը դժգույն ու փակ
սպասում էին Տրդատի խոսքին:

Վերհուշ էր, թե վայրի մի բնագո
(սիրտը սեղմվում էր ցավից),
մարմրած էր շուրջն ամեն բան,
դավերը նյութվում էին հեռվից,
չկար կրակը խոսքի,
չկար բանավեճ ու կռիվ,
մտքերը բոլորի խոփվ,
շարժումները՝ լուռ ու թաքուն:

Իջնում է գահից արքան,
ծիրանին թափելով գահին,

դիզվում է կարմիր ծիրանին,
փրփրում է իբրև գինի,
իջնում է Տրդատը դանդաղ
և կանգնում փառահեղ ու պիրկ,
քահանան գլուխը խոնարհում,
սպասում է նրա խոսքին:

- Քանդեցեք մեկյաններն հեթանոս,
ավերեք բոլորը հիմքից,
թող կանգնեն նրանց տեղն հիմա
վանքերը սևատաշ ու պինդ,
և թողեք միայն այնտեղ
Գառնո տաճարը հեթանոս,
որպես անցյալի հիշատակ
և որպես արքային հովանոց:

Ժպտում է քահանան թաքուն,
ծպտում է, ծպտվում իր մեջ,
խնդում է Տրդատը անփույթ,
հոսում է արյունն անշեջ,
շուկը հոսում է դանդաղ,
շարժումը դառնում է ընդոստ,
թնդում է պալատը հանկարծ՝
բռնված հավատի խոսքով:

- Արքային հաղթանակ ու փառք:

- Արքային գորավիզ կյանք:

- Թող հավերժ հիշվի անունդ,-

շնչում է քահանան ծպտյալ:
Խնդում է Տրդատը հաղթական,
լցվում են աչքերը խինդով,
ու նորից մտքերը դանդաղ
հոսում են առաջվա հունով:

- Կմնա տաճարն այս վեհաշուք,
որպես հին փառքերի նշխար,
օրերը կթռչեն անշուք,
օրերն այս և բարի, և չար:

Կկանգնեն տաճարին գուգակից
վանքերը սրբազոր՝ ու բաց,
որպես մեր օրերի թախիծ,
որպես աղոթքը մեր սրբված:

- Բայց եթե օրերում հեռավոր
ավերվեն վանքերն աղոթքի,-
կարկամեց լեզուն արքայի,
բառերը թափվեցին շփոթ,
քահանան խորամանկ ու լուռ
հսկում էր բառերին թափվող,
սողում էին աչքերը նրա մութ,
հետևում արքային խորհող:

- Թող կանգնեն տաճարին գուգակից
բարձրաբերձ վանքեր սևատաշ,
սևատաշ վանքեր նորաստեղծ
թող կանգնեն ի տես աշխարհի,
մեր սերը, սերը Միհրի
թող դառնա ջերմեռանդ աղոթք,
այս է խորհուրդն արքայի,
ի սեր Հիսուսի, ամեն:

-Չ-

Մեռած թռչուն

Դա՛ր իմ, քաղցրիկ դա՛ր իմ,
իմ ապավեն, իմ տո՛ւն,
սրբազան իմ աղբյու՛ր,
իմ լո՛ւյս, իմ հո՛ւյս ու քո՛ւյր,
պահպանի՛ր այս մեկին,
այս միակին անբույն,
պահպանի՛ր դու թաքուն,
դա՛ր իմ, քաղցրիկ դար իմ:

Ինչպես կույր մի թռչուն,
կորցրած երամ ու բույն,
կծկվել է, ահա,
ավերակդ անտուն,
կորցրած երամ ու թև,
կորցրած ընկեր ու հույս,
մենուքյան մեջ անհույս
կծկվել է անբույն:

Եվ վաղվաղիկ կարոտ,
և վաղվաղիկ շողեր,
ամենքն անցել անհետ,
կծկվել են անտեր,
սնիր կաթով քո լույս,
դա՛ր իմ, քաղցրիկ դա՛ր իմ,
իմ ապավեն ու տուն,
սրբազան իմ աղբյուր:

Քո անցյալի բախտից
և անցյալից անտուն,
և ավերված բախտից
մնացել է մի տուն,
ուժ տուր թույլ թևերին,
լույս տուր աչքին խավար,
իմ ապավեն, իմ հո՛ւյս,
իմ անցյալի՛ ավար:

Գա՛ր իմ, քաղցրիկ դա՛ր իմ,
իմ ապավեն, իմ տո՛ւն,
սրբազան իմ աղբյու՛ր,
իմ լո՛ւյս, իմ հո՛ւյս ու քո՛ւյր,
պահպանիր այս մեկին,
այս միակին անբույն,
պահպանիր դու թաքուն,
դա՛ր իմ, քաղցրիկ դա՛ր իմ:

-Է-

Այս ժամանակները Տրդատը ավարտում է Գառնիի ամրոցի շինությունը տաշած որձաքար վեմերով, որոնք ազուցված էին երկաթե գամերով ու կապարով. նրա մեջ շինում է հովանոց՝ արձաններով, սքանչելի դրվագներով և բարձրաքանդակներով, իր Խոսրովադուխտ քրոջ համար, և նրա վրա գրում է իր հիշատակը հունարեն գրերով:
Մովսես Խորենացի

Պարում էր, ոչ պար էր, ոչ հուշ,
պարում էր մենակ ու թաքուն,
պարում էր սյուների արանքում,
թաղելով և երագ, և սեր,
նուրբերը հոսում էին, կրծքերը՝ հասուն նոներ,
պարում էր քրմուհին այն պիրկ՝
ժանյակները սեղմած մերկ մարմնին:

Տաճարը հրաշեկ բոցով
գրկել էր և մարմին, և հուշ,
պարում էր քրմուհին ջահել՝
հիշելով Վահագնին գոռոզ,
լույսերի, կրակի կողքին
կրծքերը ձգվում էին լուռ
դեպի կրակը կարմիր
և հեռու արևները կույր:

Ուսայուն էր, խաղ էր ու շփոթ,
մատները ձգվում էին հեռու,
մազերը կանչում էին, փլվում,
փլվում էին ծնկները ոլոր,
խշշում էր գետը Ազատան,
բերում էր շուկ ու ամոթ,
պարում էր քրմուհին մերկ,
կրծքերից հոսում էր արյուն:

- Նոնենի քանդակեք այնտեղ,
քարերին այն սառը, կապույտ,
նուռ ու խաղող ճգմեցեք
պատերին բարձրանիստ ու լերկ...

Չեռքերը հոսում էին տաք,
աչքերը ալ էին ու բոց,
ոտքերը պրկվում էին սոսկումով,
թևքերը՝ տխրություն գոց,
պարում էր քրմուռին խելահեղ,
կրակն ու լույսը պրկված,
դողում էին սյուները եռանիստ
կրակից, բոցից ու մարմարից:

- Թող լույսը, արևը, լուսնկան
գաղտագող մտնեն պալատ...

Պարում էր քրմուռին ջահել,
մարմինը՝ կրակ ու կատակ,
մազերը փռվում էին կրծքին,
մթնեցնում կրակներ ու լույս,
ու երբ շարտում էր մազերը,
բացվում էր հրաշեկ արշալույս:

Չարկում էր ճորտն այն մերկ,
զարկում էր քիվերին մուրճով,
քիվերին գծվում էին դանդաղ
նուռն ու խաղողը արևոտ,
զարկում էր ինչպես լարերին,
քնարի լարերին ինչպես,
գծվում էր նուռն ալ կարմիր,
ճաքճքում նուռը բոսոր:

- Սյուները թող լինեն պիրկ,
թող ձգվեն երկրից երկինք...
Չարկում էր ճորտն այն մերկ,
զարկում էր քարերին մուրճով,

գծվում էին համառ ու խիստ
սյուները՝ երկնամերձ ու բիրտ,
գծում էր և սեր, և կարոտ,
և հոսում քրտինքը տաք,
խոսում էր այն ճորտը ճապուկ
իր սիրուց, կարոտից ժլատ:

-Ը-

Պաշտամունքը չի մեռնում

Մենք թերթեցինք մեր որբ պատմությունը չարքաշ,
խոնհավեցինք ցավի ու սովի դեմ,
պատմությունը մեր սուրբ եղավ տխուր մի դաս,
հալածեցին մեզ միշտ թշնամիներն անդեմ:
Սովն ու քաղցը, սակայն, մեզ չընկճեցին երբեք,
քանզի հավատը մեր եղել է միշտ մեզ հետ:
Անհաս եղավ նրանց գաղափարը մեր սուրբ,
ցանկությունները մեր եղան նրանց անհաս,
ինչ երազել ենք մենք՝ հեռավոր մի կրակ,
իսկ ինչ ուրիշն առավ, ցնորք էր, լոկ պատրանք:
Մենք մեզանից թաքուն փայփայեցինք հոգում
մեր կարոտն անզին, մեր երազը անտես:

Մեր թշնամին անդեմ մեզնից մնաց դժգոհ,
դժգոհ մնաց անգամ դիակներից այն սուրբ,
որոնց այնքան դաժան հալածեցին ու գոհ՝
չգտնելով շուրթից մեղաչանքի շշուկ:
Մեր թշնամին մեզնից խլեց մարմին ու հուշ
և խլածով անգամ մնաց խեղված մշուշ:

Եվ դարերով տարան, տարան անկուշտ, անվիշտ,
ինչ կարող էին տարան ու մորթեցին,
քառատեցին դարեր, անարգեցին անտեր,
արյուն, ավար, ավեր գումարեցին:

Մեզնից տարան մարմին, մեզնից տարան կարոտ,
տարան, ինչ որ ունեինք, ու մնացին բոկոտն:

Եվ ով ձեռք է զարկել ժողովրդին խաղաղ
(վերջին ամենամեծ արհավիրքը վկա),
գտել է միշտ նա և պարտություն, և մահ,
և տարիներ երկար մնացել է խավար:

-Թ-

Տրդատը լռակյաց Խոսրովադուխտ քրոջը խորապես ճանաչելով, հեռացրեց նրան պալատից, նրա համար ստեղծելով ամեն հարմարություններ և բարիք:

Խոսրովադուխտը ցավով և տրամուքյամբ աշխատում էր վանել իրենից հին ու նոր հեթանոս աստվածների երանելի պատկերները, սքողելով գիշերները հեթանոս ծեսերի արարողությամբ, իսկ ցերեկները՝ սև սքեմավորների:

Եվ նա հափշտակությամբ լսում էր ծեր գուսանին, քախծագին խնդրում, որ նա վերապատմի անցյալի՝ քաջ Արտաշեսի, պանաց դստեր՝ Սաթենիկի, արեգակունք Վահագնի, Անահիտի ու Աստղիկի հետ կապված գրույցները: Ծեր գուսանի միակ սփոփանքը Խոսրովադուխտն էր, անցյալը մտապատկերի մեջ հրդեհի էր մատնված, և որը ջանում էր փրկել:

Տոնախմբություն

Աչքերում՝ խավար ու գիշեր,
աչքերում՝ գույգ եզներ պարարտ,
վզներին՝ կարմիր բեհեզներ
և շուրջը՝ մերկ ճորտեր հազար,
դիմակներ վագրի ու առյուծի,
ուսերին ճորտերի՝ ուրար,
արյունոտ ջահեր բռնած,
և շուրջը արձաններ բազում՝
ոսկեճույլ կրակից բռնված:

Տեսնում էր ծերունին մտովի,
զարկում էր փանդիռին յոթնադեղ,
ելնում էին անցած օրերի
պատկերները խուռն ու աներեր,

զարկում էր լարերին յոթնադեղ
մատներով քարեղեն ու պիրկ,
լցվում էր գավիթը տաճարի,
կառքեր՝ կույսերով ոսկեհեր:

Եվ ապա ամբոխը ճեղքելով,
եզներին հրելով առաջ,
ապա թե հերթով դասվելով
քրմերի դասակը սևաչ,
և ապա օղի մեջ առնելով
եզներին սարուկները մերկ,
կույսերին ոսկեգես, մրահոն,
առնելով կրկին պարի մեջ,
շաղելով նարգիզ ու ծոթրին,
օվսաննա, կրակ ու բառաչ,
հանդեսը խառնիխուռը կարգված
հանդարտվեց տաճարի առաջ:

Մեծ քուրմը՝ ուսերին վարչամակ,
կանգնած տաճարի սեմին,
արյուն ու կարոտ պիտ ներարկի
Վահագնի, Միհրի անունից,
և ապա երկու արդնահար՝
ձեռքերին շամփուր պողպատե,
պիտի կռացնեն եզներին
մեն մենակ, առանց լաթի,
ապա շամփրեն ազդրերը՝
հանձնելով լափող կրակին:

Եվ հետո բառաչը մարմրեց,
կույսերը դողացին մի պահ,
ուսերի կարմիր բեհեզը
թրթռաց արյունից ցամքած,
ու հերթով ձգվելով եզները,
կազմելով մի կլոր շղթա,
ճակատին արյուն խարանեց
քրմապետը սառն ու անահ:

Օրհնվեց արև և արյուն,
օրհնվեց հավատ ու դաշինք,
ու նորից ծերունին խոնվեց
մոռացված օրերի հեռվում:

Տեսնում էր ամենն այս տիրուհին,
Խոսքովադուխտը՝ մանկան պես նազող,
հառնում էին աչքերը երազող
օրերին հեռավոր ու հին,
մանկան պես ծնկները գրկած,
կռացած ծերունու առաջ՝
լսում էր, քայլում էր նրա հետ
դեպի օրերն այն փառապանծ:

-Ժ-

Թոթափելով փոշին հին օրերի
և սպիները սուրբ մարմարված,
վարպետները մեր նոր օրերի
կանգնեցին հանդեպ ավերակի:

Տապալված քարեր, քարե հատակ,
սյուներ՝ բերանքսիվայր ընկած անշարժ,
քանդակակերպ քարեր, վեմեր սրբատաշ
տեսան՝ ընկած են արևի տակ:

Եվ տեսան նրանք այսպես ընկած
քարե քանդակներ ու քարե բառ,
ու տեսան նրանք վարպետներին անցած՝
կքած որձաքարին խիստ ու համառ:

Եվ անցավ նրանց մտքներով լուռ
և ցավ, և ավստոս, և ավերում,
և ավերակի դեմ կանգնած թափուր՝
հիշեցին խոսքն այն հին, բայց իմաստուն:

- Կերտիր քեզ համար բյուր հորինվածք
և դիր նրանց մեջ ավիշ ու արյուն,

աշխարհում այս ամեն մի կատարյալ շինվածք
սկիզբն է ավերման:

Եվ տեսնելով նրանց այսպես ընկած,
սյուներ, խարխսխներ, կամարներ պիրկ,
վարպետները մեր ցավից կքած՝
երգվեցին բառեր պարզ, միամիտ:

Եվ թոթափելով փոշին հին օրերի
և սպիները սուրբ լուռ մաքրելով՝
վարպետները մեր նոր օրերի
կանգնեցին հանդեպ ավերակի:

Եվ զարկեցին նրանք քարերին պիրկ,
քարերին այն հին ու հեթանոս,
վարպետները մեր նոր օրերի
և՛ ցավով, և՛ բիրտ, և՛ մտախոհ:

Եվ կերտեցին նրանք մի նոր տաճար,
նոր և սրբատաշ, բարձրագնա,
աքցանելով զամով օրերն իրար,
հին օրերի ռիթմը՝ խորքում պահած:

Եվ կերտեցին սիրով ու կարոտով,
մեր այս օրվա երգի մոլեգնությամբ,
հավատի շենքն իրենց հայտնության
և հավատն իրենց նոր դաշնության:

Որմնադիրների և ձեր երգը

Ճակատագիր ունի այստեղ ամեն մի քար,
այստեղ ամեն բեկոր իր կարոտն ունի,
ամեն մորթված կարոտ, ամեն քար ու շինվածք
պոկվել է մի մարմնից, որն իր երազն ունի:
Խաչից առաջ այստեղ, այս հին հողում,
այս սրբատաշ քարի, լեռների մեջ
իր պատմության, նախնայաց իր անունով,
և իր տոհմիկ կարոտն ու հույսն ունի:

Գո՛ւք, ասպետներ սիրո, գեղեցկության,
որմնադիրներ հեռու, անէացած,
ձեր կարոտի տեսքով, ահա, նորից
կանգնած է տաճարն այն՝ կապույտ բազալտ:

Կանգնած է տաճարն այն, որի առաջ
երգը հոսում էր, ցավ էր, արյուն էր,
և գուսանները մեր ինքնամոռաց
երգում էին կարոտ, գինի ու սեր:

Որի առաջ մեր կույսերը լույս,
հոգում՝ կարոտը լուռ Նանեի,
պարում էին, սերը թաղած խորքում,
և սրբվում էին գուսա կարոտից:

Կանգնած է տաճարն այն որձաքար,
որին հորդաները վայրի ու չար,
սմբակների տակ՝ մահ ու արյուն,
աչքերում՝ խավար ու հոգում՝ մութ,
ձիերի բաշին դրած դագաղ,
տիրելու տենդով ու ավերման
եկան հողմի պես, բայց և անցան:

Մնացիք լոկ դուք, վարպետներ սո՛ւրբ,
ձեր ուժի, սիրո, հավատի հետ,
և ավերակը՝ դարեր լքված,
ընձյուղվեց նորից որպես փյունիկ:
1974-75 թթ.

ԳԱՅԱՆԵ

Երեկ, երբ նորից այցի գնացի
Սուրբ Էջմիածնի լուռ հողիներին,
երբ լռության մեջ ձեռքս պարզեցի
բակում ամփոփված հիշատակներին,
իմ դեմ վեր հառնեց Խենթը տառապյալ,
միշտ զարմանալի և աստվածային
գորավիզը մեր՝ հզոր ֆիդայի
Սմբատի հողին՝ հավերժող, անբառ:
Գու՛՝ ծիծաղ բախտի և անհոգ երագ,
դու՛՝ ճակատագիր թշնամու ձեռքով,
ո՞վ է իմացել, որ զորավարի աճյունը համեստ,
իսկ թշնամունը տիրակալ լինի:
Եվ լուռ ընթացա դարերի խորքը,
երկմիտ Տրդատի հայրենիքն անծայր,
որից պահպանվեց անունն ու գործը,
իսկ ինքը կորավ բռնեմում խավար:

-Ա-

Լռությու՜ն էր խիստ վանքի գավիթում,
զարնան համերգն էր ամենուր լալիս,
վանականների հատուկենտ խոսքը
քամու բերանով երբեմն գալիս
ու մահանում էր լռության մեջ խոր:
Ու իմ հայացքը՝ շիրմաքմբերին,
շուրջս ճախրում էր Գայանեն այն սուրբ,
հայացքս գամվել էր Սմբատի շիրմին,
ու խորհում էի մե՛նակ, ինքնամփոփ:
Թող որ սուրբ մնա Գայանեն՝ սուրբ մայր,
սրբությունները ինձ չեն խանգարում,
բայց ինչպե՞ս եղավ, որ Տրդատ արքան,
լինելով արքա և տեր զորքերի,
մատնվեց վախի, ելավ ինքն իր դեմ
և հմայքների ծովն ընկնելով՝
երկիրը մատնեց նոր աստվածներին:

Այդ ինչպե՞ս եղավ, ինչպե՞ս այդ եղավ,
 երբ սրից նրա պարսիկն էր դողում,
 երբ Հռոմը բիրտ անցել էր խոսքին փաղաքշական,
 հանկարծ Հռոմից խուժեց սարսափով
 հույլքը կույսերի և աղոթքներով,
 երեսուն և յոթ աղոթքներով սուրբ
 գրավեց մեկեն Հայաստանն աշխարհ:
 Մուտ է փառքը մեծ, հզոր Տրդատի,
 նա՝ մեկի կողմից հորինված կերպար,
 ո՞վ է տեսել, որ երկաթն աղոթի,
 և կամ կրակին աղոթքը լափի:
 Շուրջս սավառնում, ճախրում էր հանդարտ
 Գայանեն՝ մարմին ու խոսքեր հագած,
 իսկ իմ հայացքը Մմբատի շիրմին՝
 հայրենի կապույտ բազալտը գրկած:

-Բ-

Տրդատ և աշխեն

Ասա ինձ, Տրդա՛տ,
 դու երբևիցե սիրե՞լ ես կնոջ,
 թեկուզ այսպիսի,
 որ խենեշի պես
 մերկ ծծերին ձույլ
 սեղմել է արծաթ
 ժանյակը ամուր:
 Այն կինը պազոտ,
 որ հուռուրքն առած՝
 հմայում է քեզ,
 տես, թե ինչպես է գնում ու գալիս,
 ինչպես է ճկվում,
 բախտիս վրա է, ասես, նա լալիս,
 նա ինձ է նայում վիշապի նման,
 բայց երբ դառնում է՝ քո հայացքն առնում,
 փոխվում է այնպես,
 այնքան մեղմանում...

Իսկ այն մյուսը,
 մաքրենին այն ձյուն,
 ճեփ-ճերմակ, դյուրող,
 անահիտատիպ, բայց ավելի մեղմ,
 որ լուռ կանգնել է կրակի մոտ հետս...
 Ասա ինձ, Տրդա՛տ,
 ասա հենց այնպես,
 ասա, որ հոգիս միայն երազի,
 ասա, որ միայն Վահագնից հետո
 դառնամ զոհը քո:

Հազար ստրուկներ ու հարճեր ընտիր
 գնում, գալիս են՝ իրենց իրանից
 ձույլ, իրանից պիրկ սափորներ գրկած,
 ուր գինին սևաչ եռում է անհույս,
 հարճերի անփույթ կարոտներն առած...
 Իսկ գործակալներն ու նախարարները,
 իրենց ոսկերիզ բարձերին թիկնած,
 հեշտ ու գինովցած,
 իսկ ստրուկները մորեմերկ, անկիրք,
 արձանների պես ջահերը բռնած,
 շինականները՝ Անահիտ աստծու գլուխը ոսկյա
 պահած կրակների դեմ, պիրկ մկաններով
 երկինք բարձրացրած,
 օվսանանների և պսակների, և մեկոնների,
 և գինու շնչից արդեն բորբոքված...
 Տրդատն է նստած՝ ոտքերի տակ թագ,
 լուսանը՝ թագին գլխահակ, խոնարհ,
 արքան է տրտում,
 արքայավայել ծիրանին նետած,
 մերկ, ինչպես ցավը, մեղկ, ինչպես ոգին...
 Աշխենը գինուց նվաղել է քիչ
 (մարգարիտներ են թափվում երկնքից),
 Աշխենը Անահիտ դիցուհու նման՝
 Աստղիկի տարփոտ շրջագգեստը հագած,
 Տրդատ արքան՝ վեհերոտ, կքած...

- Իշխանությունը սև է իմ գլխին,
և նախնիների ծիրանին առած նախարարները,
և Լուսավորչի կանթեղը, որ արդ
հունական լույս է վառում մեր հոգում,
և այն կույտերը երեսուն և յոթ,
որ փախուստ տվել բիրտ հռոմեացիներից,
եկել են հայոց երկիրը փափուկ:

Եկել, ապրում են հնձաններում մեր,
ուզում են մտնել հոգիներն արդար,
ամեն ինչ պաշտող Հայաստան աշխարհ,
բայց ինքդ ...
Մի՞թե կրոն չէ Անահիտը մեծ,
և կամ Վահագնը,
որի ծնունդով «Երկներ երկին և երկիր...»

Նոր աստվածների քաղցով լի աշխարհ,
ստրուկներ ենք մենք նորի, միշտ նորի,
և օտարամոլ, և իրար ատող...
Հզոր Տիգրանը ընկավ մեր սրից,
Արշակը, Պապը...
Ո՞վ խույս կտա իր իսկ դաշույնից:

-Գ-

Այդ ժամանակներում պատահեց, որ Գիոկղետիանոս կայսրը կամեցավ իր համար կին առնել, և այնուհետև իր տերության բոլոր կողմերը սկսեցին շրջել նմանահան ճարտար նկարիչներ և դեմքի գեղեցկությունը, մրազարդ հոնքերը ճշգրտորեն, հասակին հարմար, համապատասխան ներկերով նկարում էին տախտակների վրա, որպեսզի դեմ դիմաց ցույց տան թագավորին՝ ի հաճույս նրա:

Այդ ժամանակ գալով Հռոմ քաղաքը, գտան կույտերի մի արգելավանք, որոնք լեռներում մեկուսացած, բուսակեր, ժուժկալ, պարկեշտ և սրբանվեր կանայք էին, քրիստոնեական հավատքով լի, որոնք գիշեր ու ցերեկ և ամեն ժամանակ փառավորությամբ ու օրհնությամբ իրենց աղոթքը արժանավորապես դեպի վեր՝ առ Աստված էին ուղղում:

Նրանց գլխավորի անունն էր Գայանե, որն ուներ մի սան աստվածապաշտ մարդու դուստրերից՝ թագավորական տոհմից, որի անունն էր Հռիփսիմն:

Ազգաբանգեղոս

-Գ-

Գայանե

- Երդվում ենք Հռոմի սահմանով անծայր
և հավատով մեր ինքնագոհության,
չքնաղ Հռիփսիմն, քո մարգարտափայլ
սիրով թրթռուն և խոսքով շիտակ՝
չենք դավաճանի ուխտին մեր միակ,
կամավոր տված մեր խոստումներին,
մեր մարմինը ձյուն, մեր հավատը պարզ
գոհ է լինելու մեր աստվածության:
Տե՛ս, փուշ է պատել ոտքերիդ բոբիկ,
ուրկից հավատիդ արյունն է կաթում,
Հռոմը չար է, Հայաստանը՝ նենգ,
բայց մենք մեր ուխտի հավատն ենք պահում,
ես վախենում եմ քեզ համար, իմ լո՛ւյս,
ես վախենում եմ առավել քեզնից,
քո հավատից սուրբ, չքնաղ Հռիփսիմն,
ես վախենում եմ քո իսկ հավատից:
- Ինձ չեն գերել դեռ, մա՛յր ամենասուրբ,
քո թարթիչներից արցունքը վանիր,
քո հավատով էլ հավատս պահիր,
արդ, ես երդվում եմ իմ իսկ խորանից...
Ուզում եմ ապրել ազատից ազատ,
և իմ հավատին լուռ հավատարիմ,
իմ մեջ չի խոսում այս ամենից զատ
ոչ Աստված ինքը, ոչ այլ մտերիմ...

Աստված տվեց ինձ ծնունդն իմ չքնաղ
 և իմանալու արվեստը կյանքի,
 թող օրհնվի նա, բայց չէ որ, ավաղ,
 ես գոհն եմ միայն իմ իսկ պատկերի:
 Այն, ինչ իմն է սոսկ և միայն հավերժ,
 թող որ գոհ դառնա անիմանալի,
 մմանությունը է կյանքը հավերժող,
 և կյանքը ինքն է գոյի բանալին:
 - Չքնաղ իմ դո՛ւստր, Հայաստանը ողջ
 ոտքի է ելել օրենքներով խիստ,
 Դիոկղետիանոս կայսրի խոսքով,
 որ մեզ՝ որպես հարձ և կամ թե
 որպես գերված չքնաղ իր,
 ընծա մատուցի գոռոզ Տրդատին:

Նա հավատի մեջ անհավատ է մեծ
 և գոռոզ, ինչպես Վահագնը հզոր,
 Աստղիկի նման վավաշոտ է խիստ,
 Անահիտի պես մայրություն իսպառ,
 և նրա աչքը նիզակի նման
 քո պատկերին է հետևում անվերջ:

Երեսուն և յոթ կույսերը այն ջինջ,
 աղավնու պես երեսունյոթ,
 կտուցներից աղոթք կաթող
 և ափերին՝ ոսկյա ցորյան,
 հնձաններում շշուկ-շշուկ
 ապրում էին կարոտն իրենց
 և աղոթքը աստվածային:
 Բայց հավատն էլ ունի սահման,
 որ գծվում է իր իսկ արյամբ,
 մինչև հոգին գոհ չդառնա,
 հաճո չէ դեռ աստվածներին:

-Ե-
 Արդ՝ մինչդեռ սուրբ Հռիփսիմեն այս ամեն աղոթքները
 Աստծուն էր մատուցում, եկավ Տրդատ թագավորը,
 մտավ սենյակից ներս, ուր նրան արգելափակել էին:
 Ագաթանգեղոս

Հռիփսիմե՛ չքնաղ,
 այդ ի՞նչ ես այդպես մեղմիվ շշնջում,
 այդ ո՞ւմ ես կանչում:
 Ինչո՞ւ է դեմքդ այդպես դալկանում,
 երբ դառնում ես ինձ:
 Չգիր քեզանից կասկած ու ամոթ,
 ես քեզ կտանեմ,
 կպահեմ ինձ մոտ,
 կլինես դու իմ կինը առաջին,
 գիտեմ չարության ձևերը բոլոր,
 թույլ չեմ տա, որ քեզ երբևէ դավեն:
 Մարգարտե գահիս կլինես դու մոտ,
 ոտքերիդ ոսկե շղթա կզարկեմ,
 թե կամենում ես Աստծուն պատվել:
 Վզիդ երկայնքով հուռուք կշարեմ,
 կտամ ամեն բան, ինչ հաճո է շատ,
 սակայն մի փորձիր արքայիդ խաբել:

Նստիր, իմ չքնաղ,
 նստիր, իմ ընդո՛ստ,
 պատմիր, ինչ որ քեզ հաճելի է խիստ:

- Տրդա՛տ, ազատիր ինձ իսկույն և եթ,
 եթե ուզում ես Աստծուց ներվել,
 թող տուր հեռանամ, բաց դուռը այս փակ,
 ուզում եմ ապրել ինքնամփոփ, մենակ:

-Այդ ի՞նչ հավատ է այս փափուկ մարմնում,
 զինվորները իմ արի են, հպարտ,
 բայց մահվան պահին ես շատ եմ լսել
 նրանց հառաչի խոսքերը վիստ:

Աստված բարի է և շռայլ նույնքան,
նա քեզ տվել է ամեն մի շնորհ,
ոտքերդ մանրիկ, սրունքներդ գիրգ,
մեջքդ թևասահ և շրթներդ պիրկ:

Թող, իմ Հոփսիսիմե,
թող ամենն այդ չար,
մայրությունք եղիք

Աստծուն հավասար:

Ես էլ կաղոթեմ Աստծուն քեզ համար,
Որ յոթ մանկիկ տաս դու ինձ ոսկեծամ:
- Տրդա՛տ, կույր ես դու, թեպետ և՛ արքա,
ես հավատիս մեջ՝ քեզանից հզոր,
եթե չես կարող ներել աղջկա,
հապա ինչո՞ւ ես բարբառում իզուր:

Չայրացավ Տրդատն ու իջավ թախտից,
զայրուքը բռնեց սենյակը ամբողջ,
պահակներն այնժամ իրար խառնվեցին,
ու թե հետևենք պատմիչին մեր հին,
կոխվ սկսվեց կույսի և Տրդատ արքայի միջև:

Մինչև ուշ գիշեր կովեցին նրանք,
զարկեցին նրանք մինչև ուշ գիշեր,
ու թե հետևենք պատմիչին մեր հին,
կոխվ էր Աստծո- կռապաշտության:

Ո՛վ հզոր Վահագն, Նանե և կամ Տիր,
հին Բագարանի աստվածներ ընտիր,
փռչի էր մաղվում հավատին ձեր ծեր,
փռչի էր մաղվում, քանզի ամբոխը,
որ ընդունակ է հավատ ընդունել,
ընդունակ է և ժխտել հավատն իր:

Եվ կրկնվում է պատմությունը հին,
ով ձեռք է զարկում նոր աստվածներին,
ջնջում, ինչ նախնյանց ձեռքով է հաստված,
նրան չի փրկում և ոչ մի աստված:

Ընկած է Տրդատն արնագույն բարձին,
ընկած խորհում է և չունի հնար,
զլխավերևում Հոփսիսիմեն չքնաղ
կանգնած նայում է ու չի հագեցնում:

Ծարավ է Աստծուն զոհ մատուցելու,
սրանից մեծ զոհ, ավելի ավար,
տառապանքն է սուրբ ոտքերին փարվել,
Հոփսիսիմեն ինքն էլ չունի այլ հնար:

Լռությունն է չար հոսում ինքն իրեն,
երկունս էլ մերկ են, երկունս էլ ծարավ,
մեկն անզորության բարձին է թիկնել,
մեկն՝ աստվածների քմայքին խաղաղ:

- Հոփսիսիմե՛, դու կին,
խորհի՛ր, լա՛վ խորհիր,
զոհելու եմ քեզ Անահիտ աստծուն,
բայց ներսս նայիր, որ բացել եմ քեզ,
նա չի կամենում, ես չեմ կամենում:

- Տրդա՛տ, մի փորձիր, թող որ հեռանամ,
ես կին չեմ դառնա անհավատության,
որքան բացում ես կիրքդ չարության,
սերն է բողբոջում իմ աստվածության:

- Սա կին չէ, աստվա՛ծ, աստանա է սա,
փորձության համար իջած մեր երկիր,
օգնիր, Վահա՛գն, օգնիր ինձ, Ասողի՛կ,
օգնեցեք, մի դեղ ուղարկեք երկնից:

Շրթունքներն արնոտ սեղմվել իրար,
Տրդատը ցավից շրթներն է կրծում,
արնոտ աղո՞թք է, թե՞ ստորացում,
ի՞նչ երկվություն է, այս ի՞նչ հաշտություն:

- Պահակներ, կանչեք սուրբ Գայանեին,
եթե հաճո չէ վայրի զոհը այս,

ասեք, թող խորհի, խոսի սրա հետ,
և խոսքը նրանց կլինի վերջին:

Փակ դռան ետև կանգնել է անլուր
Գայանեն՝ անցած հող, սուրբ սահմանից,
հայացքը՝ երկինք, ձեռքերն՝ առ Աստված,
բառեր են թափվում գունատ շուրթերից:

- Հռիփսիմե՛, իմ սա՛ն,
հիշիր, իմ չքնա՛ղ,
հիշիր երգումը մեր աղոթահունչ,
վերջին փորձության ժամը հասել է,
հասել է ժամը վերջին թողության:
Արյուն կթափվի,
և արյունն այդ սուրբ
հաճո է Աստծու որբերին այս քար,
քեզնով է Աստված արյուն ընդունում,
իբրև հաշտության միակ սուրբ նշխար:
Դու ես լինելու վերջին գոհը մեծ,
և երկիրը այս կդառնա խոնարհ,
գոհիր քեզ, ահա, այդպես է ուզում
Սուրբ Երրորդության մեծ գոհը արդար:

Տրդատը ոստնեց՝ իրեն կորցրած,
ինչ-որ բան այնպես խաթարվեց հոգում,
Տրդատը ձեռնեց կուրծքը Հռիփսիմեի
ու պատառոտեց շապիկը արդար:

Եվ հիմա արդեն մերկ, ամոթաբաց՝
կանգնած է կույսը անքեն, անխռով,
շուրթերը արդեն լույսից կարկամած,
վերացած արդեն, արդեն վեհացած:

Եվ ինչպես ինքը՝ պատմիչն է ասում,
ներս խուժեց իսկույն ամբոխը վայրի,
ճանկեցին կույսի մերկությունը սուրբ,
քարկոծեցին սուրբ Հռիփսիմեին:

Եվ արյուն կաթեց, և հայացքը իր
երկինք համբառնող՝ մեղմությամբ բարի,
և մարմինը սուրբ՝ ցավից խոնջացած,
անլուր, անբողոք հանձնեցին հողին:

Եվ նրա կողքին ընկած Գայանեն՝
երեսուն և յոթ ցավը իր հոգում,
երեսուն և յոթ թիվը իր հոգում,
ամենից խաղաղ աչքերը փակեց:

Միայն Տրդատն էր կանգնած գլխահակ
ու չէր ընկալում, ու չէր ընկալում,
արդյոք եղե՞լ է ինքն հավատարիմ,
ժողովուրդը իր եղե՞լ է հպարտ:

Արդյոք պաշտե՞լ է ժողովուրդը իր,
ունեցե՞լ է նա հավատի սեղան,
և գոհասեղան ունեցե՞լ է նա,
թե՞ որովայնի սեղան է եղել:

-Զ-

Աշխեն

Անահի՛տ, տուր ինձ կարողություն,
հաշտ լինելու քեզ և ինձ հետ,
չտարուբերվելու,
մեկ սիրո համար արյուն թափելու,
այսպես ծնրադիր գոհ պահպանվելու,
չդիմադրելու, չապականվելու...
Տրդատը գոհ է միայն երկվության,
երկվության գոհ է Հայաստանը ողջ,
միաստվածության արշավը, ահա,
քրմերի սեղանը հիմնահատակ արեց,
ժողովուրդը ողջ մնաց անգլուխ,
քառսն ինքը գլուխ բարձրացրեց,
քանդվում են, ահա, մեհյաններն ամեն,

և փոխարենը,
 Անահի՛տ, ների՛ր,
 քո ոսկեհանդես արձանի տեղակ
 օտար աստվածն է պատվանդան ելնում:
 Բազմությունը չար՝ կորցրած հավատ,
 լուտանք է թափում քո պաշտամունքին,
 իսկ ե՞րբ չի թափել,
 այդ ե՞րբ մեր հոգին ազատ է եղել,
 ե՞րբ չենք խլացել ուրիշի փառքից,
 ե՞րբ չենք նզովել խոռովել մեզնից:
 Ամբոխը վայրի ելել ավերից
 տանում է իր հետ, ինչ իրենն է, հին,
 տանում է արյան ու ավերումի
 դարերով պաշտված մատյանները սուրբ:
 Այդ ո՞ւմ են պաշտել ու չեն հալածել,
 ո՞ւմ են բարձրացրել ու չեն զցել ցած,
 ցածում այդ ո՞ւմ են հավերժ ողորմել,
 ո՞ւմ են, որ սիրուց չեն ապականել:
 Ապավինել են աննյութին, ոչնչին,
 նրա համար են եղել աննկուն,
 նրա համար են թափել քեն,
 նախանձ, նրան են սիրել,
 նա է սկզբունք, դավանանք ու սեր...
 Ների՛ր, Անահի՛տ,
 չեմ կարող թաղել մտածմունքը իմ,
 չեմ կարող թաղել, թաղվել ինքս իմ մեջ,
 Հայաստանն ամբողջ՝ առնախանձ մի ծով,
 Հայաստանը ողջ՝ ափից ափ ելման,
 Հայաստանն ինքը իր իսկ երախով
 կրակ է թափում մահի, ավերման:
 Տրդատը չկա, քանզի իր մեղքով,
 իր ձեռքով կռեց շղթաները իր,
 ապիկարության երեսն է արնոտ,
 և պալատն ինքը տոփանք է զագիր:

Ու թե արքան է դառնում խաղալիք,
 և կիրքը ինքը՝ գայիտն ու թագ
 միապետության աստվածն է գալիս,
 որպես իրավունք և սահման, և կարգ:
 Միահեծանության աստվածն է գալիս,
 մաքրելու աղետն ու աղարտը մեր պիղծ,
 ոչինչ չի մնա մեր աստվածներից,
 մեր տառապանքից ոչինչ չի մնա:
 Ցավը կլինի կրկնակի հզոր,
 ատելությունը՝ թանձրացած կրկին,
 գեղեցկությունը կփառաբանվի
 և հավերժահոս մեր հպարտ ոգին:

ՀՈՒՎԱՅԱՄԱՂ

(Պամֆլետ)

Փողեր հնչեցին, շեփորներ ցնցող,
ամբոխն է, ահա, հաժում փողոցում,
մութ ճշմարտության մունեաիկները
զայլի ժանիքն են արևով օծում...

Ամբոխն է ոռնում ցավից խելահեղ,
վրեժի, արյան բոցը շուրթերին,
մարգարեների քղամիդ հագած
սատանաներն են քայլում հարթակում...

- Ձեզ ազատություն և մեծ հայրենիք,-
կիկլոպի ձայնն է լսվում գորավոր,-
կփշրենք ամեն խորհուրդ ու տանիք,
մենք չենք հանդուրժի դրոշներ կարմիր...

Խաբել են նրանք մեզ՝ ժողովրդիս,
մատնել են հողը թշնամուն վայրագ,
տվեք երաշխիք, և մենք շուտափույթ
կատեղծենք ամուր երկաթյա բանակ...

Կորչեն աշխատանք, զգացմունքայնություն,
մենք Տիգրան Մեծի զավակներն ենք մեծ,
սոսկ միասնություն և սոսկ երաշխիք,
և դուք կունենաք ծովից ծով երկիր...

Լսվում են ձայներ նվաղկոտ ու զիլ,
հարթակ են ելնում զգացումից այրված,
հին կարգ ու սարքին, օրենքին հլու
բանաստեղծներ ու գիտուններ միշտ քաջ...

Եվ երգահան մի կոբրայի տեսքով,
իր երգերի պես առանց ամորձի,
պետական դափնին ու փառքը պահած,
խոսում է ընդդեմ փառք ու օրենքի...

Ամբոխի վրա թևածում է լուռ
երկիր նախրցու պատկերը գունատ,
խուլ հրմշտոցով հարթակ են ելնում
ցուցարարները՝ ՊԱԿ-ով հաստատված...

Լսվում է, ահա, մի ձայն աղեխարշ,
կանացի մի ձայն ելևէջվելով,
նամակն է կարդում հիվանդ պոետի,
վերջին խոսքը իր՝ անկողնում գրված...

Հիսուն տարիներ օրենքին գերի
փառաբանել է կոմունիստներին,
և, ահա, սողանք գտած այրն այս հեզ
ոչնչացնում է նմանակներին...

- Ժողովուրդ, լսեք ձայնն իմ կերկերուն,
քանզի գրում եմ անկողնուն գամված,
փառք, ավյուն ու սեր ձեզ՝ մարտիկներիդ,
որ փշրել եք անցյալը փտած...

Ու ծառս է լինում ամբոխը արբած,
ձգվում են հարթակ ագռավ, բորենի,
և սոխակներ են հայտնվում մեկ-մեկ,
իրենց երազից արթնացած հանկարծ...

Եվ ձայների մեջ այլազան ու խուռ
ձգվում է երկինք դրոշ՝ երեք գույն,
հին կարգերի դեմ մարտնչած մի ուժ
հարթակ է ելնում հպարտ, հանդուգն...

Քառասունամյա այրը տառապած,
հպարտ ծածանվող դրոշի ներքո
սուրբ անկախության ներքող է կարդում
ընդդեմ բռնության ու վայրագության...

Ինչպես փարախում զայլ տեսած հոտը,
սատանաները խառնվում են իրար,
մայր սատանային հասնում է բոթը,
ճտերը բոլոր նստում են դատի...

- Փարսխա է մտել մեզ հայտնի մի գայլ
և հոտը մեր սուրբ փորձում է տանել,
պետք է անհապաղ զանգել ուր հարկն է,
որ չչարժենք մենք գայրույթը վերին...

Բոլորը՝ ընդդեմ սուրբ անկախության,
դատապարտում են փարսխա մտնողին,
և շղթայակապ, առանց դատ ու նիստ
աքառում նրան Հաբշտան երկիր...

Ու կրկին, էլի ձգվում են անվերջ
ցուցակագրված այրերը մեկ-մեկ
դեպի եռագույն դրոշը հպարտ,
որ նոր էին խել գայլի ճանկերից...

Եվ տկարամիտ մի շեկլիկ գաճաճ
պատմում է զարմից Գավթի, Խանդուբի,
Թալինի տխուր դպրոցն ավարտած,
քաղաքի հետին խողերում ապրող...

Գինու և օդու թմրությամբ արբած,
խումարությունը դարձրած հեզություն,
թոթովում է նա բառեր թլպատված
և խաչակնքում հանուն Հոր, Որդու...

Մի ետին գրչակ բարբառով գեղջուկ
սասանում է իր գոյության ոխը,
սրճարաններում կրթված, թրծված,
ոգեկոչում է մթնած ամբոխին...

Եվ ձայնակցում է նրան անհապաղ
սովահարության մատնված մի նեռ,
ոջլոտ ու գջլոտ հագուստը պարզած,
որպես դրոշակ և կամ խիղճ անմեղ...

Շեղ են աչքերը, դիվահար ու մութ,
խոսում է միայն պատվիրաններից,
չարչարանքներից անմեղ Հիսուսի
և հանգանակի կոչում այրերին...

- Փակել,- լավում է կիկլոսի ձայնը,-
փակել և դպրոց, և գործարաններ,
այրե, ինչ հնի արյամբ է հաստված,
և մշակույթի օջախներն ամեն...

Եկեք հրապարակ, թողեք տուն ու տեղ,
գամեք դռները այլ աստվածների,
չկա ազգություն, չկա թշնամի,
քաղցն է թշնամին ազգությունների...

Ղարաբաղն, այո, մերն է, կլինի,
քաջանց սահմանը աղեղն ու նետն է,
վերջ տվեք խոսքին զգացմունքների,
թշնամի չկա, դա հին պատրանք է...

Եվ ամբոխվում է հարթակ ու տանիք,
գալարվում ցավից հրապարակը,
իժերի նման վխտում, մոլեզնում՝
պոռնիկներն հեշտոտ ու լրտեսները...

Խոնվել են ի մի միամիտ ու չար,
պարզամիտները ելել են հանդես,
փառամոլների տաք մարմինների
բարձրախոսներն են բացվել վերքի պես...

Ես՝ խորհրդային բանտ, բանակ անցած,
կանգնած եմ, ահա, հրապարակում,
գիտեմ, թե ինչ են նրանք ճովողում,
ով է հանդեսի քավոր-թամադան...

Արևելցի եմ ցեղով գտարյուն,
խելահեղների տոհմից իսկական,
փաստաթղթերս այդ են վկայում
մեծ խորհրդային բանակում կնքված...

Անցել եմ երկրի դժոխքով հաստված,
օրինական է ամեն փաստաթուղթ,

Ճշմարտությունը իմ աչքերի մեջ
նայում է ուրիշ, ուրիշ սարսափով...

Տեսել եմ ազնիվ, միմոս ու կապիկ,
լրտես, խելագար, փառամոլ, պոռնիկ,
ինձ քաջ ծանոթ են խաղերը մարդկանց,
խորհրդայինը՝ ամենից մոտիկ...

Լիրիկականը, քնքուշը, վեհը
վաղուց եմ գատել էպիկականից,
մի ամբողջ սերունդ՝ Չարենցից հետո,
մշակվեց, կրթվեց ոգով այդ անբիծ...

Չարի արվեստը տեսել եմ վաղուց,
ծանոթ եմ վաղուց պոետն ու մուսան,
եղել եմ այնտեղ, ուր պոետները
մրցասպարեզում եղել են գուսան...

Մեջլիսում եմ եղել իրական,
ուր վաճառվում են մարմին ու արվեեստ,
յոթանասուն ու երեք տարեկան
պոռնիկներին գիտեմ իսկական...

Քամեյիոնների սուրբ դասից գատված
այդ ընտիր ցեղին ես գիտեմ անգիր,
հարթակ է ելնում մեկը նրանցից՝
նոր կուսակցության լույսով ողողված...

Կոկորդն է մաքրում նա հանդիսավոր,
ձեռքերն ամոթի վրա խաչ դրած,
մորուքավորն այդ՝ մեծ արձակագիր,
խոսում է՝ իբրև նոր ճամփա ելած...

Աարել է կյանքում մկան պես հլու,
կրել ցորենը հսկա ամբարից,
կոմունիստ էր նա, խմբագիր, վարիչ,
խոսում է արդեն իբրև քաջ կատու...

- Մենք մկների հետ եղել ենք անհաշտ,
սհա, միության որոշումը մեր,
երեկ կայացավ ճշմարիտ մի նիստ,
որ մենք չներենք կոմունիստներին...

Դաշնակցական ենք մենք երեկվանից,
տոմսերն հանձնեցինք հինգ-վեց հոգով,
այնտեղ մի քանի նորելուկ մկներ
սպառնում են մեզ իրենց տոմսերով...

Դաշնակցական ենք մենք ազնվածին,
սհա մեր տոմսը և խիղճն արդար,
երեկ դահլիճում մենք երդվեցինք,
որ ելնենք մարտի այսօրվա համար...

Այդպես է կյանքը և օրենքն՝ այդպես,
նորը հենվում է հին թերմացքներին,
կավը դարերով այնքան է ջրկել,
որ չի ենթարկվում մեծ ծեփագործին...

Հարթակը հանկարծ դատարկվեց մեկեն,
շեփորի ձայնն է լսվում ողբացյալ,
սատանաներից մեկը նրբամիտ
հարթակ է կանչում մեծ ուրացյալի...

Չառամյալ է նա, կկոցուն աչքերով,
խաչն ու բուրվառն են ցնցվում վեհօրոք,
հավատացյալը հոտին ընդառաջ
սուրբ լուսություն է սփռում ամենուր...

Քառասուն տարի հոտն է նա քշել,
անցել է գայլի ժանիքի մոտով,
քառասուն տարի հղկվել է, կոկվել,
հեռվից սիրել է, մոտիկից՝ լռել...

- Ժողովուրդ իմ սուրբ,- բարբառում է նա,-
օծում եմ խաչով ոգիդ հրավառ,
ագատությունդ՝ շուրթերից կախված,
նահատակներիդ՝ արյունով սրբված...

Շատ ենք տառապել, մատնվել սրի,
բայց չենք ուրացել խաչն ու մայրենին,-
մի պահ լռում է՝ գուցե հիշելով
մեր հողում մորթված մարգարեներին...

Պիղատոսի պես կշռում է հանդարտ
բառերն Աստծու, մարդասպանի,
մեղմ է բարբառը, լռութունը մեծ,
ջանում է հոտին իր հունով տանել...

Մերք Աշտարակեցու տարագն է հագնում,
մերք Խրիմյանի ոգին հայկազյան,
մերք իր, որ մոտկից կրել է երկար
վախի վահանը մարմնապատկան...

Իսկ ժողովուրդը ուզում է լսել
իր փառքի մասին ու ազատության,
Աստծու պատիժը վաղուց է կիսել,
ուզում է տնքայ, ուզում է սիրվել...

Նաիրյան տխուր, ցուրտ հոկտեմբերը
գիլյոտինի պես կախվել է օդում,
աշունը ցասկոտ, հրաբորբ, նոթոտ
քամու բերանում տերև է մորթում...

Օդը լցվել է դժոխքի բույրով,
համբերությունը ելել է հունից,
հիդրայի նման բազմազլխանի
ցավն է մոլեգնում հրապարակից...

Իսկ ժողովուրդը ուզում է ծնել,
կես մարմինները ձգվում են իրար,
երկունքի պահ է, պահ մոռացության,
- Աստված, հաշտեցրու մարմին ու երազ...
1992 թ.

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ

-Ա-

Գաղտնատես Աստված,
իմ այս ճրագի բոցը մենակյաց,
որ ձգվում է վեր,
հոգուս խռովքը խառնած տենչանքիս,
մտքիս կարիքը՝ մարմինս իբրև սրբազան մի բոց,
առաքում եմ քեզ:
Թող մերկ ու գաղտնի, առանց բողբոջի,
երդման, խոստումի
բարձրանա առ քեզ:
Դարձյալ ու էլի պիտի ես յուրով ճրագս լցնեմ,
այրեմ հոտոտանք կոչվող մասերս,
թող գիշերային գաղտնիքը հոգուս
չընկնի, չիջի առավոտ լուստ,
ծանր, անխորտակ պատերի ձայնը
դառնա պատվանդան հեղեղող մտքիս
և կյանք կոչվածիս ընծայի կայմին բարձած իղձերս,
և հույսս, հավատս առաքի առ քեզ,
և մենք ամենքս, որ դեռ սկիզբն ենք և ոչ վախճանը,
և քանզի դու ես ուղերձ առաքում,
թույլ տուր, ուրեմն, հասնելու ուխտի սրբազան լեռն այն,
որ մոտ է լոկ քեզ և իմն է հիմա,
թող հասնեմ լեռն այն իմ բաց աչքերով,
թող ոտքի վրա, հոտոտանքներիս ամեն զգացումով
բողբոսպտույտ և ամենատես հասնեմ լեռն այն,
և իբրև մի բոց քո բազմաբորբոք հրից արձակված,
կանգնեմ-համրանամ ատյանիդ առաջ:

-Բ-

Վասպուրականը դեռ դրախտը չէ,
երկիրն Ավետյաց, ծնունդը ողբի,
ամեն ինչ սկսվեց տասը դար առաջ,
երբ նա մկրտվեց Նարեկա վանքում:

Հինգ-վեց տարեկան, դեռ ոտաբորիկ,
անտեղյակ վանքի, գավառի մասին,
հինգ-վեց տարեկան, երբ տոտիկ-տոտիկ
մտավ գավիթը վանքի սրբազան:
Ու գերեզմաններ տեսավ գավիթում,
ոտքերը քսեց քարերին մասունք,
հայրը խոժոռեց աչքերը խոհուն,
Գրիգորն ընկրկեց հայացքից խոսուն:
Ու վանքի ներսում, մուտքի դեմ դիմաց
տեսավ հորեղբորը՝ լռակյաց ու պարզ,
տեսավ ձեռքերը փայտե սեղանին,
աչքերը անհինջ, ճակատը բարդված:
Ու սովորական, ամեն ինչ ասող
քարե սեղաններ, պատկերներ քարե,
դրսից քարապատ, ներսից քարաշեն,
ապրեց՝ շուրթերից թափվող աղոթքը:
Ու հորեղբայրը՝ Անանիան Նարեկ,
երկար նայելով Նարեկին կրտսեր,
ասաց. «Դու վանքում սովորիր դասեր»,
ու պատին քաշեց ինը, հինգ, յոթ թվերը:

-Գ-

Ռշտունյաց գավառ Վասպուրականի,
հեռավոր մի միջ՝ գարկված ու խաչված,
դու պիտի լինեիր օջախն հայրենի,
քո Վանա լճով մինչև առ Աստված:
Վանքի պատերը ծանր, սևակնյա,
ու ներսում մարդիկ՝ սևով պսակված,
շուրջը խաղաղ լիճ, պարզ, կապուտաչյա,
ու մարդիկ՝ սիրուց ու լույսից փակված:

-Գ-

Վանականները, իբրև պարզ կանոն,
ամեն առավոտ, ամեն իրիկուն
փակվում էին իրենց մենակյաց խցում՝
ապաշխարելու պղծված հոգին:
Բարդ էր օրենքը Նարեկի համար,
բարդ էին ծեսերը, անհասկանալի,
ու այսպես անցավ երեք իրիկուն,
Անանիան մինչև կանչեց Նարեկին:
- Որդի՛ս, Տերը՝ մեզ ու մենք՝ Տիրոջը,
եղիր համոզված և ուշիմ բանին,
թող սրտիդ ամուր մատի աղոթքը,
այս է փրկության միակ բանալին:

-Ե-

«Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ,
իմանալ զբանս հանճարոյ...»:

Ինչպես մի մարդուկ առաքյալ,
և ոտաբորիկ, և մերկ էությամբ,
ոչինչ չթաքցնող պարզունակությամբ,
երկնքից իջնող մոտ լսողությամբ,
սահում էր խցից խուցը ուրիշի,
թակարդում ընկած թռչունի նման,
լսում էր ելնող աղոթքը հույսի:
Լսում էր խցի քարերին ամրացած
բառերը՝ հնչյուններով պերճ,
ելնում էր՝ որտեղ բառերն էին թռչում,
ելնում էր, ընկնում,
խոսում ինքն իր հետ,
բանավիճում էր իր մեջ համրացած,
ատում էր հոգում, սիրում էր հոգով,
խռով ու խռիվ գամված սև պատին,
գործում էր հոգու լուսե հայելին:

Մանկամիտ հոգի ու աղոթատուն,
 պատերին դեմքեր՝ երկինք համբառնող,
 պատերին մոմեր, պատերը՝ սև-սև,
 ու պատուհաններ՝ լիճը մխրճվող:
 Ներսև՝ լուռ աղոթք, դուրսը՝ լույսի խաղ,
 ներսը՝ աղոթարան, դուրսը՝ աղոթող,
 ա՛խ, Վանա իմ լիճ, կապույտ մագաղաթ,
 ալիք առ ալիք գիրկդ բաց արա,
 գիրկդ բաց արա ավերիդ հանդեպ,
 Նարեկա վանքը՝ ավեր ու ավար,
 Նարեկա վանքը, որ քո դեմ խավար,
 խավար ու լուռ էր, որ ինքնամփոփ էր,
 որ աղոթում էր ինքն իր համար,
 որ աղոթում էր Աստծու համար,
 չէ որ քո ափին լույսին ու մթին,
 հենց աչքիդ առաջ սև սքեմ հագած,
 վառել է մոմեր, կապել է սքեմ
 վանքը Նարեկա:
 Աչքդ բաց արա, խոսքդ թող դու բաց,
 գեթ հազար տարին,
 հազար տարին մեկ խոսիր վշտիդ հետ,
 հազար տարվա կապուտաչ գարմանք,
 չէ որ դու վկա, իսկ մենք անցողիկ,
 պատմիր, դե, խոսիր:
 Եվ դուք, Աղթամար ու Առտեր կղզիք,
 խոսեք, դե խոսեք:
 Դուք, որ տեսել եք ձեր բիլ աչքերով
 հեռավոր ժայռը, նրա քերձերին
 սևամած քուրճով,
 աղոթքով սնվող միակ հանճարին,
 խոսեք, դե, խոսեք:
 Դուք, լեռնահողով ու կարծրախարիսխ
 Ռշտունյաց աշխարհ,
 դուք, որ անթռիչք, բազմանիստ ու վեհ
 նստած եք, ահա, վասն բյուր դարեր,

խոսեք ձեր միակ,
 միակ փրկիչի,
 նրանով միայն աշխարհում հաստված,
 նրա անվան հետ հավասար պաշտված
 Նարեկի մասին,
 խոսեք, դե, խոսեք:

-Զ-

Ասում են իբրև տարիներ հետո
 (իսկ աշխարհում միշտ այդպես է եղել),
 բացվել է լեզուն փոքրիկ Նարեկի,
 երբ որ տիրել է մտքին ու բառին,
 երբ որ սիրել է աշխարհը մոտիկից
 և չի ընդվզել, իր սրտից պոկել
 նրա ցավերը,
 և գիշերները
 (անքուն գիշերներ)
 նա չի հեռացել աղոթքի դռնից,
 երբ որ թերթել է հին ու հեթանոս
 բառ ու բարբառը,
 ու երբ որ մոտից, աչքից էլ մոտիկ,
 սրտից էլ այն կողմ
 տեսել է աշխարհ կոչված կարասը,
 ձեռքով շոշափել նրա պատերը,
 դատել կարասի պարունակության
 լավն ու վատը,
 խորհել միածին այս մեծ աշխարհի
 չարի ու բարու մասին,
 ասում են հետո, տարիներ հետո
 կտրել է լեզվի կապ ու կապանքը,
 նախ, երբ եղել է վարդապետ վանքի,
 ուսուցանելով ճշմարիտ կոչված միակի մասին,
 որ «Ճանաչել գիմաստնություն...»,
 ապա այն մասին,
 որը խնամքով թաղված է եղել

ոչ թե Նարեկ կոչված այդ վանքում
 և ոչ Ռշտունիք կոչված ավանում,
 ոչ Հայաստանում,
 այլ համապարփակ, ամենուր թաղված,
 աշխարհի բոլոր վանք ու դպրոցում
 խնամքով պահված կեղծիքի մասին՝
 թեև կամ իբրև
 մարմինը մեր սրբազան մասունք,
 որ պետք է վառվի միակի համար
 (և այդ միակը այդպես էլ չկա):
 «Գրսից՝ հայելի, ներսից՝ ածելի»,
 և երբ ըմբռնեց, շոշափեց մատով
 ծայրը ածելու,
 սարսուռից դողաց միտքը հանճարի,
 բողոքի խոսքը թափվեց նախ խցում,
 որի արձագանքն եղավ սաների աղոթքը ջերմին,
 ապա տարածվեց վանքի խուցերը,
 բերելով հազար ու էլի հազար նորելուկ սաներ,
 ունկն դնելու արդարև խոսքին,
 ապա դուրս ելավ ձայնը բողոքի
 դեպի գավիթը
 ու տարածվելով հեռու հեռավոր ավաններ, գյուղեր,
 հետո՝ աշխարհը,
 ցավից կականող Հայոց աշխարհը,
 ու երբ սրի պես, ճշմարիտ սրի,
 խոսքը մխրճվեց օրենք կոչվողի
 նեղլիկ ականջը...
 Ասում են իբրև տարիներ հետո
 (իսկ աշխարհում ե՞րբ այդպես չի եղել),
 ճեղքվեց բառերի նեղլիկ օղակը,
 ու ապտակելով օրենք կոչվածի թխլիկ երեսին,
 կանչեց իր ձայնով թախծոտ ու հոգնած,
 ձայնեց միակի՛ն,
 այն սուրբ միակի՛ն, որ խաչ էր ելել
 իր նմանակին փրկելու համար,

ապա գտնելով ճշմարիտ հնար
 (այն էլ՝ պարզելու, լուռ խուսափելու
 օրենք կոչվածի արքաններից բիրտ),
 խոսքից խուսափող ճշգրիտ նազանքով,
 բարբառեց մենակ.
 «Մրտի խորքերից խոսք Աստծու հետ»,
 հենց այն միակի՛ն,
 առանց միջնորդի,
 առանց առուծախ դարձնելու միտքը,
 հենց այն միակի՛ն,
 որից սերում էր հավատի հենքը,
 հենց այն միակի՛ն,
 որին ձգվում էր անկաշկանդ ձեռքը,
 սակայն ի՛նչ օրենք և ի՛նչ իրավունք,
 այստեղ էլ, ահա, ձեռնեց հին ձեռքը,
 այստեղ էլ, ահա, օրենք կոչվածը,
 քաջ գիտակցելով ճշգրիտ սարքը,
 իրոք տեսնելով բանալու փակը,
 ...որ հանճարները առաջ են ընկնում՝
 տանելով մեկտեղ ողջ ժողովրդին,
 բայց ուր կտաներ, եթե օրենքը
 վանդակ էր դրել ողջ ժողովրդին,
 այստեղից էլ, ահա, օրենք կոչվածը
 գտավ սանձելու միակ բանալին,
 և աստվածապաշտ մեր ժողովրդի
 օրենք հատվածը՝
 ճշգրիտ գտնելով մեղադրելու մի
 նրբին փաստարկ,
 կարդաց իր ձայնով մի նոր մեղադրանք.
 - Նա, ով չի նստում հաշվի վանքի հետ
 և հողովում է անունը Աստծու,
 նա, ով չի վառում մոմ ու խունկ վանքում,
 բայց աղոթում է մենակ ինքն իր հետ,
 նա էլ չի կարող լինել Աստծու
 իսկական որդին,

ու թոնդրական կոչվող շարժումը, որը,
 իսկապես, ազատման մի ելք որոնող ուժ էր,
 դարձավ ավերման իսկական կենտրոն:
 Ու Նարեկացին՝ մեր հին դպրության և նոր
 օրերի ասպետը անգեհ,
 մեր վկայության, սեփական արյան,
 մեր լուրջ գոյության, ապավինության
 միակը վսեմ,
 կանչվեց դատարան:
 Եվ որպեսզի արմատից կտրեն ծառը բարության,
 արվեստի, սիրո,
 նրա հետ մեկտեղ դատարան կանչվեց
 Անանիան՝ վսեմ,
 տիեզերական վարդապետը մեծ:
 Եվ հավաքվեցին եպիսկոպոսներ, իշխաններ,
 նաև ազատներ ու տանուտերեր, որպեսզի նրանց
 հրապարակավ դատեն բոլորի դեմ,
 որպեսզի նրանց լուսախորշ ճակտին դաջեն
 «զնա պատուհասի որպես զհերժվածող...»:
 Ու հավաքվեցին հրապարակում
 իրենց փառահեղ արդուզարդերով
 ճերմակամորուք եպիսկոպոսներ:
 Ու հավաքվեցին հրապարակում
 ծեր վարդապետներ ու ջահել, ու սուրբ,
 ու հավաքվեցին ազատներ, որոնք
 իրենց ողջ կյանքում չէին ընթերցել
 գեթ մի տող սիրո ու լույսի մասին:
 Ու հավաքվեցին իշխաններ բազում,
 գոռոզ, ինքնահավան,
 ու տանուտերեր, ու մարդիկ, որոնք
 մեծն հաճությամբ կդատեն այլոց սխալի մասին,
 ու մի անկյունում գլխահակ կանգնած,
 մեծ շարք կազմեցին ռամիկ, սարկավազ:
 Երկու հանճարներ օրորվում էին լուռ,
 երկու հանճարներ՝ նման առտուն բացվող շողի...

-Է-

Դու գիտես, ասա՛, թե ինչ է լինում,
 երբ մարդը ինքն իրենից ելնում,
 օտարանում է նախ ուրիշներին,
 հետո ներգործում ինքն իր վրա,
 թե ինչ է առնում ու ինչ է տալիս,
 ինչպիսի սոսկում ու ցավ է լալիս,
 դու գիտես, ասա, թե ինչ է լինում,
 երբ երկրաշարժը գալիս է հեռվից,
 թե ինչ են ապրում մարդ ու կենդանի,
 երբ շունը պոչը շարժում է ցավից,
 երբ սոսկումից խոր կատուն մլավում,
 գայլը ոռնում է, օձը՝ կծկվում,
 իսկ մարդիկ, մարդի՛կ ինչեր են ապրում,
 իսկ պոետները ինչ են բարբառում,
 պոետներն անմեղ, մեծ ու գեղեցիկ,
 ինչ է գալարվում նրանց ընդերքում,
 ու երբ ելնում է մարդը իրենից,
 նախ ապակիները դողում են ցավից,
 պատռվում են նախ ապակիները,
 պատուհանները՝ դառնում կմախքներ,
 ցցվում են դրսից խաչերի նման,
 ներսից դառնում են սպի ու ցավեր,
 նախ ճաքճքում է երդիկը վշտի,
 հետո թափվում են ծեփ ու գերաններ,
 հետո ամպրոպի վերահաս զարկից
 բոցեղեն լեզու դառնում դրախտն այդ,
 հենց այսպես եղավ,
 նախ նա դուրս եկավ իր եսի ամբից,
 հետո կորցրեց միտք ու բառերը,
 մեկ-մեկ նա հիշեց վատը կամ լավը,
 գնաց մխրճվեց կորած արտերը,
 տազնապեց անկախ, բարբառեց անգեհ,
 խռովեց անտուն, ասեց խստաշունչ,

կիտվեց մեղամաղձ, հավատաց լալով,
 խոժոռվեց սիրուց, դառնացավ ցավից,
 կորավ ու գտավ ինքն իրեն մեկեն,
 և այս ամենը մի ակնթարթում,
 և այս ամենը անկախ, անհաշիվ,
 իսկ ինչ էր հաշիվն ու թիվը գրում
 ինքը չգիտեր, չգիտեր ոչ ոք,
 մի Հայաստան էր, յոթը տանուտեր,
 մի վարդապետ էր ու հազար պետեր,
 մի վանք էր սևին, հազար վարդապետ,
 մի բողոքական, հազար բռնապետ,
 մի սիրահար էր, սիրապաշտ լույսի,
 հազար չար աղետ,
 մի աղոթող էր, հազար մի մորթող,
 և ամենքն այս իրենց մութ գորքով,
 իրենց դավերով, իրենց ավերով
 եկել էին գաղտնի, ներքին պայմանով,
 եկել էին գորքով, բառով, օրենքով,
 աղոթքով անստույգ,
 խղճով անբերրի,
 եկել էին, ինչպես երբևէ, երբեք,
 եկել էին խաչելու, դատելու նրան՝
 մի վարդապետի,
 միակ պոետին:

Դու գիտես, ասա՛, թե ինչ է լինում,
 երբ մարդը ինքը իրենից ելնում,
 երբ հեռանում է ինքն իրենից...
 Լուռ բարձրանում էին բառերը դժնի նրա շուրթերից,
 Նարեկը՝ խոնարհ եղեգի նման անբառ ու տրտում,
 Նարեկը՝ տկար,
 Նարեկը՝ սոսկում:
 Նրան տանջում էր մի համառ զգացում,
 նրան հեծծում էր անմարմին մի ցավ,
 թեպետ իրեն էին այնտեղ ամբաստանում,

բայց Նարեկը սուրբ լրիվ չիմացավ,
 թե ինչ կրքեր էին գնում ու գալիս,
 ինչ էր բարբաջում վարդապետը նենգ,
 և եպիսկոպոսն ուխտագանգ, բայց վեհ,
 ինչի համար էին մեղադրում իրեն:
 Նա ավելի ճիշտ հասկացավ մի բան,
 մի ծանր հանցանք ամենքի կողմից,
 այն է՝ ամենքը և մեծ, և փոքր,
 սուրբ վարդապետից մինչև ռամիկ, մինչև ճորտ,
 աղեղ են լարել ոչ թե Աստծու խորանը մաքուր
 փրկելու ախտից,
 նորելուկ ուխտից,
 այլ հենց իրենից, իր աղոթքներից,
 վերահաս ու պիրկ,
 իր շշուկներից,
 ձայնից անսովոր,
 շեշտից գուսա, հաղորդ,
 «Փրկիր ինձ, Աստված,
 թե նենգությամբ են ամենքին դատում...»,
 ու այս բառերը մնացին օդում,
 մնացին ցամաք, չոր շրթունքներին,
 եղեգը ծավվեց,
 փլվեց նա իր մեջ,
 խռովությունը հեռացավ, գնաց,
 դատարկության մեջ մարմինը մնաց:
 Ու նա չտեսավ դեմքերը տկար,
 ու նա չտեսավ խորհուրդ ու աչքեր,
 ու նա չտեսավ շարժումները ժիր,
 ձեռքերը գունատ, բայց և ստորագիր,
 որ թերթում էին էջերն օրենքի՝
 «Վասն սրբության, վասն ժողովրդի, վասն աղոթքի»,
 ու նա չտեսավ, թե ինչպես հանկարծ
 ճերմակամորուս վեհափառը մեծ
 ինչ ճիգ ու ջանքով,
 ինչ փութկոտությամբ

թերթեց գիրքը մեծ,
 ու նա չտեսավ նրա աչքերը,
 ճերմակամորուս այր իմաստունի
 աչքերը խոժոռ,
 ու երբ նա լսեց
 տիեզերական մեծ վարդապետի մոտիկ շշուկը,
 բայց ոչ բառերը, որոնք տեսլացել,
 հեռացել էին ու օտարացել,
 բայց երբ նա զգաց
 մեծ վարդապետի հպումը դողդոջ,
 նախ՝ գունատ դեմքին նրա տեսավ ցավը մեծ,
 ապա՝ երկու բառ.

«Ազատված ենք մենք»:

Մակայն բառերն այդ օտար էին հնչում սանի ականջին,
 ազատվա՞ծ, ինչի՞ց,
 բառն այդ օտար էր,
 հեռու էր ու խուլ,
 ոչ ոք չիմացավ, թե ինչ կատարվեց
 իրենց աչքի դեմ,
 ոչ ոք նրանցից, որ աղոթել էին տարիներ երկար,
 չտեսան տկար և թույլ եղեգին,
 որի մեջ պահած էր վիշտն ահագին,
 և հեռացումը, օտարացումը «սուրբ» դատաստանից:
 977 թվականին՝ «Երգ-երգոցի» մեկնության տարուց
 յոթ տարի անց,
 երբ լրանում էր նրա երեսուն և երեք տարին,
 Նարեկը թողեց վանքի խուցն իր,
 թողեց վանքը և վարդապետի սքեմը արդար,
 թողեց բարձրագույն շշուկ ու աղոթք,
 թողեց ժողովուրդ, իշխաններ, ռամիկ,
 թողեց ողջը մեկ
 և 984 թվի գարնանը նորեկ
 հեռացավ մենակ:

-Ը-

Տե՛ր իմ, ողորմյա,
 թույլ տուր աղերսի, գրկանքի, այլև
 աղոթքի գնով,
 ապաշխարելու կամովի լեզվով,
 խստաշունչ ձմռան ու ամռան տապին,
 այլոց մեղքերի ու իմ սեփական
 մեղքերի համար ...
 Վաղվաղակի մեղմիկ գորությամբ,
 արևագալի շողին ու շաղին
 չհասած, չտեսած,
 աղոթքիս լեզուն նույնիսկ չըմբռնած,
 մաքրված ամեն, ամեն տարերքից,
 մաքրված ամեն, ամեն գոյությամբ,
 մաքրված ամեն, ամեն օրենքից,
 մաքրված ամեն, ամեն գորության
 իրավունքից,
 խղճից ամենքի, մտքից վերահաս,
 մաքրված ամեն, ամեն էությանց,
 ու մտոք խղճի, ի բարի լեզվի,
 ի սրտի խորքից մաքրելու, տալու,
 և այս վաղորդյան լույսի գորությամբ
 ըմբռնելու
 քո մեծ գոյության, քո անբավ գանձի,
 քո մտոք խղճի, քո լեզվով ճարտար,
 քո ձեռքով բերրի, քո շնչով արդար
 դատելու և բաժանելու հասանելիքը
 և իմ, և այլոց,
 և խաղաղվելու լույսիդ պես քո պարզ,
 և գոյության իմ երեսուն և երեք տարվա
 մեղքերն ամեն ի ցույց դնելու,
 փրկելու ամենը, որ աչքով տեսա,
 փրկելու ամենը, որ ձեռքով ձեռնեցի,
 փրկելու ամենը, որ մարմնի մասերս

առանց տատանման ու երկչոտության
 ապրեցին առ տես,
 մեղա, Տե՛ր իմ,
 և ողորմյա,
 փառք քեզ իմ այս թաց ու խուլ անձավից,
 փառք քեզ իմ այս մութ ու ցուրտ անձավից,
 փառք քեզ ամենից,
 ամեն, ամեն, ամեն:

-Թ-

Նախ ապավինենք Աստծուն բարեգութ,
 անգամ զեխության, զեղումի պահին,
 ճոխ խնջույքի առաջ,
 որտեղ նորից պերճ,
 ամեն ինչ կարգով,
 լինում է միայն աստվածավայել,
 ու թե ինքն է մեզ տվել իրավունք
 օրինակ լինել հենց իր նմանին,
 նախ խոսենք կարգով:

Այն ո՞ր սրիկան չասաց հարգանքով,
 թե Աստծու Որդին
 տվեց ճոխ ու պերճ ընծաներ բառի
 հենց այն տկարին
 (որ մարդու հետ է, նաև՝ Աստծու),
 թե մի բաժակ ջուր
 տա աղերսողին:

Նախ ապավինենք Աստծու Որդուն,
 որ մարմինը իր տվեց իբրև հաց,
 արյունը՝ գինի,
 սովահարներին,
 և ապավինենք հենց նրա համար,
 ու հինգ նկանակ հացով
 մեր Տերը
 կշտացրեց հագար սովալուկների:

Նախ ապավինենք Աստծու Որդուն
 հենց նրա համար,
 որ վերջին պատառ հացը,
 գոյության կանչող պատառն այդ
 դառնում էր ամբրոս
 սովածի ձեռքին,
 ու ապավինենք հենց նրա համար,
 որ արարածին,
 մարդ արարածին բաժանեց գայլից,
 մարդակերպ գայլից,
 ներեց երկուսին ներողամտաբար,
 ու երբ ջուր հայցեց մեռնելու պահին,
 տվեցին քացախ,
 ծաղրեցին նրան ավագակակերպ,
 բայց և երբեք
 (անգամ իր մահը ճշգրիտ իմացող
 Հիսուսը միակ)
 չխոսեց մահվան դիմացը մահով,
 այլ ասաց հստակ.
 - Կայսրինը՝ կայսեր, աստծունը՝ աստծուն:

ՉԱՐԵՆՑ-ՆԱՍԵ

Հալածական արդեն միլիոնավոր տարի
և վերստույգ, ինչպես ձյունը մարմարե,
տեսիլներով, խինդով ու ցավերով դաժան
մի Հայաստան երկիր՝ հողմի ու ավերի,
մի ավարի երկիր, ընչազուրկ ու բոկոտն,
մի քաղցրավոր բարբառ, աշնան մեկ տերև,
խարխուլ ճշմարտության քառսներում բազում
օրորվում էր նավն այս միլիոնավոր տարի:

Իսկ տերերին ինքդ, ինքդ գիտես,
անտեր ու անիմաստ բարքերի տեր,
մինչև լույսն այս, արդեն իմաստնացած,
մինչև օրերը մեր, որ հասան քեզ:
Քայց մրրիկի բերանն ընկած տաշեղ,
երկիրը քո անտեր օրորվում էր օդում,
որպես պարանն այն եղեռնական,
որին պետք չէին գոհեր քեզնից բացի:

Եվ այդ երկրում, ահա, դժնատեսիլ,
ոչ Օվիդիոս Նազոն և ոչ Քարոն,
ոչ ոք, ոչ ոք և թեկուզ նա
չէր կարող բերել հանգստություն,
ոչ Տերյանի մրմունջները սիրո,
ոչ Դուրյանի տրտունջները երգի,
և ոչ մի հեզ երգիչ, և ոչ մի ապստամբ,
երկիրը բաց էր, ինչպես մրրիկի դեմ մարագ:

Եվ դարման էին ծամում այդ երկրում
անասունները՝ ահից պրկված,
և անասնական այդ աչքերում
կային ցավի միլիոն բառաչ:
Իսկ երգեր՝ որքան, որքան ուզես,
Հայաստանը՝ հարուստ պոետներով,
որոնց երգը, թեկուզ իբրև Նարեկ,
հասել էր Աստծու քղանցքներին:

Մինչդեռ Խորենացին՝ փառահեղ մի գրիչ,
մի քանի թերթում մագաղաթյա,
որպես իմաստուն մի նախրցի,
որպես ծնունդը լուսաբացի,
արդեն ասել էր ցավերը մեր,
ցավերը՝ ռամկից մինչև արքա,
որոնց չէր մաքրի և ոչ մի արալեզ,
քանի արթնացման ուժը չկար:

Եվ դու ասացիր լուսաբացին,
և դու ասացիր՝ որպես զինվոր,
կանգնած նավին հեղափոխության,
որպես մարդ, պոետ, քաղաքացի,
և դու ասացիր պատգամը քո,
պատգամդ կարմիր, որպես դրոշ,
կանգնած նավին այն գրահապատ,
ոչ որպես Վարդան և ոչ իբրև սուրբ:

Մինչդեռ օրերում քո կարմրահեր,
երբ ալիքվում էր օվկիանն այն մեծ,
դու՝ կարմիր զինվոր, արդեն Չարենց,
իբրև կամավոր կարմիր զինվոր,
դու հասկացար ճիշտ, ասացիր մեզ,
որ ապրելու համար պետք է կռվել,
որ միայն արյունով չէ մարդը ծնվում,
հողն էլ արյամբ է միայն պահվում:

Քեզ Հոկտեմբերն էր դարձրել զինվոր,
դու հանճարեղ՝ նախ կոմունիստ,
ապա բանաստեղծ, ապա գրիչ,
հետո պատմության հմուտ գիտակ:

Եվ, ահա, երկիրդ հսկա մի դեզ,
և շուրջը նրա անասնացած,
ցնդած աչքերով խոլ ու մութ,
անասուններ բազում՝ սմբակավոր,

որոնց բերանում քամի էր ու խոտ,
ուղեղներում՝ երանելի կարոտ,
և ոչ մի կտոր վառող, ինչպես տեսար,
որ անհրաժեշտ պահին մխար:

Եվ դու ասացիր պատգամը քո,
քո ժողովրդին՝ ձեռքդ հյուսիս,
ոչ հույսով թույլ, այլ որպես ուժ,
քո հոր դասերը սերտած արդեն,
տեսած վերքերը հազարամյա,
ողբի հազար մի մատյան թերթած,
սերտած երգերը մագաղաթյա,
որոնք խունացած մեռնում էին,
ինչպես քաղաքը՝ ամայացած:

Եվ ոչ մի շեղում լիրիկական,
դու արդեն այրել էիր հիսուն գագեյ,
ժամանակը քո ասպետական
չէր կարող տանել քնքուշ նագեր,
դու զինվոր էիր, լեզենդն այն հին,
որ երկներ երկինք, երկներ երկիր,
դու ասում էիր ռիթմով ուժգին.

- Պատերազմ է, բոթ, հեյ, արթնացիր:

Եվ թլուր Դավթի ռամկած որդուն,
և թռուց թռոխն՝ արդեն նիրհած,
դու կանչում էիր արդար մարտի,
որ բերեին զենքեր, զինվոր ու հաց,
որ ի մի գային, ելնեին ոտքի,
չմնար քնած և ոչ մի մարդ,
որ հազարամյա սիրով գրված
խոսքերը դառնան վաստակ ու հաց:

-Ինչքան, ինչքան ազամ հարցրել եմ ես ինձ, թե ի՞նչ է վերջապես - Նայիրին: Գուցե քեզ տարօրինակ թվա այս հարցը, սիրելի ընթերցող: Բայց դա նույնքան է բնական, որքան այն հարցը, թե ո՞վ ենք մենք, վերջապես-նայիրցիներս: Ի՞նչ ենք մենք և ո՞ր ենք գնում: Ի՞նչ ենք եղել երեկ և ի՞նչ պիտի լինենք վաղը:

Եղիշե Չարենց, «Երկիր Նայիրի»

Չարմանալի այդչափ,
այդքան տարօրինակ,
ուշիմ, ուղղամիտ, տագնապալի,
ինչպես ժողովուրդ դարձած ի մի,
և ինչպես հանճար տարողունակ,
սերտած դասերն ամեն նաիրական,
թերթած գրքեր, մտքեր ու ժողովուրդ,
հավաքում էր ոգին անէացած,
ոգին հզոր, անհաղթ ու անհազուրդ:

Նա տեսել էր արդեն քաղաքներ ծեր,
քաղաքներ լքված ու ամայի,
պարիսպներ քանդված, այրված գրքեր,
երգեր՝ տաղերով, ողբերով լի:
Նա տեսել էր հինը՝ չնչին ու սուրբ,
սուրբ հավատամքին, գերի ոգի,
և չնչին գնով տրված քաղաքներ,
և ողբեր կանանց որբ ու այրի:

Եվ ենոքներ մեռելատիպ
և համոներ բազմալեզու,
որոնք երագում արդեն որքան
առուտուր էին արել մտքով
քաղաքներ, տներ ու ավաններ,
որոնք իրենց մութ հայացքում չոր,
ինչպես ավազին մերձ ի ծովյա,
գրել էին Վան, Բիթլիս, Մուշ, Էրզրում,
Սվազ, Դիարբեքիր՝ վեց վիլայեթ:

Իսկ ինքը՝ զինվոր հավատարիմ
 հեղափոխության հզոր նավին,
 ինչպե՞ս ներեր ոգին իր վես,
 ինչպե՞ս ընկալեր տասնյոթամյա
 կամավոր զինվորն այդքան կարմիր,
 մարդուկներին այդ ինքնահավան,
 որոնք նվիրվել էին ինքնակամ:

Իսկ ինքը՝ կարմիր ոտքից գլուխ,
 կարմիր հավատով, գույնով արյան,
 մա, որ բարձրացրել էր դրոշը ալ,
 երգում էր և՛ սեր, և՛ հավատամբ:

Իսկ մտքում՝ հազար, հազար երազ,
 իսկ շուրջը՝ դավով հյուսված մի ցանց,
 իսկ երգը ջերմին, որպես անհաս
 լեռներ, լուռ մխրճված երկինք,
 իսկ շուրջը՝ դեմքեր լուռ ծպտված,
 անմիտ ցնորքով, հույսով անմիտ,
 իսկ ինքը՝ հազար դռներ անցած,
 սերմնացան նորի, բուռը՝ ցորյան:

Եվ կանգնած այսպես վեհ ու հպարտ,
 ձեռքն իջեցրած մինչև գոտի,
 և աչքերը լայն հեռուն բացված,
 և կանգուն, և պարզ, և վեհերոտ,
 ավին ոսկեհասկ ցորյանը նոր,
 թարմ՝ որպես խունկը առավոտի,
 պիտի նա ցաներ հողում խոպան
 և ցողեր ցելերն առավոտին:

Եվ պիտի կանգներ այդպես կանգուն,
 և պիտի ցողեր ցելերն այդ թույլ,
 մինչև ցելերի գոտին պնդվեր,
 մինչև ծիլերն արդեն արթուն

հսկեին ավելի խեղճ ծիլերին,
 և հետո սրանք՝ արդեն պնդված,
 ավանդն իրենց պապենական
 հանձնեին նորին, որ պիտի գար:

Ո՛վ դու սերմնացան առավոտի,
 դու՝ զինվոր խղճի, դու՝ ապստամբ,
 կանգնած է ոգիդ՝ որպես վահան,
 քո հին ու նոր երազների:

Տե՛ս, նրանք, ահա, եկել են նոր,
 եկել են իբրև կարմիր զինվոր,
 եկել են, որ քո հնամենի
 երկիրդ, որին այդքան սիրով
 կոչում էիր հեզ Նաիրի,
 եկել են նորերը՝ արդեն բազում,
 որ իրենց սերը, կամքը անմահ
 խառնած քո կարմիր երազներին,
 սրբեն փոշին այն հնամենի,
 և փառքիդ՝ իբրև սրբին հատույց,
 տայի իրենց կամքը, երգը մաքուր:

Եվ կասկածն այն՝ սիրտ մաշող,
 տազնապն այն բուք ենոքների
 ցնդում է կամաց այս երկրից,
 որպես հատուցում քո երգերին,
 և արդեն փոքրիկ հոկտեմբերիկը,
 որ իր թաթիկով թույլ ու նվազ
 պիտի բարձրացներ դրոշը ալ,
 երդվում է քո դեմ խոհեմաբար:
 1975 թ.

ՏԻԳՐԱՆ ՄԵԾ

(Հատվածներ պոեմից)

Պատանդ

Դառն է իջնել ու բարձրանալ
այլոց սանդուղքներով,
ավելի դառն է ապրել
շուք-շվաքի տակ:

Մակայն չկա և չի լինի
ծաղրելի այլ բան,
քան աշխատել՝ մարդու հոգին
դարձնել այլադավան...

Արտավազդը, որ հզոր էր իր ամեն բանով,
երկիրն այս առաջ մղեց կարգ ու կանոնով,
նա հաստատեց մի՛ֆ ու լեզենդ Հայաստանը հին,
բնակեցրեց, արմատ տվեց նախնյաց երկրին:

Եվ այն փովեց ու տարածեց թևերն ազատ
երեք ծովի երկինքները՝ նույնքան հարազատ,
սակայն վիշտը, թաքուն վիշտը ամեն բանից թանկ
թայրտում էր սրտի խորքում ամեն ակնթարթ...

Ինչի՞ն են պետք այս տարիքում գանձերն անգին
և գանձերի գանձը նրա՝ Հայաստան երկիրը,
երբ Տիգրանը պարթևների հզոր ոստանում
թակարդի մեջ, և ի՞նչ գիտե, ի՞նչ միտք է անում...

Խորամանկ է պարթևների ոստանը ծաղկող,
դարերի հետ մշակվել են փորձեր նորանոր,
ժպտուն են, քան արեգակի երեսը պայծառ,
և նույն պահին մթին, ինչպես խավար մի անտառ...

Աջ ձեռքն իր չգիտե, թե ձախն ինչ է անում,
լրտեսում են իրենք իրենց մթին ոստանում,
ծորուն են, քան մեղրը մաքուր, անուշ քաղցրահուն,
և մտքերի կառավարն է սև դանդաղ բարձրանում...

Մակեդոնիան ընկավ ճահիճ, Կարթագենը վեհ,
Կորնթոսը՝ Հելլադայի վերջին պատվանդան,
և Հռոմը գոռոզամիտ նայեց Միջագետք,
ուր իր վերջը պիտի գտներ հզոր Սելևկիան...

Եվ բարձրացավ Պարթևական տերությունը հզոր
Մեդիայում, Մուսիանեում և Միջագետքում,
երեք ցեղեր գետերի պես խառնվեցին իրար
իրանական գեղմի վրա, որպես մեն մի տարր...

Լուռ էր, սակայն, Հայաստանը, հեռու ու լռին,
ձայն չէր գալիս նրա անուշ, հուշ բարբառներից,
Արտավազդը՝ կենտրոնաձիգ իր երկրի խորքում
քուն էր, ասես, մտել, կամ թե ելք էր որոնում...

Իսկ շուրջը իր՝ դավեր անծայր և բառեր շողոմ,
բարձրանում էր Միհրդատի դրոշը ցուլուն,
փոփոխական, խառնիխուռը, մութ անձավներից
Միհրդատը վեր բարձրացավ արքայիկներից...

Եվ ձգվում էր խնամակալ արքայի խոսքը
խրատական, մութ, պարտադիր և ահ ներշնչող,
նա պատմում էր արշավներից, որսից խորամանկ,
մութ բիրերում ժպիտը կեղծ պահած անկրակ...

Ու լսում էր Տիգրանը զուսպ, երեսունամյա,
և ուռչում էր կուրծքը նրա՝ ցավից ու դավից,
գլխով նա մերկ ժեստ էր անում համաձայնության,
հոգում նյութում սերն հայրենի և արքայության...

Չահել էր նա, փունջ-փունջ խարտյաշ և գանգրահեր,
լայնաթիկունք, ծով աչքերով, բիրերով ահեղ,
շրթունքները սեղմած էին ուժով հոգեկան,
չլինի թե հոգուց մի բառ կամ հնչյուն թնդա...

Պատանդ էր նա, խռովքի նիշ, լուռության անոթ,
գամված էր նա անգործության տարիներ անհույս,
պարթևների արքան հզոր իր մութ ոստանում
արքայազնի միտքն էր կոփում և հոգին դավում...

Նա ուզում էր արքայազնից ստեղծել մի բան,
պարթևական, ազգադավան, ինչ-որ նոր խառնուրդ,
հին է խորհուրդը իրանական, և փորձն է այդ հին՝
իժ ստեղծել, և թող մնա ազգի կոկորդին...

Իսկ Տիգրանը ըմպում էր լուռ հյութը բանական,
խորթ չէր նրան և ոչ մի տարր, ոչ մի մտածում,
կլանում էր չարն ու բարին և պարթևական
երկակի ուժը, որից միայն միտքն էր բարձրանում...

Եվ խաղի մեջ, անգամ խաղի, վեհ, գիտակցորեն
հաշվարկով էր տանուլ տալիս, բազում փորձությամբ,
նա ափի մեջ ուներ պահած ոսկեհատ ցորեն,
որ տալիս էր, կերակրում ուզած մոլությամբ...

Եվ զգում էր նա միշտ իրեն թշնամու որջում,
հակադրվել, նա միտք ասել երբեք չէր փորձում,
պահվածք ուներ արքայազնի և նրբին ճաշակ,
սպասում էր կրծքում ոգին թագադրության...

Եվ խնջույքում արքայական որպես արքայազն
նա բազմում էր Միհրդատի թագադիր թևում,
անփույթ, անհոգ, կիսակատակ, երբեմն անքեն
խնջույքում տաք, գրույցներում դիրք չէր պահում...

Խաղում էր նա չեզոքության դերը միամիտ,
ըմբռնվում էր քաղցր-մեղցր շողմը խոսքի,
խմում էր նա թասից պատկան և միշտ չափավոր՝
տուրք չտալով մութ դավերին, փորձությանը ստոր...

Եվ հարձերը ձյունափրփուր, հարձերը խանդոտ
գալարվում էին ոտքերն ի վեր մութ ու մեղավոր,
արքայազնը կասկածամիտ՝ թշնամու որջում,
փակ էր, ինչպես աղամանդը կենդանի խեցում...

Մական երբեք կուլ չէր տալիս քծնանքը խոսքի,
չէր հանդուրժում նրան, ով որ հոգին էր խուժում,
Միհրդատի աջ թևն էր նա և սուրն էր նա քաջ,
և պատրաստ էր ընդոստելու թշնամու առաջ...

Օտարության պարսպի ետև նա հասակ առավ,
հայացքը միշտ երկրին՝ Հայաստան աշխարհ,
և երկակի տառապանքով նա սնվեց այստեղ,
սակայն երբեք չեղավ հլու ու գառան պես հեզ...

Նրա շուրջն էին համախմբվել ուժեր նորելուկ,
որոնք պիտի վերադառնային Հայաստան երկիր,
և թլպատված, և անարզված խումբն այս մանուկ
պիտի գործեր Հայաստանում լուռ ու ծածկագիր...

Պարթևական ուղեղը մութ գործում էր անվերջ,
գյուտեր էին ծնում փորձված, կռիվներ ու վեճ,
չկան երկու հաղթող բանակ և անշահ մի սեր՝
այս էր նրանց խորհուրդը ծեր, ուղին աներեր...

Հորինել էին մահվան բազում հնար ու ծեսեր,
որոնք անփույթ կատարվում էին Տիգրանի առաջ,
ի սեր շահի ու երկրի, ի սարսափ նրանց,
որոնք պիտի փորձեին գործով ելնել ընդառաջ...

Մեղր ու խորտիկ, մահվան ծեսեր, կրքեր բորբոքուն
փոխնիփոխ պտտվում էին գահի եզերքին,
ամեն ոք իր տեղն ուներ, դեմքը՝ ամեն իր,
իսկ ետևում՝ ճակատագրի պատկերն աներեր...

Եվ շարված էին խորհրդանշող բարձերը հատ-հատ,
ըստ դասերի, աստիճանի և պաշտոնի ըստ,
թագակիրներ, որոնք հետո պիտի դառնային,
թափառում էին գահի շուրջը հավատով անկարգ...

Ապա գալիս էին արքաներ բազում՝
տարազներով, շքախմբով, ճորտ ու հարձերով,
ամեն երկիր իր տեղն ուներ, գեղմն իր և նշանը,
թույլ կամ ուժեղ՝ նախանշված պարթևաց կարգով...

Երկրների ու մարզերի բյուր խրավիլակներ
բազմել էին շուրջը գահի պարթևական,
հիշեցնում էին սրանք կրկես, ուր վիճը ծորուն
գինու մեջ էր խեղդում հուրը, սերն անապական...

Այստեղ հարձեր կային՝ սերված խառնուրդներից,
մեղրամոմե, մեղսական, քնքուշ կամ գոռոզ,
որոնք վաղուց տանուլ էին տվել զարմն իրենց ցեղի
և տալիս էին, ինչ ունեին՝ քնքուշ կամ հեզ...

Թագուհիներ, որոնք դեռ պիտի ընտրվեին,
պահած ոխը նախնիների և սերը չքմեղ,
զարմուռիներ արքաների՝ վաղուց կորսված,
և Իրանի թևը կանանց, որ ընտրյալ էին...

Պոռնկական մի խառնարան՝ պարթևաց տունը,
քաղաքական ստոր մի որջ՝ քաղաքներ խաբող,
փոքր ու մեծ երկրների կեղծ բարեոստան,
ուրիշների միս-արյունով ցնկնած միություն...

Նա լավում էր անկշտությամբ, ստով ու սրով,
ինչ պատահի, ոնց պատահի, պատահի միայն,
կեղեքում էր միտքը նրանց, կին ու երեխա,
պատերազմներ գնում-ծախում՝ օտարի արյամբ...

Եվ դողում էր հոգու խորքում Հռոմից միայն,
և դողում էր, և բամբասում օրը ցերեկով,
երբ հեռու էր, ուժեղն ինքն էր, երբ մոտ՝ կարեկցող,
բուրում էին տաք սրտերի մեջ սյուրման ու հինան...

Թագադրում
(Աղձնիք, 95 Ք.ա.)

Այնտեղ, որտեղ Տավրոսները համբուրում են Բաղեշ լեռը,
և Տիգրիսի հորը ջրերը բաժանում են լեռնաշղթան,
մերթ խիստ՝ որպես լեռնային ձայն, հյուսիսային կողմը երկրի,
մերթ տաք՝ որպես հարավային սահմանները հարթավայրի,
այնտեղ բազում աղբյուրներով ու գետերով բազմամուր
դեպի Տիգրիսն են շտապում գետերը մեր խորհրդավոր...

Եվ գետերի ավեգերքին և լեռների թամբի վրա
բազմություն է խուժել, տոհմեր և աշխարհներ բազմահմա,
Այրարատից ու Մյունիքից, Բարձր Հայքից ու Գուգարքից,
Ուտիք, Արցախ, Փայտակարան և մնացյալ աշխարհներից

եկել են կարգ ու կանոնով և տարագով բազմանշան,
բոլորի մեջ լոկ մի աստված և կրծքների՝ զինանշան...

Պատվիրակներ հայոց տոհմից, պատվիրակներ բղեշխներից,
քրմեր, որոնք զինված էին ծաղիկներով խաղաղության,
և ամեն մի աշխարհի տեր բերում էր իր երկրի արծիվը,
ու թնդում էր մեհենական երգը խրոխտ, հազարաձայն,
և ամենքը կանգնած դասով, իրենց երկրի գորության չափ,
և ամենքը հպարտ իրենց տարածքով և սուրբ քաջությամբ...

Այրարատից եկածները բերել էին խաղողի որթ,
սավորներում՝ արյուն-գինի և դեմքերին՝ այրված արև,
քրմերի դասն էր շարված, և ծոթրին կար նրանց ձեռքին,
և հաղթության դրոշներին անքթիթ էր արծիվը հաղթ...

Հպարտ էր իր դասով Մյունյաց աշխարհը փառաբանված,
քրմուհիներ կային բազում առաջնային շարքում դասված
նրանց սևաչ ու լեռնային հայացքները խիստ էին ու լուռ,
և բուրում էին նարգիզները քրմուհիների ձեռքում ծաղկած...

Թագ չկրած արքայազնի հրամանը հենց առաջին
կատարվել էր և ի նշան, և ի հարգանք
ռազմիկների դասը երկրի, ոչ բղեշխի,
ռազմիկների դասը երկրի հավաքվել էր մեկ զենքի տակ...

Բազմամբոխ էր ու բազմաձայն նրանց երգի ձայնը վսեմ,
որոտընդոստ, քաջակորով և ալիքվող ձայնը այնքան,
որ թագավորը թագադրվող, ճերմակ ձիու վրա նստած,
հայացքն իր դարձրել էր նրանց ձայնին, շարքին նրանց...

Մանձն էր կրծում բարակիրան, գավակը ձիգ, սուրբ կենդանին,
խռովահույզ, ամբոխատես ճեմում էր նա վազքով թեթև,
նրա մեջքին գուսպ, տիրաբար, գոհարակապ սանձի վրա
անփութորեն երկաթվել էր թագավորի աջը հպարտ...

Ալիքվում է երիվարը, ծփում հանդարտ ու տիրաբար
դեպի դասը ընտրյալների՝ խոժոռադեմ, լուռ քրմերի,
նրանք, որոնք բազմիկների և սեղանի շուրջը խմբված,
հեղված զինու ու գոհերի շուրջը սեղմված, սպասում էին...

Եվ մարեւ էր բառաչը տաք, և եզների արյունը մուգ
 ծորում էր հանց հեղված գինի աստվածների սեղանին սուրբ,
 քրմապետի ձեռքերի մեջ շողում էր թագը ոսկեհուռ,
 ութշողանի արեգակը թագի վրա որպես գմուռու...
 Թևերը ձիգ, թռիչքի մոտ դեպի ութշող արեգակը,
 գույգ արծիվները պահապան՝ թեքված աջ և ահյակ կողմեր,
 և ծովքերը ոսկյա թագի եռաժանիք թափվել էին ցած,
 ծնծղում էր թագը շողուն արեգակի ու կրակի, բազիմի առաջ:

Մյուռոնն էր կաթում ու ծորում գինին,
 և արքայագնը կանգնած քիչ հեռու՝
 նայում էր պարթև, հպարտ քրմերին,
 քրմուհիներին սևաչ ու բոսոր,
 որոնք մարմինները սեղմած խույրերում,
 լանջերը փակած զգեստ-խցերում,
 աչքերը՝ երկինք, շրթներին՝ բառեր,
 երգում էին խրոխտ, արքայավայել...

Կրակի վրա թափվում էին թերթեր,
 խնկաբույր թերթեր, որոնք զգոնության,
 գլխապտույտի բույրեր էին տածում,
 հեղվում էր արյունը ցուլ ու խոյերի,
 և բառաչներն էին երկինք համբարձվում...
 Եվ երգի, արյան, խունկ ու բառաչի,
 և որոտընդոստ թնդունին տեղիք՝
 արքան է իջնում սուրբ երիվարից...

Թագը ցուլում էր, ցուլում էր թագը,
 և ցնծությունն էր թնդում լեռներում,
 և հարթավայրում թնդում էր երգը,
 արքան նայում է ռամկանց դասին,
 քրմուհիները՝ սեղմված խույրերում,
 ձեռքերում բուրող ծոթրինը ծաղկած,
 քրմուհիները սևաչ ու անթարթ
 երգում են, երգը՝ ծովերի հառաչ...

Արքան է իջնում սուրբ երիվարից,
 ծնկում են իսկույն ուղեկիցները,
 նրանք եկել են չորս աշխարհներից,
 ցնծում է ամբողջ Հայոց աշխարհը...
 Հայոց աշխարհում, ահա, այս պահին
 ոտքի է կանգնած արքայագնը լոկ,
 և նրա դիմաց կանգնած է միայն
 քրմապետը լուռ, ահեղ, ինքնագոհ...

Թագը ցուլում է, ցուլում է թագը,
 քրմապետն է իջնում աստիճաններից,
 գոհասեղանի սուրբ բազիմի դիմաց
 կանգնած է արքան, և նա հպարտ է...
 Քրմապետն իջնում է դանդաղ,
 ասես, տանում է իր երկրի միտքը,
 արքան նայում է ռամկանց հոծ դասին
 և թունդ է առնում արքայի սիրտը...

Քրմուհիների շրթներից պապակ
 ծորում է երգը հավիտենական,
 իջնում է հանդարտ աստիճաններից
 մեծ քուրմը՝ ձեռքին թագն արեգական...
 Երգն ալիքվում է ծորուն մեղրի պես
 և դառնում է բամբ, և շքեղաշուք
 զարկվում է երգը, զրնգում՝ որպես
 դաշտերի եզրից արշավող բուք...

Մերթ ավերում է ծաղկունքը դաշտի
 ու մերթ լափլիզում անապատը շեկ,
 ծփում է երգը բույրի պես ծաղկի,
 ընդհատվում հանկարծ՝ ոգով ամենի...
 Ծնկել է ամբողջ աշխարհը Հայոց,
 մաղվում է երգը խոնարհված գլուխներին,
 ծնկել է, ահա, մեծ քուրմը գոռոզ,
 և բազիմի առջև դրված է թագը...

Թագը գոհ է սուկ, և թագակիրը,
 գոհ են այս պահին աստվածներն ահեղ,
 զոհողության մեջ ամեն շունչ, էակ
 գոհ են և գերի Հայոց աշխարհին...
 Երկրի ծեղերից եկած դեսպանները
 շունչները պահած հետևում էին
 և փսփսում աչքերով իրար՝
 ո՞րն է նշանը այս հանդիսության...

Հաղթ ու տիրաբար ծնկել են, ահա,
 և՛ արքան Հայոց, և՛ աշխարհն ամեն,
 մեկ վայրկյան միայն, միայն գեթ մի պահ
 ծնկած են աշխարհն ու արքան ջահել...
 Եվ լռության մեջ, ծոր լռության մեջ
 մեծ քուրմը ելնում է տիրաբար,
 վայրկյան մեն միայն, երբ տերության մեջ
 քուրմն է տիրակալ...

Վայրկյանը դար է, ասես, լռության,
 վայրկյանի տերերն են աստվածներն հայոց,
 թագը իջնում է մեղմ ու տիրաբար,
 և արքան Հայոց ելնում է ոտքի...

1987 թ.

ԵՐԱԶԻ ԱՍՊԵՏԸ

(Անավարտ պոեմ)

Գլուխ առաջին

Տարօրինակ է բախտը մեր,
 կարող ենք ապրել մի դար,
 լինել պոետ կամ խոհարար,
 եփել-թափել համեղ խորտիկ,
 ընտիր ապուր, թխվածք պես-պես:
 Լինել պոետ և իսկապես,
 գրել երգեր սիրո մասին,
 մտքով թռչել դեպի լուսին,
 սիրել աստղերը, զգալ լեզուն,
 ապրել հավքի թռիչքը վեհ,
 բախտից տնքալ, ցնծալ երգով,
 բայց ողջ կյանքում, օրինակ,
 չհանդիպել ու չտեսնել
 վեհ ասպետին:

Մակայն գիտեք, որ աշխարհում
 բախտը ժպտում է մեկին,
 և այս անգամ բախտը չքնաղ
 ժպտաց փոքրիկ Մհերին:

Տասը տարեկան տղա է նա,
 միտքը՝ խոհուն ու պրպտող,
 լեզուն՝ անուշ ու քաղցրաբառ,
 ուշիմ, խելոք, ժիր ու կայտառ:

Միրում է նա գրքեր
 ու ամեն օր դասերի հետ
 կարդում է գրույց ու հեքիաթներ:

Ահա և բախտ տարօրինակ
 (իսկ աշխարհում չկան
 բաներ պատահական).
 հեքիաթներից այդ բազմազան,

գրույցներից, պատումներից
թռավ, ընկավ ճամփա
ասպետը հին երազների,
անցավ հազար մոլորակներ,
աստղեր պայծառ,
որպես հրաշք մի դյուցազուն,
իջավ վերից տղայի դեմ:

- Ողջույն,- ասաց ասպետն արի
ու խոնարհեց գլուխը սեզ,-
այն հեռավոր մոլորակում,
երբ լսեցի խոսքդ բեկբեկ,
երբ հասկացա միտքդ պայծառ,
երազներդ ազնիվ ու խոր,
որոշեցի ամեն գիշեր
լինել քեզ մոտ,
ապրել քեզնով,
և ինչպես կարգն է հարգի,
որ հատուկ է ասպետներին,
լսել, խորհել կյանքի մասին:

- Իսկը ասպետ, ա՛յ քեզ հրաշք,
սաղավարտով ու սուր սրով,
կրծքին աստղ հավերժական,
սրունքներին՝ կաշվե գոտի,
պարեգոտ՝ զցած ուսին,
աչքերը՝ բիւ, բիթը՝ ուղիղ,
ձեռքին՝ նիզակ, ոսկե վահան,
իսկը Աքիլեսն հավերժական:

Շատ էր տեսել նա երազում
և կարդացել հեքիաթներում,
պատմության իր դասագրքում
ասպետների մասին քաջ,
բայց այս մեկը իր էությամբ
հարազատ էր ու բնական,

երազներին մոտ էր այնքան,
ասես բոլորն ի մի եկել,
տվել-առել էին իրարու
ամենը, ինչ ունեին քանկ:

Եվ զարմանքն այս տևեց շատ կարճ:

-Ողջույն ասպետ,- ասաց տղան,-
հավատում էի քո գալստին,
մինչև գիշեր քանի անգամ
սպասել եմ քեզ մտովի:
Մակայն ո՞ւր են գեները իմ,
ճերմակ իմ ձին,
վահանս թեք,
թուրս փայլուն՝ դեղնափրփուր,
սրունքների ժապավենը,
արքայական իմ ծիրանին...

Այսօր գիշերը անտառում այն,
ուր կաղնիները հաստաբուն
շրշում են մեղմ ու խաղաղ,
ուր հավք թե գազան,
սողուն թե մարդ,
ողջը ի մի,
հավաքվելու են գրույցի:

Ուզում եմ ես գնալ այնտեղ,
քանի հավաքված են մեկտեղ,
տեսնել, թե ինչպես են նրանք ապրում,
ո՞վ է փախչում, ո՞վ հարձակվում,
ո՞վ է վախից կծկված բնում,
ո՞վ է շրջում խուլ անտառում,
թե ինչպե՞ս է կկուն լալիս,
վագրն ինչպե՞ս է որս անում,
իսկ լուսանը՝ ծառի վրա,
և թե ինչպե՞ս, ահից նրա,
մարդը գիշերով անտառ չի մտնում,

և եղնիկները բարակիրան,
քարայծերը, հավքերը խեղճ
հանգիստ չունեն անտառի մեջ:

Ուշիմ լսեց մեր ասպետը,
Աքիլլեսը աստվածային,
աչքերում բիլ ծնծղաց արև
ու խինդ լցվեց աչքերն ահեղ,
շարժեց նիզակն ալ կարմիր,
ոտքը ուժգին խփեց գետնին,
ու նրա դեմ կանգնեց, ահա,
ճերմակ էն ձին, վրան առած
վահանը թեք, թուրը ոսկե,
դեղնափրփուր ու ծիրանին
արքայական:

Ու այս հրաշք հայտնության հետ
հայտնվեց իսկույն և եթ
զինվորների ստվար մի խումբ,
սաղավարտով ու տեգերով,
կրծքներին լույս հավերժական,
սրունքներին կաշվե գոտի,
պարեգոտով, վահաններով,
մեկը մեկին այնքան նման,
ասես, ձևած նույն մկրատով:

Գլուխ երկրորդ

Չեմ կարող ասել հիմա,
թե գորքը մեր միասնական,
որքան ժամանակ գնաց,
ճանապարհին դժվար ու հեշտ
քանի գիշեր հանգստացավ:
Բայց երբ լույսը բացվեց նորից
Աքիլլեսը տեսավ լեռան ստորոտին
հազար, գուցե և ավելի, մարդկանց,
որ խմբված էին իրար մոտիկ:

Այ քեզ հրաշք, աղաղակներ,
թնդյուն ու կանչ խառնվում են իրար,
Աքիլլեսը տարերքի մեջ
քայլում է լուռ մեկ վեր, մեկ վար,
աղմկում են զինվորները,
թամբում ձիերը խուճապահար,
փորձուքյո՞ւն է, թե՞ արկած,
որ ուղարկել է վերից Աստված:

Մոտենում է գունդը դանդաղ,
ուր խմբված էր ամբոխը հոծ,
օ՛, ինչ հրաշք, ինչ քանդակներ,
Աստծու մատը, անշուշտ խառն է,
մի զինվոր է կանգնած գլխին
բազմաքանակ, անծայր գորքի,
գրկին չքնաղ, մատաղ մի կույս,
վրնջում է ճեփ-ճերմակ ձին:

Ու նրանից քիչ այն կողմ
պառավ մի կին ու ծերունի,
ձեռքին բռնած ոսկե ձկնիկ,
պառավի դեմ՝ տաշտակը հին

Ու տեսիլներ հեքիաթներից,
որոնք, եթե չեք կարդացել,
հեքիաթասեր իմ բալիկներ,
սկսեցեք, ուշ չէ քանի:

Այս պատկերից քիչ այն կողմ,
նույն հաստաբուն ծառի տակ,
ոտքերը պիրկ, կուրծքը ճերմակ
պտտվում է ուսյալ կատուն:

Նա երգում է ինչ-որ երգ,
կարոտանքով ու համարձակ,
արձագանքվում է երգն այդ
լեռներում ու դաշտերում անծայր:

- Թռիլ, քաջ իմ,
արի Ռուսլան,
թռիլ անսանձ
սար ու ձորեր,
հայելու մոտ
արդեն որքան
Լյուդմիլան է
սպասում քեզ:

Աններող է Չեռնոմորը,
գիշերը, տես, լի է դավով,
Լյուդմիլային գերողները
կանցնեն քո ճանապարհով:

Իսկ այն կողմ,
դաշտի միջին
թափառում է
Ռուսլանի ձին,
նրա չորս կողմ
պտտվում է
վիուկների
պարերգը՝ հողմ:

Այս պատկերը դեռ չավարտված՝
ծովն է ծփում՝ ահից հուզված,
նրա ափին, ձեռքին պարան,
քրքջում է Բալդի ծառան:

Ծովը լի է սատանաներով,
նրանք անգուսպ աղմկում են,
իսկ պառավը՝ թաքուն ահով,
հանգստացնում է տերտերին:

Քիչ էր մնում մոռանայի
Մհերին ու Աքիլեսին,
նրանք կանգնած գորքի առաջ
անգուսպ խինդով քրքջում են:

Եվ Աքիլեսն աստվածային
կոտորվում էր ծիծաղից խենթ,
մման տեսիլ, մման երազ
նա չէր տեսել կյանքում երբեք:

Մերք նայում էր հուզված ծովին,
մերք տերտերին ու Բալդիին,
նրանք իրենց տարերքի մեջ
բնական են և ուրիշ:

Չկար հպարտ կեցվածքն աստվածների,
Պրոմեթևսի, նաև Չևսի,
չկային և կույսերը սիզաճեմ
Ռդիսևսի ու Պարիսի:

Եվ նա մեկ-մեկ շրջվում ու
աչքի պոչով նայում էր այն մեկին,
որ նստած՝ ճեփ-ճերմակ ձին
Ռուսլան, Ռուսլան էր շնջում:

Աչքերը ջինջ՝ կապույտ անծայր,
մազերը թել՝ թափված ուտերին,
չրթունքները՝ վարդի թերթեր,
հասակը սեգ՝ ճերմակ սոսի:

Իսկ Բալդին այս, ա՛յ քեզ ծառա,
այ քեզ կոպիտ, այ քեզ բիրտ ուժ,
թոկը ոլորել, ձգել ծովը,
սատանաներին խառնել է իրար:

Իսկ այն մեկը զարմանալի,
գլխին կապած սպիտակ չալմա,
փողքերն ուռած, ոտքերին՝ սուլեր,
ձեռքին՝ լապտեր հազարամյա:

Եվ մի օտար բառ ու բանով,
կասկածանքով, հայացքով թեք
արտաբերում է ինչ-որ բառեր
ու նայում լույսին բեկբեկ:

Այս պատկերը դեռ չավարտված,
մեկ ուրիշն է բարձրանում բեմ,
Աքիլեսը մեր խանդավառ
քիչ էր մնում տեղը նետեր:

- Խաղաղվիր, արի՛ ասպետ,-
ասաց Միերը Աքիլեսին,-
քո դեմ կանգնած է անգեմ,
հեքիաթների մեր Մաուզլին:

ճարպիկ է նա և դյուրաբեկ,
անտառների մանուկն այդ խենթ,
արդարամիտ ու բարի է նա՝
Քիփլինգի հյուսած գրույցում...

Ու ձգվում են անվերջ, անծայր
կերպարները հերոսների,
ու լցվում են դաշտ ու անտառ
շուկներով հեքիաթային:

Ահա Հենգելն ու Գրետխենը,
ձախորդ Փանոսն ու Մյունխհաուզենը,
քիչ այն կողմ՝ Մոխրոտը, Անահիտը,
Փոքրիկ իշխանն ու Նազարը քաջ:

Չէին հասցրել նրանք կարգին
արթնանալ հույզից այս մեծ,
երբ նրանց դեմ ելան, ուլքե՞ր,
Մանչո Պանսան և Դոն Բիշոտը մեր:

Այս տեսիլքից դյուրված՝
ասպետը ծնկի իջավ ու ասաց,
որ անտառը կախարդված է
սիրո անտես հմայքներով:

Որ կուսական այդ անտառում,
նա չի տեսնում ոչ մի գազան,
ամենքը բարի ու հնազանդ
իրենց ապուր են վայելում:

Նայեց Միերը Աքիլեսին ու շնչաց.

- Չհասկացա այս հերոսին,
թողնենք նրան այստեղ,
անտառը կանչում է մեզ...

Վրնջում էր անտառը խենթ,
ալիքներով բազմահնչյուն,
շաշում էին արմատները,
կողակցի հետ գրույցում:

Թևաբախյուն, կանչեր օտար,
խլրտում էր սաղաթքը հին,
ասես, բազում հեծվոր ծառեր
պլանում էին արձակ բաշով:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Խիզախ հավատարմության բանաստեղծը.Ներսես Աբարեկյան.....4
 ՎԵՐՁԻՆ ԱՆԳԱՄ ԱԳՈՒԹԻՐ..... 9
 Հայտնություն..... 11
 Նախաբան կամ ինքնակենսագրական.....11
 Հերոսական ասք չէ սա սոսկ.....14
 Ուզում եմ նկարել հոգին.....14
 Գրիչ բռնելը նույնն է..... 15
 Մարտ առանց զենքի.....18
 Մեր այգու բարդին շրշում է կամաց.....20
 Բանաստեղծությունը ծնվում է բանտում.....20
 Երեխային համբուրելու չափ մի սեր.....21
 Ո՞ր եք շտապում.....21
 Գիշերային մեղեդի.....22
 Խեղկատակը.....23
 Մարդ բանական.....24
 Աստվածամոր աչքերի մեջ.....26
 Աստված ինքն է գծել ճամփան.....27
 Մոտեցում.....28
 Հանգիստ.....28
 Հեռացում.....29
 Իմ մարմնի ու իմ միջով.....30
 Իմ հոգնած տարիների մուժից.....30
 Աղոթք.....31
 Թեպետ երկար է ուղին.....31
 Գնա՛, ես կգամ.....32
 Արձանների խաչմերուկում.....33
 Չշնչեի ես օդն ազատ.....34
 Ապրեցիր, ինչպես հնում.....34
 Երբ իրիկունը դողալով.....35
 Աշնանային խրախճանք.....36
 Փողոցում մի շուն գիշերվա մթնում.....37
 Ինձ օտար է այսուհետ.....37
 Վերջին անգամ աղոթիր.....38
 Տե՛ր, դու կապրես հավիտենական.....39
 Վայրկյաններ հետո.....40
 Դիմանկար.....41
 Հայնեական.....41
 Ու ցուրտ լիներ, ու լուռ.....42
 Կրակներդ գուր մի մարիթ.....42
 Գժվել եմ ես, այո, գժվել.....43
 Իջեցրու պատից խաչը.....43
 Գիշերը Վայմարում.....44
 Լինել բոլորի հետ.....45
 Այնպես ուզում եմ խոսել մերկ.....45
 Անհավատություն.....46
 Մարդկային սեր՝ մարմնից հեռու.....47
 Վարդ՝ կիսաքանդ ավերակ.....48
 Կարապի երգն է, որ մուգ երկնքից.....48
 Հավատից շատ է իմ հավատամբը.....49

Հավատում եմ արևներին.....49
 Թե ուզում ես լեռան հասնել.....50
 Իրիկունն իջավ աչքերիս մենակ.....50
 Հիմա լուրջան եմ մատնել երգերս.....50
 Երկինքը՝ կապույտ.....51
 Խոնարհվիր քամու.....51
 Մի քիչ շատ է լուրջությունը.....51
 Տուր ինձ մի վայրկյան.....52
 Երագիս մեջ քեզ տեսա.....52
 Մեկ կորցնում եմ ամեն ինչ.....52
 Դրսում անձրևը լալիս է մենակ.....53
 Հեռու է իմ տունը, մշուշոտ.....53
 Մոռացիր դու.....54
 Ես էլ եմ հոգնել.....54
 Շնորհակալ եմ, Աստված.....55
 Երեկ ես Մարտին Իդենին ասացի.....55
 Իմ օրերը.....56
 Ինձ կախարդել են.....57
 Մայրս՝ տխրությունս.....57
 Նժույզ իմ.....58
 Թե հոգնել ես.....58
 Ես գնում եմ.....59
 Թղթի վրա իջնում եմ բառերը.....59
 Մի մութ գիշեր.....60
 Երբ իջնում է գիշերը.....60
 Ծաղիկները մեռնում են.....61
 Նրանք, որ երբեք չեն լքել մեզ.....61
 Օրը դառնում է առասպել.....62
 Մարդիկ խնջույք են սարքել.....62
 Ես իմ երգը դեռ չեմ երգել.....62
 Այդ ես եմ միայն.....63
 Քայլում եմ ու դեռ կամ.....63
 Ես երգում եմ լոկ հավերժությունը.....64
 Ես, որ դեռ որոնում եմ ինձ.....64
 Ծառերը զարդարվում են.....65
 Նա, ով չի կարող իր վաղվա մասին.....66
 Նժար.....66
 Հուսահատություն.....67
 Բոլորի նման՝ դու էլ զնացող.....68
 Տե՛ր, թող շունչն իմ տամ այս թղթին.....69
 Աստճու առավոտ.....70
 Կանցնի, ասում եմ, կանցնի, իմ սիրտ.....71
 Հող ունենայի և ձեռքերով այս.....72
 Վայելքից առաջ.....73
 Ինքներդ.....74
 Օրերիս պես ծանր.....75
 Աստված այսօր որոշեց.....75
 Հափշտակության ծովը ինձ առել.....76
 Մերն է մարդուն բերել աշխարհ.....77
 Մահապարտիս երգը.....78
 Միրսոս ցավում է.....79
 Լուրջում է, ձեն-ձուն չկա.....80

Փոսք.....	81
Պարապոթյուն.....	82
Իմ ձեռքը կրակն եմ ընկել.....	83
Բժիշկները կարծում են.....	83
Արշալույսներով անցել եմ հանդարտ.....	83
ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆԻՑ	85
Աստվածամոր տեսքով.....	87
ՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԸ	93
Տաք արյուն.....	95
Եթե մի օր.....	95
Ինչ եմ ուզում ինքս ինձնից.....	96
Մենք այն սերունդն ենք.....	97
Խճանկար.....	98
Դեղին մոմի նման.....	99
Ես չեմ ուզում, որ գլուխն իմ զարդարի.....	99
Ինչպես դահիճը կացինը սրած.....	100
Կտակ.....	102
Եվ սերն է մեր սովիանքի հզոր գինին.....	103
Ահա մաքրում եմ ապակու վրայից.....	103
Բանաստեղծությունը.....	104
Բանաստեղծին.....	105
Մեկը ուրացավ.....	105
Սպասիր.....	106
Հետադարձ է ամեն մի քար.....	108
Մարդը չի ներում իրենից բարձրին.....	109
Հանգիստ խոսիր, տղա ս.....	110
Ուրիշի երազը վաճառողը.....	111
Փախած դարերից.....	112
Պարզապես եկել ու անց ենք կենում.....	113
Ծերերը չեն գրում երգեր.....	113
Ռեալիզմ.....	114
Կեսօրին է մեր սովերը խիստ երկարում.....	117
Մենք այստեղ հասանք.....	118
Արքաների աղոթքը.....	119
Հավատարմության հիմնը.....	121
Չարչարված ու չարչրկված.....	122
Մեզ թվում է, թե մենք ճիշտ ենք.....	122
Մութն ընկավ.....	123
Պատանության ո՞վ հրաշք ձի.....	123
Մոռացված լուցկու մի քանի հատիկ.....	124
Մերձը ցանիք գարնանը վաղ.....	124
Մեզնից շատ խղճում եմ ես թոշուններից.....	125
Հոգնել եմ սիրուց՝ հանուն սիրո.....	126
Միջնորդություն.....	127
Մարդու առեղծվածն այնքան է մթին.....	131
Ինչ լինում է.....	132
Մեռավ գիշերը.....	132
Իմ բոլոր աշունները.....	133
Լսո՞ւմ ես.....	134
Դու ամեն օր մեռակ.....	134
Ինչքա՞ն տխրություն.....	134
Եվ քո սերը, և հոգին.....	135

Ինչ-որ տեղ հեռու.....	135
Ծով գիշերվա գիտերի տակ.....	136
Աստճու արցունքը ընկել երկնքից.....	136
Հրե կածան.....	136
Լիճը սառել էր.....	137
Ծառերը թափեցին իրենց սաղարթը.....	137
Մահը՝ կյանքի գերխնդիր.....	138
Երբ տեսնում ես քո մեջ.....	138
Հենց նրա համար փառաբանեմ.....	139
Տարիների հատակից.....	140
Խորամանկ է սատանան մարդակերպ.....	141
Հրաշք.....	141
Բռնկվեցին հորիզոնում.....	142
Չիթենիների պտուղն արդար.....	142
Անձրևում է ընդհատված մի երգ.....	142
Ասում են Նապոլեոնը.....	143
Նա գրեց երգեր.....	143
Գիտեմ, մենք կանցնենք այսպես անձանթ.....	144
Չկարծեք, թե փոխվել է աշխարհը.....	144
Կապիկը.....	145
Լինում է բարի.....	146
Մի կտոր լույս՝ քարի վրա.....	146
Ունայնություն չէ, ինչ մենք սիրում ենք.....	146
Որքան կորած սերմեր կան.....	147
Մամուտ է նստել խաչքարի վրա.....	147
Անկաշառ է սերը ձեր.....	147
Գիշերային մի ուրվական.....	148
Լուսն ճամփա.....	148
Ծառերի խոնավ սովերներում.....	148
Կյանքի ամենալավ երգը.....	149
Յավն ամեն ճանապարհով սիրտ է մտնում.....	149
Գիշերն իջավ.....	150
Կապույտ երկինք.....	150
Արտասվեք, աչքեր.....	150
Դու փնտրում ես ինձ նման.....	151
Ծառերը խոսում են կանգնած.....	151
Աշունը գալիս է.....	151
Արտասվիր, անձրև.....	152
Ինչ պարզ է.....	152
Թողնելով անափ բնությունը կույս.....	153
Ոչ սիրել գիտես.....	156
Պատկեր սիրո ու մեղկության.....	157
Եվա.....	162
Նոր Դոն Ժուան.....	164
ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՀԱՑԻՎ.....	167
Մերձակիցների երգը.....	169
Վաճառվեցին բոլոր.....	170
Հուշարձան 1937 թ.....	170
Տիրակալների պսակը.....	171
Երբ տերը մարդն է.....	172
Խելահան մի դուղուկի երգ.....	173
Անձրևը չի ննջում.....	173

Իմ մեղքերի վրա դրված է ծանր քար.....	174
Ուղեղի մեջ մեռնող օրը.....	175
Հայրենիքը հեռվից, օ՛, ինչպես են սիրում.....	176
Աղբյուր.....	177
Խոռոչների նման.....	178
Հիմա չգիտեմ, թե ով եմ ես.....	179
Չեր ճշմարտությամբ ինձ մի զարմացրեք.....	180
Լինելության ճանապարհին.....	181
Նինվե՛ք՝ քաղաք հզորագույն.....	183
Եվ տեսնում եմ, ահա, տափաստանում.....	184
Բումերանգ.....	185
Ո՛չ, դու հերոս չես սովորական.....	185
Երեկ մեկը պատմեց.....	186
Գահը մարդուն չի դարձնում թագավոր.....	187
Դու ծիծաղո՞ւմ ես.....	191
Կյանքից մի վայրկյան.....	192
Ուզում եմ դառնալ անհավատ.....	193
Մի տեսակ վագրի մեջ եմ.....	194
Բաց նամակ Լևոն Տեր-Պետրոսյանին.....	195
Գահը մարդուն չի դարձնում թագավոր.....	196
Փառքից են խոսում ու սիրուց.....	196
Քնեկ, ննջեկ անվերադարձ.....	197
Մահերգ.....	198
Երագիս մեջ տխուր, տրտում.....	199
Աղոթք ինքնամոռացության.....	200
Արյունոտ բարեկամություն.....	201
Ինչ-որ տեղ կպայթի ռուսըրը.....	204
Երևանից իմ հին.....	205
Երեխաներին մի վախեցրեք.....	205
Քսաներորդ դար, գլխիս մեջ ծափեր.....	206
Ոչ հողմ կա, ոչ քամի.....	206
Ոչ միայն հացիվ.....	207
Գլուխ տալու արվեստն հզոր.....	208
Խաղաղություն ամենեցուն.....	209
Ուղերձ հուսահատական.....	210
Օ՛, որքան գաղտնիք.....	210
Ջիվանու հայրենիքում.....	211
ԳեՊԻ ՄԵՁ ԵԿՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.....	213
Հայրենականչ.....	215
Արդյոք կարո՞ղ եմ ես.....	215
Նայեմ, նայեմ Արարատին.....	216
Ինքնասպանություն.....	216
Լեռ մշտական ու վիրավոր.....	217
Հի՛մն արևի.....	218
Այս լեռան պես ճերմակություն.....	219
Գողգոթայի ծաղկի նման.....	220
Հացից բարձր էիր, ցորենից մաքուր.....	222
Դու սիրո մասին ինձ մի պատմիր.....	223
Հայրենիքի հետ.....	224
Մեր ցավը չդարձավ ուրիշներին ցավ.....	225
Ախ, այս ծանր Արարատը.....	226
Քաղաքակրթության ու սիրո միջև.....	226

Երեխան մեր՝ այբուբենը.....	227
Մի ժողովուրդ եմ ճանաչում.....	229
Այս լեզուն, բարբառն այս տանջող.....	230
Նորից վայրենի բարբարոսը նենգ.....	231
Առավոտն է բուն դրեկ Արագած լեռան.....	232
Պարտվածի երգը լինում է ընկճված.....	233
Աղթամարի քանդակները.....	234
Հուշարձան Ապարանում գոհվածներին.....	236
Մի քանի տող վրիպումներ.....	237
Կիսարթմնի երագ.....	238
Մեր հայրերի շիրիմների.....	239
Երգիր, պոե՛տ, երգիր սերը.....	240
Երևան.....	241
Թող աշխարհն իր երգով խնդա.....	242
Կտակ.....	243
Անահիտին.....	244
Առավոտ է իջել.....	245
Էլի արյուն, էլի գետեր.....	245
Սպասում.....	246
Քեզ ասելու ոչինչ չունեմ.....	247
Չինվորին.....	248
Թեևիերյանը թուրքական կինոնկարում.....	249
Ելնեմ սարերդ, ձորերդ, լացեմ.....	249
Մայրդ պիտի քեզ օրորեր.....	250
Հավատում եմ.....	251
Օրերի փոշին դեմքս կմաշի.....	252
Ճշմարիտի կեղծ մունետիկը.....	253
Չոհվածների հուշարձանի առաջ.....	254
Օրինյալ է.....	255
Նետիր, լսո՞ւմ ես, մտմը դյուրարեկ.....	256
...Եվ անանց փառքով.....	257
Գինետան դռները փակեք.....	258
Ցավն է եղել ինձ առաջնորդ.....	259
Ինչպես սերը իտալացի Գանթեի.....	259
Դեպի մեզ եկող Հայաստան.....	260
Այնպես խաղաղ եմ ծնվում հանգերը.....	261
Հոբ Երանելու փորձությամբ խստիվ.....	262
Պատմական Հայաստանի քարտեզի առաջ.....	263
Խոսք հրաժեշտի և սիրո.....	264
Մի ողջ գողգոթա.....	266
Այս բառերի այբ ու բենը.....	267
Մուշ քաղաքից արևելք.....	268
Դառն է խորհուրդը հայրենի.....	269
Այս ու այն Հայաստանը.....	270
Իմ ժողովու՛րդ, կրկին, ահա.....	270
Խաչքար.....	271
Անդրապարտ ձորերի սովերում.....	271
15 թիվ, մանկան ճիչեր.....	272
Ծաղկեպսակ.....	273
Դու քո երգը չես կարող երգել.....	274
Քառատվերու, ամոթվելու որքան դարեր.....	275
Ով երկինք չունի.....	275

Ոչ տարել է ցավը սրտի մեջ.....	276
Ահա թե ինչու.....	277
Հունիսի 22, 1941 թ.....	280
Դեկտեմբերի 9, 1988 թ.....	281
Գիշերը Չվարթնոցում.....	283
Բանաստեղծության ամեն մի կաթիլ.....	285
Նորից թեզ հետ.....	286
ՄԻՋՆԱԳԱՐՅԱՆ ԱՆՉՐԵՎ.....	287
Օ՝ ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ, Օ՝ ՄԱՐԳ.....	301
Արևն է ելնում լեռներից մեր պերճ.....	303
Գիշերն իջավ.....	303
Արևն անգոր է.....	303
Ծովերն հովերի բերանով մեղմիվ.....	304
Աշուն.....	304
Իրիկամուտ.....	305
Նորից աշուն.....	305
ճոճվում են ծառերը քամու կատակից.....	306
Սրվել է ժայռի վրա.....	306
Գնում է աշունը.....	306
Աշուն.....	307
Կապույտ տերևներ թափվեցին.....	307
Լուսայգը փռել է թևերը.....	308
Լուսինը սարը ելավ.....	308
Գարուն է, գարուն.....	309
Հանկարծ կարմրեց երկինքը կապույտ.....	310
Ինչ-որ ծիծաղելի մի բան է կատարվել.....	310
Աշնան խոր լուսքյան մեջ.....	311
Աշունը նորից.....	311
Աշուն.....	312
Ոսկեծիլ ծառերն այս առավոտ.....	312
Աշուն է.....	313
Էլի ձմեռ ու էլի ցուրտ.....	314
Չյուն, ձյուն, ձյուն.....	315
Վերջին աշուն, վերջին տերև, վերջին սեր.....	315
Մազերդ թափվել է ուտերիդ.....	316
Ելնեմ, ընկնեմ ճամփա.....	316
Նոր աշուն.....	317
Չյունը հյուսել է փողոց.....	318
Ժայռը թիկնել է ծերունու նման.....	318
Այս աշունը.....	319
Պահ է լինում այնպես մոլոր, այնպես լուռ.....	319
Տաղ առավոտի.....	320
Գարուն է, գարուն.....	321
Մևաբույր վարդ.....	323
Ծառն այնպես է թափում տերևները.....	324
Բարակ ձյուն եկավ.....	324
Քեզ ի՞նչ եղավ.....	325
Կապույտ երեկոն իջել է պարտեզ.....	327
Հայ կինը.....	328
Օրատորիա.....	329
Զարթնի՛ր, իմ սեր.....	331
Չեզ, անձանորուհի.....	334

Քեզ ՏԵՄԵԼԻՍ.....	335
Լսո՞ւմ ես, վեր կաց.....	337
Սեր՝ երկնքից ընկած թիթեռ.....	338
Քեզ երկար փնտրեցի, Եվա՛.....	339
Ես կգամ, որպես հալածական ամպ.....	339
Միրո ծաղիկ.....	341
Ծառը սավեր ձգեց.....	341
Խորհրդավոր իրիկունն այս.....	342
Ես հավատում եմ.....	343
Մերը վիրավոր կրծքով.....	344
Մի լքիր ինքդ թեզ.....	345
Քո՛ւյր իմ, աղոթք արա կրկին.....	345
Մերը ծաղիկ է.....	346
Դեղին երեկոն փռվել է խաղաղ.....	346
Քո թովչական աչքերում.....	347
Մե են օրերն ու հյու.....	347
Առասպել է արդեն սիրելը.....	348
Նմանություն.....	349
Ատում ես՝ մենակ ես էլի.....	349
Նորից ես ու դու.....	350
Լուսքյուն.....	350
Ասել, որ սիրում եմ թեզ.....	351
Օրերում այս ծեր.....	351
Ճերմակ թիթեռ.....	352
Գիշեր է, ուշ է.....	352
Ռապսոդիա.....	353
Արժե սիրած.....	353
Անձանորուհուն.....	354
Օ՝, հեռու տար արցունքներն այդ.....	354
Մեր.....	355
Չէ, չեմ կանչի, չեմ կանչի.....	355
Միրում եմ ես աչքերդ խաղաղ.....	356
Ես թեզ լոկ երգեր եմ ձոնել.....	356
Իրիկվա պես մենակ ու լուռ.....	357
Հոգնած գլուխս կիջեցնեմ կրծքիդ.....	357
Մի քնքուշ բան կա իրական որպես.....	357
Աշնանային երգը երգիր.....	358
Դու՛ իմ վերջին լուսե հավատ.....	358
Ես թեզ կտամ ամեն բան.....	359
Դու այնքան մոտ ես ու այնքան հեռու.....	359
Մի իրիկուն մտար դու առնեմ.....	359
Ես մի հյուղակ ունեմ մաքուր.....	360
Միրած.....	360
Էլի դու ես, էլի ես.....	361
Պենելոպե.....	362
Ծաղիկների մեջ.....	362
Մեր իմ.....	363
Օրորիր, օրորիր.....	364
Իրիկնային հովի նման.....	364
Քեզ տեսնելիս, ես տեսնում եմ.....	364
Մութ են բառերիդ աստղանիշերը.....	365
Միրո տառապանքը.....	366

Քեզ վերցրի այսպես.....	367
Եթե ավելի մոտենամ իրականին.....	368
Մերն է ընկած, ահա, մեր դեմ.....	369
Մերը մարմին ունի.....	371
Արի, միայն արի.....	372
Ես չեմ սիրում լռությունը.....	373
Դու շիկնող ավազի աղջիկ.....	373
Ես պառկած եմ էլի.....	374
Միրո ծարավ.....	376
Տես, հորիզոնը աղճատվեց լույսից.....	376
Մնա հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ.....	377
Իրիկնամուտը սովերում առավ.....	378
Հեքիաթների սիրահար.....	378
Այս աշխարհի ճամփեքին.....	379
Նազելիս.....	380
Դու ինձ մի մաքուր հեքիաթ հորինիր.....	381
Տղադ գնաց աղջկան իր տեսնելու.....	382
Արևահամ մի իրիկուն.....	382
Քո մեջ երգը հոսում է լուս.....	383
Ես կիջնեմ որպես կապույտ իրիկուն.....	383
Այն պահերին, երբ լուս եմ ես.....	383
Սեր.....	385
ՊՈՒԵՉԻՎՅԻ ԱՐՎԵՍՏ	387
Բանաստեղծները.....	389
Գրականության մուկետիկները.....	389
Չարմանալի է, այնպես թեթև.....	390
Չնծաղիկ.....	393
Չգրել.....	393
Գանգրահեր տղան.....	394
Երեկ մեկը խոսում էր Պուշկինի մասին.....	396
Եվ որքան էլ զարմանալի թվա.....	396
Բառ.....	397
Քննադատ Ա. Թ.-ԻՆ.....	397
Նահանջ զգացմունքների և այլ գործոնների.....	398
Հելլադա.....	399
ԴԻՄՆԿԱՐՆԵՐ	401
Եղիշեին.....	403
Գրիգոր Նարեկացուն.....	404
Նարեկացին, ի սեր Աստծու.....	405
Մարդը, որ գալիս է դեպի մեզ.....	406
Դանիել Վարուժանին.....	409
Մեծարենցին.....	410
Երկու երգ Վահան Տեղյանին.....	411
Գրող Հակոբ Մեծուրու հիշատակին.....	413
Արյունակից բանաստեղծին՝ Եղիշե Չարենցին.....	414
Պարզել է ձեռքերը կրակին.....	414
Նորից հիշել եմ ես քեզ.....	414
Իմանալով՝ չհասկացա.....	416
Վահան Թոթովենցին.....	417
Չուն Հովհաննես Շիրազին.....	418
Ալիսյա Կիրակոսյանին.....	421
Միերին.....	422

Եվ խարտյաշ էին մազերը.....	422
Միերին, երբ լրացավ 16 տարին.....	423
Լևոն Չանգոյանի հիշատակին.....	425
Ազվան Մակարյանի հիշատակին.....	427
Ինչպես Աստծու պատկերի դեմ.....	428
Վարուժանը օրորոցում.....	429
Օրիներգ.....	430
Եղբորս՝ Վահագնի հիշատակին.....	431
Պարույր Մևակին.....	432
Գլուխը թեքած ուսին.....	432
Խաչիկ Չաքարյանին.....	433
Մինաս Ավետիսյանին.....	434
Սլավիկ Չիլոյանին.....	434
Սուկրատես.....	436
Պոետների ուսուցչին՝ Բայրոնին.....	438
Ֆեդերիկո Գարսիա Լորկա.....	439
Միգել Սերվանտեսին.....	440
Օռլեանի կույսը.....	441
Ավա՛ դ, Համլետ.....	443
Պոդոնիուս.....	445
Նապոլեոնին.....	446
Միշել Մոնտեն.....	447
Ընծայազիր.....	448
ՍՈՆԵՏՆԵՐ	449
ՔԱՌՅԱԿՆԵՐ.....	457
ԿԱՅՏՈՒԿՆԵՐ.....	463
ԷՊԻԳՐԱՄՆԵՐ.....	469
ԱՍՏՈՒԳԼՈՒԽՊՐԾՈՅ ԿԱՄ ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀ	483
Արվեստների բանգարանում.....	485
Գլխավորը գլուխը չէ.....	486
Իր դերի համար չի ծառայում նա.....	486
Ճշմարտություն ասած բառը.....	487
Ասել էին՝ գնա-արի.....	488
Ի՛նչ գլուխ էր.....	488
Թե՛ գլուխը իր տեղում չէ.....	489
Մեծ գործիչ է.....	489
Գլուխ ունես, գրպանդ դիր.....	490
Բանաստեղծի գլուխ.....	491
Ոչ խոսում էր և ոչ բռնում.....	492
Գլուխգործոց չէր.....	493
ՊՈՒՄՆԵՐ	495
Դիցարան.....	497
Աստղիկի լոգանքը.....	502
Էպիկական մանկություն.....	506
Զրույց Արարատի հետ.....	516
Արևի տաճարը.....	523
Գայանե.....	547
Հուդայախաղ.....	560
Գրիգոր Նարեկացի.....	567
Չարենց-Նամե.....	582
Տիգրան Մեծ.....	588
Երազի ասպետը.....	597

**ՀԵՆՐԻԿ ՍԱՐԻԲԵԿԻ ԲԱԲԱԽԱՆՅԱՆ
ՄԱՐԴՈՒ ԱՌԵՂԾՎԱԾԸ**

Բանաստեղծություններ

**ГЕНРИХ САРИБЕКОВИЧ БАБАХАНИЯН
ТАЙНА ЧЕЛОВЕКА**

Стихи

На армянском языке
Ереван “Айастан” 2011

Հրատ. խմբագիրներ՝ Էվելինա Մակարյան,
Ռուզան Մարգարյան
Համակարգչային մակետը՝ Արմինե Սարգսյանի
Նկարչական ձևավորումը՝ Նանե Բարախանյանի

Տպագրությունը՝ «Եգեա» հրատարակչատան

Մտորագրված է տպագրության՝ 22.11.2011թ.:

Չափսը՝ 60x84 1/16:

Ծավալը՝ 38.5 տպ. մամուլ:

Տպաքանակը՝ 300:

Գինը՝ պայմանագրային:

«Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան, Իսահակյան 28: